

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

αντί

Περίοδος Β'
Τεύχος 494
Παρασκευή
15 Μαΐου 1992
Δρχ. 250

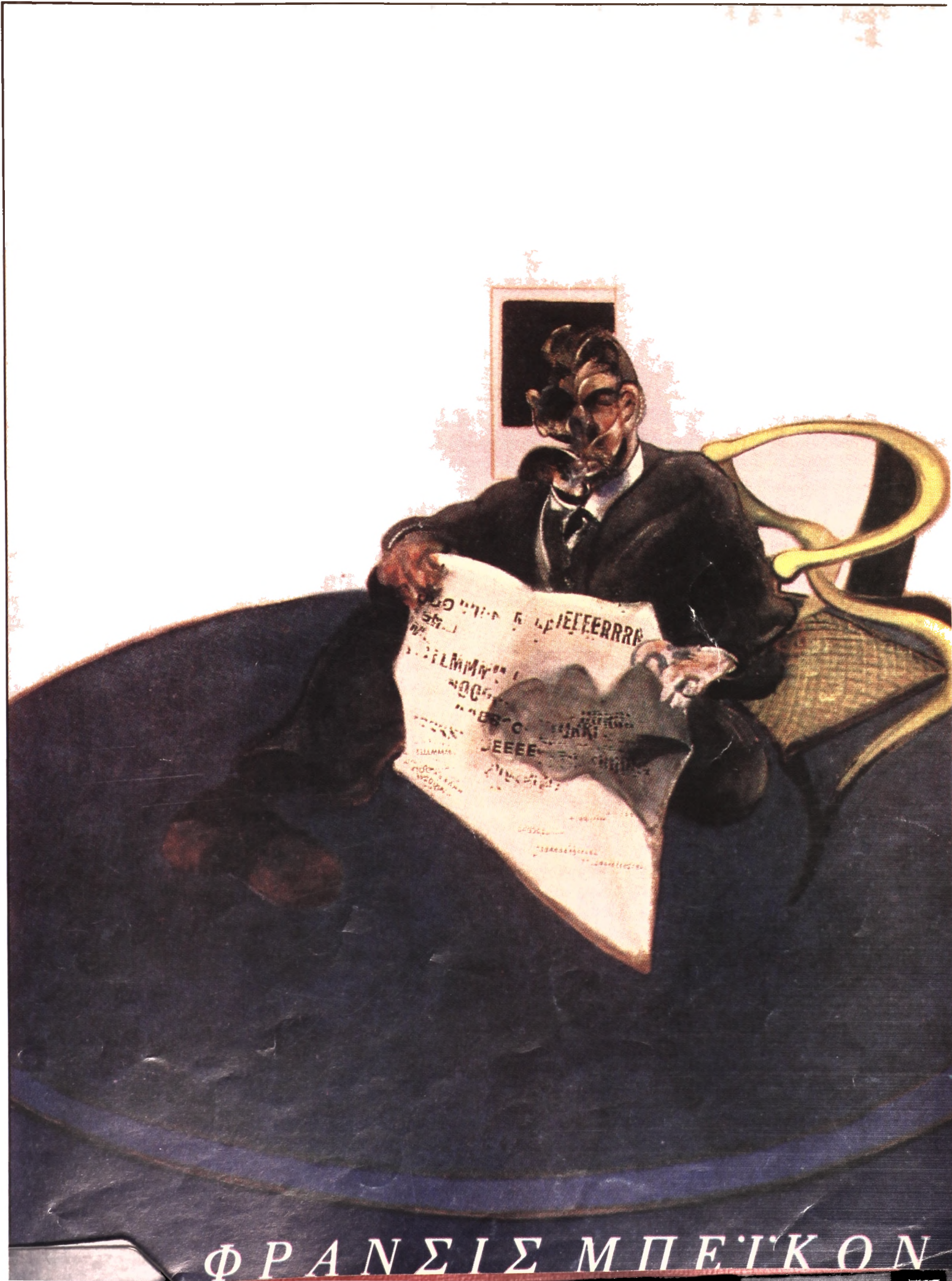
ΑΔΙΕΞΟΔΑ ΚΑΙ ΠΟΛΩΣΕΙΣ

ΣΚΟΠΙΑ:
Η αμηχανία
κορυφώνεται

Ο υποκλέψας
του υποκλέψαντος
Εκλογοσκοπήσεις

Η Μαύρη Αμερική
σε εξέγερση

Κ. ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ

ΦΡΑΝΣΙΣ ΜΠΕΪΚΟΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΕΙΡΑ Α ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΘΕΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Μαθηματικά
M. Spivak
Διαφορικός και Ολοκληρωτικός
Λογισμός

Thomas-Finney
Απειροστικός Λογισμός
I, II

Στέφανος Τραχανάς
Διαφορικές Εξισώσεις I

Φυσική
E. N. Οικονόμου
Η Φυσική σήμερα I:
ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ

E. N. Οικονόμου
Η Φυσική σήμερα II:
ΟΙ ΔΕΚΑ ΚΛΙΜΑΚΕΣ ΤΗΣ ΥΛΗΣ

Στέφανος Τραχανάς
Κβαντομηχανική I, II, III

Στέφανος Τραχανάς
Σχετικιστική Κβαντομηχανική

P. Hewitt
Έννοιες της Φυσικής, I

Στέφανος Πνευματικός
Σολιτόνια:
ΤΑ ΜΟΝΑΧΙΚΑ ΚΥΜΑΤΑ

Αστροφυσική
Frank Shu
Αστροφυσική I

Βιοχημεία
Clark-Switzer
Πειραματική Βιοχημεία

Χημεία
Murrell-Kettle-Tedder
Ο Χημικός δεσμός
ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΚΒΑΝΤΙΚΗ ΧΗΜΕΙΑ

Πληροφορική
Συνεργασία επιστημόνων:
• Γλώσσα Pascal
• Στοιχεία Θεωρίας Αλγορίθμων

ΣΕΙΡΑ Β ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

G. H. Hardy
Η απολογία
ενός μαθηματικού

E. T. Bell
Οι μαθηματικοί
ΤΟΜΟΣ I:
Από το Ζήνωνα ως τον Cauchy

Field-Chaisson
Το Αθέατο Σύμπαν

Richard Feynman
Ο χαρακτήρας του Φυσικού Νόμου

Γιώργος Γραμματικάκης
Η Κόμη της Βερενίκης

Συνεργασία επιστημόνων
Εμείς και η Ραδιενέργεια

Ελένη Σαββάκη
Οι παράλληλοι εαυτοί μας και το βουβό
δεξί ημισφαίριο

Βασίλης Ξανθόπουλος
Περί αστέρων και συμπάντων

E. N. Οικονόμου
Πυρηνικά όπλα και ανθρώπινος
πολιτισμός

ΣΕΙΡΑ Γ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Κρητικά Χρονικά
(Ετήσια επιστημονική έκδοση,
τ. 26, 27)

Αφιέρωμα
στον Νίκο Σβορώνο

Γ. Μαυρογορδάτος-Χ. Χατζηιωσήφ
Βενιζελισμός και αστικός
εκσυγχρονισμός

Education in Europe-Εκπαίδευση
του διδακτικού προσωπικού στην
Ευρώπη

Θ. Καλπαξής
Αρχαιολογία και Πολιτική I:
Σαρμακά Αρχαιολογικά

N. Γ. Κοντοσόπουλος
Γλωσσικός Άτλας
της Κρήτης

Γ. Μ. Σηφράκης
Για μια Ποιητική του Ελληνικού
Λημοτικού Τραγουδιού

I. E. Στεφανής
Διονυσιακοί Τεχνίται: Συμβολές στην
προσωπογραφία του θεάτρου των
αρχαίων Ελλήνων

ΔΟΜΗΝΙΚΟΣ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΣ
I, II, III
Επιμέλεια: Ν. Χατζηνικολάου
I: Τεκμήρια για τη ζωή και το έργο του
II: Βυζάντιο και Ιταλία
III: Έργα στην Ισπανία

Νάσος Βαγενάς (επιμέλεια)
Νεοελληνικά Μετρικά

Bernard Fenik
Digenis: Epic and popular style in the
Escorial version

Speros Bryonis
The medical unity of the
Mediterranean World in Antiquity
and the Middle Ages

Γιάννης Κουγιουνουτζάκης
Πρόοδος στην αναπτυξιακή
Ψυχολογία των πρώτων χρόνων

ΣΕΙΡΑ Δ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΕΤΟΙΜΑΖΕΤΑΙ
Οι «Ωδές» του Κάλβου
Επιμέλεια: Ν. Βαγενάς

ΣΕΙΡΑ Ε ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΞΑΝΘΙΠΠΗ ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗ
Τραγούδια και σκοποί της Μακεδονίας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΑΛΟΣΙΑΚΗ
ΜΟΥΣΙΚΗ 1:
Σκοποί και τραγούδια της Κρήτης

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΑΛΟΣΙΑΚΗ
ΜΟΥΣΙΚΗ 2:
Σκοποί και χοροί της Ανατολικής
Κρήτης

BYZANTINΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ
ΜΟΥΣΙΚΗ 1
Έργα Κρητών μελοποιών

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ — ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΡΗΤΗΣ, Τ.Θ. 1527, 711 10 ΗΡΑΚΛΕΙΟ

Κεντρική διάθεση: ΤΡΟΧΑΛΙΑ, Γραβθαίων 5, (πάροδος Σκουφά 64) Αθήνα, τηλ. 3646426.

Για την Κρήτη: Βιβλιοπωλείο Μ. Κυριάκη, Έβανς 67, Ηράκλειο, τηλ., 285119

• Περίοδος Β'
• Χρόνος 19ος
• Τεύχος 494
Παρασκευή 15 Μαΐου 1992
Δρχ. 250

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
Δημοχάρους 60 • 115 21 ΑΘΗΝΑ
Τηλ: 72.32.713 - 72.49.300
72.32.819 - 72.48.240
ΑΧ: 72.26.107 - TELEX: 214179 ANTI

• Εκδότης:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δεινοκράτους 131
115 21 Αθήνα

• Διαφημίσεις:
ΠΟΛΥΝΑ ΓΚΙΟΚΑ

• Γραμματεία-Λογιστήριο:
ΤΑΣΙΑ ΡΟΥΜΠΟΥ

• Σελιδοποίηση, Μοντάζ:
ΤΑΣΙΑ ΛΕΒΟΝ
ΜΑΡΙΑ ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

• Φωτοστοιχειοθεσία —
Αναπαραγωγή φιλμς:
«ΠΟΛΥΤΥΠΟ»
Δημοχάρους 60
Τηλ. 72.49.300

• Εκτύπωση:
Νέος Παρνασσός Α.Ε.
Παλλήνη Αττικής 15 344
160 Χιλ. Λεωφ. Μαραθώνος
Τηλ. 66.65.081

• Κάθε ενυπόγραφο άρθρο
εκφράζει τις απόψεις του
συγγραφέα του.
Χειρόγραφα δεν
επιστρέφονται.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

σωτερικού
ξам. 2.700 δρχ.
ήσια 5.400
ήσια Οργανισμών,
εταπεινών, κ.τ.λ.: 20.000 δρχ.
ετήσια: 4.800

ξωτερικού
Ερώτη - Μεσογ. χώρες:
ήση: δολ. 27
ήσια: δολ. 54
Π.Α. - Καναδάς - Αν. Ασία -
Αυστραλία - Ωκεανία:
ήση: δολ. 30
ήσια: δολ. 60

Εμβάσματα, επιταγές:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ
Δημοχάρους 60
115 21 ΑΘΗΝΑ

ΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: δρχ. 250
ΙΔΙΑ ΤΕΥΧΗ: δρχ. 350

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ

• Για τα βιβλιοπωλεία
της Αθήνας:
Περιοδικό «ΑΝΤΙ»
Δημοχάρους 60
τηλ.: 72.32.713 - 72.48.240

• Για τα βιβλιοπωλεία
Β. Ελλάδας:
Κέντρο του βιβλίου.
Πουλουκτσή και Σια Ε.Ε.
Λαοσάνη 9,
Τηλ. (031) 285.857
54 622 Θεσσαλονίκη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΚΟΠΙΑ: Ο τερματοφύλακας μετά το πέναλτυ _____ 14

Ψυχρολουσία δέχθηκε η ελληνική αντιπροσωπεία στις Βρυξέλλες, στο θέμα των Σκοπίων, κατά τη σύνοδο των υπουργών Εξωτερικών της Κοινότητας. Μήπως ήρθε η ώρα για ψύχραιμη εκτίμηση όλων των παραμέτρων του προβλήματος; Γράφει ο Ν. Χίος.

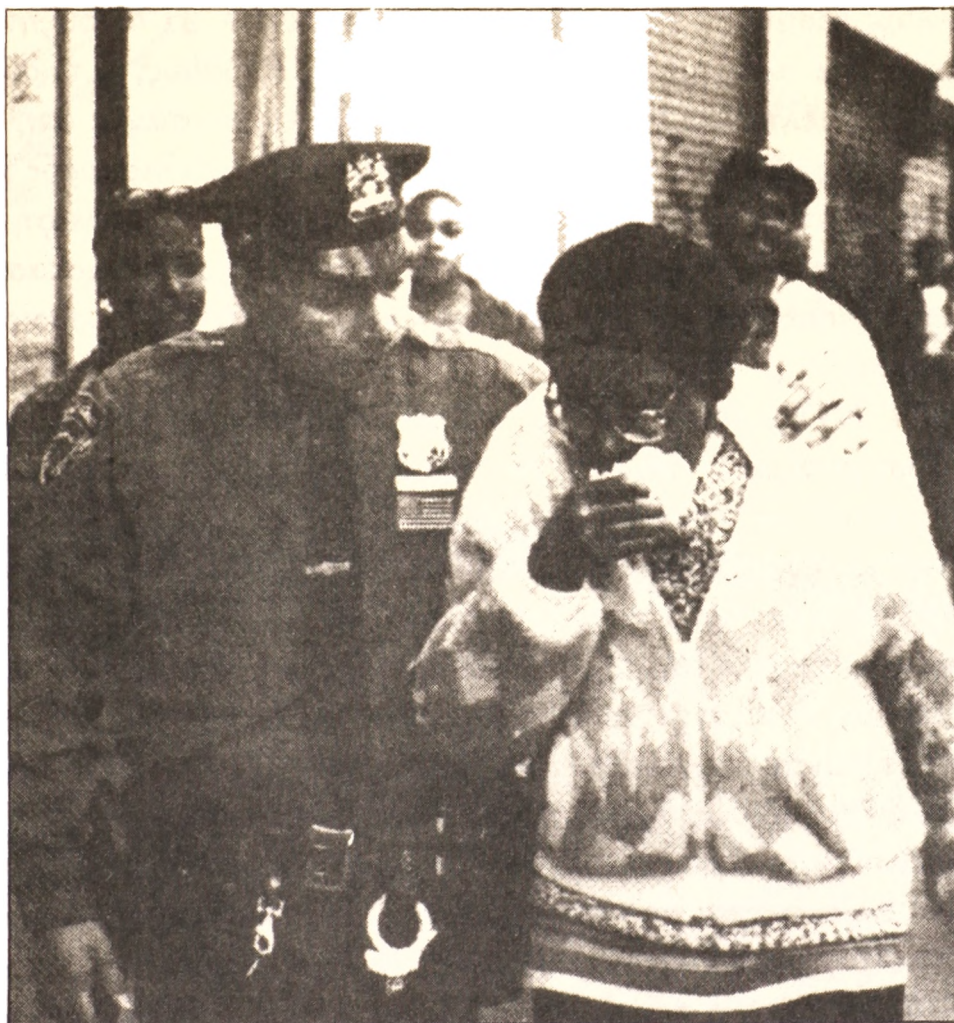
ΕΚΛΟΓΕΣ: ΕΠΙΛΟΓΗ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ Ή ΕΚΒΙΑΣΜΕΝΗ; _____ 20

Στο κλίμα εθνικισμού που καλλιεργείται από λογής θύλακες, ο καθένας μπορεί να φανταστεί τι προβλήματα θα δημιουργηθούν αν επιλεγεί η λύση των πρόωρων εκλογών. Γράφει ο Ρεπόρτερ.

Φιλέλληνες και ανθέλληνες _____ 18

Στην Ελλάδα, ανάλογα με τη θέση που παίρνουν οι ξένοι στο θέμα των Σκοπίων, έχει δημιουργηθεί ψυχολογία πολιορκουμένου φρουρίου. Εύκολα μιλάμε για φιλέλληνες και ανθέλληνες. Έχουμε δίκιο; Γράφει ο Β. Καπετανγιάννης.

ΑΜΕΡΙΚΗ: Η ΜΑΥΡΗ ΕΞΕΓΕΡΣΗ _____ 37

Η εξέγερση των μαύρων του Λος Άντζελες έδειξε τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η νέα τάξη πραγμάτων. Ωστόσο δεν ήταν η μόνη εξέγερση. Ο Νίκος Ράπτης περιγράφει γιατί οι λευκοί ήταν πάντα το πρόβλημα.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ: ΤΑ ΑΔΙΕΞΟΔΑ ΣΥΝΕΧΙΖΟΝΤΑΙ _____ 26

Τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας οξύνονται. Ο Τάσος Μπάρλας περιγράφει τα αδιέξοδα της οικονομικής πολιτικής.

Κ. ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Θεωρητικά προκλητικός και πολιτικά «απαισιόδοξος» ο Κ. Τσουκαλάς μιλάει στον Τ. Καφετζή για την προοπτική των σημερινών κοινωνιών του ανεπτυγμένου κόσμου. Και τονίζει: «Η πελατειοποίηση των συντεχνιών διαμορφώνει στην Ελλάδα έναν άναρχο κορπορατισμό».

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑ _____ 5
Στάθης
ΠΟΛΙΤΙΚΟ
ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ _____ 6
Σκόπια: Η αρνητική
τροπή.
ΑΝΤΗΝΩΡ
ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ _____ 8
ΤΥΠΟΣ _____ 11
ΔΙΑΛΟΓΟΣ _____ 48
ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ _____ 49

Φράνσις Μπαϊχον: Έζησε στον αστερισμό του πάθους και ζωγράφησε με βιαιότητα την ωμότητα των πραγμάτων.

Εξώφυλλο:

ΦΡΑΝΣΙΣ ΜΠΑΙΗΚΟΝ:
Σπουδή για πορτραίτο,
1970

ΚΑΘΕΝΑΣ ΤΙΣ ΕΥΘΥΝΕΣ ΤΟΥ

Η ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ των υπουργών Εξωτερικών της Κοινότητας στις Βρυξέλλες την περασμένη εβδομάδα επεφύλαξε για την ελληνική πλευρά δυσάρεστες «εκπλήξεις». Οι προθεσμίες από την πλευρά της Κοινότητας εκπνέουν. Βρισκόμαστε σε μια κρίσιμη καμπή. Είναι η ώρα των ευθυνών.

Η ΜΑΧΗ βέβαια συνεχίζεται και δεν πρέπει κανείς να προδικάζει το αποτέλεσμα. Αλλά ταυτόχρονα είναι άκρως επιζήμιο για το εθνικό συμφέρον να μην μπορεί κανείς να διακρίνει τα όρια των δυνατοτήτων του και να μην έχει το πολιτικό θάρρος να σκεφτεί και να επιλέξει μεταξύ άλλων λύσεων αφού σταθμίσει με ρεαλισμό τα δεδομένα. Λέγοντας τα σύκα - σύκα και τη σκάφη - σκάφη. Χωρίς ωραιοποιήσεις, εκπορευόμενες από κομματικές σκοπιμότητες, χωρίς ψευδαισθήσεις και διάθεση καταστροφολογικής δημαγωγίας.

Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ δεν φαίνεται διατεθειμένη ούτε να περιμένει περισσότερο ούτε να ικανοποιήσει το ελληνικό αίτημα στο θέμα της ονομασίας. Τα κίνητρα και οι προθέσεις μιας τέτοιας στάσης δεν έχουν και τόση σημασία μπροστά στο αποτέλεσμα. Μας είναι ίσως δυσάρεστη μια τέτοια στάση. Αλλά ενδεχομένως να μην μπορέσουμε τελικά να τη κάμψουμε.

ΤΑΥΤΟΧΡΟΝΑ ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της χώρας πρέπει να θεωρείται δεδομένος και αδιαπραγμάτευτος. Το μέλλον της χώρας είναι απόλυτα συνυφασμένο όχι απλώς με την παρουσία μας στην Κοινότητα αλλά με την τεράστια προσπάθεια που πρέπει να καταβάλλουμε για να συμμετάσχουμε ισότιμα στην ένωση της Ευρώπης. Το ότι αντλούμε την όποια επιρροή μας από τη συμμετοχή μας στην Κοινότητα και σε άλλους θεσμούς θα έπρεπε να είναι αυτονόητο. Η δε συζήτηση περί του πρακτέου δεν θα έπρεπε να ξεφεύγει από το πλαίσιο αυτό. Βεβαίως, ό,τι συμφέρει στην Κοινότητα ή στα κράτη - μέλη που την απαρτίζουν δεν συμφέρει πάντα στη χώρα μας, ιδιαίτερα στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής. Αλλά είναι ατελέσφορος και επικίνδυνος ο ρόλος του μόνιμου αντιρρησία, διαφωνούντα, αιτώντα και τα συναφή. Κουράζει, ενοχλεί, εξοργίζει η στάση αυτή. Και η μονιμοποίηση μιας τέτοιας κατάστασης οδηγεί είτε στην περιθωριοποίηση και αυτο-απομόνωση, είτε στην εθελουσία έξοδο, είτε ακόμα στην εκδίωξη.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ δικαίου των ελληνικών θέσεων δε πρέπει να υπάρχει η παραμικρή αμφιβολία. Τα επιχειρήματα αδιάσειστα. Τα αισθήματα γνήσια. Οι ανησυχίες για τους κινδύνους που μπορεί να προκύψουν απόλυτα δικαιολογημένες και βάσιμες. Η πρωτοφανής κινητοποίηση του ελληνισμού σε όλο τον κόσμο και η ανύψωση του εθνικού φρονήματος παρά τα ευζωνικά και αρχαιοπρεπή κιτς που εμφανίστηκαν ή τις επικίνδυνες για τη δημοκρατία εξάρσεις της παλαιο-εθνικοφροσύνης, είναι θετικό φαινόμενο. Αυτό το κεφάλαιο είναι ανεκτίμητο και κάνουν λάθος τόσο όσοι το λοιδωρούν όσο κι όσοι αποπειρώνται να το οδηγήσουν στα άκρα. Παράλληλα, πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι από διεθνή άποψη βρισκόμαστε πολύ κοντά στην εξάντληση του κεφαλαίου αυτού. Το δαπανούμε αλόγιστα, ενώ θα μας χρειαστεί και αύριο. Οι μάχες που μας περιμένουν είναι κρίσιμες και στο Κυπριακό και για την ένταξή μας στη δυτικοευρωπαϊκή ένωση και στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και στα Βαλκάνια.

ΗΡΘΕ Η ΩΡΑ η πολιτική ηγεσία του τόπου να αναλάβει τις ευθύνες της. Οι δεύτερες «καλύτερες λύσεις» στο θέμα των Σχοπίων ή το μικρότερο κακό, δεν είναι απεριόριστες *de facto* αναγνώριση, μη αναγνώριση, *de jure* αναγνώριση (με τους αντίστοιχους κατά περίπτωση χειρισμούς στα κοινοτικά όργανα). Χρειάζεται, όμως, η προειδοποίηση ότι λύσεις «εθνικά υπερήφανες» δεν είναι πάντα ταυτόσημες με τις «εθνικά ορθές και συμφέρουσες». Κι ακόμα ότι λόγω του επικρατούντος κλίματος η εθνικά ορθή λύση μπορεί να μην είναι και η πολιτικά εφικτή.

Σκόπια: Η αρνητική τροπή

«ΑΥΤΟΣ ο μαύρος τόπος θα πρασινίσει κάποτε»... Ερώτηση: Μπορεί το «Πολιτικό Δεκαπενθήμερο» ενός περιοδικού να ξεκινά με ποίηση; Απάντηση: Κάποτε μπορεί. Ιδιαίτερα όταν ο ποιητής ξέρει να «εκτινάσσεται» από τα βάθη της μνήμης και του μύθου, «στην επιφάνεια του σήμερα, του ελληνισμού και του κόσμου»... Ο Νίκος Γκάτσος, ο σιωπηλός ποιητής, έφυγε. Και βέβαια οι τελευταίοι στίχοι του («Κατά Μάρκον») είναι σκληροί... Και βέβαια, σαν Έλληνας και σαν ποιητής, αγωνιά «για το κακό που μας έχει κυριεύσει και απειλεί να μας οδηγήσει στην καταστροφή»... Αλλά το μήνυμά του —το μήνυμα της «Αμοργού»— παραμένει το ίδιο, κι ας πέρασαν πενήντα τόσα χρόνια: Ναι, δεν θα 'μαστε πάντα «δεύτεροι» (ή έσχατοι, μετά τους Πορτογάλους). Ναι, παρά τα σημερινά αδιέξοδα, τη λεξιπενία, το βαρβαρισμό, τη χυδαιότητα, «αυτός ο μαύρος τόπος θα πρασινίσει κάποτε»...

ΚΑΤΑ ΤΑ άλλα, η στήλη δεν κατανοεί την «ανάγκη» που ώθησε τους επιμελητές του πρόσφατου αφιερώματος του «ΑΝΤΙ» στον Οδυσσέα Ελύτη, να διαβεβαιώσουν ότι το περιοδικό αυτό θα παραμείνει περιοδικό «πολιτικών παρεμβάσεων»... Όταν ο ποιητής είναι «η αναπνοή ενός ολόκληρου λαού» —είτε λέγεται Σολωμός, είτε Σεφέρης, είτε Ελύτης, είτε Νίκος Γκάτσος— τότε η ποίηση πάει αντάμα με την πολιτική...

• • •

ΔΕΝ ΧΩΡΕΙ αμφιβολία πως «το» γεγονός του Δεκαπενθημέρου ήταν η «αρνητική

τροπή» που πήρε το θέμα των Σκοπίων, στην πρόσφατη σύνοδο των υπουργών Εξωτερικών (11-12 Μαΐου), στις Βρυξέλλες. Η «αρνητική τροπή» —άλλοι την αποκάλεσαν «ανώμαλη προσγείωση»— δεν ήταν άσχετη, βέβαια, με το κλίμα ευφορίας που δημιούργησαν οι δηλώσεις του πρωθυπουργού κ. Κ. Μητσοτάκη, αμέσως μετά την άτυπη σύνοδο του Γκιμαράες. Τι έλεγαν, όμως, ακριβώς, οι πρωθυπουργικές δηλώσεις; Έλεγαν, πρώτο, ότι οι 11 υπουργοί Εξωτερικών είχαν δεσμευθεί να μην προχωρήσουν στην αναγνώριση της Δημοκρατίας των Σκοπίων «αν δεν μείνουμε ευχαριστημένοι από το όνομα». Και έλεγαν, ακόμα, ότι, παρά τη δέσμευση αυτή, εμείς θα ζητούσαμε, στη σύνοδο των Βρυξελλών, μια «ακόμα πιο ξεκάθαρη διατύπωση στο θέμα του ονόματος».

ΚΑΙ ΕΝΩ έτσι είχαν τα πράγματα —και ενώ οι «μεγάλες προσδοκίες» είχαν αρχίσει να εμπνέουν ακόμα και δεύτερες πονηρές σκέψεις (γιατί όχι και «πρώρες εκλογές»;...)— ξαφνικά το σκηνικό άλλαξε. Κατά τον κ. Μητσοτάκη, δεν υπήρξε οποιαδήποτε σημαντική αλλαγή κλίματος, αφού «μείναμε στην απόφαση του Γκιμαράες, δίχως καμιά πρόοδο στη μια ή στην άλλη κατεύθυνση, προς το καλύτερο ή προς το χειρότερο». Όμως, κακά τα ψέματα. Άλλο ήταν το κλίμα των Βρυξελλών και άλλο του Γκιμαράες. Στις Βρυξέλλες, Δανοί, Ολλανδοί, Βρετανοί —επικαλούμενοι το... «δημόσιο αίσθημα» των χωρών τους— απεφάνθησαν ότι η αναγνώριση των Σκοπίων δεν μπορεί να παραμείνει άλλο σε εκκρεμό-

τητα, διότι «τίθεται πλέον θέμα αξιοπιστίας της Κοινότητας» απέναντι σε μια δημοκρατία που έχει ζητήσει την αναγνώρισή της. Όσο για τους Ιταλούς, και παρά ταξίδι του πρωθυπουργού στη Ρώμη, είχαν ναν ότι ήλθε ο καιρός για παράλληλες πεισεις «και προς τα Σκόπια, και προς την Αθήνα»...

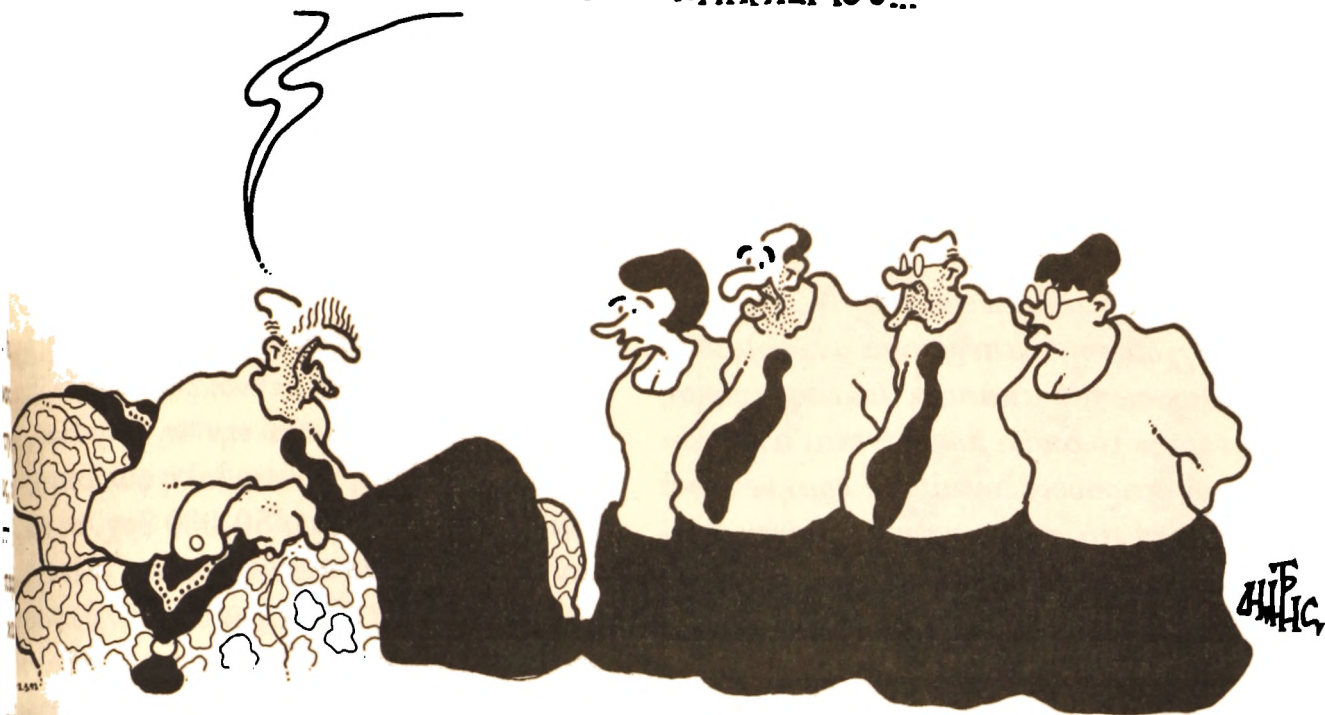
ΤΕΛΙΚΗ απόφαση της συνόδου των Βρυξελλών: Η μετάβαση «αποστολής εργασίας» στα Σκόπια, για να συζητήσει το «κείμενο της ονομασίας», αλλά (κατά τον Βιτανό υπουργό Εξωτερικών Ντάγκλ Χερντ) «και την οικονομική κατάσταση αυτής της πρώην γιουγκοσλαβικής δημοκρατίας» (διάβαζε βοήθεια, κ.λπ.).

Κ. Μητσοτάκης:
«Είχα προειδοποιήσει»...

ΥΣΤΕΡΑ ΑΠΟ την εξέλιξη αυτή, που περιρίζει —σαφώς— τα περιθώρια ελιγμών ελληνικής πλευράς, ο πρωθυπουργός επάλαβε, για πολλοστή φορά, ότι «η Ελλάδα δεν πρόκειται να αναγνωρίσει κράτος με το όνομα Μακεδονία» και υπέμνησε ότι, μέσω μετά το Γκιμαράες, είχε προειδοποιήσει ότι ο δρόμος θα είναι μακρύς και δύσλος. Όμως και τα νήπια, σήμερα, κανοούν ότι περίπτωση να αποβάλλουν Σκόπια κάθε σύνδεση με το όνομα «Μακεδονία» δεν τίθεται πλέον. Η εμμονή μάλιστα, στην «ονοματοκρατία», η άρνημας να δεχθούμε οποιαδήποτε «συμβιβασκή πρόταση» («Νέα Μακεδονία», «Αντι Μακεδονία», «Νέα Μακεδονική Δημοκρατία των Σκοπίων» κ.ά.), ενδέχεται

Κυκλοφορούν οι τόμοι του **αντί**
μέχρι και το Β' εξάμηνο του 1989 (τεύχ. 425)

**ΠΡΟΣΕΞΤΕ... ΑΝ ΔΡΑΣΟΥΜΕ
ΚΑΙ ΟΙ ΠΕΝΤΕ ΣΑΝ ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ
ΙΣΣΙ ΦΑΝΕΙ ΣΑ ΣΥΡΡΙΚΝΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ!**

ηγήσει στην αναγνώριση της δημοκρατίας της με το σημερινό της όνομα: «*Δημοκρατία της Μακεδονίας*».

Η «*ΟΝΟΜΑΤΟΚΡΑΤΙΑ*» αυτή, σε συν-ασμό με μια τάση άκρατου σωβινισμού, του «*εχθρός*» δεν είναι πλέον μόνο οι Σκο-πνοί, αλλά —κατά περίπτωση— και οι Ι-λλοί, οι Ολλανδοί, οι Δανοί, ακόμα και οι Φίλλοι, ήταν φυσικό να οδηγήσουν στη ση-ρινή κατάσταση πραγμάτων, με την Ελ-δα αντιμέτωπη με όλους —ή σχεδόν ό-ους— τους κοινοτικούς εταίρους. Φθάσαμε λιστα, να βάλλουμε και κατά της πορτο-λικής προεδρίας, διότι επιμένει και αυτή η «*συμβιβαστική πρόταση*», λες και κάθε *υμβιβασμός* σημαίνει, κατ' ανάγκη, «*α-μπόληση των ιερών και οσίων του έ-ους*»! Και οι μεν «*φιλόσοφοι*» —βλέπε συνέντευξη του *Πιέρ Βιντάλ Νακέ*, στο τελευταίο τεύχος του «*ΑΝΤΙ*»— μας επιση-νίζουν ότι «*η Ελλάδα θα μπορούσε να δε-ί ότι και οι άλλοι υπάρ-ουν*». Κάποιοι πεζοί —και πολλοί ικτικοί άνθρωποι, ωστόσο, λένε το ίδιο γγμα διαφορετικά: «*Αν ανοίγαμε δύο περ μάρκετ στα Σκόπια, θα είχαμε ε-ς, σήμερα, το πάνω χέρι*»!

περίπτωση διαλόγου

ΑΤΥΧΗΜΑ, πάντως, είναι ότι κανείς α-τους «*αρχιτέκτονες*» της εξωτερικής μας ιτικής δεν φαίνεται να συνειδητοποιεί οδηγεί αυτή η πολιτική του ασύνορου ινισμού. Και κανείς, ακόμα και σήμερα, δείχνει να κατανοεί ότι η αναγνώριση

των Σκοπίων, από τους κοινοτικούς εταί-ρους, είναι θέμα μερικών μόνο εβδομάδων.

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ατύχημα είναι η ύπαρξη μιας αξιωματικής αντιπολίτευσης, η οποία πιστεύει ότι «*μια διπλωματική ήττα τερα-στίων διαστάσεων*» (κατά τη διατύπωση του προέδρου του ΠΑΣΟΚ) θα ήταν μια πο-λύ «*βολική υπόθεση*», που θα άνοιγε, ενδε-χομένως, το δρόμο σε «*εδώ και τώρα εκλο-γές*» και, ίσως, στην επάνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία. Αποτέλεσμα: Ακόμα και μια σωστή (έστω και καθυστερημένη) ενέργεια του κ. Μητσοτάκη, όπως το «*μήνυμα κα-λής θελήσεως*» προς τον ηγέτη των Σκο-πίων Κ. Γκλιγκόρωφ, να χαρακτηριστεί α-πό το ΠΑΣΟΚ ως περίπου «*εθνική μειοδο-σία*», με την έννοια ότι θα μπορούσε να α-νοίξει έναν απ' ευθείας διάλογο Αθηνών - Σκοπίων!

ΤΙ ΠΙΟ φυσικό, όμως, από ένα διάλογο μεταξύ ομόρων χωρών, πολύ περισσότερο όταν η Ελλάδα είναι η μόνη βαλκανική χώ-ρα, μέλος της Κοινότητας, που φιλοδοξεί να διαδραματίσει ένα ευρύτερο ρόλο στα Βαλ-κάνια. Διάλογο, λοιπόν, και με τα Σκόπια και με τα Τίρανα (που φαίνεται ότι άρχι-σε) και με τη Σόφια και με την Άγκυρα. Και οι διαφορές —μικρές ή μεγάλες; Αλλά ο διάλογος γίνεται, ακριβώς για την επίλυ-ση διαφορών. Και η διεθνής πείρα διδάσκει ότι ο απευθείας διάλογος είναι ταχύτερος μέσω τρίτου, του Πορτογάλου Ντέους Πι-νέιρο στην προκειμένη περίπτωση...

ΚΑΙ ΕΝΩ η αναγνώριση των Σκοπίων παραμένει, για την Κοινότητα, «*θέμα εκ-*

κρεμές», η κόλαση (το αίμα, το στοίβαγμα πτωμάτων) εξακολουθεί να συνθέτει την τρέχουσα καθημερινότητα στην περιοχή της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης. «*Όλα όσα ακούτε ή διαβάσετε για το Σεράγιεβο* —αναφέρει ο ειδικός απεσταλμένος της ύπατης αρμο-στείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες— *ω-χριούν προς σ' αυτά που πραγματικά συμβαίνουν. Κανείς δεν ξέρει πόσοι είναι οι νεκροί, πόσοι οι τραυματίες, πόσοι οι ε-ξαφανισμένοι*»... Όσο για το «*τις πταίει;*», η Κοινότητα απεφάνθη ότι πταίει η Σερβία, ο Μιλόσεβιτς και ο Ομοσπονδια-κός στρατός. Και ενώ κανείς δεν αμφισβη-τεί, βέβαια, τις προσωπικές ευθύνες του ι-διου του Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς, από την άλλη, πολλοί είναι εκείνοι που διερωτώνται αν η απομόνωση της Σερβίας (και ο προσω-ρινός, έστω, αποκλεισμός της από τη ΔΑ-ΣΕ) είναι η καλύτερη λύση για τη σταθερο-ποίηση των πραγμάτων στον πολυτάραχο βαλκανικό χώρο.

Το νέο φορολογικό νομοσχέδιο

ΠΑΡΑ ΤΟ «*θέμα των Σκοπίων*», που κατα-φέραμε —κατά την «*Καθημερινή*»— να το αναγάγουμε σε «*πρόβλημα εθνικής υπάρ-ξεως*» (!), η ζωή προχωρεί. Απόδειξη το νέο φορολογικό νομοσχέδιο με τις τρεις «*εκ-πλήξεις*» του —το τέλος για τα αεροπορικά ταξίδια, τη φορολόγηση των εξοχικών κα-τοικιών και την παρακράτηση στις αγροτι-κές επιδοτήσεις. Ωστόσο, πέρα από τις επι-βαρύνσεις αυτές, κοινή είναι η παραδοχή ότι το νομοσχέδιο τείνει στον περιορισμό της φοροδιαφυγής, με την επιβολή αυστηρών ποινών, που φθάνουν ως την άρση του τρα-πεζικού απορρήτου, τη δέσμευση περιου-σιακών στοιχείων, την αφαίρεση αδείας ά-σκησης επαγγέλματος, το κλείσιμο γρα-φείων ή καταστημάτων, κ.ά.

ΚΑΙ, ΦΥΣΙΚΑ, το ερώτημα είναι αν το «*δαμόνιον της φυλής*» (και ειδικότερα των επιχειρηματιών και ελεύθερων επαγγελμα-τιών —γιατρών, δικηγόρων, κ.ά.) θα βρει τρόπους για να εξευτελίζει το νόμο και με τη δική μας, βέβαια, συνενοχή, των αγρίως φορολογουμένων, δηλαδή, μισθωτών και συνταξιούχων! (Το νομοσχέδιο καθιερώνει την συνυπευθυνότητα των ιδιωτών). Κεν-τρική φιλοσοφία του νομοσχεδίου: Η βελ-τίωση των εσόδων του κράτους, με την αύ-ξηση των εισοδημάτων ορισμένων κατηγο-ριών. Ωστόσο, οι αδικίες εις βάρος των χα-μηλόμισθων παραμένουν.

ΑΝΤΗΝΩΡ

«Κλίμα επιείκειας»

Μετά από ένα χρόνο, επανέρχεται στην τρέχουσα ειδησεογραφία το θέμα των προθέσεων, ή σκέψεων, ή ακόμα και ενεργειών της κυβέρνησης για την αποφυλάκιση όσων χουντικών εξακολουθούν να εκτίουν τις ποινές τους.

Η ερμηνεία των κινήτρων της κυβέρνησης, και προσωπικά του κ. Μητσοτάκη, στο θέμα αυτό ποικίλλει: η εξισορρόπηση των ενδοκομματικών αντιδράσεων στη ΝΔ για την αναστολή της δίκης των υποκλοπών, η ενίοτε μη ελεγχόμενη συμπεριφορά μιας ομάδας ακροδεξιών βουλευτών της συμπολίτευσης που εκπροσωπούν κάποια μερίδα ευήκοη προς τους «Απριλιανούς», το πνεύμα εθνικής «ομόνοιας» το οποίο προκρίνεται αν η χώρα οδηγηθεί σε εκλογές, είναι ορισμένα στοιχεία που παρουσιάζονται ως ερμηνευτικά των προθέσεων του πρωθυπουργικού «κύκλου». Και, πάντα σύμφωνα με τη σχετική ειδησεογραφία, ο κ. Μητσοτάκης έχει επιφορτίσει με τη μελέτη του θέματος τώως υπουργό του, που και εξοικείωση έχει με αυτό και σχετικές επαφές πραγματοποιεί με άλλα πολιτικά κόμματα.

Δεν μπορεί να υπάρχει αμφιβολία ότι το νομικό μέρος της υπόθεσης μπορεί εύκολα να ρυθμιστεί. Όπως, επίσης, δεν υπάρχει λόγος να μην προβλέψει κανείς κάποια σχετική ένταση με αλληλοκατηγορίες περί αντιδημοκρατικότητας, διπλής γλώσσας, υποκρισίας κ.τ.λ.

Το βασικό, ίσως, ερώτημα είναι το κατά πόσον όλη αυτή η ιστορία —που μετράει ήδη 18 χρόνια μετά το τέλος της— είναι πλέον κάτι παραπάνω από πρόσχημα για να προστεθεί άλλη μια πινελιά στις «διαχωριστικές γραμμές». Η, διαφορετικά διατυπωμένο, γιατί η χούντα και η επτάχρονη δικτατορία να είναι κάτι παραπάνω από ιστορική μνήμη —και αυτή μονίμως ταλαιπωρούμενη και εκμεταλλευόμενη— τη στιγμή που η μεταπολιτευτική μας δημοκρατία από άλλα δεινά υποφέρει; Αυτή η μνήμη δεν προστατεύεται καλύτερα αν ο πολιτικός κόσμος αποδείξει επιτέλους ότι έχει συναίσθηση του χρέους στην προστασία των δημοκρατικών θεσμών και αξιών;

Και τα γράφουμε αυτά, γιατί αν τυχόν αποφυλακισθούν οι χουντικοί θα έχουμε ένα πολύ ...ροκ πολιτικό σκηνικό, παντελώς προσχηματικό, και εξευτελιστικό του αντιδικτατορικού «ζωτικού μύθου».

Χ.Κ.

Ποντίων Ανάβασις

Στην προσφυγομάνα Θεσσαλονίκη πραγματοποιείται το Γ' Παγκόσμιο Συνέδριο Ποντιακού Ελληνισμού, από την Πέμπτη 14 έως την Τετάρτη 20 Μαΐου, με τη στήριξη έξι ομοσπονδιών και 450 σωματείων απ' όλο τον κόσμο.

Το συνέδριο είναι αφιερωμένο στα 70 χρόνια από τη Γενοκτονία των 350.000 Ελληνοποντίων από την Τουρκία. Η αναγνώριση αυτής της γενοκτονίας αναμένεται να αποτελέσει το κύριο αίτημα αυτού του συνεδρίου, το οποίο θα αποφασίσει για την προώθησή του στους διεθνείς οργανισμούς (ΟΗΕ, ΕΟΚ).

Τα ελληνικά εθνικά θέματα, ο ελληνισμός της διασποράς, ο ελληνισμός της πρώτης ΕΣΣΔ και η παγκόσμια οργανωτική συγκρότηση του ποντιακού ελληνισμού, καθώς και η οργάνωση της ποντιακής νεολαίας, είναι οι 4 άξονες των εργασιών του Συνεδρίου.

Μεταξύ των εισηγήσεων και ανακοινώσεων συμπεριλαμβάνονται το «Μακεδονικό», το «Βορειοηπειρωτικό», το «Αιγαίο», η «Κύπρος». Επίσης οι εξελίξεις στα Βαλκάνια και ο ρόλος της Τουρκίας.

Την έναρξη των εργασιών του συνεδρίου κήρυξε χθες ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, ενώ κατά τη διάρκειά του θα απευθύνουν χαιρετισμό ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ Ανδρέας Παπανδρέου, εκπρόσωποι του Συνασπισμού της Αριστεράς και του ΚΚΕ, καθώς και άλλοι παράγοντες της πολιτικής ζωής και της πόλης.

Το συνέδριο θα πλαισιωθεί από πλήθος παράλληλων πολιτιστικών, καλλιτεχνικών, ψυχαγωγικών, θεατρικών, μουσικοχορευτικών, λαογραφικών εκδηλώσεων, καθώς επίσης και από εκδηλώσεις εθνικής μνήμης.

Μπάμπης Μπίκας
Μιχάλης Παναγιωτίδης

Η ιστορία γράφεται πια στα δικαστήρια;

Η δίκη των τεσσάρων ατόμων για τη διανομή της γνωστής «εθνοπροδοτικής» προκήρυξης στην Ομόνοια την 4η Απριλίου, έχει σαν κατάληξη την επιβολή φυλάκισης μηνών και προστίμου 50.000 δρχ. σε κάποιον από τους κατηγορούμενους. Μια δίκη χωρίς μάρτυρες άλλους εκτός των δύο αστυνομικών που συνέλαβαν τους καταδικασθέντες και με αποδεικτικό υλικό την επίδειξη προκήρυξης.

Υπήρχε και κάτι άλλο, όμως: οι πολιτικές απόψεις... της εισαγγελέως και του προέδρου της έδρας. Απόψεις απόλυτα ανταγμένες στην τρέχουσα «υπερπατριωτική έξαρση» και ευθέως δηλωτικές ενός προτύπου αυταρχισμού —εξάλλου το «πατριωτικό φρόνημα» και ο αυταρχισμός πολλές φορές αλληλοτροφοδοτούνται. Όμως, περιβλημένα το κύρος του δικαστικού θεσμού τα δύο αυτά στοιχεία οδηγούν και σε εκφάνσεις αυθεντίας. Έτσι, οι παράγοντες της δίκης απεφάνθησαν ότι ερμηνείες ιστορίας υπάρχουν πολλές, όμως «η ιστορία είναι μία» (προφανώς αυτή που γράφεται στα δικαστήρια...), ότι υπάρχουν δύο γιών και δικαστικώς επινεμόμενα εθνικά φρονήματα στους Έλληνες, αυτό των κεδόνων και το άλλο των υπολοίπων λιώς, πώς εξηγείται το ότι αν ένας εκ κατηγορουμένων ήταν από τη Μακεδονία «δεν θα τα γράφατε αυτά;»), ότι η προκήρυξη των κατηγορουμένων «διαταράσσει διεθνείς σχέσεις της χώρας» ενώ ο κύριος τλος του εντύπου «Αγώνας» που «προσάρτησε τώρα της Β. Ηπείρου» βάλλει ίσως και στην καλή γειτονία (εμείς) κ.τ.λ.

Τι να πούμε; Ότι από τη στιγμή που τα δικαστήρια γράφουν ιστορία παρέα με ιστοριογραφία, η ιστορία γίνεται ιστοριογραφία. Στο ποιοτικό εθνοπροδοτικό συναντάμε παλιούς καλούς καιρούς της εμφυλιοπολεμικής Ελλάδας; Είναι το λιγότερο που μπορεί να πει κανείς. Διότι, κατά τα άλλα, η δικαστική ιστορία που βαφτίζεται πατριωτισμός, είναι ένα «χαρτί» που πολλούς βλάπτει και πολλά εξοικονομεί.

ΘΡΗΣΚΕΥΟΜΕΝΟΙ ΚΑΙ ΜΙΣΟΧΟΡΤΑΤΟΙ

Η εκκλησία κάνει δεήσεις
προστατούντων των μητροπολιτών της
για να φωτίσει ο θεός τους ηγέτες της
Ευρώπης και να πάρουν απόφαση για το
θέμα της Μακεδονίας, θετική για την
«Ελλάδα» (ακριβές απόσπασμα από
εφημερίδα). Φαίνεται πως έφθασε ο
καιρός να γίνει νέα, ενημερωμένη
έκδοση στον Ακάθιστο Ύμνο. Όχι
ποτέ άλλο, αλλά για να καταλάβει ο
Αθήνας σε αυτή τη χώρα ότι δεν μπορεί
να κάνει το καθήκον του και να
προσκυνάει στη σημαία της πατρίδας,
προλαίποντας να προσκυνήσει στο ράσο
του παππά.

Άλλου, έχουμε φτάσει και σε ανώτερα
στάδια ανάπτυξης. Όλοι λένε ότι από
τους «Βαλκάνιους» είμαστε οι μόνοι με
το όραμα όσα καλά: δημοκρατία έχουμε,
και «ράτσα» είμαστε όλοι, μεγάλο
πολιτισμό κουβαλάμε, αλλά και γεμάτη
ν κοιλιά μας έχουμε. Αυτό βέβαια
πριν τα τελευταία χρόνια, αλλά εν πάση
ορίσει δεν έχουμε καμιά σύγκριση
με τους «πεινασμένους γείτονες» —μέχρι
και ο Αλβανός πρωθυπουργός πηγαίνει
το βράδυ παρά βράδυ ως τον
τετραμμένο της πρεσβείας μας, τον κ.
Μινέλλο, και του ζητάει κανά δύο
«γουλιάκια» (ακριβές απόσπασμα,
από σχολίο της ίδιας
εφημερίδας).

Το είναι: θρησκεία ορθόδοξη και
ευασμός στους λοιπούς «βαρβάρους»
ό εμάς, που, κάτι με τις αρπαχτές,
όχι με την κουτοπονηριά, κάτι με την
απληγία, φτάσαμε στο σημείο να
προσφέρουμε στο σπίτι και καμιά
«ραδουλεύτρα» από τη Βόρειο Ήπειρο.
Και όλα αυτά επιχρίζονται από το
εθνικό «πατριωτικόν φρόνημα», για να
παραστήσουν ένα αυθεντικότατο εθνικιστικό
Γ.Μ.

Εμείς και οι Κούρδοι

Την περασμένη Παρασκευή 8/5, μετά τις
συναντήσεις του με εκπροσώπους των ελλη-
νικών πολιτικών κομμάτων, ο γενικός
γραμματέας του Σοσιαλιστικού Κόμματος
Κουρδιστάν Τουρκίας (PSKT) Κεμάλ
Μπουρκάι έδωσε συνέντευξη Τύπου για το
κουρδικό ζήτημα. Ο Κούρδος πολιτικός α-
ναφέρθηκε στις εξελίξεις στο Κουρδιστάν και
είπε ότι με το πρόσχημα της αντιμετώπισης
του PKK έχει γίνει στόχος της κρατικής
τρομοκρατίας όλος ο κουρδικός λαός και ότι
το Κουρδιστάν έχει μετατραπεί σε χώρο ο-
λοκαυτώματος από όπου εκατομμύρια πο-
λιτών εξαναγκάζονται σε μετανάστευση.

Ο Κεμάλ Μπουρκάι έκλεισε τη συνέντευ-
ξη του ζητώντας τη συμπαράσταση της ελ-
ληνικής —και της διεθνούς— κοινής γνώ-
μης: «Μην μείνετε σιωπηλοί μπροστά στο
δράμα του κουρδικού λαού», είπε. Όλοι οι
διεθνείς οργανισμοί, ΟΗΕ, NATO, Ευρω-
παϊκό Συμβούλιο κ.ά. δεν πρέπει να μείνουν
σιωπηλοί μπροστά στη βάνουση καταπάτη-
ση των αρχών του διεθνούς δικαίου που πα-
ραβιάζονται ωμά στην τουρκική επικράτεια.
Τέλος ζήτησε να σταματήσει η οικονομική
και στρατιωτική βοήθεια προς την Τουρκία,
βοήθεια που χρησιμοποιείται ενάντια στον
άμαχο και απροστάτευτο κουρδικό λαό.

Δεν θα συμμεριστούμε την αισιοδοξία του
Κ. Μπουρκάι ότι η ελληνική πλευρά θα

συμπαρασταθεί στους Κούρδους. Δύο μέρες
μετά, την Κυριακή 10/5, σε τεκμηριωμένο
ρεπορτάζ της Σ. Καμβύση στον «Ελεύθερο
Τύπο», αποκαλύφθηκε ότι στο ελληνικό υ-
πουργείο Εξωτερικών έφθασε πριν λίγες η-
μέρες έγγραφο του Στάνιτ Ντηπάρτμεντ με
το οποίο συνίστατο η «διακοπή βοήθειας
πάσης φύσεως (υλικής, ηθικής και πολιτι-
κής) προς τους Κούρδους».

Η αλήθεια είναι ότι η ελληνική «βοή-
θεια» εξαντλείται στις κατά καιρούς εκκλη-
σεις των Ελλήνων πολιτών γύρω από το
Κουρδικό οι οποίες, ας ελπίσουμε, ότι θα α-
ποτελέσουν μοχλό πίεσης προς την ελληνική
πολιτική ηγεσία για να συμπαρασταθεί σε έ-
να μαρτυρικό λαό.

Απορία

Διαβάζω για τη συγχώνευση της
ελληνικής εταιρείας Tasty Foods που
παράγει τσιπς, γαριδάκια και τα
παρόμοια με πέντε ευρωπαϊκές
εταιρείες του Βελγίου, της Γαλλίας,
της Ολλανδίας, της Πορτογαλίας
και της Ισπανίας. Και διερωτώμαι.
Το επόμενο μπουκοτάζ προϊόντων
εχθρικής προς τις ελληνικές θέσεις
στο θέμα των Σκοπίων κοινοτικής
τινός χώρας εναντίον ποίου θα το
κάνω;

B.K.

ΤΟ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΠΟΥ ΔΕΝ ΘΑ ΙΣΧΥΣΕΙ

Πριν «καλά - καλά» ολοκληρώσει ο υπουργός Οικονομικών κ. Ι.

Παλαιοχρασσάς τις δηλώσεις του για το φορολογικό νομοσχέδιο και τους στόχους του, ορισμένοι από τους παρευρισκόμενους στην παρουσίαση του ν/σ, αναρωτήθηκαν πότε θα αντικατασταθεί από άλλο.

Και οι λόγοι που το αναρωτήθηκαν ήταν προφανείς. Το νομοσχέδιο αυτό, αφού θα υποστεί τις απαραίτητες «βελτιώσεις» στη Βουλή και αφού ψηφιστεί, θα ισχύσει για λίγους μήνες, ουσιαστικά δηλαδή καθόλου, αφού αφορά τα εισοδήματα του 1992 που θα δηλωθούν το 1993 στην εφορία.

Αλλά πέρα από όλα αυτά δεν πρέπει να λησμονείται ότι το Σεπτέμβριο θα υποβληθεί στην ΕΟΚ το «πρόγραμμα σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας», το οποίο βεβαίως θα περιλαμβάνει και αλλαγές στην εισοδηματική πολιτική και τη φορολογία.

Οι βασικές του γραμμές κρίνονται θετικές. Άλλωστε δεν μπορούσε να γίνει και

διαφορετικά, λόγω των δημοσιονομικών αναγκών. Βέβαια, δεν ανατρέπεται όπως θα έπρεπε τη σχέση εμμέσων - αμέσων φόρων, σχέση που λειτουργεί σε βάρος των χαμηλόμισθων και των συνταξιούχων, αλλά τείνει προς διόρθωση των υφισταμένων ανισοτήτων.

Ποτέ, μα ποτέ, δεν παραδέχθηκε το υπουργείο Οικονομικών, ότι η φορολογική επιβάρυνση μισθωτών και συνταξιούχων αυξανόταν. Πάντα έλεγαν ότι η επιβάρυνση μειωνόταν και, είτε η σχέση εμμέσων - αμέσων φόρων λειτουργούσε σε βάρος των μισθωτών, είτε εφαρμοζόταν έκτακτη εισφορά.

Στην πραγματικότητα το θετικό στοιχείο στο νομοσχέδιο αναζητήστε το στις προσπάθειες πάταξης της φοροδιαφυγής. Οι κυρώσεις που επιβάλλονται στις περιπτώσεις μεγάλης φοροδιαφυγής εγγίζουν τα όρια μιας ευνομούμενης πολιτείας.

Το σημείο που εκφράζονται αμφιβολίες αφορά την υποχρέωση τήρησης βιβλίου

πελατών από τους γιατρούς και βιβλίου εσόδων - εξόδων από τους δικηγόρους.

Πολλά έχουν ειπωθεί και γραφεί για το θέμα της χορήγησης «μπόνους» στους εφοριακούς που θα αποκαλύπτουν μεγάλες υποθέσεις φοροδιαφυγής και απόλυσης όσων χρηματίζονται.

Είτε συμφωνεί κανείς είτε όχι με την εφαρμογή του μέτρου αυτού, γεγονός είναι ότι αποτελεί πρωτοτυπία για τα ελληνικά δεδομένα. Ωστόσο, οι δυσκολίες εφαρμογής του μέτρου είναι ορατές. Από τη μια, ο εφοριακός που θα αποκαλύπτει τη μεγάλη φοροδιαφυγή θα πρέπει και να προστατευθεί από το ενδεχόμενο «αντιποίνων» από τον διωκόμενο, την «επόμενη κυβέρνηση» και τους συναδέλφους του. Από την άλλη, όσοι χρηματίζονται θα απολύονται πραγματικά; Ή θα ακολουθείται η συνήθης πρακτική της δίωξης εκείνου που φανέρωσε το χρηματισμό;

Το φορολογικό νομοσχέδιο πρέπει να το δούμε να ψηφίζεται, να γίνεται νόμος και μετά να το κριτικάρουμε και να το σχολιάσουμε στο σύνολό του. Α.Β.

«Οργή»

Μητροπολίτου...

Φαίνεται πως η περίοδος αγάπης και σύμπνοιας ανάμεσα στην κυβέρνηση και τον Μητροπολίτη Πωγωνιανής Σεβαστιανό έχει αρχίσει να παύεται και αυτό «τυχαίνει» να παρατηρείται μετά την αποπομπή του κ. Σαμαρά από το ΥΠΕΞ. Αφορμή για την αλλαγή αυτή αποτέλεσαν τα όσα είπε ο κ. Μητσοτάκης με τον Αλβανό πρόεδρο κατά την επίσκεψη του πρώτου στα Τίρανα και οι δηλώσεις του Έλληνα πρωθυπουργού στις Βρυξέλλες.

Ο κ. Μητσοτάκης υφίσταται κριτική από τον Μητροπολίτη, πρώτον διότι εξέφρασε την ευχαρίστησή του «για τον εκ μέρους των (σ.σ. των ηγετών της Αλβανίας) σεβασμόν των δικαιωμάτων της Ελληνικής Μειονότητας —όπως γράφει σε σχετική του δήλωση ο κ. Σεβαστιανός— και, δεύτερον, διότι ο Έλληνας πρωθυπουργός αναγνώρισε την ύπαρξη ζητήματος σχετικά με τις περιουσίες των Τσάμηδων και τάχθηκε υπέρ της αυτονομίας των μειονοτήτων στα βαλκανικά κράτη (σ.σ. άρα και υπέρ της αυτονομίας του αλβανόφωνου Κοσσυφοπεδίου), όχι όμως και υ-

πέρ της «αυτοδιάθεσης» της Β. Ηπείρου, επειδή αυτό θα επέφερε αλλαγές συνόρων.

Και ερωτά ο Πωγωνιανής για τους Βορειοηπειρώτες (προφανώς εξ ονόματος... συμπάσας της μειονότητας, στην οποία η επιρροή του —και μέσω του ραδιοφωνικού σταθμού της Μητρόπολης...— δεν είναι αμελητέα): «άλογα, πρόβατα, ή χωράφια σας είναι για να τα διαθέτετε όπως εσείς θέλετε και όχι όπως αυτός επιθυμεί;».

Και προειδοποιεί ο Σεβασμιότατος: «ας μην εκπλαγείτε και εσείς και όλοι μας, όταν αύριο, απογοητευμένοι και οι υπόλοιποι Βορειοηπειρώτες, που έμειναν μέσα, ξεχνθούν στην Ελλάδα!».

Ας του δοθεί, λοιπόν, μια απάντηση από όλους εκείνους που μέχρι προτινός διάλεξαν την συμμαχία του Σεβαστιανού —και άλλων, βέβαια, «υπερπατριωτών» εντός της Αλβανίας...— για να παίξουν ξυλίκι στο βορειοηπειρωτικό ζήτημα, αντί να κάνουν πολιτική. Ω

Υ.Γ. Επειδή το «φαξ» με το οποίο ο κ. Σεβαστιανός απέστειλε τη δήλωσή του στο περιοδικό έχει τη σφραγίδα του

γνωστού ΣΦΕΒΑ, θα θέλαμε μια διευκρίνιση για τις σχέσεις του Μητροπολίτη με τον εν λόγω σύλλογο, οποίος ασφαλώς διέπεται από τις διατάξεις του ιδιωτικού (αστικού) δικαίου περί σωματείων. Αν δεν κάνουμε λάθος, Μητροπόλεις έχουν άλλο status.

ΠΑΓΩΝΙΑ

«Τι τον έπιασε τον Ανδρέα και ανακοίνωσε, ειδικά σήμερα, τις απελευθερώσεις των τιμών;» αναρωτήθηκε κυβερνητικό στέλεχος τη Δευτέρα που, ενώ ο πρωθυπουργός και υπουργός Εξωτερικών κ. Κ. Μητσοτάκης έκανε δηλώσεις για τα Σκόπια, ο Ανδριανόπουλος ανακοίνωνε απελευθερώσεις, «κερδίζοντας» τα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων. Επί της ουσίας τώρα. Ποια οικονομική θεωρία πρεσβεύει ότι η απελευθέρωση τιμών και υπηρεσιών μπορεί να συνοδεύει το «πάγωμα» μισθών ή, έστω, την αυστηρή συγκράτησή τους; Γιατί, όπως ξέρουμε σε παγκόσμια κλίμακα, το «πάγωμα» μισθών συνοδεύεται και από «πάγωμα» τιμών.

Τώρα οι περιουσίες. Του χρόνου;

γιατί ο Έλληνας πρωθυπουργός πραγματοποίησε ξαφνικά —και εν μέσω διαβουλεύσεων και επαφών για το θέμα των Σκοπίων— ένα ταξίδι στα Τίρανα...

Και γιατί ξαφνικά δεν είχε καμιά αντίρρηση για την επιστροφή των περιουσιών των Τσάμηδων έστω στη βάση της αμοιβαιότητας με τις περιουσίες των Ελλήνων της Αλβανίας...

Το ταξίδι δικαιολογήθηκε ως αποτέλεσμα της ανάγκης επαναπροσέγγισης των ελληνοαλβανικών σχέσεων αν και ο χρόνος γι' αυτό δεν φαίνεται να είναι ο καταλληλότερος...

Για την αποδοχή —λεκτικής στη φάση αυτή— του αιτήματος για επιστροφή των περιουσιών των Τσάμηδων δεν δόθηκε καμία επίσημη εξήγηση αν και, σύμφωνα με αυτά έγκυρες πληροφορίες, το ΥΠΕΞ είχε ήδη εδώ και αρκετό καιρό σχετική πρόθεση.

Ο βέβαιον είναι ότι ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης δεν πήγε στα Τίρανα για να ακούσει επίσημως τις εκκλήσεις «για δουλειά στην Ελλάδα» ούτε για να «πάρει» το Προβλεπόμενο στους Αγίους Σαράντα. Πολύ δε περισσότερο δεν πήγε στα Τίρανα για να «τακτοποιήσει» το θέμα των Τσάμηδων, ένα θέμα που λογικά θα έπρεπε να «κόψει» ασυμφωνία από την ηγεσία των Τιράνων.

Ο βέβαιον είναι ότι στα πλαίσια ενός νέου οικονομικού ελιγμού —διαβλέποντας αναγκαστικά νέες εξελίξεις στην περιοχή— η κυβέρνηση Μητσοτάκη έκρινε σκόπιμο να ενοώσει τον άξονα Αθηνών - Τιράνων και στα πάση θυσία...

...ο πρωθυπουργός υποσχέθηκε νομιμοποίηση και των 150.000 Βορειοηπειρωτών και Αλβανών που βρίσκονται στην Ελλάδα, υποσχέθηκε δουλειά —έστω εποχιακή— με νέες φουρνιές Αλβανών, υποσχέθηκε οδήγηση και εκεί που δεν του ζητήθηκε σαν αποκορύφωμα αποδέχθηκε την ύπαρξη περιουσιών στην Ελλάδα των Αλβανικών Τσάμηδων, μια αποδοχή που στο μέλλον μπορεί να φανεί πολύ χρήσιμη στα Τίρανα. Αλλά και με τι αντάλλαγμα όλα αυτά; Πρέπει να είναι τυχαίο ότι το ταξίδι πραγματοποιήθηκε μετά τη συνάντηση Μητσοτάκη - Μιλόσεβιτς στο Βελιγράδι ούτε ο Κων/νος Μητσοτάκης επισκέφθηκε στα Τίρανα ενώ οι διαπραγματεύσεις για τα εναπομείναντα εναπομείναντα στο πλέον κρίσιμο σημείο της 11ης - 12ης Μαΐου.

...δηλώσεις του ο πρωθυπουργός απέχουν να συνδέσει την επίσκεψή με το Βελι-

γράδι ή τα Σκόπια, έσπευσε όμως ο Αλβανός πρωθυπουργός Α. Μέξη, στην κοινή συνέντευξη Τύπου, να αναφερθεί και στις δύο αυτές παραμέτρους λέγοντας μάλιστα ότι αποτελέσαν κυρίαρχα θέματα των ελληνοαλβανικών συνομιλιών.

Παρά τη φτώχεια, τους χιλιάδες ανέργους, τον αποδιοργανωμένο κρατικό μηχανισμό, τον αποσαθρωμένο κοινωνικό ιστό και τις εκκλήσεις για βοήθεια, τα Τίρανα διακατέχονται από έναν άκρατο μεγαλοιδεατισμό.

Το όνειρο της άθλιας Αλβανίας είναι η μεγάλη Αλβανία (ένα όνειρο που καλλιεργεί το νέο καθεστώς προκειμένου και το ίδιο να επιβιώσει). Οι άμεσες «βλέψεις» είναι το Κόσσοβο και το αλβανόφωνο τμήμα της Δημοκρατίας των Σκοπίων.

Στις συνομιλίες έθεσαν και τα δύο ζητήματα. Ο Αλβανός πρωθυπουργός ζήτησε αυτονομία του Κοσσυφοπεδίου για να αποτραπουν νέες αιματοχυσίες, μιλώντας μάλιστα για δεύτερη Αλβανία.

Ο Κων/νος Μητσοτάκης χαρακτήρισε το αίτημα για αυτοδιάθεση «ιδιαίτερα προωθημένο», εξηγώντας ότι κάτι τέτοιο «θα σημειώνει αμφισβήτηση των συνόρων, πράγμα διόλου ρεαλιστικό υπό τις παρούσες συνθήκες».

Σύμφωνα με διπλωματικές πηγές, ο Κ. Μητσοτάκης μετέφερε στα Τίρανα και τις απόψεις του Βελιγραδίου στο ζήτημα αυτό. Η σερβική ηγεσία βεβαίως και δεν επιθυμεί να ανοίξει άλλο ένα μέτωπο στη φάση αυτή και φαίνεται να δίνει διάφορες υποσχέσεις...

Παράλληλα τα Τίρανα έχουν στραμμένη την προσοχή τους στην αλβανική κοινότητα της Δημοκρατίας των Σκοπίων, οι αποσχιστικές τάσεις της οποίας ενδιαφέρουν τα μέγιστα και την Ελλάδα. Τα Τίρανα έχουν ά-

της Χρύσας Ταβουλάρη

μεση επαφή με το αυτονομιστικό αλβανικό κόμμα των Σκοπίων, το κόμμα ακριβώς αυτό του οποίου ο ηγέτης, μια μόλις μέρα πριν τη σύνοδο των Βρυξελλών, ζήτησε να μην αναγνωριστούν από την Κοινότητα τα Σκόπια ως Δημοκρατία της Μακεδονίας.

Να σημειωθεί ότι, από τα δύο εκατομμύρια των κατοίκων της Δημοκρατίας των Σκοπίων, το 40 % είναι Αλβανοί οι οποίοι ετοιμάζονται να υποβάλλουν, υπό μορφή προτάσεως για αλλαγή του Συντάγματος στο σκοπιανό Κοινοβούλιο, τη διακήρυξη για την αυτόνομη Δημοκρατία της «Ιλιρίδας» την οποία υιοθέτησε η Παναλβανική Σύσκεψη στην Στρούγκα.

Με βάση αυτά τα δεδομένα η Αθήνα προσπαθεί να αξιοποιήσει, όσο αυτό είναι δυνατόν, τον αλβανικό παράγοντα για την εξυπηρέτηση των ελληνικών συμφερόντων στην περιοχή.

Δεν είναι πάντως λίγοι αυτοί που συνιστούν μεγαλύτερη προσοχή στα παιχνίδια αυτά, υπονοώντας ότι αν δεν τηρηθούν οι απαιτούμενες ισορροπίες και αποστάσεις η Ελλάδα μπορεί να βρεθεί στο άμεσο μέλλον μπροστά και στο πρόβλημα της μεγάλης Αλβανίας. (Αν επίσημα η αλβανική κυβέρνηση απαιτεί τις περιουσίες των Τσάμηδων δηλώνοντας για τα δικαιώματα των πτωχών αυτών ανθρώπων, η εθνικιστική οργάνωση Τσαμουριά λεηλατεί με την ανοχή του αλβανικού κράτους ενώ, όπως διαπιστώσαμε οι Έλληνες δημοσιογράφοι κατά το πρόσφατο ταξίδι στα Τίρανα, το όλο θέμα αρχίζει να περιβάλλεται και με γελοίες «ιστορικές» αναφορές που φτάνουν μέχρι το ...βασίλειο της Ηπείρου Πύρρο και ακόμη... αρχαιότερα). □

Ακυβέρνητοι νομοί

Ενώ η Αλβανία οδεύει πια στη δημοκρατία, μια νέα πρόκληση σημειώνεται αυτές τις μέρες εις βάρος της ελληνικής μειονότητας. Ο λόγος είναι για τους νομάρχες. Σύμφωνα με τα κριτήρια, νομάρχης πρέπει να διορίσει το κόμμα, το οποίο ήρθε πρώτο στις εκλογές σε κλίμακα νομού. Κι ενώ στους νομούς Αργυροκάστρου και Αγίων Σαράντα ήρθε πρώτο στη λαϊκή προτίμηση το Κόμμα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το οποίο στηρίχτηκε από τον ελληνισμό της Αλ-

βανίας, κυβερνητική εντολή λέει ρητά ότι νομάρχες πρέπει να διοριστούν από το Δημοκρατικό Κόμμα.

Η αντίδραση ήταν άμεση. Το Κόμμα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κάτω από αυτές τις συνθήκες, δήλωσε αποχή από την τοπική εξουσία, μη παραλείποντας και τις ανάλογες ενέργειες προς όλες τις κατευθύνσεις.

Το Αργυροκάστρο και οι Αγίοι Σαράντα είναι τώρα δύο ακυβέρνητοι νομοί. Β. Π.

● Τελευταία γενική συνέλευση των δημοσιογράφων την προηγούμενη Δευτέρα, στο κτίριο της ΕΣΗΕΑ, όπου, αν εξαιρέσει κανείς τους συνταξιούχους που ήταν παρόντες, ελάχιστοι μάχιμοι δημοσιογράφοι παραβρέθηκαν σε αυτή. Ας σημειωθεί, ότι ήταν η τρίτη εξ αναβολής συνέλευση, λόγω μη απαρτίας. Αυτό όμως που παρατηρήθηκε και σε αυτή τη συνέλευση ήταν, ότι οι δημοσιογράφοι το μόνο που διεκδίκησαν ήταν τα «κεκτημένα». Και για οικόπεδα μίλησαν πάλι και στις απολύσεις αναφέρθηκαν —κυρίως στην ΕΡΤ και στο Αθηναϊκό Πρακτορείο— ωστόσο, έμοιαζαν να αδιαφορούν για το τι συμβαίνει στα υπόλοιπα ιδιωτικά μαγαζιά, όπου, πραγματικά, κυριαρχεί το χάος. Παρατήρηση δεύτερη και ουσιαστική: κανείς πια σε αυτό το επάγγελμα δεν έχει όραμα, κανείς δεν μιλάει για τις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται, για την ανεξαρτησία του δημοσιογράφου, τον πλουραλισμό στην πληροφόρηση, για το συγκεντρωτισμό που υπάρχει, για το ρόλο του δημοσιογράφου στα ΜΜΕ, για πολλά... Ωστόσο, όλοι περιορίζονται —όλο και περισσότερο— σε συντεχνιακά αιτήματα. Ακόμα, η πολιτικοποίηση των δημοσιο-

γράφων —καλώς ή κακώς υπήρχε σε προηγούμενες χρονιές— έχει εκλείψει ολοκληρωτικά και για το μόνο που καταβάλλεται προσπάθεια είναι να υπάρξουν εκείνες οι συμμαχίες που θα διασφαλίσουν τα «κεκτημένα», χωρίς κανείς να ενδιαφέρεται για την ιδιωτικοποίηση του Τύπου, τις σφικτές σχέσεις που δημιουργήθηκαν μεταξύ επιχειρηματιών και εκδοτών, που μετατρέπουν σιγά-σιγά το δημοσιογράφο, αφ' ενός μεν σε πολυθεσίτη, αφ' ετέρου σε υπηρέτη «άγνωστων αφεντάδων» και άδηλων σκοπών και στόχων.

● Εξήντα πέντε δημοσιογράφοι είχαν μεταταχθεί από την ΕΡΤ στη Γενική Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών. Ωστόσο, δέκα από αυτούς αποφάσισαν να καταφύγουν στα δικαστήρια, μη δεχόμενοι τη μετάταξη. Έτσι, το Διοικητικό Εφετείο ακύρωσε τη μετάταξή τους και, τώρα, θα πρέπει να επανέλθουν στη θέση τους... Ίδωμεν.

● Ο γενικός γραμματέας της ΕΣΗΕΑ κ. Μ. Μαθιουδάκης, αφού συνταξιοδοτήθηκε, άρχισε καινούρια καριέρα στο «Έθνος» με σειρά συνεντεύξεων. Ταυτόχρονα, άρχισε να συνεργάζεται και με τον κυπριακό

ραδιοφωνικό σταθμό «Λόγος», του οποίου, όπως λέγεται, έχει αναλάβει τη στελέχωση στην Αθήνα. Φαίνεται, πάντως, ότι η διακοπή των σχέσεων του Μ. Μαθιουδάκη με τον Δ. Μαθιόπουλο είναι οριστική —έχει γράψει το ΑΝΤΙ, σε προηγούμενο τεύχος του— και το μόνο που τους συνδέει πλέον είναι η κοινή στήλη «Ποινικό Μητρώο», που δημοσιεύεται, εδώ και πολλά χρόνια, ανελλιπώς, στο περιοδικό «Ταχυδρόμος»...

Grenoble 92

● Τι εστί όμως «Λόγος»; Είναι το πρώτο ιδιωτικό τηλεοπτικό κανάλι της Κύπρου —διαθέτει και το «Ράδιο-Λόγος» —που ανήκει στην Εκκλησία. Εμπνευστής του ο Αρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος και διευθυντής του ο Ανδρέας Χριστοφίδης. Δημιουργήθηκε με στόχο την τόνωση του θρησκευτικού αισθήματος στο νησί, της ελληνορθόδοξης παράδοσης και της επιβίωσης του ελληνι-

σμού. Ωστόσο, οι διακηρύξεις διαφέρουν από την πράξη: «Λόγος» είναι ένας σταθμός πλήρες πρόγραμμα, ενημερωτικό και ψυχαγωγικό. Προσπαθεί να εισχωρήσει ανάμεσα στο Ρ και την ΕΤ1, που εκπέμπει στο νησί, και είναι εξοπλισμένο με τα πλέον σύγχρονα μηχανήματα, τέτοια που θα ζήλει πολλά ευρωπαϊκά κανάλια. Διαθέτει 23 δημοσιογράφους για την παραγωγή τριών μεγάλων δελτίων ημερησίως —με τις ειδήσεις του «Ράδιο-Λόγος». Ο «Λόγος» εξέπεμψε Μεγάλο Σάββατο, αρκετά πειρα, ωστόσο, συνεχώς βελτιώνεται...

● Έφυγε τελικά ο γενικός διευθυντής της ΕΤ1 κ. Μιχάλης Δημητρίου, λόγω κυρίως των κακών σχέσεων του με τον πρόεδρο της Ανώνυμης Εταιρείας κ. Σηλλυβρίδη. Ο τελευταίος, μάλιστα, αποφάσισε να μην υπογράφεται πλέον καμία σύμβαση ανάθεσης έργου με κανένα παραγωγό, αν δεν ληφθεί ο ίδιος υπόψη του τουλάχιστον οικονομικούς όρους της. Ας σημειωθεί ότι παραιτήθηκε και ο Μπάμπης Κολώνιας, διευθυντής της «Ραδιοτηλεόρασης», ο οποίος είχε προσληφθεί με την ελπίδα, ότι θα αναφώσει το περιοδικό και θα μεταβάλλει σε ποικιλίες. Ως λόγος παραίτησης, αναφέρεται, η μη τήρηση των υπε-

Η Αριστερά και οι εφημερίδες της

Με τις τελευταίες δημοσκοπήσεις —μετά τις εκλογές στη Β' Αθήνας— να δείχνουν το ποσοστό της Αριστεράς —αθροισόμενο— μειωμένο κατά 30% έναντι αυτού που απέσπασε ο ενιαίος Συνασπισμός στις εκλογές του '90 και τη δημοτικότητα κορυφαίων στελεχών σε χαμηλά επίπεδα (μεγάλη πτώση της Μ. Δαμανάκη και του Φ. Κουβέλη, ακόμη μεγαλύτερη του Μ. Ανδρουλάκη και της Α. Παπαρήγα) τα δύο κόμματα επιχειρούν να τονώσουν την κυκλοφορία των εντύπων τους, κυρίως του «ΡΙζοσπάστη» και της «Αυγής».

Το Πολιτικό Γραφείο της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ ασχολήθηκε, εσχάτως,

με το θέμα της εφημερίδας και διαπίστωσε πως, παρά τις φιλότιμες προσπάθειες που καταβάλλονται, η κυκλοφορία της εξακολουθεί να «σημαδεύει» μικρά νούμερα. Σήμερα ο καθημερινός «ΡΙζοσπάστης» πουλάει πανελλαδικώς 10.000 φύλλα, ενώ ο κυριακάτικος αγγίζει τα 30.000 φύλλα σε όλη την επικράτεια. Συνέπεια αυτής της ισχνής εκδοτικής παρουσίας είναι να ζημιώνεται η εφημερίδα 30.000.000 δραχμές το μήνα. Ειδικά μέτρα δεν αποφασίστηκαν αλλά το Πολιτικό Γραφείο έδωσε τις γενικές κατευθύνσεις και τα αρμόδια τμήματα του κομματικού μηχανισμού θα προωθήσουν τις ενδεδειγμένες λύσεις. Έτσι θα ενισχυθεί οικονομικώς —στο

μέτρο του δυνατού— η εφημερίδα. Θα στελεχωθεί με άτομα που θα μεταφερθούν από άλλες κομματικές δραστηριότητες. Θα ενταθεί η ιδεολογική δουλειά ώστε να εφοδιαστούν οι νέοι «κομμουνιστές δημοσιογράφοι» με τα απαραίτητα εργαλεία για την αντιμετώπιση του «ταξικού εχθρού», ενώ σημαντικό ρόλο θα κληθούν να παίξουν και οι οργανώσεις βάσης. Ο στόχος είναι να αυξηθεί η κυκλοφορία κατά 40% μέχρι το τέλος του χρόνου. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο αν πείστούν όλα τα μέλη του κόμματος ότι είναι υποχρέωσή τους να αγοράζουν καθημερινώς την εφημερίδα και κυρίως αν η διακίνηση πάρει συστηματικότερο χαρακτήρα ή, όπως λέγε-

του Τάσου Πα...

ται στην κομματική διάλεκση «πώληση πόρτα - πόρτα». Όπως στο παρελθόν έτσι και τώρα η κύρια αιτία της γοητευτικής κυκλοφορίας του «ΡΙζοσπάστη» αναζητείται δράση του υποκειμενικού παράγοντα: (δεν προσφέρουν ούτως ή άλλως τα μέγιστα των δυνατών τους, δεν έχει απαλλοτριωθεί η εφημερίδα από τους «δούλους» του αναθεωρητισμού —πρόκειται για τους δημοσιογράφους που διαφωνούν με τη γραμμή— δεν εξαντλούν τις δυνατότητες τα περιθώρια βασικής τους στην κοινή Ουδείς από τους μεγάλους του κόμματος αναφέρεται μήπως η φτωχή κυκλοφορία οφείλεται στη μείωση εμβέλειας του πολιτικού

μένων από τον κ. Σηλλυβρι-
δη... Ο κ. Γιανναράκος της
ΕΤ2 θα εκτελεί προσωρινά
—μετά την παραίτηση Μ. Δη-
μητρίου— χρέη γεν. διευθυντή
και στις δύο ΕΤ.

● Ορκωτοί λογιστές πλέον
στην ΕΡΤ, κυρίως για το ειδη-
σεογραφικό *Μαγκαζίνο Ειδή-
σεων* του Σαββατοκύριακου,
της ΕΤ1, που οργανώνεται και
εκφωνείται από την Λιάνα
Κανέλλη. Όπως λέγεται, α-
νάμεσα στους όρους της σύμβα-
σης, ήταν και η ύπαρξη σπόνσο-
ρα, ο οποίος, όμως, ποτέ δεν ε-
νεφανίσθη...

● Σύμβουλος έκδοσης ο Χά-
ρης Μπουζμπουρέλης στο
«ΕΝΑ», το οποίο —μετά τις
παραίτησεις της ηγετικής ομά-
δας του— αλλάζει πλέον διευ-
θυνση. Υπεύθυνος του ελεύθε-
ρου ρεπορτάζ τοποθετήθηκε ο
Στ. Άρης Σκιαδόπουλος, ενώ ως
διευθυντής σύνταξης αναφέρεται
ο Μάριος Σπηλιωτόπουλος.
Για κάποιο διάστημα θα μείνει
στη διεύθυνση του περιοδικού ο
εκδότης κ. Μοάτσος, ο οποίος
τροχωρεί και σε απολύσεις συν-
τακτών του περιοδικού.

● Για τον ιδιοκτήτη κ. Μοά-
τσο πολλά τα σχόλια τελευ-
ταία... Όταν προέκυψε μια
εγκυρή σελίδα στο πλάνο του
εύχους, απευθυνθήκε σε δημο-
σιογράφο λέγοντάς του: «Γρά-
ψε ένα ποίημα για τη μητέ-
ρά!»

του ΚΚΕ, στο γεγονός ότι το ι-
εολογικό σήμα που εκπέμπε-
ται από τον Περισσό δεν είναι
λέον ελκυστικό;

Προφανώς όχι. Γιατί μια τέ-
τοιου τύπου προσέγγιση αναπό-
δεκτα θα πρέπει να συνοδευτεί
από ριζικού χαρακτήρα αλλα-
γές. Όμως είναι τοις πάσι
γνωστό (;) πως το ΚΚΕ είναι η
μοναδική διαφορετική φωνή
στην ελληνική κοινωνία».

★ ★ ★

Πολύ πιο δύσκολα είναι τα
πράγματα για την «Αυγή». Η
«Αυγή» που δόθηκε με την εν-
ταύση στην εφημερίδα του
κομμουνιστικού φυλλαδίου του προσυνε-
λητικού διαλόγου είχε πενιχρά
αποτελέσματα. Η κυκλοφορία
αυτή έφθιξε μόνο κατά 300 φύλ-
λα. Ο προβληματισμός που α-
ντιπύσσεται στη Θεμιστοκλέ-
ους σχετικά με το μέλλον των
εργασιών του Συνασπισμού με

● Άσχημα νέα για το «Ζάπ-
πινγκ», η κυκλοφορία του ο-
ποίου έπεσε ...αισίως στα
27.000 φύλλα (Αθήνα - Πει-
ραιά), γεγονός που οδήγησε
τους μετόχους στο να φάχνον-
ται... Αφ' ενός μεν αποφάσισαν
στο να αναδιαρθρώσουν εσωτε-
ρικά το περιοδικό, αφ' ετέρου,
εις των μετόχων πιέζει στο να
αρχίσουν οι προσφορές σπιτιών,
σκαφών κ.λπ., όπως κάνουν
και τα υπόλοιπα τηλεοπτικά
περιοδικά. Η αντιπαλή ομάδα
πιστεύει πως αν αρχίσουν οι
προσφορές, το περιοδικό θα χά-
σει από το πρεστίτζ του κι εκεί το
πράγμα μπλέκεται άσχημα...

● Νέα απογευματινή εφημερί-
δα ετοιμάζεται. Σύμφωνα με
τις πληροφορίες μας θα παι-
σιώνει τον τέως υπουργό Εξω-
τερικών κ. Αντ. Σαμαρά, που
τώρα τελευταία δεν αναφέρεται
συχνά από τα μέσα ενημέρω-
σης. Οι ίδιες πληροφορίες λέ-
γουν ότι η εφημερίδα θα έχει
στελέχη της αρκετούς διπλω-
ματικούς και πολιτικούς συντά-
κτες από όλους τους χώρους.
Όσο για τη θεματολογία, είναι
μάλλον ευνόητη...

● Αύξηση της τάξης του
66,1% στο τετράμηνο Ιανουα-
ρίου - Απριλίου 1992 σημείωσε
η διαφημιστική δαπάνη σε σχέ-
ση με το αντίστοιχο τετράμηνο
του 1991 και ανήλθε στο ποσό
των 43,7 δισ. δρχ. Αν πάρουμε
υπόψη μας ότι η συνολική δια-

την «Αυγή» έχει δύο πλευρές.
Μια ομάδα στελεχών (Καραγ-
κούλες, Μπίστης, Παπαδημού-
λης, Τρανταλλίδης κ.ά.) φλερ-
τάρουν με την ιδέα της μετεξέ-
λιξης της εφημερίδας σε κομ-
ματικό όργανο αφού προηγου-
μένως αλλάξει η διευθυντική
της ομάδα, εμπλουτισθεί το
προσωπικό της με δημοσιογρά-
φους που δούλεψαν στο «ΡΙζο-
σπάστη» και βρεθούν χρήματα
για τον πρώτο καιρό. Μια άλ-
λη ομάδα στελεχών θεωρεί ότι
η «Αυγή» έχει πλέον κλείσει
τον κύκλο της και τη δημοσιο-
γραφική υποστήριξη της παρά-
ταξης πρέπει να χρεωθεί ένα
καινούριο έντυπο. Η προσπά-
θεια αυτή δεν έχει πολλούς ο-
παδούς γιατί το κυριότερο εμ-
πόδιο είναι η έλλειψη χρημά-
των για την έκδοση νέας εφη-
μερίδας.

Πάντως έχουν γίνει αρκετές

φημιστική δαπάνη για ολόκλη-
ρο το 1991 ήταν 105 δισ. δρχ.
τότε πάμε φέτος για ρεκόρ. Η
αύξηση της δαπάνης για την ΤΝ
ήταν 92%, κάπου 27,7 δισ.
(14,4 δισ. δρχ. το 1991), πά-
νω δηλαδή από το 60% της συ-
νολικής πίτας. Η δαπάνη στα
άλλα ΜΜΕ αυξήθηκε κι αυτή
και συγκεκριμένα κατά 41,9%
(8,9 δισ.) στα περιοδικά, κατά
25,7% (5 δισ. δρχ.) στις εφη-
μερίδες και κατά 29,7% (2,1
δισ. δρχ.) στο ραδιόφωνο. Ε-
λάτε να σας διαφημίσουμε για
να ξεπεράσετε την κρίση, που
γράφει και η «Αυριανή».

● Το Αετοπούλειο Πολιτιστι-
κό Κέντρο του Δήμου Χαλαν-
δρίου και το Οπτικοακουστικό
Εργαστήριο του Τμήματος Επι-
κοινωνίας και Μέσων Ενημέ-
ρωσης (ΕΜΜΕ) του Παντείου
Πανεπιστημίου, στην προσπά-
θειά τους να ανιχνεύσουν το ρό-
λο της τηλεόρασης στη διαμόρ-
φωση εθνικής συνείδησης, ορ-
γανώνουν εβδομάδα εκδηλώσε-
ων με θέμα «Εθνική Συνείδη-
ση και Τηλεόραση», που θα
πραγματοποιηθεί από τις 3 έως
τις 8 Ιουνίου. Το γενικό συντο-
νισμό των εκδηλώσεων έχουν,
ο καθηγητής του Παντείου Πα-
νεπιστημίου Γιάγκος Ανδρεά-
δης και ο διδάσκων στο Πάν-
τειο, σκηνοθέτης Γιάννης
Σμαραγδής.

Ο Μητσιακώστας από το
"SKY" στο MEGA, και οι ακρο-

αματικότητες φτάνουν στα ύψη.
Οι πρώτες εκπομπές έφτασαν
το 45%, ενώ ο *Antenna* την ι-
δια ώρα έπεσε στο 17%. «Πί-
ται - Πίται με τον Μήτσι» λοι-
πόν, που γράφουν οι Αντώνης
Ανδρικήκης, Γιάννης Μακρής
και Αντώνης Κοκκορίκος, από
το Mega. Λέγεται ότι σε κάθε
εκπομπή γίνεται εικοσάωρο
μοντάζ. Να το πιστέψουμε;

● Ενώ εμείς πασχίζουμε ακό-
μα να τοποθετήσουμε τους α-
ναγκαίους αναμεταδότες για
την τηλεοπτική κάλυψη όλης
της χώρας και ιδιαίτερα στις
ευαίσθητες εθνικά περιοχές, η
Τουρκία ετοιμάζει το μεγάλο
παιχνίδι για την τηλεοπτική
κάλυψη των 6 μουσουλμανικών
Δημοκρατιών της πρώην Σο-
βιετικής Ένωσης. Χρησιμο-
ποιώντας το δορυφόρο *Intelsat*
VI με τροχιά πάνω από τον Ι-
νδικό ωκεανό, η Τουρκία προ-
τίθεται να εκπέμπει στις χώρες
αυτές, στην τουρκική γλώσσα,
466 ώρες ειδησεογραφικών,
ψυχαγωγικών και πολιτιστικών
προγραμμάτων την εβδομάδα
σε ένα τηλεοπτικό κοινό που υ-
πολογίζεται σε 57 εκ. περίπου.
Αυτό θα πει άσκηση επιρροής.

● Ξεχάστηκε στα «φιλά» των
εφημερίδων η δολοφονία στις
23/3, στην πόλη Τζιζρέ της
Ν.Α. Τουρκίας, της *IZZET KE-
ZER*, δημοσιογράφου της μεγά-
λης κυκλοφορίας τουρκικής ε-
φημερίδας «ΣΑΜΠΑΧ».

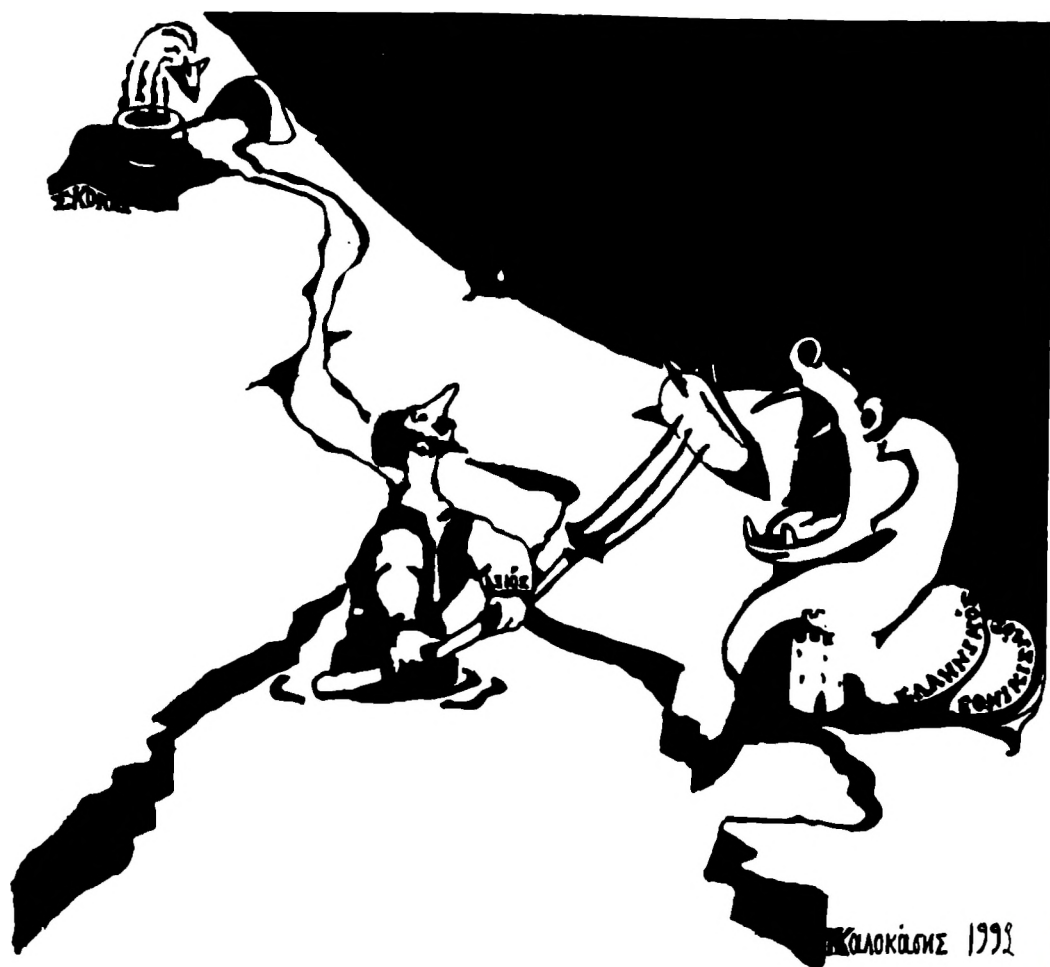
από το ΚΚΕ εσ. στην αρχή και
την ΕΑΡ αργότερα. Η εφημερί-
δα έχει μεγάλα οικονομικά α-
νοίγματα και ο εκδότης της Λ.
Βουτσάς, που εμφανίζεται να
χρωστάει πολλά χρήματα, δεν
είναι διατεθειμένος να συναι-
νέσει σε οποιαδήποτε απόπειρα
αλλαγής του ιδιοκτησιακού κα-
θεστώτος αν δεν εξοφληθούν τα
χρέη.

Οι αλλαγές στην εφημερίδα
θα γίνουν μετά το Σεπτέμβριο
και αφού έχουν παγιωθεί οι συ-
σχετισμοί στην παράταξη. Πε-
ριέργως κάποιοι υπόσχονται
και πριμοδότηση της τάξεως
των 100 εκατομμυρίων το χρό-
νο! Εμείς, ξέρουμε, πως ο Συ-
νασπισμός πένεται. Εάν, λοι-
πόν, αυτό δεν είναι πυροτέχνη-
μα ολκής τότε οι ανακαλύψαν-
τες φλέβα χρυσού διεκδικούν ε-
παξίως τον τίτλο του χρυσοθή-
ρα... □

Η απογοήτευση του τερματοφύ

Πολύ πρόσφατα ένας Έλληνας διπλωμάτης διηγόταν τη διαπραγματευτική συμπεριφορά της Μ. Θάτσερ κατά τη διάρκεια των εργασιών της Συνόδου Κορυφής της Κοινότητας στο Ζάμπειο Μέγαρο το 1983. «Μόνη της εναντίον των υπόλοιπων Ευρωπαίων ηγετών διαπραγματευόταν σε όλες του τις λεπτομέρειες το υπό συζήτηση θέμα και αργά το βράδυ της πρώτης ημέρας υποχώρησε σε μερικά σημεία, εφόσον προηγουμένως είχε εξασφαλίσει τα ανάλογα ανταλλάγματα. Τη δεύτερη μέρα και ενώ όλοι ανέμεναν —όπως είναι φυσικό άλλωστε— ότι η συζήτηση θα ξεκινούσε από το σημείο στο οποίο είχε διακοπεί την προηγούμενη. Όμως η “σιδηρά κυρία” ξεκίνησε την τοποθέτησή της επαναλαμβάνοντας τις ίδιες ακριβώς θέσεις της αρχικής της τοποθέτησης ως να μην είχε συμβεί απολύτως τίποτε καθόλη τη διάρκεια της πρώτης ημέρας».

Τηρουμένων των αναλογιών σε ό,τι αφορά την εποχή αλλά και των μεγεθών των δύο χωρών (Ελλάδας και Μ. Βρετανίας) το περιστατικό δεν παύει να είναι επίκαιρο και διδακτικό, εφόσον από πολλές ευρωπαϊκές πρωτεύουσες τίθεται με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο το δίλημμα «διαλέξτε εάν είστε ευρωπαϊκό ή βαλκανικό κράτος». Πράγματι η Μ. Βρετανία και

λόγω πολιτικών και οικονομικών μεγεθών και λόγω γεωγραφικής θέσης δεν κινδυνεύει να χαρακτηριστεί «βαλκανική χώρα», ένα τίτλο τον οποίον, έτσι κι αλλιώς, έχει η χώρα μας λόγω της γεωγραφικής της θέσης.

Είναι γνωστοί οι λόγοι αλλά και ο τρόπος που κατέστησαν την Ελλάδα κράτος-μέλος της ΕΟΚ —«να μάθουμε να κολυμπάμε» είχε πει ο τότε πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής, ο πολιτικός που συνέλαβε και υλοποίησε την ιδέα της ένταξής μας στις ευρωπαϊκές κοινότητες— όπως γνωστές είναι και οι παλινδρομήσεις που σημειώθηκαν κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης του ΠΑΣΟΚ. Σήμερα, μετά και την κατάρρευση του διπολισμού, πολλά έχουν αλλάξει στον ευρωπαϊκό χώρο, με αντίστοιχες επιπτώσεις και διεργασίες στους κόλπους της κοινότητας και με επίκεντρο τις συμφωνίες του Μάαστριχτ.

Η δεινή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας δεν της επιτρέπει να έχει καθοριστικό ή έστω σημαντικό λόγο και ρόλο στις βασικές συλλήψεις, που διαμορφώνουν το νέο πλαίσιο στο οποίο θα κινηθεί η ευρωπαϊκή κοινότητα στον επόμενο αιώνα. Αυτό όμως δεν της στερεί το δικαίωμα να επικαλείται τη βασική αρχή της κοινοτικής αλληλεγγύης. Και σε συνδυασμό με τη γεωπολιτική

της θέση —με όλα τα υπέρ και τα κατά που αυτό συνεπάγεται για τη συμπεριφορά μας στο κοινοτικό πλαίσιο— να απαιτεί να γίνονται σεβαστές οι όποιες ανησυχίες της κοινότητας οι όποιες εκτιμήσεις της και, σε τελευταία ανάλυση, οι θέσεις της σε ζητήματα που οφορούν την πολυτάραχη βαλκανική χερσόνησο. Πόσο μάλλον που με τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας θα πρέπει να τεθούν οι βάσεις για την όσο το δυνατόν μονιμότερη διασφάλιση της ειρήνης στην περιοχή.

Βεβαίως οι εταίροι μας από την πλευρά τους έχουν κάθε λόγο να «βαριούνται» τα ελληνικές αιτιάσεις για την «ιστορικότητα» του προβλήματος που έχει ανακύψει με τη Σκόπια γύρω από την ονομασία «Μακεδονία», αλλά και η Ελλάδα έχει κάθε λόγο να αναδείξει τις πολιτικές αντιρρήσεις της απέναντι στη δημιουργία στα βόρεια σύνορά της ενός κρατιδίου, που πλέον θα ονομάζεται, με το ένα ή τον άλλο τρόπο, «Μακεδονία».

...

Το πρόβλημα, μετά τη Σύνοδο των υπουργών Εξωτερικών στις Βρυξέλλες τη Δευτέρα και την ψυχρολουσία που χθες η ελληνική αντιπροσωπεία από το Δανό και τον Ολλανδό ΥΠΕΞ, μετατίθεται πλέον για μια ακόμη φορά στο επόμενο συ-

κα μετά τα πένναλτυ

του Νίκου Χίου

βούλιο των υπουργών Εξωτερικών της Κοινότητας το οποίο και θα προετοιμάσει τη σύνοδο Κορυφής στη Λισσαβώνα. Στο ενδιάμεσο διάστημα έχει προγραμματισθεί να επισκεφθούν την Αθήνα και τα Σκόπια μια «επιτροπή εργασίας» της Κοινότητας υπό τον Πορτογάλο πρεσβευτή κ. Κουτελείρο, μια επίσκεψη την οποία η Αθήνα θα ήθελε να αποφύγει, όσον αφορά το πρώτο της σκέλος, εφόσον κατ' αυτόν τον τρόπο η διατύπωση του Γκιμαράες «όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη», περιορίζονται σε δύο, δηλαδή Ελλάδα και Σκόπια, με την Κοινότητα, μέσω της πορτογαλικής προεδρίας να καταβάλλει μια ύστατη προσπάθεια σε ρόλο διαμεσολαβητή. Άλλωστε ο ίδιος ο Πορτογάλος ΥΠΕΞ διαπίστωσε ότι τα περιθώρια για την ανεύρεση λύσης στενεύουν, ενώ η Αθήνα επιμένει ότι «ονομασία που θα φέρει τη λέξη "Μακεδονία" δεν πρόκειται να γίνει δεκτή ποτέ».

Μήπως λοιπόν ήλθε η ώρα των «μέτρων»; Ο κυβερνητικός εκπρόσωπος, όταν ρωτήθηκε την Τετάρτη εάν η ανάκληση του Έλληνα πρεσβευτή στο Βελιγράδι θα συνοδευθεί με την ανάκληση και του Έλληνα προξένου στα Σκόπια, άφησε ανοικτό το θέμα απαντώντας σιβυλλικά «ίδωμεν». Θα πρέπει ωστόσο να γίνει σαφές από όλο τον πολιτικό κόσμο ότι η ώρα δεν συνίσταται για πολιτικές... πλειοδοσίες και υπερκατριωτισμούς αλλά για μια πλήρη ενημέρωση και εκτίμηση όλων των παραμέτρων του προβλήματος όπως, επίσης, και ανάδειξη όλων των αντιφάσεων και προσκομμάτων που συνάντησε η έως τώρα ακολουθούμενη πολιτική. Και βεβαίως ο πρώτος λόγος ανήκει στην κυβέρνηση και στον πρωθυπουργό. Εάν δεν γίνει αυτό σαφές και εάν ελκυστικά δεν γίνει πραγματικότητα, δεν θα πάρξει απλώς η επανάληψη του φαινομένου να διαχέεται την ευφορία η σύγχυση, αλλά κάτι πολύ χειρότερο.

Διότι, όπως φάνηκε καθαρά στις Βρυξέλλες, η απόφαση του Γκιμαράες, με βάση την απεινωση του εισηγητή της, του υπουργού Εξωτερικών της Γαλλίας Ρ. Ντυμά, σήκωσε σε τελευταία ανάλυση την αναζήτηση

συμβιβαστικής λύσης από «όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη». Επίσης η συμπεριφορά του Δανού και του Ολλανδού ΥΠΕΞ δεν ανέδειξε μόνο τη μετέωρη υπόσταση της ελληνικής ερμηνείας στην απόφαση του Γκιμαράες —κάτι ανάλογο είχε συμβεί και με την απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου— αλλά και κατέγραψε με τον πλέον εύγλωττο τρόπο την ευρωπαϊκή ανυπομονησία αλλά και δυσανασχέτηση στις ελληνικές αιτιάσεις.

• • •

Την ώρα που σύρονται οι γραμμές αυτές, ο Κ. Γκλιγκόρφ διαβάσει τις τελευταίες εισηγήσεις των συνεργατών του για τις θέσεις που θα υποστηρίξει στις επαφές που θα έχει στην Ουάσιγκτον με Αμερικανούς αξιωματούχους, την οποία σημειωτέον επισκέπτεται για δεύτερη φορά σε διάστημα λιγότερο του ενός έτους. Αν και οι πρώτοι τριγμοί στο εσωτερικό του καθεστώτος των Σκοπίων έχουν ήδη καταγραφεί, τίποτε δεν προδιαγράφει ότι ο Κ. Γκλιγκόρφ θα παρεκκλίνει των ανυποχώρητων θέσεων του στο θέμα του ονόματος. Στην Ουάσιγκτον όμως θα δοθεί η δυνατότητα να αποδειχθεί η διακηρυσσόμενη από τον Έλληνα πρωθυπουργό κατανόηση που επιδεικνύουν οι ΗΠΑ στις ελληνικές αιτιάσεις στο πρόβλημα των Σκοπίων· όχι βέβαια στην παράταση της εκκρεμότητας αλλά στην ουσία των ελληνικών αντιρρήσεων.

• • •

Όσο λοιπόν η εκκρεμότητα γύρω από τη διεθνή αναγνώριση των Σκοπίων θα παραμένει, τόσο θα αναδύονται οι εσωτερικές αντιθέσεις —εθνικές και πολιτικές— στη νοτιότερη δημοκρατία της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Ήδη το VMRO του Α. Γκεοργκιέφσκι εντείνει τις αντιπολιτευτικές του κορώνες στους χειρισμούς του Κ. Γκλιγκόρφ, δείγμα και αυτό της διατάραξης της ιδιότυπης συναίνεσης που επικρατούσε στους κόλπους του καθεστώτος.

Ωστόσο το σημαντικότερο πρόβλημα δεν αναμένεται να προκύψει για ένα εύλογο χρονικό διάστημα ούτε από τους Σέρβους ούτε από τους βουλγαρόφωνους, αλλά ούτε και από τους βλαχόφωνους που κατοικούν

στη Δημοκρατία των Σκοπίων. Καταλύτης των όποιων εξελίξεων αναμένεται να αναδειχθεί ο αλβανόφωνος πληθυσμός που ανέρχεται στο 30% του συνολικού πληθυσμού. Στην εξέλιξη αυτή αναμένεται να συμβάλλει η σχετική σταθερότητα της νέας πολιτικής τάξης πραγμάτων στα Τίρανα, μετά τη νίκη του Δημοκρατικού Κόμματος, την αποπομπή του Ρ. Αλία και την κυριαρχία του Σ. Μπερίσα, γεγονός που επιτρέπει στη νέα πολιτική ηγεσία να ακολουθήσει επιθετική πολιτική έναντι ομοεθνών πληθυσμών σε όμορες χώρες. Το νέο αυτό δεδομένο συνεπάγεται την έγερση του θέματος του Κοσσυφοπεδίου, το οποίο αποτελεί επαρχία της «Νέας Γιουγκοσλαβίας» και όπου παλαιότερα οι Σέρβοι κρατούντες είχαν επιδείξει απεριόριστη ωμότητα, καταπνίγοντας τις περιοδικές εκρήξεις του αλβανόφωνου πληθυσμού.

Καθώς λοιπόν σήμερα η Σερβία βρίσκεται στη δυσχερέστερη θέση, από απόψεως οικονομικής κατάστασης και διεθνούς απομόνωσης, οι Αλβανοί επίσημοι θέτουν στους ξένους συνομιλητές τους το θέμα της απόσχισης του Κοσσυφοπεδίου. Είναι φυσικό μια τέτοια εξέλιξη να έχει και επιδράσεις στον αλβανόφωνο πληθυσμό των Σκοπίων όπου ήδη έχουν καταγραφεί κινήσεις συσπείρωσης και διεκδίκησης δικαιωμάτων σε εθνική διάσταση.

Αξιοπρόσεκτη είναι και η διαφοροποίηση που καταγράφηκε στην αρχική στάση της Σόφιας, όταν ο Βούλγαρος Υπουργός Εξωτερικών, Στ. Γχάνεφ, ζήτησε τη μετατροπή διατάξεων του σκοπιανού Συντάγματος που υπονοούν την ύπαρξη «ομοεθνών Μακεδόνων», συμπεριλαμβανομένης και της Βουλγαρίας. Και αυτό παρά το γεγονός ότι η Σόφια ήταν η πρώτη χώρα που προσχώρησε στην αναγνώριση της ανεξαρτησίας των Σκοπίων ως «Δημοκρατία της Μακεδονίας» ενώ παράλληλα διακήρυσσε ότι δεν υφίσταται «μακεδονική εθνότητα», άρα ούτε και «μακεδονική μειονότητα» στο έδαφός της.

Κάπως έτσι έχουν τα πράγματα 4 εβδομάδες πριν από την επόμενη φάση εξέτασης του προβλήματος των Σκοπίων σε συλλογικό κοινοτικό όργανο. □

Πάλι κρίσιμη καμπή

του Ρεπόρτερ

Το Κυπριακό κινείται και πάλι στα διπλωματικά παρασκήνια ενώ ελάχιστα απασχολεί την ελληνική κοινή γνώμη υπό το κράτος της αγωνίας για την έκβαση του θέματος των Σκοπίων, που επισκιάζει τα πάντα. Άλλωστε, όπως προκύπτει από τη δημοσκόπηση που δημοσίευσε την περασμένη Κυριακή η «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ», το Κυπριακό «υστερεί» στην κλίμακα των εθνικών θεμάτων από άποψη ενδιαφέροντος και ανησυχίας της κοινής γνώμης. Η χρόνια στασιμότητα του θέματος, που στην ουσία αποτελεί σοβαρή επιδείνωση της ελληνικής θέσης, έχει μάλλον κουράσει πολλούς που φαίνεται τώρα διατεθειμένοι να κλείσουν το θέμα με έναν «έντιμο συμβιβασμό», που υποτίθεται ότι θα ισοδυναμεί με «δίκαια και διαρκή» λύση.

Το πόσο «δίκαια» λύση θα είναι πρέπει μάλλον να βγει έξω από την εξίσωση των δεδομένων. Μας προειδοποίησε άλλωστε περί αυτού πέρσι και ο ίδιος ο Αρχιεπίσκοπος Β. Αμερικής κ. Ιάκωβος. Πέραν από το δίκαιον, το ζητούμενο είναι η λύση, τις γενικές γραμμές της οποίας προδιέγραψε η έκθεση του γενικού γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών κ. Μπούτρος Γκάλι προς το Συμβούλιο Ασφαλείας (3/4) και η οποία υιοθετήθηκε ομόφωνα με το ψήφισμα 750 (10/4). Έτσι, οι τρεις αξιωματούχοι των Ηνωμένων Εθνών κ. Καμιλιόν, Φεϊσέλ και Καβάνα άρχισαν νέο γύρο διαβουλεύσεων σε Λευκωσία, Άγκυρα και Αθήνα για να διαπιστώσουν κατά πόσο οι «δύο κοι-

Ατύχησε η συνάντηση Μητσοτάκη - Γιλμάζ πέρσι το φθινόπωρο στο Παρίσι ενόψει των τουρκικών εκλογών. Και το Κυπριακό μπλοκαρίστηκε. Ο Ντεμιρέλ θα είναι σοβαρότερος;

νότητες» είναι διατεθειμένες να προσεγγίσουν περαιτέρω τις θέσεις τους στα «εγκληματικά» ούτως ώστε να διαμορφωθεί το τελικό πακέτο λύσης.

Ήδη τη στιγμή που γράφονται οι γραμμές αυτές, οι τρεις αξιωματούχοι τέλειωσαν τις διαβουλεύσεις τους στην Κύπρο και βρίσκονται στην Αθήνα. Αναχωρώντας από τη Λευκωσία, ο κ. Καμιλιόν δήλωσε χαρακτηριστικά ότι οι δύο πλευρές έχουν προετοιμαστεί για να συζητήσουν «σε βάθος» όλα τα θέματα.

Φαίνεται ότι όλες οι πλευρές αποδέχονται ότι ο χρόνος είναι κατάλληλος και ώριμος για μια λύση. Η Τουρκία έχει αποδεχθεί το ψήφισμα 750 και μελετά χάρτες για το εδαφικό. Ο κ. Μητσοτάκης είναι εξαιρετικά προσεκτικός στις δηλώσεις του για την Τουρκία, κρατώντας ευγενικούς και χαμηλούς τους τόνους. Ο κ. Μπους ενδιαφέρεται ενόψει των προεδρικών εκλογών να δείξει ότι δεν ξέχασε τις υποσχέσεις που έδωσε το περασμένο καλοκαίρι κατά την επίσκεψή του στην Ελλάδα. Ο κ. Γκάλι απειλεί εμμέσως να αποσύρει την ειρηνευτική δύναμη αν δεν εξευρεθεί λύση. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα επιθυμεί να ξεμπερδεύει με έ-

να χρόνιο πρόβλημα που εμποδίζει την ανθερμανση των σχέσεων της με την Τουρκία. Ο κ. Βασιλείου θέλει κι αυτός να επιστήγει την προεδρική του θητεία με μια βιαιή συμφωνία. Και ο Βρετανός ΥΠΕΞ Χέρντ δηλώνει (8/5) ευθέως ότι δεν περιμένει να χαθεί κι αυτή η ευκαιρία. Το πρόγραμμα λύσης είναι έτοιμο: «Μια Κύπρος ένα δικαιοδοτικό και διζωνικό ομοσπονδιακό κράτος με δύο περιφερειακές κυβερνήσεις ως ίσοι εταίροι».

Οι πολιτικές δυνάμεις σε Ελλάδα και Κύπρο εμφανίζονται και πάλι διχασμένες στο καίριο αυτό εθνικό θέμα όπου δομάζεται η εθνική αντοχή και το μέλλον του ελληνισμού. Η αξιωματική αντιπολίτευση του ΠΑΣΟΚ έχει χαρακτηρίσει το ψήφισμα 750 ως το χειρότερο μέχρι σήμερα για την ελληνική πλευρά. Στην Κύπρο το κόμμα της ΕΔΕΚ του κ. Λυσσαρίδη και το κόμμα του ΔΗΚΟ του κ. Κυπριανού διαφωνούν με τη γραμμή Βασιλείου, ενώ και οι γραμμές του συντηρητικού ΔΗΣΥ του κ. Κληρίδη υπάρχουν διχογνωμίες. Η συγκρότηση της επιτροπής του «Αγωνιστικού Μετώπου» ποικίλων πολιτικών αποχρώσεων επιδιώκει την «επανατοποθέτηση»

θέματος. Τα αντιδρώντα κόμματα στην Κύπρο μαζί με την Αρχιεπισκοπή και ορισμένα προσφυγικά σωματεία οργανώνουν στις 20 Μαΐου συλλαλητήριο εναντίον του ψηφίσματος 750.

Κι όλα αυτά, υπό την προοπτική των προεδρικών εκλογών, μπορεί να σημαίνουν την ανάδυση ενός πολιτικού ρεύματος που βοηθούμενο από την έξαρση των εθνικών αιτημάτων στην Ελλάδα λόγω των Σκοπίων μπορεί να καταστήσει πολιτικά αδύνατη την επίτευξη συμφωνίας ακόμα κι αν η ελληνική και η ελληνοκυπριακή πλευρά εμφανιστούν κανονικοποιημένες από το τελικό πακέτο.

Πέρα όμως από τις αντιθέσεις και αντιπαραθέσεις των πολιτικών κομμάτων σε Ελλάδα και Κύπρο, που δεν στερούνται απειρότητας και στοιχείων άγριας δημαγωγίας για εσωτερική κατανάλωση, τα βασικά ερωτήματα μιας σοβαρής ανάλυσης πετούν πρακτέου στη σημερινή συγκυρία παμμένουν. Έχουν κατ' επανάληψη επισημανθεί από τις στήλες του ANTI. Αξίζει συζητητικά να τα υπενθυμίσουμε:

Η απορριπτική άποψη επισημαίνει το άκαιρο μιας συμβιβαστικής λύσης εν τω συγκυρία που κάθε άλλο παρά ευνοεί την αδύναμη ελληνική πλευρά. Υποστηρίζει ότι το καθορισμένο πλαίσιο συμφωνίας και καταστροφικό για την Κύπρο και τον ελληνισμό. Μεταβάλλει την Κύπρο σε οιωπρωτοεκτοράτο της Τουρκίας, η οποία έχει το πόδι της πλέον και στο ελληνικό έδαφος της Μεγαλονήσου. Θεωρεί προτιμότερο το *status quo* από μια ετεροβαρή συμφωνία σήμερα και προτείνει τη χάραξη μιας μακροχρόνιας εθνικής στρατηγικής, που θα ενισχύσει την αμυντική ικανότητα και θα αμείψει τους υπάρχοντες συσχετισμούς ισχύος της ελληνικής πλευράς ή, τουλάχιστον, θα τους εξισορροπήσει σε βαθμό να ισχυροποιεί την ελληνική διαπραγματευτική θέση.

Θεωρεί ότι η συντήρησή και η φύλαξη των υπάρχοντων είναι προτιμότερα της παύσης άνευ όρων και της βέβαιης τουρκικής επικυριαρχίας. Κατά συνέπεια, το βάλλεται στο πολιτικό στρατηγικό σκέλος συμφωνίας και στη φύση της νέας πολιτικής. Η πολιτική Μητσοτάκη - Βασιλείου κρίνεται ενδοτική και εθνικά απορριπτέα.

Η άποψη που υποστηρίζει τη «λύση τώρα», ρίχνει το βάρος στην εδαφική προσφυγική πτυχή του προβλήματος προβάλλει σειρά επιχειρημάτων που έλκονται να κάνουν με την οικονομική ευρωστία της ελληνικής πλευράς και τον επιχειρημα-

τικό δυναμισμό του ελληνικού στοιχείου. Φοβάται ότι δεν μπορεί το θέμα να συντηρείται επ' άπειρον στο διεθνές προσκήνιο, ότι η κατάσταση συνεχώς επιδεινώνεται σε βάρος της ελληνικής πλευράς κι ότι οι ευκαιρίες δεν παρουσιάζονται εύκολα. Τάσσεται δηλαδή υπέρ του μικρότερου κακού και του εφικτού σήμερα και ελπίζει στη βάση αυτή για το μέλλον.

Πρόκειται για δύο διαμετρικά αντίθετες συλλήψεις του προβλήματος που οδηγούν σε δύο εντελώς διαφορετικές πολιτικές.

Γεγονός πάντως είναι ότι η σημερινή διεθνής συγκυρία κατευθύνει τις πιέσεις για συμβιβασμό περισσότερο προς την ελληνική πλευρά παρά προς την τουρκική. Ο ρόλος της Τουρκίας μετά τον πόλεμο στον Περσικό και την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης είναι σαφώς αναβαθμισμένος. Όλα τα άλλα είναι απλώς φαντασιώσεις ή ασκήσεις ευσεβών πόθων επί χάρτου.

Το βέβαιο είναι ότι μια συμφωνία στην Κύπρο θα αποτελέσει και πρόκριμα για την κατεύθυνση που θα πάρουν οι ελληνοτουρκικές σχέσεις στο εγγύς μέλλον. Η Ελλάδα έχοντας δεσμευθεί υπέρμετρα στο θέμα των Σκοπίων κινδυνεύει να βρεθεί ενώπιον πιέσεων για υποχωρήσεις στο Κυπριακό, σύμφωνα με τις τουρκικές αξιώσεις. Ήδη ο κ. Χερντ θα φέρει προς συζήτηση στο Συμβούλιο Υπουργών Εξωτερικών της Κοινότητας στις 15 Ιουνίου στο Λουξεμβούργο, το τελευταίο πριν τη συνάντηση Κορυφής στις 25 Ιουνίου, έκθεση για την αναθερμάνση των σχέσεων Κοινότητας - Τουρκίας. Επείγεται ο κ. Χερντ πριν καν αναλάβει την προεδρία η χώρα του. Κατά σύμπτωση εκείνη την ημέρα θα συζητηθεί και το θέμα των Σκοπίων. Και μολονότι η Ελλάδα επιμένει ότι δεν υπάρχει καμιά διασύνδεση μεταξύ των δύο, εκ των πραγμάτων δεν αποκλείεται αυτή να επιδιωχθεί από τους εταίρους. Να ζητηθεί δηλαδή από την Ελλάδα η άρση των αντιρρήσεων της στο 4ο χρηματοδοτικό πρωτόκολλο, έναντι πλήρους ικανοποίησης των ελληνικών θέσεων στο θέμα των Σκοπίων. Πράγμα βέβαια όχι πολύ πιθανό αλλά καθόλου εκτός λογικής υπόθεσης. Ασφαλώς η Ελλάδα μπορεί να επικαλεσθεί την κοινοτική απόφαση ότι το Κυπριακό «επηρεάζει τις σχέσεις ΕΟΚ - Τουρκίας», αλλά κι αυτό μπορεί να βρεθεί κάτω από την απειλή ανατροπής ή αγνόησης. Και να ζητηθεί μάλιστα από την Ελλάδα να άρει τις αντιρρήσεις της πριν την υπογραφή οριστικής συμφωνίας - λύσης του Κυπριακού. Όλα αυτά τα ενδεχόμενα αποτελούν αληθι-

νό βρόχο για την ελληνική εξωτερική πολιτική αν κληθεί να επιλέξει συμβιβασμούς μεταξύ δύο εθνικών θεμάτων, των Σκοπίων και του Κυπριακού, με κίνδυνο να χάσει και στα δύο. Αν έτσι τεθούν τα πράγματα τότε είναι προτιμότερος ο συμβιβασμός στο θέμα της ονομασίας της Δημοκρατίας των Σκοπίων ή την επιλογή της αυτοεξάιρεσης, της μη αναγνώρισης ή της *de facto* αναγνώρισης, ανάλογα με τις περιπτώσεις, παρά υποχωρήσεις στο Κυπριακό που θα υπονομεύσουν και το μέλλον ολόκληρου του ελληνισμού. Και τελικά με μια αυτοεξάιρεση και ένα βέτο για τα κοινοτικοτουρκικά, η θέση της Ελλάδας στην Κοινότητα, αν μείνει χωρίς κανένα σύμμαχο, κάθε άλλο παρά ευχάριστη θα είναι. □

ΜΑΛΒΙΝΑ ΚΑΡΑΛΗ

Τα κορίτσια στη Σαβάννα ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Στο βιβλίο της αυτό η ΜΑΛΒΙΝΑ ΚΑΡΑΛΗ χρησιμοποιώντας την τεχνική των αποσπασματικών και κυκλικών αφηγήσεων, χτίζει μια ολοκληρωμένη ιστορία, κρατώντας μέχρι τέλους τον αναγνώστη σε απορία για το «τι συνέβη και γιατί». Με γλώσσα απλή, προσωπική και αυθόρμητη συνθέτει ένα βιβλίο που συναρπάζει με το θέμα του και ξεχωρίζει με το ύφος του.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ
Μαυρομιχάλη 9 - Αθήνα
Τηλ. 3607744 - 3639962

Φιλέλληνες και Ανθέλληνες

Τα γεγονότα και οι εξελίξεις στις γειτονικές χώρες των Βαλκανίων και η παρατεταμένη «εχρεμότητα» στο θέμα της αναγνώρισης των Σκοπίων έχουν δικαιολογημένα οδηγήσει σε μια έξαρση και εγρήγορση του εθνικού φρονήματος που εκδηλώνεται με πολλές μορφές. Το φαινόμενο αυτό, έχοντας σαφώς ανταναχλαστικό και αμυντικό χαρακτήρα, δεν κινδυνεύει να μετατραπεί σε εθνικιστικό παραλήρημα ούτε να αποκτήσει τις νοσηρές και επικίνδυνες διαστάσεις ενός επιθετικού και φανατικού εθνικισμού, όπως φοβούνται και ισχυρίζονται ορισμένοι διανοούμενοι του λεγόμενου «προοδευτικού χώρου» οι οποίοι —εντελώς αλόγιστα και ανιστόρητα— φθάνουν μέχρι το σημείο να εξισώσουν τον εθνικισμό με το φασισμό και τον ολοκληρωτισμό, να δείχνουν δηλαδή την αντινομία του με το δημοκρατικό και ελεύθερο πολίτευμα. Αποτελεί ευθύνη των πολιτικών δυνάμεων να αξιοποιήσουν δημιουργικά το ρεύμα αυτό, διότι ήδη έχει δημιουργηθεί μια ψυχολογία «πολιορκουμένου φρουρίου» η οποία διαμορφώθηκε υπό την πίεση εξωτερικών παραγόντων. Είναι εμφανής η αίσθηση ότι η χώρα όχι μόνο αποτελεί το αντικείμενο επιθετικών, κατακτητικών και άλλων μύχιων πόθων γειτονικών κρατών, αλλά και ότι έχει εγκαταλειφθεί στην τύχη της από φυσικούς φίλους και συμμάχους.

Η αίσθηση αυτή όχι μόνο νοθεύει τα κριτήρια της ορθολογικής στάθμισης των πραγματικών κινδύνων και απειλών που αντιμετωπίζει η χώρα αλλά και τροφοδοτεί τόσο τις απόψεις περί ενός «εντίμου συμβιβασμού» στο θέμα των Σκοπίων όσο και μιας φυγής προς τα εμπρός, υπό τη χειρότερη μάλιστα μορφή της, αυτής της άνευ συγκεκριμένης ανάλυσης κόστους - ωφελειών.

Μέσα σε αυτό το κλίμα αναπόφευκτα αναβιώνουν σύνδρομα της πολιτικής μας παράδοσης, συνήθειες της πολιτικής μας σκέψης που ήλπιζε κανείς ότι τουλάχιστον είχαν περιοριστεί στο ελάχιστο. Φευ! Οι εκτός Ελλάδος κατοικούντες διαχωρίζονται σε φιλέλληνες και ανθέλληνες, ενώ η ίδια διάκριση επιφυλάσσεται και για τη συμπεριφορά κρατών. Δεν είναι, βέβαια, καθόλου ασύνθητες ισχυρά κράτη να συμπεριφέρονται με αλαζονεία ή ακόμα και περιφρόνηση απέναντι σε άλλα. Πρόκειται για συμπεριφορές που είτε εδράζονται σε κάποια νεοπαγή και ανώριμη ισχύ είτε σε ιστορικές ψυχώσεις. Κατά κανόνα, όμως, η συμπερι-

Λανς - Ντίτριχ Γκένσερ: τώρα που ο Γερμανός ΥΠΕΞ αναχωρεί, τα πράγματα δυσκολεύουν ακόμα περισσότερο.

φορά των κρατών δεν μπορεί να ερμηνευθεί με τέτοια κριτήρια.

Πολλές φορές, εμείς οι ίδιοι στην υπεράσπιση των συμφερόντων μας δεν είμαστε αρκετά πειστικοί στην επιχειρηματολογία μας, όχι γιατί αυτή στερείται λογικής συνοχής ή είναι ασυνεπής προς την πρακτική μας αλλά γιατί βραδύνει να προσαρμοστεί στη ρευστότητα των καταστάσεων και στα νέα δεδομένα, τις εμπειρίες και κυρίως στους τρόπους σύλληψης και εξυπηρέτησης των ιδίων συμφερόντων εκ μέρους των κρατών προς τα οποία απευθύνεται. Και πολλές φορές δεν είμαστε σε θέση να διακρίνουμε την αυθεντική έλλειψη κατανόησης εκ μέρους των άλλων για τις θέσεις μας από την επιχειρηματολογία που επιστρατεύουν για να συγκαλύψουν άλλες προθέσεις και συμφέροντά τους.

Γιατί, σε τελευταία ανάλυση, η έκβαση κρίνεται από τη στάθμιση, σύγκλιση ή / και σύμπτωση των συμφερόντων τα οποία ουδέποτε είναι μονοδιάστατα και ουδέποτε δεσμεύονται μονομερώς. Καμιά επιχειρηματολογία, όσο πειστική και αδιάσειστη κι αν είναι, δεν μπορεί να μετακινήσει ουσιαστικά τα συμφέροντα αυτά που μπορεί ενίοτε να είναι κοντόφθαλμα και βραχυπρόθεσμα είτε ακόμα και ευκαιριακά, αλλά ενίοτε χαρακτηρίζονται από στρατηγικές συλλή-

ψεις και αδυνατούμε να διακρίνουμε εγχώριους. Επομένως, η στάση αυτή των κρατών εταίρων και συμμάχων μας, δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με τα απλουστευμένα σχήματα του φιλοελληνικού και ανθελληνικού.

Τα αυτά ισχύουν για την κοινή γνώμη και τους εκφραστές της, ιδιαίτερα τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ), στην αλλοδαπή. Είναι χαρακτηριστικό ότι ένα σχόλιο προ καιρού στην εφημερίδα *New York Times* για το «Μακεδονικό» —πράγματι θόλου ευνοϊκό για τις ελληνικές θέσεις του θέματος των Σκοπίων— χαρακτηρίστηκε από τον ελληνικό Τύπο ως ανθελληνικό, αποτέλεσε δε και θέμα του ειδησεογραφικού δελτίου σε κάποιο τηλεοπτικό σταθμό! Ήταν, όμως, ένα άρθρο γνώμης. Δικαιούνται όλοι να έχουν γνώμη. Όχι και εμείς.

Μια τέτοια στάση, που ενισχύεται μέσα στα από την τάση να δίνεται συνήθως περὶ τη θέση μόνο στα δυσμενή και τα άσχημα σκιαάζει το πραγματικό γεγονός ότι σε όλες τις χώρες υπήρξαν αρκετά ΜΜΕ που ρουσίασαν τις ελληνικές απόψεις και τρόπο καλόπιστο, αντικειμενικό και έντιμο.

Θα πρέπει να κατανοήσουμε ότι η ελληνική προσπάθεια ενημέρωσης της κοινής γνώμης έχει να αντιπαλέψει, εκτός των άλλων, και με άλλες αντίρροπες δυνάμεις καθόλου ευκαταφρόνητες. Αλλά δεν είναι άνευ επιτυχιών, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι το ισοζύγιο είναι το επιθυμητό —πράγμα όμως που οφείλεται κυρίως στον συνδυασμό άλλων παραγόντων μεταξύ των οποίων κυρίαρχη θέση κατέχει η επίσημη στάση των κυβερνήσεων. Μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις τα ΜΜΕ έρχονται σε αντίθεση ή και αντιπαράθεση με την επίσημη θέση σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, ιδιαίτερα μάλιστα σε χώρες όπου οι στόχοι και η άσκηση της εξωτερικής πολιτικής συγκεντρώνουν ευρύτατη πολιτική ναίνεση και αποδοχή.

Βέβαια, στις ελεύθερες κοινωνίες τα ΜΜΕ είναι ελεύθερα και αυτό προσφέρει πολλές δυνατότητες επίδρασης. Μια τέτοια επίδραση, όσο ισχυρή κι αν είναι, δύσκολα ανατρέπει τις κυβερνητικές αποφάσεις πλὺς προσμετράται στο ισοζύγιο κόστους - ωφελειών. Πρέπει να τονιστεί ότι η επίδραση αυτή στην αλλοδαπή έχει καταφέρει να μην είναι συμπληρωματική και συνεχώς καταβάλλεται βαρὺ και εργώδης προσπάθεια, τα απο-

του Βασίλη Καπετανγιάννη

σματα της οποίας δεν είναι καθόλου αμελητέα.

Κι όλα αυτά, φυσικά, τα οποία για μας είναι μεγάλα, σημαντικά και ζωτικά, κατέχουν διαφορετική θέση στις προτεραιότητες των άλλων και πρέπει να τοποθετηθούν στο πλαίσιο των ενδιαφερόντων της κοινής γνώμης και του χώρου / χρόνου που αφιερώνουν τα ΜΜΕ στα εξωτερικά θέματα. Τέτοιες όμως «λεπτομέρειες» διαφεύγουν από όσους συνεχώς επικαλούνται την (υποτιθέμενη) «αδράνεια» της ελληνικής πλευράς.

Αν εμβαθύνουμε λίγο στη συμπεριφορά των κρατών για να μπορέσουμε να καταλάβουμε γιατί ο συντηρητικός κ. Κολ κατηγορεί την Τουρκία για τα όσα φριχτά διαπράττει εναντίον των Κούρδων ενώ ο σοσιαλιστής κ. Μιτερράν σπεύδει να επισκεφθεί την Άγκυρα και το *State Department* αποκαλεί τους Κούρδους «τρομοκράτες», τους προστατεύει από τον Σαντάμ Χουσεϊν αλλά όχι από τον Οζάλ, τότε οι μανιχαϊστικές αντιλήψεις και η εθνοκεντρική ομφαλοσκοπηση από τις οποίες ακόμα πάσχουμε ίσως αποχωρήσουν.

Τότε ίσως συνειδητοποιήσουμε ότι ο έξω κόσμος είναι πολύ πιο σύνθετος από όσο νομίζουμε και η εξωτερική πολιτική και η προβολή της, πέραν των άλλων αναγκαιών συνθηκών, αντανακλά σε τελευταία ανάλυση τη σχετική θέση ισχύος της χώρας στο διεθνή χώρο. Δεν μπορεί να υποσχεθεί ούτε να κάνει θαύματα. Απλώς, πρέπει πάντα να αποδεικνύει —και τα τεκμήρια εδώ είναι αχρηστά— ότι κατέβαλε το *maximum* των προσπάθειών και εκμεταλλεύτηκε άριστα όσα τα μέσα που έχει στη διάθεσή της.

Πέραν των ορίων αυτών έχει νόημα να μιλάμε για «ήττες» και «θριάμβους»; Και αν είναι αναπόφευκτα τα αισθήματα απογοήτευσης και απομονωτισμού όταν η υποθέσις μας διακρίνεται από σύγχυση κι όλη, σε πολλές περιπτώσεις, η διαθέσιμη ισχύς δεν επαρκεί για να επιβάλλει το εθνικό και;

Σειρά άρθρων στον ξένο Τύπο την περασμένη εβδομάδα, όπως στην *International Herald Tribune*, στην αγγλική *Guardian*, στην αγγλική εβδομαδιαία επιθεώρηση *Economist* και στην αμερικανική *Wall Street Journal*, έρχονται να ενισχύσουν την επιχειρηματολογία του άρθρου περί αντιλήψεών μας σχετικά με τη στάση των Άλλων εναντίον μας. Είτε πρέπει να θεωρήσουμε άρθρα αυτά, που ως κοινό παρανομαστή

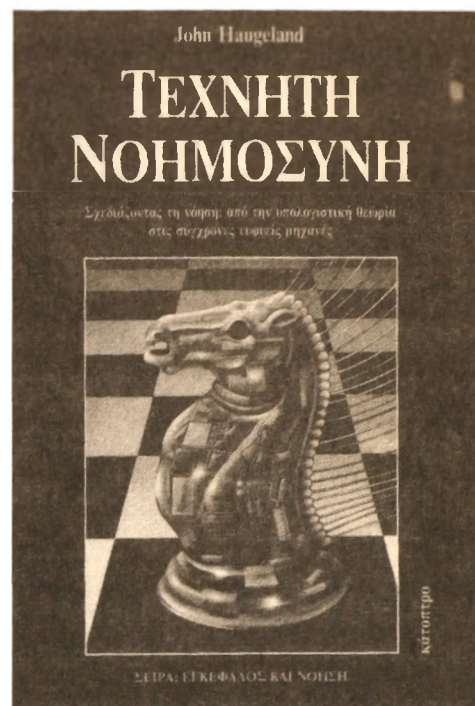
έχουν τις «επιδόσεις» μας εντός των κόλπων της Κοινότητας, ως προϊόν ενορχηστρωμένης κακόβουλης εκστρατείας και εκτεταμένης συνωμοσίας εναντίον μας είτε να τα εκλάβουμε ότι αντανακλούν τη «εικόνα» που έχει δημιουργηθεί για την χώρα μας στο εξωτερικό με βάση τα δικά μας «πεπραγμένα» εντός της Κοινότητας και τη δική μας συμπεριφορά. Θα μπορούσε, βέβαια, κανείς να επισημάνει ότι η χρονική στιγμή της εμφάνισης τέτοιων δημοσιευμάτων κάθε άλλο παρά στερείται υστεροβουλίας και σκοπιμότητας κι ότι η πηγή από την οποία εκπορεύονται πληροφορίες και κρίσεις δεν είναι δύσκολο να εντοπιστεί. Κι ακόμα να διερωτηθεί γιατί αυτό το ύφος και η οξύτητα των κρίσεων, γιατί στρίβουν το μαχαίρι στην πληγή. Όλες αυτές οι παρατηρήσεις είναι σωστές αλλά παρακάμπτουν την ουσία. Και η ουσία είναι ότι οι εταίροι μας, φίλοι και σύμμαχοι, δεν έχουν ακόμα πεισθεί ότι καταβάλλουμε σοβαρή προσπάθεια για να βάλουμε τον οίκον μας σε τάξη, να διορθώσουμε τα οφθαλμοφανή κακώς κείμενα και να δημιουργήσουμε σταθερά τις προϋποθέσεις, να θέσουμε τα θεμέλια που θα μας επιτρέψουν να συμμετάσχουμε *εγκαιρώς και ισότιμα* στις διαδικασίες της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης της Ευρώπης.

Γι' αυτό και η αξιοπιστία μας έχει τρωθεί· γι' αυτό επανέρχονται κατά καιρούς δημοσιεύματα που εμφανίζουν εμάς μεν ως *hête noire* της Κοινότητας, τις Βρυξέλλες δε ως *fed up* με την ελληνική περίπτωση.

Θα πρέπει να συνειδητοποιήσουμε, έστω την ύστατη στιγμή, ότι αποτελούμε πλέον για την Κοινότητα «πρόβλημα» κι ότι δεν μπορεί εσάει να στηριζόμαστε στην ανοχή και βοήθειά της. *Εναπόκειται αποκλειστικά σε μας να αναστηλώσουμε την αξιοπιστία μας, να εμπνεύσουμε το σεβασμό, να αποσπάσουμε την εκτίμηση.* Αν εξακολουθήσουμε να κρίνουμε τη συμπεριφορά των άλλων απέναντί μας με την αποκλειστικότητα του συναισθηματικού φορτίου των λέξεων αγάπη - μίσος εξακολουθώντας να φέρουμε παρωπίδες για μύριες πτυχές της δικής μας κακοδαιμονίας, τότε ασφαλώς μας περιμένουν «χειρότερες μέρες». Τα σήματα της βρετανικής πλευράς είναι σαφή. Η ετικέτα της *odd country* ουί είναι έτοιμη για μας.

Ας το επαναλάβω: καμιά επιχείρηση δημοσίων σχέσεων στο εξωτερικό δεν πρόκειται να μας σώσει αν δεν αρχίσουμε να παράγουμε *αποτελέσματα* στο εσωτερικό. Ιδιαίτερα στους τομείς της οικονομίας και της δημόσιας διοίκησης κι αν δεν επιδείξουμε μια συμπεριφορά που προσιδιάζει σε ένα σύγχρονο ευρωπαϊκό κράτος κι όχι σε επαρχία. □

Για πρώτη φορά στην Ελλάδα ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

John Haugeland ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ

Σχεδιάζοντας τη νόηση:
από την υπολογιστική θεωρία
στις σύγχρονες ευφυείς μηχανές

«Απολαυστική και ευρύτατη μελέτη... Εκτός από ακριβείς και περιεκτικούς ορισμούς βασικών θεμάτων της φιλοσοφίας της λογικής και της νόησης, το βιβλίο περιέχει εξαιρετικές συνόψεις βασικών αρχιτεκτονικών των υπολογιστών και καυτά θέματα της έρευνας για την Τεχνητή Νοημοσύνη».

The Times Literary Supplement

«Ένα θαυμάσιο βιβλίο που φωτίζει πολλά από τα βαθιά και σημαντικά ζητήματα της γνωσιακής επιστήμης».

Contemporary Psychology

Ένα ακόμη βιβλίο στη σειρά *Εγκέφαλος και Νόηση* που παρουσιάζει για πρώτη φορά στο ευρύ αναγνωστικό κοινό της χώρας μας το επίκαιρο ερώτημα του κατά πόσον είναι δυνατή η μηχανοποίηση της νοημοσύνης και η κατασκευή μη βιολογικών ευφυών συστημάτων.

Σελ. 386, Εικ. Α/Μ, 4.000 δρχ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ **κάτοπτρο**

Ισαύρων 10 και Δαφνομήλη, 114 71 Αθήνα
τηλ. 3643272, fax. 3641864

ΕΠΙΛΟΓΗ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ Ή ΕΚΒΙΑΣΜΕΝΗ;

του Ρεπόρτερ

Όταν ένας υπουργός της κυβέρνησης, επί του προκειμένου ο κ. Ανδριανόπουλος, διαβεβαιώνει δημοσίως ότι η δεύτερη κυβερνητική διακυβέρνηση είναι μια «δυνάμει προεκλογική περίοδος» και ότι μια επιτυχία της κυβέρνησης στο θέμα των Σκοπίων θα μπορούσε να θεωρηθεί ως κατάλληλη ευκαιρία για την ανανέωση της λαϊκής εντολής, τότε είναι φανερό ότι κάποιοι κύκλοι, τουλάχιστον στον κομματικό και τον κυβερνητικό μηχανισμό της ΝΔ, σκέφτονται σοβαρά την πιθανότητα πρόωρων εκλογών. Σε αυτό συνηγορεί, επίσης, τόσο η δίμηνη «ενημερωτική εκστρατεία» ανά την επικράτεια που αποφασίστηκε προ εβδομάδος από το ίδιο το υπουργικό συμβούλιο, όσο και η ερώτηση 40 βουλευτών της ΝΔ —από όλες τις τάσεις και προερχόντος του ίδιου του αναπληρωτή Γενικού Γραμματέα της Κοινοβουλευτικής Ομάδας— για άμεση αποκατάσταση των «δικών μας» υπαλλήλων στο Δημόσιο που είχαν «διωχθεί» από το ΠΑΣΟΚ. Άλλες πληροφορίες του σχετικού ρεπορτάζ αναφέρουν και «πιέσεις» προς την κυβέρνηση για πρόσληψη 50.000 υπαλλήλων, αύξηση αγροτικών συντάξεων κ.ά.

Δεν είναι ασφαλώς πρώτη φορά που γίνεται λόγος για εσπευσμένες και πρόωρες εκλογές. Αν εξαιρέσουμε την περίοδο του πρώτου δωδεκαμήνου της κυβερνητικής θητείας της ΝΔ, η εκλογολογία και η εκλογοσκόπηση ήταν συχνά - πυκνά παρούσες στον ημερήσιο και εβδομαδιαίο Τύπο. Οπωσδήποτε δε αποτελούσε σταθερά της τακτικής της αξιωματικής αντιπολίτευσης, ήδη από την 9η Απριλίου 1990...

Οι εκλογές της 5ης Απριλίου 1992 για την αναπλήρωση της έδρας του Δ. Τσοβόλα, στη Β' Αθηνών, οπωσδήποτε έστειλαν πολλαπλά «μηνύματα» προς όλες τις κα-

τευθύνσεις, με πρώτη εκείνη του κυβερνώντος κόμματος. Οι ενδείξεις ότι μερίδα του εκλογικού σώματος δεν είναι πλέον απλώς μετέωρη έναντι της προηγούμενης επιλογής της υπέρ της ΝΔ αλλά είναι διατεθειμένη να στραφεί και θετικά υπέρ της αξιωματικής αντιπολίτευσης, κατεγράφησαν με σαφήνεια στο αποτέλεσμα των εκλογών της Β' Αθηνών και αντιστοιχούν σε απώλειες της τάξης του 3-4% για το κυβερνών κόμμα —με όσες και όποιες ιδιαιτερότητες και αν αποδοθούν σε αυτή την εκλογική αναμέτρηση. Και αυτό το δεδομένο ασφαλώς δεν συνηγορεί υπέρ των πρόωρων εκλογών, αφού μια

κυβέρνηση δεν κάνει εκλογές όταν βλέπει ότι έχει περισσότερες πιθανότητες να χάσει.

Όπως υπάρχουν και τα μετέπειτα των εκλογών δεδομένα, εξίσου αρνητικά για τη ΝΔ, που σηματοδοτούν μια εκτεταμένη ενδοκυβερνητική και ενδοκομματική κρίση, η οποία συνεχίζεται αφ' ενός στον πολλαπλασιασμό των ρηγμάτων και αφ' ετέρου στην ένταση των αμφισβητήσεων της κυβερνητικής πολιτικής και πρωθυπουργικής αυθεντίας σε ολόένα και περισσότερους τομείς.

Η πρόσφατη πορεία των εθνικών ζητημάτων, και πρωτίστως του λεγόμενου Μακεδονικού, είναι το στοιχείο εκείνο γύρω

από το οποίο επικεντρώνεται σήμερα η συζήτηση σχετικά με τις πιθανότητες διενέργειας πρόωρων εκλογών. Ήδη υπάρχουν εμφανείς ενδείξεις ότι στο ζήτημα αυτό υπάρχουν πολλές προϋποθέσεις που τροφοδοτούν το γενικότερο κομματικό ανταγωνισμό, αλλά και την ενδοκομματική αμφισβήτηση στο πρόσωπο του σημερινού πρωθυπουργού. Και οι προϋποθέσεις αυτές είναι σημαντικές για να νομιμοποιήσουν μια προσφυγή στη λαϊκή ετυμηγορία.

Ήδη εδώ και αρκετές εβδομάδες, ο κ. Μητσοτάκης προσπαθεί να ισορροπήσει σε ένα εξαιρετικά επισφαλή ρόλο: ομιλεί εξ ονόματος σύμπαντος του πολιτικού κόσμου και με προεδρικό «διαπιστευτήριο», την ίδια στιγμή που επιχειρεί να μην εμφανίζεται στην περιεργή, άχαρη και «μη κερδοφόρα» γι' αυτόν θέση ενός απλού εντολοδόχου πρωθυπουργού. Η ισορροπία αυτή όμως είναι επισφαλής για το λόγο ότι η τελική χρέωση για την ενδεχομένως μη επιθυμητή εξέλιξη στο ζήτημα των Σκοπίων θα γίνει στο λογαριασμό του κ. Μητσοτάκη, υπό την τυπική έστω ιδιότητά του ως πρωθυπουργού της χώρας και ως απλού ακόμα διαχειριστή της υπόθεσης. Ήδη η αξιωματική αντιπολίτευση, μετά την ανώμαλη προσγείωση του πρωθυπουργού στη σύνοδο των Βρυξελλών

την προηγούμενη Δευτέρα, έσπευσε να «προσημειώσει» το κυβερνητικό κεφάλαιο υπογραμμίζοντας την αποκλειστική ευθύνη των χειρισμών που έχει η σημερινή ηγεσία της κυβέρνησης. Το βράδυ της ίδιας ημέρας, ο κ. Έμπερτ, γνωρίζοντας καλά ότι κρίνεται ως απαραίτητος και πάλι σήμερα στον κυβερνητικό χώρο, δήλωνε δημοσίως ότι έπρεπε προ πολλού να είχε υιοθετηθεί η πρόταση της κ. Δαμανάκη για τη συγκρότηση μόνιμου Συμβουλίου Εξωτερικής Πολιτικής. Και αυτή η θέση του ισχυρότατου τέως υπουργού Προεδρίας σημαίνει αυτονόητα ότι η άσκηση της εξωτερικής πολιτικής δεν είναι απόλυτα εξασφαλισμένη με τους τρόπους που ασκείται σήμερα, τις διαδικασίες που ακολουθούνται και τους στόχους που της προσδίδονται από τον υπεύθυνο υπουργό —όσο και αν αυτοί οι στόχοι είναι δυσδιάκριτοι, πίσω από αυτό το πρόσφατο «βλέποντας και κάνοντας» που δήλωσε ο Κ. Μητσοτάκης τη στιγμή της αναχώρησής του για τις Βρυξέλλες...

Το ερώτημα που τίθεται, κατά συνέπεια, είναι το αν μια ενδεχόμενη αποτυχία της ελληνικής κυβέρνησης να ευοδωθεί η πολιτική για το όνομα του νέου γιουγκοσλαβικού κράτους, θα οδηγήσει σε κήρυξη πολέμου στο... εσωτερικό της χώρας. Το έδαφος για

εθνικιστικές «εξάρσεις», αναζωπύρωση του συνδρόμου της «μικράς αλλά εντίμου Ελλάδος», αντιευρωπαϊσμό και απομονωτισμό έχει κατάλληλα καλλιεργηθεί από τότε που οι σημερινοί κυβερνώντες άρχισαν να σκέφτονται ότι θα ήταν αποδοτικό γι' αυτούς να αρχίσουν να μιλάνε για Έλληνες και λοιπούς (τριγύρω) βαρβάρους, ρίχνοντας το βάρος τους στην υποστήριξη «δημοκρατικών δυνάμεων» που τελικώς αποδείχθηκαν περισσότερο «ανθέλληνες» από τους τέως κομμουνιστές.

Σε αυτό το εθνικιστικό έδαφος, ο καθένας μπορεί να φαντασθεί τι κλίμα θα δημιουργηθεί αν επιλεγεί η λύση των πρόωρων εκλογών. Και δεν θα είναι ασφαλώς μόνο τα «εθνικά» θέματα που θα αποτελέσουν τη μαγιά για τους λόγους από τα μπαλκόνια. Σε αυτά θα σωρευτούν τα ζητήματα της οικονομικής κρίσης, της λιτότητας, της υποβάθμισης κρίσιμων τομέων της καθημερινής ζωής κ.τ.λ. Ζητήματα που, πράγματι, δεν συνιστούν λόγους για τη σημερινή κυβέρνηση που να συνηγορούν σε μια επιλογή της για πρόωρες εκλογές —αντιθέτως, μια τέτοια επιλογή μπορεί να έχει και στοιχεία αυτοχειρισμού.

Εκτός και αν θα πρόκειται για επιλογή εξαναγκαστική, ή εκβιασμένη... □

ΑΝΔΡΕΑ ΖΑΡΜΠΑΛΑ

101 ΠΟΙΗΜΑΤΑ
ΓΙΑ ΜΙΑ ΧΟΥΦΤΑ ΤΟΠΟ
1970-1991

ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

Η ποίηση του Ανδρέα Ζαρμπαλά είναι η ευαίσθητη νέα φωνή στα ελληνικά γράμματα. Στη Βόρειο Ήπειρο, σε ένα κλίμα καταπίεσης και βαρβαρότητας, η ελληνική γλώσσα κατόρθωσε να επιβιώσει και να δημιουργήσει.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ • ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ • ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΕΠΕ
ΖΑΛΟΓΓΟΥ 6 • 106 78 ΑΘΗΝΑ • ΤΗΛ: 3645133 FAX: 3607878

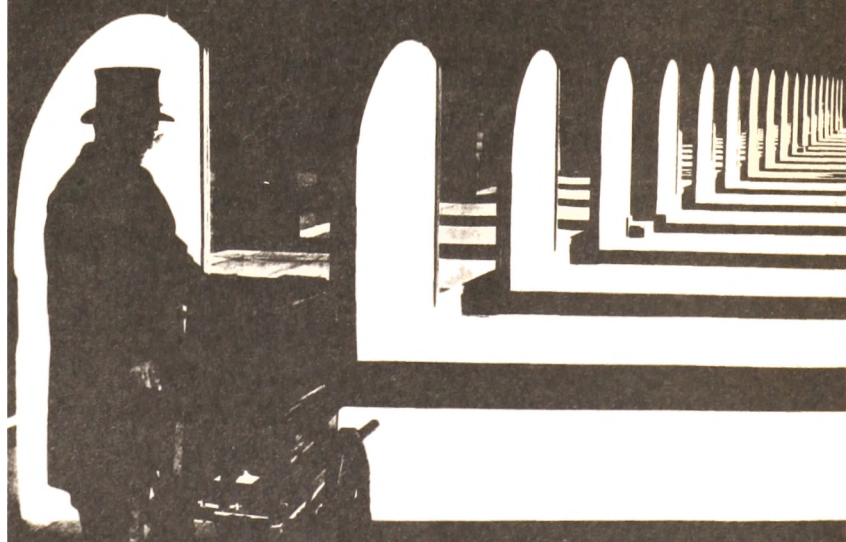
Θεάτρο
της
Ανοίξης

ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΗΣ

ΤΟΜΑΣ ΜΠΕΡΝΧΑΡΝΤ

Η ΔΥΝΑΜΗ ΤΗΣ ΣΥΝΗΘΕΙΑΣ

8-31 ΜΑΪΟΥ 1992

ΘΕΑΤΡΟ ΙΛΙΣΙΑ

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ 4 • ΤΗΛ. 7216317

ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ: ΤΡΙΤΗ, ΤΕΤΑΡΤΗ, ΠΕΜΠΤΗ, ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ
ΣΑΒΒΑΤΟ, ΚΥΡΙΑΚΗ 21:15'

Για τον επίλογο της κ

Η τύχη της δίκης των υποκλοπών τηλεφωνικών συνδιαλέξεων είχε προδιαγραφεί εδώ και αρκετούς μήνες όταν ο κ. Μητσοτάκης είχε απαντήσει με εκείνο το καθόλου σιβυλλικό «θα δούμε», όταν ρωτήθηκε αν πρόκειται να γίνει τελικά η δεύτερη αυτή δίκη της κάθαρσης. Έτσι, δεν πρέπει να είναι προς έκπληξιν ουδενός, η πρωτοβουλία του κυβερνώντος κόμματος —και μάλιστα των μελών του υπουργικού συμβουλίου— να κατατεθεί προς συζήτηση σήμερα στο Κοινοβούλιο η σχετική αίτηση αναστολής της δίκης με κατηγορούμενους τον τ. πρωθυπουργό Α. Παπανδρέου, τον νυν ευρωβουλευτή Κ. Τσίμα και τον άλλοτε κραταιό γενικό διευθυντή του ΟΤΕ Θ. Τόμπρα.

Στην ουσία, δεν πρόκειται περί «γενναίας πρωτοβουλίας» με «πολιτική ευθύνη» έναντι των «κρίσιμων εθνικών ζητημάτων», όσο και αν η κυβερνητική πλευρά προσπαθεί να αξιοποιήσει προς όφελός της τη σχετική διαδικασία. Η αναστολή της δίκης των υποκλοπών είναι μια καθαρά πολιτική απόφαση, σταθμισμένη στη βάση σαφών πολιτικών υπολογισμών και με προεξάρχον το κριτήριο πολιτικό κόστος / πολιτική ωφέλεια. Και στην απόφαση αυτή είχε αρχίσει, τουλάχιστον, να προσανατολίζεται ο κ. Μητσοτάκης πολύ καιρό πριν το περίφημο «πρόβλημα Σχοπίων» δημιουργήσει ένα διάτρητο άλλοθι παρουσίας αυτής της απόφασης για αναστολή. Διότι, σαφέστατα και δεν υπήρχαν «εθνικοί λόγοι», «λόγοι ομοψυχίας» κ.τ.λ., όταν ο «αρχάγγελος της κάθαρσης» έλεγε εκείνο το «θα δούμε».

Υπάρχει, όμως, επ' αυτού, ένα, τουλάχιστον, ερώτημα που πρέπει να απευθυνθεί στους εισηγητές της κάθαρσης: δεχόμενοι, σήμερα, ότι η κάθαρση διχάζει, με ποια κριτήρια και με ποιους κανόνες όρισαν στο παρελθόν ότι ο διχασμός αυτός δεν ιεραρχείται ως η κρίσιμότερη παράμετρος για τις αντοχές του πολιτικού συστήματος; Και αν, παλαιότερα, η έναρξη των διαδικασιών της κάθαρσης τοποθετήθηκε σε ένα ήδη πολωμένο και διχαστικό κλίμα, το οποίο και επιδείνωσε, ποιος από τη ΝΔ ή το ΣΥΝ αποπειράθηκε να θέσει υπεράνω των ηθικών κριτηρίων, με τα οποία νομιμοποιούσαν την κάθαρση, άλλες έννοιες και κριτήρια όπως, π.χ., την «ενότητα» του πολιτικού κόσμου εν όψει της, εξίσου κρίσιμης για τη «λειτουργικότητα» του κοινωνικού καθεστώτος, οικονομικής κρίσης; Ή, μήπως, η τήρηση των αρχών και των κανόνων που υποτίθεται ότι νομιμοποιούν αυτό το καθεστώς (π.χ. η εντιμότητα και η συνέπεια) είναι ατελέσφορη, όταν τίθεται επί τάπητος το γυμνό πολιτικό συμφέρον;

Η λογική κόστους - ωφέλειας

Είναι η λογική του συμφέροντος αυτού που υπαγόρευσε την αναστολή της δίκης. Τόσο η ΝΔ όσο και ο ΣΥΝ, για διαφορετικούς λόγους, προέκριναν από κοινού το κλείσιμο της κάθαρσης, με πολιτική αφετηρία, πολιτικά κίνητρα, πολιτικές σκοπιμότητες. Με τον ίδιο, εξάλλου, τρόπο ξεκίνησε αυτή η διαδικασία, ήδη από την άνοιξη του 1989. Η μεν ΝΔ επιθυμούσε την προσέλκυση της «κρίσιμης εκλογικής μάζας» που θα της επέτρεπε να διεκδικήσει την εξουσία, πείθοντας τους κυμαινόμενους ψηφοφόρους στη βάση της ηθικής των αρχών και των αξιών που καταστρατηγήθηκαν από το «κράτος των σκανδάλων»: ο δε ΣΥΝ επένδυσε την αυτονόμησή του από το συγγενή του των «δημοκρατικών δυνάμεων» στην προσδοκία της αύξησης της πίτας του στο εκλογικό ακροατήριο, με τη μετατόπιση των «γνησίων» και ηθικών αριστερών που είχαν εγκατοικήσει το ΠΑΣΟΚ.

Για τους ίδιους περίπου λόγους τώρα έγινε η αντίστροφη κίνηση: μια συνέχιση της κάθαρσης όχι μόνο δεν θα είχε κοινωνικό αντίκρουσμα, δεδομένης της αδιαφορίας του κόσμου, αλλά θα μπορούσε να λειτουργήσει και τελείως αρνητικά, αφού τα τρέχοντα

προβλήματα έχουν ανατρέψει προ πολλού την ιεράρχηση των ενδιαφερόντων (και συμφερόντων) της κοινής γνώμης, έτσι που να μην ισοσταθμίζεται η οικονομική κρίση, π.χ., με τη «στάση αρχών» απέναντι στα σκάνδαλα ενός ολοένα και πιο μακρινού «πράσινου κράτους».

Τα προβλήματα γύρω από τη συνέχιση της κάθαρσης είχαν αρχίσει να τίθενται ήδη από τη στιγμή που ο μεγαλοαπατεώνας Κοσκωτάς αποδείχθηκε και ως επ' εσχάτων αναξιόπιστος μάρτυρας. Στη συνέχεια, τα όσα προβλήματα προσετέθησαν στο ήδη βεβαρημένο πολιτικό σκηνικό από τα ενδοκυβερνητικά προβλήματα, την ανυπαρξία κυβερνητικού προγράμματος ακόμα και για τη στοιχειώδη συγκράτηση της συνεχώς επιδεινούμενης κρίσης και (ίσως σημαντικότερο από όλα) τα αποτελέσματα στην επαναληπτική εκλογή της Β' Αθηνών δεν έκαναν άλλο από το να επιβεβαιώνουν τα στοιχεία πολιτικής σκοπιμότητας και κομματικού συμφέροντος που αποτέλεσαν τον πυρήνα της προαναγγελθείσας, ήδη το Νοέμβριο, απόφασης του κ. Μητσοτάκη για αναστολή της δίκης των υποκλοπών.

Κάποιες αντιδράσεις

Οι όποιες αντιδράσεις υπάρξουν σήμερα στη Βουλή, κυρίως από την πλευρά των κυβερνητικών εδράνων, δεν θα αποτελέσουν εμπόδιο σε μια ήδη εμπεδωμένη αντίστροφη μέτρηση. Οι αντιδράσεις αυτές, το πολύ - πολύ θα αποτελέσουν το απαραίτητο γραφικό στοιχείο για να τηρηθούν κάποια προσχήματα περί «ελεύθερης φρόνησης» των εθνικών αντιπροσώπων. Οπωσδήποτε δε, υπάρχει και ο απαραίτητος αντίλογος σε όσους επιμένουν να διατηρούν ως μείζον πολιτικό τους κεφάλαιο την πόλωση του καλοκαιριού του 1989: η ελεύθερη φρόνησή τους δεν μπορεί να μην λαμβάνει υπόψη της τους σημαντικούς «εθνικούς λόγους» που υπαγόρευσαν την αναστολή άλλης μιας διχαστικής δίκης.

Υπάρχουν βεβαίως και τα δευτέρας τάξεως επιχειρήματα σε όσους προσυπογράφουν την αναστολή της δίκης —επιχειρήματα εξίσου προσχηματικά με το αιτιολογικό των «εθνικών συμφερόντων»: είναι τα επιχειρήματα που υποστηρίζουν ότι στη δίκη των υποκλοπών θα εξευτελιζόταν η κάθαρση, ή

Θαρσης

του Ρεπόρτερ

δεν θα φωτιζόταν η υπόθεση κ.τ.λ., επειδή ουδείς εκ των κατηγορουμένων θα ήταν παρών. Ας εξαιρέσουμε από την αντίκρουση αυτού του συλλογισμού το ότι ο κατηγορος του ΣΥΝ στην υπόθεση Κοσκωτά διαπίστωσε πως και εδώ, παρά την παρουσία των κατηγορουμένων, δεν έλαμψε η αλήθεια, και ας μην λάβουμε επίσης υπόψη ότι το ωσεί παρών του σημαντικότερου των κατηγορουμένων έφθασε να καλυφθεί και από τον ίδιον τον «αρχάγγελο της κάθαρσης». Και ας ρωτήσουμε απλώς το κατά πόσον δεν υπήρχαν άλλες δικονομικές διαδικασίες για την αντιμετώπιση της απουσίας των κατηγορουμένων· και αν υπήρχαν, γιατί δεν επελέγησαν αυτές και, αντι γι' αυτές, υιοθετήθη-

κε η επ' αόριστον αναστολή για πολιτικούς λόγους. Διότι τα περί αξιοπρέπειας των θεσμών και αναζήτησης της αλήθειας μπορεί να αποτελούν ένα εκ των ενόντων εφεύρημα άμυνας των δυστροπών με την αναστολή, όμως μπορεί κάλλιστα να μετατραπεί σε όπλο εναντίον τους όταν κατηγορηθούν ότι αυτή η «ναι μεν αλλά» στάση τους τους εξασφαλίζει απλώς την κομματική τους πειθαρχία με άλλοθι ίδιας τάξεως όπως αυτά των «εθνικών λόγων», που συγκαλύπτονται απλώς με μια υποτιθέμενη συνέπεια έναντι των θεσμών και της κάθαρσης.

Οι «αρετές» του κυνισμού

Από την όλη εξέλιξη της διαδικασίας της κάθαρσης εκείνο που μένει είναι πλέον το ότι αυτή ξεκίνησε πολιτικά και τελειώνει πολιτικά! Και σε αυτό φυσικά δεν φτάνει οι προβλεπόμενες από το νόμο περί ευθύνης υπουργών διαδικασίες· αυτές ήσαν γνωστές ήδη πριν δρομολογηθούν οι παραπομπές. Η πολιτική αφετηρία και στόχευση της κάθαρσης ήταν επόμενο, και θεσμικά αποκρυσταλλώματα στην κατεύθυνση της εντιμότητας και διαφάνειας να μην έχει, και να είναι συνεχώς εξαρτημένη από λογικές κομ-

ματικών συμφερόντων, όπως αυτά διαμορφώνονται στην εκάστοτε συγκυρία. Όμως τα διακυβεύματα της κάθαρσης θα είναι πάντα παρόντα, απειλητικά αιωρούμενα για την πραγματική ηθική αυτού του ίδιου του πολιτικού και κοινωνικού καθεστώτος, ακυρωτικά της οποιασδήποτε απόπειρας των εφετών του να το νομιμοποιούν στο επίπεδο του δημόσιου ήθους και εξόχως αποκάλυπτικά των πραγματικών διαδικασιών με τις οποίες λειτουργεί αυτή η ίδια η πολιτική εξουσία και συνάπτει τις σχέσεις της με την οικονομία και το χρήμα. Τα διακυβεύματα της κάθαρσης, δημοσιοποιημένα με τέτοια καθαρότητα όλα αυτά τα χρόνια, έχουν εγγραφεί ανεξίτηλα στη συλλογική συνείδηση, νομιμοποιώντας τον ευδιάθετο κυνισμό της έναντι των κυβερνώντων, τροφοδοτώντας την με πολλαπλά επιχειρήματα στο δικό της κοινωνικό κυνισμό, ή, τέλος, εξοπλίζοντας την με σωρεία επιχειρημάτων για τους λόγους και τα έργα των εκφραστών του δημόσιου ή εθνικού συμφέροντος. Αν αυτά είναι στοιχεία κριτικής συνείδησης ή παράγων διαβρωτικός του δημοκρατικού *credo*, αυτό είναι κάτι που δεν μπορεί να απαντηθεί άπαξ και δια παντός... □

ΗΛΙΟΧΩΡΟΙ

FOUR SEASONS
SUNROOMS

ΟΙ ΜΟΝΟΙ ΜΕ ΤΟΝ «ΜΑΓΙΚΟ» ΚΑΘΡΕΦΤΗ ΘΕΡΜΟΤΗΤΑΣ™

ο οποίος:

- Απορροφά την υπεριώδη ακτινοβολία
- Το καλοκαίρι αντανακλά τη ΘΕΡΜΙΚΗ ακτινοβολία του ήλιου
- Το χειμώνα δεν αφήνει να διαφύγει η εσωτερική θερμότητα του σπιτιού
- Ενισχύει την ηχομόνωση κατά 3 τουλάχιστον ντεσιμπέλ

ΤΕΧΝΗ α.τ.ε. — ΜΟΝΤΕΡΝΑ ΔΟΜΙΚΑ ΥΛΙΚΑ
ΓΙΑΝΝΕΝΑ, Ν. Ζέρβα 39 (στοά), τηλ.: (0651)31-9-32, fax: 309-70

Αναζητώντας τη «νέα σοσιαλιστική τάξη»

του Τάσου Παππά

Μετά την κατάρρευση του διεθνούς κέντρου του κομμουνισμού, τα κομμουνιστικά κόμματα που ακόμη ομνύουν στο όνομα του μαρξισμού - λενινισμού —στη σοβιετική του εκδοχή— αναζητούν εναγωνίως, αλλού, τα εξωτερικά τους ερείσματα. Το τελευταίο διάστημα, πρωτοκλασάτα στελέχη του ΚΚΕ έχουν οργώσει Ανατολή και Δύση. Συνάπτουν σχέσεις με τους πρώην αιρετικούς (βλέπε Κίνα), αναθερμαίνουν έρωτες με γραφικούς όσο και επικίνδυνους εκφραστές της σοσιαλιστικής «τάξης» (βλέπε Βόρεια Κορέα) και ανακαλύπτουν ξεχασμένους και λιλιπούτειους αρνητές του καπιταλισμού (Γκας Χωλ στις ΗΠΑ). Η κορύφωση της εργώδους προσπάθειας του ΚΚΕ να συνδέσει την πορεία του με ομοειδή σχήματα σημειώθηκε στη Λισσαβώνα με τη συνάντηση εκπροσώπων από πέντε κομμουνιστικά κόμματα της Ευρώπης. Παρόμοιοι χαρακτήρα θα είναι και οι επαφές με λατινοαμερικάνικα εργατικά κόμματα που θα γίνουν στη Νικαράγουα στο τέλος Ιουνίου.

Οι διαφωνίες στα ανοίγματα του κόμματος δεν έχουν εκδηλωθεί, ακόμη, δημοσίως. Κυκλοφορούν όμως υπογείως και απασχολούν τους εχέφρονες και σκεπτόμενους στο ΚΚΕ που αρνούνται εν έτει 1992 τη «μασημένη τροφή» που τους δίνει η ηγεσία τους.

Πώς αλήθεια «θα καταπιούν» το γεγονός ότι το ενδιαφέρον πείραμα της Κίνας ενσωματώνει και φαινόμενα άγριου καπιταλισμού —συνθήκες πρωταρχικής συσσώρευσης— αφού υποχρεώνει 10χρονα παιδιά να εργάζονται στις ιδιωτικές επιχειρήσεις των ελεύθερων ζωνών.

Πώς αλήθεια θα συμφιλιωθούν με τον εξόφθαλμο παραπλανητικό ισχυρισμό της κ. Παπαρήγα ότι στην Κίνα δεν παραβιάζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα, ενώ είναι ακόμη νωπές οι μνήμες από τη βίαιη καταστολή των διαδηλώσεων στην Τιέν Αν Μεν.

Πώς αλήθεια θα δικαιολογήσουν την «καινοτομία» του πατριάρχη του κορεάτικου «σοσιαλισμού» να διορίζει διάδοχο το γιο του, προσβάλλοντας την κοινή νοημοσύνη και αγνοώντας τους στοιχειωδέστερους κανόνες του δημοκρατικού παιχνιδιού.

Την ίδια ώρα τα στελέχη του κόμματος επιδίδονται με περισσή επιμέλεια στη φιλο-

τέχνηση του «ζωτικού φεύδους».

- Η Α. Παπαρήγα δηλώνει ότι «οι κομμουνιστές και οι προοδευτικοί στην Ελλάδα (αλήθεια πότε θα σταματήσουν οι διάφοροι πολιτικοί να μιλάνε εξ ονόματος άλλων;) παρακολουθούν με θαυμασμό τις μεταρρυθμίσεις στην Κίνα».

- Ο αρχισυντάκτης του «Ριζοσπάστη» που συνόδευσε τη γενική γραμματέα της Κεντρικής Επιτροπής στην Κίνα καταθέτει στις στήλες της εφημερίδας το ανυπόκριτο ενδιαφέρον του για το κινέζικο πείραμα.

- Ο Θ. Παπαρήγας επιστρέφει από τη Β. Κορέα του «φωτοδότη Κιμ Ιλ Σουνγκ» έμπλεος ενθουσιασμού επειδή είδε μεγάλους δρόμους, πολλά πάρκα και πειθαρχημένους μαθητές να βαδίζουν στους δρόμους σαν να είναι σε παρέλαση, ενώ το μόνο αρνητικό που διαπίστωσε ήταν τα περισσότερα αυτοκίνητα —σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία— που κυκλοφορούσαν και επιβάρυναν με ρύπους την ατμόσφαιρα!

- Ο Β. Γεωργίου αρθρογραφεί στο «Ριζοσπάστη» για να εκφράσει τη λύπη του επειδή άκουσε τον Ζορζ Μαρσέ να λέει πως το κόμμα του είναι μεν μαρξιστικό αλλά όχι λενινιστικό. Ούτε κουβέντα όμως για τις οβιδιακές μεταμορφώσεις του κ. Μαρσέ

—στην αρχή σταλινικός μετά ευρωκομμουνιστής και τώρα πάλι σταλινικός. Ούτε κουβέντα για το γεγονός ότι ο Ζ. Μαρσέ πήρε ένα κόμμα με 24 % και το οδήγησε στο 7 % χωρίς να κουνηθεί από την πρώτη θέση της κομματικής ιεραρχίας. Προφανώς εδώ θριάμβευσε η πάγια αρχή πως για τις ήττες μας φταίει ο αντίπαλος και όχι η γραμμή μας...

Η λογική του χρήματος

Όταν τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης στα αμφιθέατρα και τους μαζικούς χώρους οι δεξιοί συνδικαλιστές, και όχι μόνο, άφηναν υπαινιγμούς για την οικονομική επιφάνεια του ΚΚΕ συνδέοντας ευθέως την ευρωστία του με τη ροή χρήματος από την Σοβιετική Ένωση, οι αριστεροί όλων των αποχρώσεων αισθάνονταν την ανάγκη να καταδικάσουν αυτές τις επιθέσεις χαρακτηρίζοντάς τις «χυδαίο αντικομμουνισμό». Σήμερα όμως και μετά τον ορμαγδό των πληροφοριών που έρχονται από τη Μόσχα και αποκαλύπτουν τις πολύ στενές οικονομικές σχέσεις ΚΚΣΕ-ΚΚΕ, κάποιοι από τους τότε επιτιθέμενους, φανταζόμαστε, θα χαμογελούν ειρωνικά και ορισμένοι από τους υπερασπιστές θα κουνούν το κεφάλι τους με θλίψη.

Ίσως η οδυνηρότερη συνέπεια από την πτώση του «υπαρκτού» να μην είναι η απίσχναση της αριστερής ιδεολογίας, αλλά η αμφισβήτηση της ηθικής ακεραιότητας των κομμουνιστικών κομμάτων ή, εν πάση περιπτώσει, των ηγεσιών τους. Γιατί μια ήττα στο πεδίο της θεωρίας και των ιδεών μπορεί να είναι προσωρινή. Μια ήττα όμως ηθικής τάξης έχει καταστρεπτικότερα αποτελέσματα αφού υπονομεύει δραστικά το βασικό ενοποιητικό στοιχείο του κόμματος που συνοψίζεται στην αρχή —το κόμμα είναι το μικροείδωλο της κοινωνίας που οραματιζόμαστε— και, κυρίως, καλλιεργεί στο εθνικό ακροατήριο την αντίληψη «όλοι ίδιοι είναι». Κι αν ένα κομμουνιστικό κόμμα απωλέσει την αθωότητά του, οδηγείται με μαθηματική ακρίβεια στην ανυποληψία και στο περιθώριο.

Από το πλήθος των δημοσιευμάτων που αναφέρονταν στις δοσοληψίες του ΚΚΕ με το ΚΚΣΕ, το πιο τεκμηριωμένο ήταν ασφαλώς αυτό του κ. Στ. Κούλογλου στο «Βήμα» στις 3 Μαΐου. Το γραφείου Τύπου του ΚΚΕ απάντησε με το γνωστό τρόπο «του άλλα λόγια να αγαπιόμαστε». Επικαλέστηκε τους αγώνες και τις θυσίες του —λες και το ένδοξο παρελθόν αποενοχοποιεί το παρόν— και «επανεφερε» στην τάξη τους επικριτές του λέγοντας το «πρωτότυπον» «εμείς δεν δεχόμαστε μαθήματα πατριωτισμού».

Αποφασισμένοι να συζητήσουμε εξαντλητικά το επίμαχο δημοσίευμα με στέλεχος του Πολιτικού Γραφείου ανηφορίσαμε προς Περισσό. Ο συνομιλητής μας λαύρος κατά του συναδέλφου Στ. Κούλογλου χρησιμοποίησε υψηλούς τόνους και ήχιστα κολακευτικές, πλην όμως αναπόδεικτες κατηγορίες, εναντίον του. Μετά το εκτονωτικό παραλήρημα μπήκαμε επί της ουσίας με το αρχικό ερώτημα διατυπωμένο περίπου ως εξής:

● Γιατί η επίσημη απάντηση του κόμματος έδινε την εντύπωση πως περί άλλα τυρβάζει;

— Μα δεν μπορούμε κάθε φορά να απαντάμε στις προβοκάτιες.

● Δεν θα ήταν αποτελεσματικότερη μια επί της ουσίας απάντηση, μια προσπάθεια δηλαδή να ανασκευασθούν οι κατηγορίες;

— Το δημοσίευμα περιέχει πολλές ανακρίβειες.

● Για παράδειγμα;

— Μένεται τον Κ. Τσολάκη γιατί η γυναίκα του παίρνει σύνταξη από το σοβιετικό δημόσιο. Μα η γυναίκα του είναι Ρωσίδα και αφού δούλεψε εκεί παίρνει τη νόμιμη σύνταξή της. Έπειτα χλευάζει το γεγονός ότι τα έξοδα μεταφοράς της οικοσκευής του κ. Τσολάκη ανέλαβε η Σοβιετική Ένωση τη στιγμή που είναι γνωστό πως η ΕΣΣΔ πλήρωσε τα έξοδα μεταφοράς των οικοσκευών όλων των πολιτικών προσφύγων.

● Παρακάτω...

— Δεν έχει νόημα να συνεχίσουμε...

Παρά την πρόθεσή μας να εμβαθύνουμε στο θέμα, η συζήτηση, όχι με δική μας υπαιτιότητα, ολοκληρώθηκε εκεί.

Έτσι έμειναν αναπάντητα τα ερωτήματα που έμπαιναν από το δημοσίευμα. Για παράδειγμα:

Ήταν στο πλαίσιο του προλεταριακού διεθνισμού η κάλυψη από το ΚΚΣΕ των εξόδων των ξένων αντιπροσωπειών που παρακολούθησαν το 10ο συνέδριο του ΚΚΕ; Ή η πληρωμή των εξόδων της αντιπροσωπείας του ΚΚΕ στο συνέδριο του Κ.Κ. Ινδίας; Ή η κάλυψη των εξόδων από το ΚΚΣΕ δημοσιογραφικής αποστολής του «Ριζοσπάστη» στο Ανόι το 1978; Ή η γενναία χρηματοδότηση του Ελληνοσοβιετικού Συνδέσμου, της Επιτροπής για τη Διεθνή Ύφεση και Ειρήνη, το τσάμπα χαρτί για την έκδοση του «Ριζοσπάστη» ή ακόμη - ακόμη τα μεγάλα ποσά για τις τρέχουσες ανάγκες του ΚΚΕ; Και κυρίως αιωρείται το κρίσιμο ερώτημα που απασχολεί όλους τους μη επαθείς ανθρώπους. Με τέτοιας έκτασης οικονομική βοήθεια πόσο δεδομένη ήταν η ανεξαρτησία γνώμης και ανάλυσης του ΚΚΕ;

Η εύκολη απάντηση σε όλα αυτά είναι πως και η ΝΔ και το ΠΑΣΟΚ χρηματοδοτούνται από αδελφά κόμματα. Σύμφωνα. Φαντάζεστε όμως τι θόρυβος θα είχε σηκωθεί και τι θα έγραφε ο «Ριζοσπάστης» αν για παράδειγμα προέκυπτε με στοιχεία ότι οι ΗΠΑ ενισχύουν τη ΝΔ και το SPD το ΠΑΣΟΚ; □

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

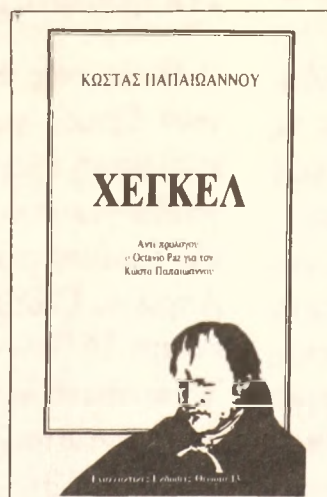
ΑΘΗΝΑ: Θεμιστοκλέους 37, τηλ. 36.26.319, fax 36.39.930
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Αρμενοπούλου 24, τηλ. (031) 20.23.49

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

- Τ. ΦΙΛΑΝΙΩΤΗΣ ΧΑΤΖΗΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
Το ηφαίστειο του Αίμου
- ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΟΪΚΛΗΣ Οικολογισμός
- ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ Χέγκελ

Το **Ηφαίστειο του Αίμου**, του Τ. Φιλανιώτη Χατζηναστασίου, αποτελεί μια συνοπτική μελέτη που παρουσιάζει, όσο πιο ολοκληρωμένα γίνεται, τις πρόσφατες εξελίξεις στα Βαλκάνια με φόντο τη συνολική ιστορική διαδρομή των βαλκανικών χωρών και λαών. Θέλει να αναδείξει τις ιστορικές προϋποθέσεις που απαιτούνται για να ανασυσταθεί ο ευρύτερος χώρος επικοινωνίας και ανταλλαγών της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης, τόσο ζωτικός για τον ελληνισμό και τόσο αναγκαίος για τους λαούς της περιοχής, ιδιαίτερα σήμερα, που «λεγεώνες του πολέμου» αποσυνθέτουν την ενότητα αυτού του ιστορικού χώρου.

Ο «Χέγκελ» του Κ. Παπαϊωάννου αποτελεί μια εισαγωγή στο έργο του Χέγκελ, φιλοσοφικό δοκίμιο και κείμενο με λογοτεχνική αξία, όσο κι αν αφορά στη φιλοσοφία. Ο συγγραφέας δίνει τη δική του ερμηνεία για το εγγελημένο έργο. Βλέπει στον Χέγκελ περισσότερο τον ενθουσιώδη εραστή της Γαλλικής Επανάστασης, της περιπέτειας του πνεύματος, της αυτοπραγμάτωσης του ανθρώπου, της ενδελέχειας της ιστορίας, παρά τον προάγγελο των ολοκληρωτισμών.

Το βιβλίο του Γ. Βοϊκλή σκοπεύει να αναδείξει την οικολογία ως εναλλακτική πρόταση για τα αδιέξοδα του βιομηχανικού πολιτισμού, της διαίρεσης του κόσμου σε Βορρά και Νότο, του καταναλωτισμού και της κοινωνικής ανισότητας. Ο τίτλος **Οικολογισμός** θέλει να επιμείνει σε μια παραγνωρισμένη διαφοροποίηση, αυτή μεταξύ της οικολογίας ως επιστήμης και της οικολογίας ως κοινωνικοπολιτικής αντίληψης και στάσης ζωής.

Τα αδιέξοδα συνεχίζονται

του Τάσου Μπάρλα

Τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας είναι γνωστά. Οι κυβερνήσεις τόσο του ΠΑΣΟΚ όσο και της ΝΔ έχουν προσπαθήσει, η κάθε μια με τον τρόπο της, για να βγει η οικονομία από τα αδιέξοδα που έχει περιπέσει εδώ και πολλά χρόνια, οι προσπάθειές τους, όμως, έχουν αποδειχθεί μέχρι τώρα λιγότερο ή περισσότερο ανεπιτυχείς. Οι προσπάθειες που καταβάλλονται σήμερα από την κυβέρνηση της ΝΔ είναι να φτάσει το ποσοστό ετήσιου πληθωρισμού εκείνο που είχε καταφέρει να επιτύχει το ΠΑΣΟΚ το 1988.

Η ανόρθωση της οικονομίας μας στην παρούσα φάση είναι συνεδεδεμένη, ως ένα σημαντικό σημείο, με την αναγνώριση ή μη των Σκοπίων από τη διεθνή κοινότητα. Αν δεν λυθεί το θέμα αυτό, οι Ευρωπαίοι εταίροι μας, γίνεται πλέον φανερό, ότι δεν θα συμβάλλουν στο ελάχιστο στην καλυτέρευση της οικονομίας.

Η έκθεση της ΕΟΚ που συντάχθηκε από την αρμόδια κοινοτική ομάδα την επιφορτισμένη με την παρακολούθηση του προγράμματος λιτότητας για τη σύγκλιση της οικονομίας μας με αυτές των υπολοίπων κρατών της Κοινότητας, ήταν ένα σκληρό χείμενο, σκληρότερο ακόμα και από την έκθεση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Όσο και αν αντέδρασε η κυβέρνηση και ειδικά ο κ. Παλαιοκρασσάς, τα προβλήματα που καταγράφονται στην έκθεση είναι χρονίζοντα. Και, δυστυχώς, οι προτάσεις της ΕΟΚ δεν είναι καθόλου ανώδυνες, στηρίζονται δε στα πλάνα που είχε θέσει η ίδια η ελληνική κυβέρνηση στην προσπάθειά της να πάρει το περίφημο δάνειο.

Η έκθεση βλέπει επιδείνωση της κατάστασης της οικονομίας και δεν προβλέπει αναστροφή της τάσης. Αν σκεφτεί κανείς ότι το πρόγραμμα σύγκλισης σύμφωνα με τις αποφάσεις του Μάαστριχτ είναι πολύ πιο απαιτητικό από το αντίστοιχο που προϋπετίθετο για την καταβολή του δανείου, μπορεί να καταλάβει γιατί δεν είναι εύκολο να δει φως στην άκρη του τούνελ.

Πληθωρισμός

Οι δείκτες της οικονομίας δεν προδιαθέτουν θετικά για το επόμενο διάστημα. Η κυβέρνηση έχει στηρίξει όλη της την προπαγάνδα για την καλυτέρευση της οικονομίας στη μείωση του πληθωρισμού κατά το μήνα Απρίλιο. Ο δείκτης του πληθωρισμού έφτασε στο 16% —είχε αύξηση δηλαδή 1,5%. Το ποσοστό αυτό, η κυβέρνηση το συγκρίνει με το αντίστοιχο του περσινού Απριλίου, όπου η αύξηση ήταν 3,6%. Όμως, τότε, οι αρμόδιοι υπουργοί είχαν παραδεχθεί ότι η πραγματική αύξηση ήταν μόνο 1,4% —το υπόλοιπο ήταν επιβάρυνση λόγω των εκτάκτων αυξήσεων στα τιμολόγια των ΔΕΚΟ. Οι αυξήσεις αυτές για το 1992 έγιναν στις αρχές του χρόνου και έτσι, με τον τρόπο αυτό, η κυβέρνηση εμφανίζει τους δείκτες με καλυτέρευση. Αλίμονο βέβαια αν μετά από τέτοιας έντασης λιτότητα δεν υπήρχε έστω και αυτή η ελάχιστη καλυτέρευση. Με τα μέτρα που έχουν ληφθεί και είχαν άμεση συνέπεια τη μείωση του εισοδήματος των εργαζομένων, ήταν επόμενο να ελαχιστοποιη-

θεί το διαθέσιμο εισόδημα και, επομένως, η ζήτηση.

Η πιο αισιόδοξη εκτίμηση για τον πληθωρισμό είναι ότι θα φτάσει τελικά το 12% που ήταν ο στόχος για το 1992. Όμως οικονομικοί αναλυτές εμφανίζουν ως πιο ρεαλιστικό το στόχο του 14-14,5%. Οι αρμόδιοι της Τράπεζας της Ελλάδος εκτιμούν ότι ένα καλό μέγεθος το 1992 μπορεί να φέρει για το 1993 μονοψήφιο αριθμό, της τάξεως του 8-9%.

Φαίνεται όμως ότι αυτό μπορεί να συμβεί μόνο ακολουθώντας το πρόγραμμα «σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας με τους στόχους του Μάαστριχτ», που επεξεργάστηκε επιτροπή υπό τον κ. Παυλόπουλο, υποδιοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, το οποίο δόθηκε στη δημοσιότητα την εβδομάδα που διανύουμε. Το πρόγραμμα αυτό προτείνει ακόμα πιο σκληρή λιτότητα και οι προτάσεις του κινούνται στην κατεύθυνση της περικοπής των κοινωνικού χαρακτήρα χορηγήσεων και επιδοτήσεων, καθώς και στη συνέχιση του προγράμματος των ιδιωτικοποιήσεων.

Ανεργία

Αλλά το πρόβλημα της οικονομίας δεν βρίσκεται μόνο στον πληθωρισμό, όπως θέλει να το εμφανίζει η κυβέρνηση. Η ανεργία, ένα από τα μεγέθη τα οποία έχουν άμεσο κοινωνικό αντίκτυπο στον πληθυσμό, έφτασε τους τρεις πρώτους μήνες του 1992 το 9%, ενώ κατά το 1991 είχε αύξηση 0,9% (7,3%, έναντι 6,4% το 1990). Τα στοιχεία έδωσε την περασμένη Δευτέρα στη Βουλή ο υπουργός Εργασίας Αρ. Καλαντζάκος, ο οποίος βέβαια προσπαθώντας να δικαιολογήσει το ποσοστό αυτό, τόνισε ότι η αύξηση είναι φαινόμενο που παρουσιάζεται στους οικονομικούς δείκτες κατά τους πρώτους μήνες του χρόνου από το 1981 μέχρι σήμερα.

Ωστόσο, σημαντικό στοιχείο που δείχνει την έκταση της ανεργίας είναι το ποσοστό των ανέργων με πτυχίο λυκείου και άνω, σχεδόν διπλάσιο από αυτό των εχόντων μόρφωση έως και απολυτηρίου γυμνασίου. Τα επίσημα στοιχεία της ανεργίας δείχνουν ανάγλυφα όχι μόνο το πρόβλημα που αντιμετωπίζει η οικονομία μας αλλά και τα μεγάλα προβλήματα του εκπαιδευτικού μας συστήματος. Και, βέβαια, η πραγματική ανεργία δεν ταυτίζεται σε καμιά περίπτωση με την εγγεγραμμένη. Η πραγματική, όπως εκτιμούν οικονομικοί αναλυτές, πλησιάζει το 12%. Το ποσοστό αυτό, εκτός των κοινωνικών επιπτώσεων, δημιουργεί μεγάλους κινδύνους ακόμα και στον ίδιο τον ΟΑΕΔ.

Ανάπτυξη

Η ελληνική οικονομία για να μπορέσει να πετύχει την περίφημη «σύγκλιση» πρέπει να πετύχει ανάπτυξη την κρίσιμη πενταετία 1992-1996 της τάξεως του 2,5% - 3,5%. Το μέγεθος αυτό είναι πολύ μεγάλο για τη χειμαζομένη ελληνική οικονομία, τόσο μεγάλη που και επίσημα χείλη παραδέχονται ότι δύσκολα θα επιτευχθεί.

Όπως όμως είναι δύσκολα να πετύχουμε μετά το '93 ανάπτυξη της τάξης αυτής, άλλο τόσο δύσκολο είναι να υπάρξουν έσοδα 1 τρισ. δραχμών για τους επόμενους 20 μήνες, όπως προτείνει στην έκθεσή της η ΕΟΚ. Αλλά, όπως σημειώσαμε και πιο πάνω, η επιτροπή της ΕΟΚ απλώς κατέγραψε τα προβλήματα, και τέτοιου μεγέθους είναι και το έλλειμμα.

Θετικό στοιχείο για την οικονομία, την περίοδο αυτή, είναι το μέγεθος των συναλλαγματικών αποθεμάτων, τα οποία έφτα-

σαν σε ικανοποιητικό επίπεδο, κοντά στους στόχους που είχαν τεθεί.

Δημόσιος τομέας

Το σημείο στο οποίο η ελληνική οικονομία δεν τα πάει καθόλου καλά είναι ο δημόσιος τομέας, για τον οποίο οι κοινοτικοί είναι απόλυτοι όταν ζητούν τον περιορισμό του, ως προϋπόθεση για τη δραστική μείωση των ελλειμμάτων του.

Και ενώ η κυβέρνηση θέλει να δείξει καλό πρόσωπο στην ΕΟΚ, 40 βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος καταθέτουν ερώτηση στη Βουλή, με την οποία ζητούν την αποκατάσταση των διωχθέντων από τις προηγούμενες κυβερνήσεις και την πρόσληψη 50.000 νέων δημοσίων υπαλλήλων. Όταν αυτό γίνεται μάλιστα υπό την «προστασία» του αναπληρωτή γραμματέα της κοινοβουλευτικής ομάδας της ΝΔ, τότε δεν μπορεί να μην είναι σε γνώση της κυβέρνησης. Δεν μπορεί λοιπόν το κυβερνών κόμμα και η κυβέρνησή του να μιλούν δύο γλώσσες και, στην ουσία, να κοροϊδεύουν και τους μεν και τους δε. Άλλωστε, όταν πήγε για πρώτη φορά ο Στ. Μάνος ως υπουργός Εθνικής Οικονομίας στις Βρυξέλλες, το πρώτο πράγμα για το οποίο εξέφρασαν τη δυσανεξία τους οι αξιωματούχοι της Κοινότητας ήταν τα λανθασμένα στοιχεία για το σύνολο των δημοσίων υπαλλήλων που είχε δώσει ο υπουργός Προεδρίας κ. Κούβελας στην ΕΟΚ.

Αν, λοιπόν, η κίνηση αυτή των βουλευτών της ΝΔ δεν απέβλεπε απλώς σε εκλογικά οφέλη, τότε πρέπει να προβληματιστούν σοβαρά στην κυβέρνηση για το αν έχει πεισθεί το ίδιο τους το κόμμα περί την ορθότητα της οικονομικής πολιτικής που ασκούν.

Μείωση Επιτοκίων

Μετά την «επιτυχία» της μείωσης του πληθωρισμού τον Απρίλιο, οι μεγάλες τράπεζες ετοιμάζονται για τη μείωση των επιτοκίων. Όχι μόνο των επιτοκίων χορηγήσεων, έτσι ώστε να γίνουν πιο φθηνά τα δάνεια, αλλά και των επιτοκίων καταθέσεων. Η μείωση των επιτοκίων καταθέσεων θα έχει επιπτώσεις στους μικροκαταθέτες, οι οποίοι θα δουν τους τόκους των καταθέσεών τους να μειώνονται σε επίπεδα κάτω του πληθωρισμού. Και στη συνέχεια, βέβαια, θα υπάρξει πρόβλημα με τους ρυθμούς αποταμίευσης.

Φορολογικά

Η σύλληψη της φοροδιαφυγής, πάνω στην οποία η κυβέρνηση έχει στηρίξει ένα

μεγάλο μέρος της αποτελεσματικότητάς της στα οικονομικά, είναι ευκαίριον να πραγματοποιηθεί με τα μέτρα που εξήγγειλε την Τρίτη ο κ. Παλαιοκρασσάς. Θα πρέπει να περιμένουμε όμως να δούμε αν υπάρξει εισροή χρημάτων στον κρατικό προϋπολογισμό, για να εκτιμήσουμε την επιτυχία ή όχι των μέτρων. Και αυτό θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από τη θέληση της κυβέρνησης να παρακάμψει το όποιο πολιτικό κόστος, στην απόπειρά της να ελέγξει την «παράλληλη οικονομία».

Απελευθέρωση τιμών

Την ίδια μέρα που ο κ. Παλαιοκρασσάς εξήγγειλε τα μέτρα για το φορολογικό, ο κ. Ανδριανόπουλος καταργούσε τους ελέγχους στα προϊόντα, εκτός από τρία είδη, αφήνοντας ασύδοτους τους όποιους κερδοσκόπους.

Όταν άφησε τη βενζίνη ελεύθερη και τόνισε ότι θα υπάρξει ισορροπία στην αγορά των καυσίμων, αυτή τον διέφευσε: τα καύσιμα έχουν συνεχώς απόλυτα συγκλίνουσες αυξητικές τάσεις.

Αν, όπως είναι πολύ πιθανόν, συμβεί το ίδιο και στα είδη που αφέθηκαν ελεύθερα, τότε όχι μόνο θα υπάρξει κοινωνική αναταραχή, αλλά θα εξανεμισθεί και η όποια επιτυχία στη μείωση του πληθωρισμού. Η φιλελεύθερη οικονομική πολιτική του κ. Ανδριανόπουλου αντί να τιθασει το «τέρας του πληθωρισμού» είναι πιθανό να το γιγαντώσει σε τέτοιο σημείο που η σύγκλιση θα φαίνεται όνειρο.

Υπάρχει λύση;

Έχουμε την εκτίμηση ότι η λύση των προβλημάτων της οικονομίας είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη λύση του θέματος της αναγνώρισης των Σχοπίων, και από την πλευρά της Κοινότητας και από το εσωτερικό. Το επιβεβαιώνει αυτό η μεγάλη πτώση κατά 2,09% του δείκτη του ΧΑΑ, η οποία αποδόθηκε κατά ένα μέρος στη μη ομαλοποίηση της πολιτικής κατάστασης, όπως διαμορφώθηκε μετά τη Σύνοδο των υπουργών Εξωτερικών της ΕΟΚ στις Βρυξέλλες στις 11/5, αλλά και στην κατάθεση του φορολογικού νομοσχεδίου.

Το οικονομικό πρόβλημα δεν λύνεται με την εφαρμογή μιας εξτρεμιστικής πολιτικής από όλες τις πλευρές του πολιτικού φάσματος. Είναι τόσο άσχημη η κατάσταση που μόνο μια εθνική πολιτική στην οικονομία και συμφωνία όλων των κομμάτων θα φέρει την Ελλάδα κοντά στην Ευρώπη —και οικονομικά και πολιτικά. □

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΗ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΥΘ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Ισοζύγιο πληρωμών και συναλλαγματική πολιτική

Η συναλλαγματική πολιτική διατήρησε και το 1991 τον αντιπληθωριστικό χαρακτήρα της και δεν κάλυψε πλήρως τη διαφορά του πληθωρισμού μεταξύ της Ελλάδος και των εμπορικών εταίρων της. Με βάση το δείκτη της σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής που καταρτίζει η Τράπεζα της Ελλάδος, η δραχμή υποτιμήθηκε, σε μέσα επίπεδα, κατά 11,2% το 1991. Η υποτίμηση αυτή ήταν μικρότερη κατά μια περίπου ποσοστιαία μονάδα από τη διαφορά του πληθωρισμού μεταξύ της Ελλάδος και των εμπορικών εταίρων της, με συνέπεια ανάλογη άνοδο του δείκτη της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής που καταρτίζεται με βάση τον τιμάριθμο καταναλωτή. Αντίθετα, ο δείκτης της πραγματικής συναλλαγματικής ισοτιμίας της δραχμής, ο οποίος καταρτίζεται με βάση το κόστος εργασίας ανά μονάδα βιομηχανικού προϊόντος, παρουσίασε βελτίωση κατά 5,2%. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε σε αναστροφή της τάσης που διαμορφώθηκε τα προηγούμενα έτη και πρέπει να είχε ευνοϊκές επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων.

Η κατεύθυνση της συναλλαγματικής πολιτικής θα είναι η ίδια κατά το τρέχον έτος. Η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, με βάση το κόστος εργασίας ανά μονάδα βιομηχανικού προϊόντος, λόγω της συγκρατημένης ανόδου της αμοιβής εργασίας που προβλέπεται στη διετή (1991-1992) εθνική σύμβαση εργασίας και κυρίως λόγω της ανόδου της παραγωγικότητας. Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, σε συνδυασμό με την αποκλιμάκωση των πληθωριστικών πιέσεων, θα επιτρέψει την εκπλήρωση της δέσμευσης της κυβέρνησης για συμμετοχή της δραχμής στο μηχανισμό συναλλαγματικών ισοτιμιών του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος μέσα στο επόμενο έτος.

Δημόσια ελλείμματα και δημόσιο χρέος

Το πρόγραμμα δημοσιονομικής εξυγίανσης, που αποτελεί κεντρικό στοιχείο της οικονομικής πολιτικής της κυβέρνησης, αποσκοπεί στη σταδιακή μείωση

των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και την αναστροφή της αυξητικής τάσης του δημόσιου χρέους σε σχέση με το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν. Κατά το 1991 και τις αρχές του τρέχοντος έτους υπήρξε πρόοδος προς την κατεύθυνση της δημοσιονομικής ισορροπίας. Η πρόοδος αντανακλάται στη μείωση του δημόσιου ελλείμματος ως ποσοστό του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, την αναδιάρθρωση του δημόσιου χρέους, τη βελτίωση του τρόπου χρηματοδότησης των δημόσιων ελλειμμάτων και την επιτάχυνση της υλοποίησης του προγράμματος αποκρατικοποίησης. Εντούτοις το μέγεθος της δημοσιονομικής προσαρμογής δεν έφτασε ακόμη στο επίπεδο που απαιτείται για την επίτευξη των μεσοπρόθεσμων σταθεροποιητικών στόχων που αποτελούν προϋπόθεση για τη συμμετοχή της χώρας στην ευρωπαϊκή οικονομική και νομισματική ένωση.

Οι καθαρές δανειακές ανάγκες του δημόσιου τομέα, σε ταμειακή βάση, περιορίστηκαν στο 16,1% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος το 1991 από 18,7% το 1990. Η μείωση αυτή, η οποία εμφανίζεται για πρώτη φορά μετά από συνεχείς αυξήσεις τα προηγούμενα τρία έτη, αντανακλά την πτώση του πρωτογενούς ελλείμματος της κεντρικής διοίκησης, δηλαδή του ελλείμματος που προκύπτει αφού αφαιρεθούν οι τόκοι του χρέους του Δημοσίου. Το πρωτογενές έλλειμμα σε δημοσιονομική βάση, συγκρατήθηκε στο 2,8% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, έναντι 6,1% το 1990 και 10,4% το 1989. Η βελτίωση αυτή κατά 7,6 ποσοστιαίες μονάδες τα τελευταία δύο έτη είναι ενδεικτική του μεγέθους της δημοσιονομικής προσαρμογής που έχει επιτευχθεί. Το πρωτογενές έλλειμμα αντανακλά πιο άμεσα τα αποτελέσματα της δημοσιονομικής πολιτικής, επειδή δεν επηρεάζεται από άλλους προσδιοριστικούς παράγοντες του δημοσιονομικού ελλείμματος, όπως είναι το ύψος των επιτοκίων και η αναδιάρθρωση του υφιστάμενου δημόσιου χρέους, οι οποίοι δεν συνδέονται άμεσα με την τρέχουσα δημοσιονομική διαχείριση.

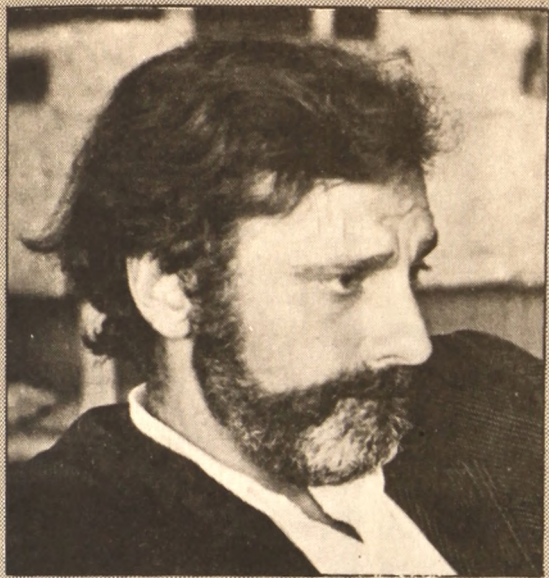
Η χρηματοδότηση των ελλειμμάτων του κρατικού προϋπολογισμού δεν αντιμετώπισε δυσκολίες το 1991, παρά το γεγονός ότι οι δανειακές ανάγκες του Δημοσίου εξακολούθησαν να είναι υψηλές. Το μεγαλύτερο τμήμα του ελλείμματος της

κεντρικής διοίκησης χρηματοδοτήθηκε με τη διάθεση τίτλων του Δημοσίου στην εγχώρια μη τραπεζική αγορά. Οι καθαρές τοποθετήσεις (νέες εκδόσεις μείον εξοφλήσεις) ιδιωτών επενδυτών σε τίτλους του Δημοσίου έφτασαν το 1991 το ποσό των 1.372 δισεκ. δρχ., έναντι 844 δισεκ. δρχ. το 1990 και κάλυψαν το 84% των δανειακών αναγκών του δημόσιου τομέα, έναντι 43% το 1990. Η Τράπεζα της Ελλάδος κάλυψε μόνο το 5% των δανειακών αναγκών του δημόσιου τομέα. Οι εξελίξεις αυτές κρίνονται ιδιαίτερα θετικές γιατί δείχνουν ότι έχει περιοριστεί δραστικά η νομισματική χρηματοδότηση του δημόσιου τομέα, ενισχύοντας την αποτελεσματικότητα της νομισματικής πολιτικής.

Το γεγονός ότι το Δημόσιο άντλησε σημαντικά ποσά κεφαλαίων από την αγορά με υψηλά επιτόκια, αν και διευκόλυνε την άσκηση νομισματικής πολιτικής, επιβάρυνε τον κρατικό προϋπολογισμό του έτους 1991 με αυξημένες δαπάνες για τόκους. Αντίθετα, η μετατροπή βραχυπρόθεσμου δημόσιου χρέους σε μεσομακροπρόθεσμα ομολογιακά δάνεια συνολικής αξίας 1.500 δισεκ. δρχ. περίπου, η οποία αρχισε από το Σεπτέμβριο του 1991, οδήγησε σε μείωση κατά 11,5 δισεκ. δρχ. των δαπανών εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους, λόγω μετατόπισης της καταβολής τόκων από το τελευταίο τρίμηνο του 1991 στο 1993 και τα επόμενα έτη.

Η αναδιάρθρωση του μέρους του δημοσίου χρέους που διακρατούσαν υποχρεωτικά οι τράπεζες, έχει ιδιαίτερη σημασία όχι μόνο γιατί διευκολύνει τη διαχείριση του χρέους από το Δημόσιο, αλλά και γιατί αύξησε το βαθμό ευελιξίας των τραπεζών στη διαχείριση του χαρτοφυλακίου τους. Οι εμπορικές τράπεζες είχαν την ευχέρεια και επέλεξαν να μετατρέψουν σε μακροπρόθεσμα ομόλογα το μεγαλύτερο μέρος των έντοκων γραμματίων που υποχρεωτικά διακρατούσαν, επειδή τα ομόλογα αυτά προσφέρουν υψηλότερη απόδοση και είναι ελεύθερα διαπραγματεύσιμα. Επομένως, η αναδιάρθρωση του χρέους αναμένεται ότι θα επηρεάσει θετικά την αποδοτικότητα και θα βελτιώσει τη ρευστότητα των εμπορικών τραπεζών μεσοπρόθεσμα, ενώ η αναβολή πληρωμής τόκων το 1992 και η κεφαλαιοποίησή τους δεν προβλέπεται να δημιουργήσουν προβλήματα ρευστότητας στις εμπορικές τράπεζες.

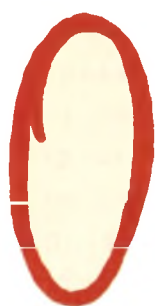
Κόσμοι της σιωπής, κόσμοι του περιθωρίου

(1) Κωνσταντίνος Τσουκαλάς μιλάει στο ANTI

Τη συνέντευξη πήρε
ο Τάκης Καφετζής

- Η κρίση του Κράτους Πρόνοιας
- Τα αδιέξοδα του φιλελευθερισμού μετά την κατάρρευση των σοβιετικών κοινωνιών
- Η επιδείνωση στην αθλιότητα του Τρίτου Κόσμου
- Η εξάντληση του παραγωγιστικού μοντέλου κοινωνίας
- Η μαζική περιθωριοποίηση στις ανεπτυγμένες κοινωνίες
- Ο κορπορατισμός και οι πελατειακές σχέσεις στην Ελλάδα
- Η αγορά και το «πολιτικό χρήμα»
- Τα κοινωνικά όρια της «αποκρατικοποίησης»

Κ.Τσουκαλάς είναι καθηγητής Κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, και την περίοδο 1982-1991 διετέλεσε Επιστημονικός Διευθυντής του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών. Κεντρικά αντικείμενα των επιστημονικών του εργασιών είναι ζητήματα σχετικά με τη θεωρία του Κράτους και τις κοινωνικές τάξεις, εξεταζόμενα στα πλαίσια της ιδιαιτερότητας του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού, ή τοποθετούμενα σε μια θεωρητική κοινωνιολογική οπτική.

Εκτός από το τελευταίο βιβλίο του *Είδωλα Πολιτισμού: Ελευθερία - Ισότητα - Αδελφότητα στη σύγχρονη πολιτεία* (1991), έχουν εκδοθεί: *Εξάρτηση και Αναπαραγωγή: Ο κοινωνικός ρόλος των εκπαιδευτικών μηχανισμών στην Ελλάδα* (1977)· *Κοινωνική Ανάπτυξη και Κράτος: Η συγκρότηση του δημόσιου χώρου στην Ελλάδα* (1981)· *Κράτος, Κοινωνία, Εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα* (1987).

(1) Η αναζητήσις του Τσουκαλά προσανατολίζονται στην κατεύθυνση επαναδιατύπωσης κεντρικών εννοιών που συγκροτούν το *corpus* της παραδοσιακής μαρξιστικής θεωρίας, με βασική αφετηρία του τη σύζευξη της θεωρητικής προβληματικής με την αξιοποίηση ενός πλούτου εμπειρικών στοιχείων, και με προσφυγή πολλές φορές σε μια ιστορική προοπτική.

Αφορμή για τη συνέντευξη που φιλοξενείται στις στήλες αυτές στάθηκε το τελευταίο βιβλίο του Κ. Τσουκαλά, το οποίο μπορεί να θεωρηθεί και ως η έως τώρα μείζων συνεισφορά του στο πεδίο της «καθαρής» κοινωνιολογίας. Θεωρητικά προκλητικό και πολιτικά «απαισιόδοξο», το βιβλίο αυτό αφήνει πολλά περιθώρια στην ανάπτυξη ενός διαλόγου για την προοπτική των σημερινών κοινωνιών του ανεπτυγμένου κόσμου.

Ένα μέρος αυτού του διαλόγου αφορά ορισμένες πολιτικές συνεκδοχές της θεωρητικής προβληματικής του Κ. Τσουκαλά για τα δομικά και ιδεολογικά αδιέξοδα των κοινωνιών αυτών. Και μια απόπειρα ιχνηλάτησης ορισμένων σημείων αυτού του «πολιτικού» διαλόγου επιχειρήθηκε μέσα από αυτή τη συνέντευξη.

Τ.Κ.

ANTI: Στο βιβλίο σας «Είδωλα Πολιτισμού», μια από τις βασικότερες θέσεις αναφέρεται στην ύπαρξη μιας διπλής κρίσης: της κρίσης των δικαιωμάτων, θεσμών και δομών που συγκροτούσαν το Κράτος Πρόνοιας, κυρίως μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, και της κρίσης ενός Κράτους Δικαίου, η οποία σήμερα φαίνεται να έχει επεκταθεί και στις ρυθμίσεις τις οποίες επιχείρησε ο νεοφιλελευθερισμός ως απάντηση στα λειτουργικά αδιέξοδα του Κράτους Δικαίου. Πιστεύετε ότι αυτές οι δύο κρίσεις, με τη διαφορετικότητα της κάθε μιας ως προς τις προϋποθέσεις και προεκτάσεις της, είναι τέτοιων διαστάσεων ώστε να νομιμοποιούν την υπόθεση ότι βρισκόμαστε σε νέο ιστορικό στάδιο; Η συνιστούν μια κρίση η οποία δεν θίγει βασικές ιστορικές δομές κοινωνιών και κρατών;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ: Θα έλεγα ότι πρόκειται για μια κρίση των μορφών ιστορικής συνύπαρξης ανάμεσα στο

Η περίοδος 1960-1990 στις σχέσεις του ανεπτυγμένου με τον Τρίτο Κόσμο ίσως είναι παράδεισος μπροστά σε αυτό που πρόκειται να συμβεί...

Κράτος Δικαίου και στο Κράτος Πρόνοιας. Να εξηγηθώ, αφού πρώτα πω κάτι εισαγωγικό. Ο όρος «κρίση» παραπέμπει στην πραγματικότητα —ενώ η υπάρχουσα κατάσταση αφορά, κατά τη γνώμη μου, την κρίση ενός τρόπου σύμφωνα με τον οποίο εμείς βλέπουμε την πραγματικότητα. Θα έλεγα ότι η πραγματικότητα δεν έχει αλλάξει τόσο πολύ...

ANTI: Αυτή, εξάλλου, η διάκριση που κάνετε ανάμεσα σε πραγματικότητα και αναπαράστασή της, αποτελεί και βασικό στοιχείο προβληματικής στο τελευταίο σας βιβλίο, όπου κάνετε λόγο για «Είδωλα»...

Κ.Τ.: Ακριβώς... Περισσότερο έχει αλλάξει ο τρόπος με τον οποίο νοηματοδοτούμε την πραγματικότητα, και τα νοήματα με τα οποία αντιμετωπίζουμε μια κατάσταση, που «καθ' εαυτή» δεν έχει αλλάξει σημαντικά. Κρίση λοιπόν υπάρχει περισσότερο στην πολιτική και την κοινωνική συνείδηση, στα συλλογικά προτάγματα, στην ελπίδα. Εξάλλου, τα «πράγματα» δεν μιλάνε ποτέ μόνα τους. Τα τελευταία 5-10 χρόνια, του-

λάχιστον στις δυτικές χώρες, δεν υπάρχει κρίση ουσιαστική στους θεσμούς και στην παραγωγή, η εκπαίδευση δεν είναι χειρότερη, η κατανάλωση αυξάνεται... Ορισμένα προβλήματα όμως, που στο παρελθόν θεωρούνταν επιλύσιμα, αυτή τη στιγμή ορθώνονται μπροστά μας ως ανεπίλυτα προβλήματα και κατά τρόπο που θέτουν σε αμφισβήτηση την ίδια τη συγκρότηση της σκέψης μας, τον τρόπο με τον οποίο βλέπουμε τον κόσμο.

Επί της ουσίας, λοιπόν, μπορώ να πω ότι κρίση υπάρχει όχι τόσο σε αυτό καθ' αυτό το Κράτος Δικαίου και στο Κοινωνικό Κράτος αλλά στη μεθόδευση της συνύπαρξής τους.

Κρίση ανάπτυξης και αμηχανία του παραγωγισμού

Στο μέτρο που δεν διαφαίνεται η δυνατότητα διατύπωσης ενός καθολικού υπαλλακτικού κοινωνικού προτάγματος, είμαστε υποχρεωμένοι να ζούμε υπό την αιγίδα και εξουσία του παραγωγισμού που επιβάλλει να προτάσσεται, πάνω από κάθε άλλη αξία, το αίτημα της εθνικής ανάπτυξης, της εθνικής αύξησης του εισοδήματος. Έτσι, όταν οι ρυθμοί ανάπτυξης υποχωρούν, είναι εξαιρετικά δύσκολο, αν όχι αδύνατον, να υπάρξουν εναλλακτικές πολιτικές πλατφόρμες στις ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου. Η αύξηση, η επέκταση, η διόγκωση και η ανάπτυξη είναι οι θεοί στους οποίους προσκυνάνε πλέον όλες οι κοινωνίες και εδώ υποτάσσεται οποιοδήποτε εναλλακτικό σχέδιο.

ANTI: Υπό μίαν έννοια όμως, είναι ο παραγωγισμός που βρίσκεται σε κρίση, αφού μια κρίσιμη νομιμοποιητική του διάσταση, ή ποσοτική, δεν έχει πολιτικό και κοινωνικό εκτόπισμα.

Κ.Τ.: Για όσο καιρό αναπτυσσόταν ταχύρυθμα η οικονομία, οι αντικειμενικές και τεχνικές δυνατότητες ανακατανομής ψυχικών ή και μεγαλύτερων μεριδίων του εθνικού εισοδήματος, στο πλαίσιο του Κοινωνικού Κράτους, το σοσιαλδημοκρατικό πρόταγμα μπορούσε να προτείνει λύσεις, να έχει απήχηση και να εμφανίζεται ότι έχει μια εσωτερική αρτιότητα και έναν εσωτερικό λόγο ύπαρξης. Με την κάμψη των ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης βλέπουμε, ότι η πολιτική επιλογή περιορίζεται. Αν η ανακατανομή πόρων και εισοδήματος εμφανίζεται εξ αντικειμένου να περιορίζεται στα στενά όρια που επιβάλλονται από το παραγωγιστικό αξίωμα, συρρικνώνεται και η δυνατότητα του σοσιαλδημοκρατικού προτάγματος να εμφανίζεται ως ριζικά διαφοροποιημένο από το φιλελεύθερο πρόταγμα που απλώς ζητά αναπαραγωγή του συστήματος. Το όνειρο

Τα καθεστώτα του "υπαρκτού" κατέρρευσαν κυρίως γιατί δεν μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν τη δική τους αθλιότητα...

της σοσιαλδημοκρατίας για μια συνεχή βελτίωση των όρων διαβίωσης πλατιών λαϊκών στρωμάτων δεν είναι πλέον δυνατόν να εξακολουθήσει να είναι ζωντανό, ακριβώς επειδή ποτέ, κανένα από τα προτάγματα που αναπτύχθηκαν και συνυπήρξαν στο νεότερο κόσμο δεν αποδεσμεύθηκαν από τον άκρατο παραγωγισμό. Επομένως, η σημερινή σοσιαλδημοκρατία είναι υποχρεωμένη να υποτάξει οποιαδήποτε κοινωνική της παρέμβαση στην υπερκείμενη αξία της καθολικής ποσοτικής ανάπτυξης. Υπό τις συνθήκες αυτές, οι δυνατότητες εκπόνησης και ουσιαστικής υλοποίησης διαφοροποιημένων οικονομικών και κοινωνικών πολιτικών σε κεντρικά σημεία του συστήματος αναπαραγωγής της μιζέριας είναι περιορισμένες.

Επικρατεί, λοιπόν, η αίσθηση ότι όλο το σύστημα βρίσκεται σε κρίση και βρίσκεται σε κρίση επειδή όλες οι πολιτικές και κοινωνικές εκφράσεις που προτείνουν κάτι, αντλούν τη νομιμοποίησή τους από το γεγονός ότι είναι υποχρεωμένες, για λόγους παραγωγιστικούς, να προτείνουν πράγματα, τελικά, *minima*. Στο μέτρο δηλαδή που υπάρχει συσσώρευση της φτώχειας και της αθλιότητας, πολυδιάσπαση, αποπολιτικοποίηση, απελπισία και απόγνωση και, ταυτόχρονα, η πολιτική και κοινωνική έκφραση των αδικημένων, των φτωχών, των περιθωριακών ολόένα λιγότερο μπορεί να μπει σε ένα κανάλι ελπίδας για ουσιαστική αλλαγή της μοίρας τους, θα έλεγα ότι βρισκόμαστε μπροστά σε μια νέα συγκυρία που οδηγεί στην αντιμετώπιση της σημερινής πραγματικότητας ως μιας πραγματικότητας υπό κρίση.

Η κατάρρευση του «υπαρκτού» και ο κατακερματισμός της Δύσης

ANTI: Μιλήσατε για όρους ενδογενείς των σύγχρονων κοινωνιών οι οποίοι εξαντλούν τα περιθώρια ιστορικής συνύπαρξης των δύο αντιθετικών σχεδίων κοινωνικής συγκρότησης, του Κράτους Δικαίου και του Κράτους Πρόνοιας. Θα ήθελα να σας ρωτήσω αν στην κρίση, η οποία προκύπτει ως συνέπεια της αδυναμίας αυτής της συνύπαρξης, εγγράφονται και λόγοι «εξωγενείς». Αναφέρομαι στην κατάρρευση των κοινωνιών σοβιετικού τύπου.

K.T.: Υπάρχουν δύο παράμετροι. Η πρώτη αφορά τις αιτίες κατάρρευσης και εν συνεχεία διάλυσης των καθεστώτων αυτών και η δεύτερη τις συνέπειες της κατάρρευσης. Τα καθεστώτα αυτά κατέρρευσαν κυρίως γιατί δεν μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν τη δική τους αθλιότητα, την πολιτική και την οικονομική. Αυτά τα καθεστώτα ζούσαν κάτω από την ίδια λογική με τα καπιταλιστικά, δηλαδή τη λογική της αύξησης της παραγωγής και της παραγωγικότητας...

ANTI: ...Με διαφορετικό κοινωνικό συμβόλαιο όμως.

K.T.: ...Οπωσδήποτε... Οι συνέπειες της διάλυσης αυτών των καθεστώτων για τη Δύση είναι σημαντικές. Κατ' αρχάς, από τη στιγμή που κατέρρευσε το «αντίπαλο δέος», χάνει την ενέργειά της η βασική νομιμοποιητική εκλογίκευση των δυτικών καθεστώτων. Δεν υπάρχει δηλαδή η ψυχαναγκαστική, θα έλεγα, ιδεολογική επιταγή να εμφανίζεται το καθεστώς ως οραματικό, ως αι-

σιόδοξο, ως προταγματικό. Βλέπουμε στην καθημερινή ακόμα γλώσσα τα τελευταία δύο χρόνια πόσο έχει καταρρεύσει αυτός ο εσωτερικός αντίλογος ο οποίος υψήρπε πάντοτε στον κυρίαρχο λόγο της Δύσης, όταν καλούνταν αυτός ο λόγος να εξηγήσει...

ANTI: ...όταν εγκαλούνταν...

K.T.: ...όταν εγκαλούνταν ο λόγος αυτός να εξηγήσει τη δυτική, τη δική του φιλελεύθερη αθλιότητα. Η ελεύθερη οικονομία αυτονομιοποιούνταν σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό ως θώρακας για να μην έλθουν τα κακά του σοσιαλισμού. Από τη στιγμή λοιπόν που κατέρρευσαν τα καθεστώτα του υπαρκτού σοσιαλισμού, αυτές οι ψυχαναγκαστικές παραμέτροι της εκλογίκευσης των φιλελεύθερων συστημάτων εξέλειπαν. Σήμερα ο φιλελευθερισμός και ο καπιταλισμός αναγκάζεται να έρθει αντιμέτωπος με τη δική του αθλιότητα, χωρίς όμως να είναι σε θέση, για τους λόγους που ανέφερα παραπάνω, να την αντιμετωπίσει προτείνοντας δικές του, εμβολωματικές έστω, διορθωτικές λύσεις.

Επιπλέον, σε ό,τι αφορά τις κοινωνικές σχέσεις που δομήθηκαν μετά το 1970, βρισκόμαστε μπροστά σε μια προϊούσα διάλυση του κοινωνικού ιστού. Ο κατακερματισμός και η αποσπασματικότητα που χαρακτηρίζουν τους τρόπους ένταξης των ανθρώπων στην αγορά της εργασίας, συνεπέφερε τον πολλαπλασιασμό των μορφών με τις οποίες οι διάφορες κοινωνικές ομάδες μπορούν να ευελπιστούν ότι θα ενταχθούν στον κοινωνικό ιστό, θα καταναλώσουν, θα επιβιώσουν.

Έχουμε, δηλαδή, σήμερα τη συνδρομή

τριών παραγόντων: πρώτον την κατάρρευση του «αντίπαλου δέους», της Σοβιετικής Ένωσης, δεύτερον τη μείωση των αντικειμενικών δυνατοτήτων να εκφραστεί ένας έναρθρος και διαφοροποιημένος κοινωνικός και πολιτικός λόγος εξαιτίας της πτώσης των ρυθμών αύξησης του εθνικού εισοδήματος και, τρίτον, την εσωτερική πια διαφοροποίηση στα μετατεϋλορικά, μεταφορντικά συστήματα, που οδηγεί με τη σειρά της στον πολλαπλασιασμό των επεκτεινόμενων αλλά κατακερματισμένων ομάδων κοινωνικής ανέχειας, αθλιότητας, απόγνωσης...

Μεταμοντερνισμός και περιθωριοποίηση

ANTI: Ένας μεταμοντερνισμός με πυρήνα του, στην περίπτωση αυτή, το κοινωνικό περιθώριο...

K.T.: Ακριβώς αυτό. Στο πλαίσιο που περιέγραψα, αναπτύσσεται γενικότερα ένας λόγος που μπορεί να ονομασθεί μεταμοντέρνος. Μοντέρνος ήταν ο λόγος που πίστευε στο Λόγο, μοντέρνος ήταν ο λόγος που πίστευε στον εαυτό του, μοντέρνος ήταν ο λόγος που πίστευε ότι μετά από λογικές επεξεργασίες ήταν δυνατόν να ευελπιστεί σε μια ατέρμονα πρόοδο —έστω και αν η πρόοδος αυτή, τα τελευταία τουλάχιστον χρόνια, είχε εκφυλισθεί σε ένα μαξιμαλιστικό παραγωγισμό. Από τη στιγμή που καταρρέουν οι ιδεολογικές προϋποθέσεις για να εκφράζεται αυτός ο λόγος, θα έλεγα —και αυτό αποτελεί προς το παρόν υπόθεση εργασίας— ότι δεν υπάρχουν πλέον προϋποθέσεις που καθιστούν δυνατή την εκκόλαψη ενός αισιόδοξου πολιτικοκοινωνικού λόγου. Εδώ ακριβώς εκφράζεται το μεταμοντέρνο στην κοινωνική σκέψη, που είναι μια παραίτηση του λόγου από τη δυνατότητα να λύνει προβλήματα, ένας κατακερματισμός του νοητικού κόσμου σε διάφορα υποσυστήματα στα πλαίσια των οποίων ο καθένας σκέφτεται ελεύθερα για τον εαυτόν του, και συνοδεύεται από μια επιστροφή του Υποκειμένου —του Υποκειμένου όχι πια απλώς σαν μιας επιστημολογικής βάσης ανάλυση της κοινωνίας, αλλά του Υποκειμένου ως μόνης αυταξίας η οποία με αισθητικά και ηθικά κριτήρια είναι δυνατόν να βρει και να κατακτήσει τη θέση της στον κόσμο. Αυτά τα μεταμοντέρνα ιδεολογικά στοιχεία έρχεται να επιστεγάσει μια κοινωνική κατάσταση η οποία, για τους λόγους που είπα πριν, είναι εξ αντικειμένου πια κατακερματισμένη και αδύναμη να εκφράσει έναν ιδεολογικό και πολιτικό λόγο προταγματικό, συνεπή και αισιόδοξο.

ANTI: Αυτή, η κατάρρευση των σοβιετικών καθεστώτων και ο μεταφορντικός κατακερματισμός του κοινωνικού ιστού στη Δύση, με κάνουν να σκεφτώ ότι αντανακλούν μια γενικότερη

ιστορική τάση που χαρακτηρίζεται από την αποδιάρθρωση της έννοιας της ολότητας, με βάση την οποία αναπαρίστατο ο κόσμος στο Λόγο των νεότερων χρόνων. Και από αυτή την άποψη το πρόβλημα που τίθεται για λογαριασμό του φιλελεύθερου προτάγματος και ως προς αυτή τούτη την εννοιακή συγκρότηση του Κράτους Δικαίου είναι το αν μπορεί να επαναδομήσει ολοποιητικά το κοινωνικό, χωρίς τον ανταγωνισμό, πλέον, του «αντίπαλου δέους».

Κ.Τ.: Εδώ ακριβώς είναι το πρόβλημα. Είναι σαφές ότι μέχρι το 1940 υπήρχε ένα σύνολο κοινωνικό που ονομάζαμε προλεταριάτο· υπήρχε μια εργατική τάξη σχετικά εξασθενημένη, αγράμματη, η οποία όμως συγκροτείτο ως ολότητα...

ΑΝΤΙ: ...Και ομιλούσε εξ ονόματος όλων των άλλων επίσης...

Κ.Τ.: ...Ασφαλώς, εξ ου και η περιφημη μαρξιστική θέση για τη νομοτελιακή κατίσχυση της συλλογικής προλεταριακής βούλησης. Ο μεταπολεμικός σοσιαλδημοκρατικός λόγος επιχείρησε να κατασκευάσει μια νέα ολότητα: υποχώρησε παντού ο στενός ταξικός προλεταριακός λόγος και δημιουργήθηκε το άλλο κοινωνικό ολοκλήρωμα, το οποίο μπορεί να οριστεί με την έννοια «εργαζόμενοι». Εργαζόμενοι είναι το νέο ιεραρχημένο προλεταριάτο, το *continuum* των μισθωτών, και μέσα από αυτή τη λέξη εκφράζεται όχι ο κατακερματισμός αλλά η εσωτερική ιεράρχηση ενός συνόλου εργαζομένων ανθρώπων, για χάρη των οποίων παρενέβαινε, ή ήθελε να παρέμβει το Κοινωνικό Κράτος διαμέσου των ανακατανομικών διαδικασιών. Η μετατεϋλορική εποχή χαρακτηρίζεται ακριβώς από την αδυναμία και αυτής της νέας ολοποιητικής ονοματοθεσίας να λειτουργήσει. Διότι, πλέον, ούτε το προλεταριάτο ούτε οι εργαζόμενοι, ως νοητικά σύνολα, εκφράζουν τους κοινωνικούς απόκληρους που πρέπει να βοηθηθούν. Αυτή τη στιγμή έχουμε ολοένα και περισσότερες μη εντάξιμες στο κοινωνικό σύστημα κατηγορίες: ολοένα περισσότερους ανθρώπους περιθωριακούς, άνεργους, ανέντακτους. Και αυτό δεν είναι πλέον το πρόβλημα των χωρών του Τρίτου Κόσμου, αλλά και της πιο ανεπτυγμένης χώρας, των ΗΠΑ.

Για να δώσω ένα παράδειγμα, στη Νέα Υόρκη ουδείς γνωρίζει τον αριθμό των αστέγων και ανέργων· είναι πάρα πολλές εκατοντάδες χιλιάδων και οι στατιστικές πληθυσμού δεν μπορούν να δώσουν απάντηση για το πόσοι είναι οι άστεγοι στη μητρόπολη του καπιταλισμού, στην οποία απεικονίζεται ασφαλώς και το άπαν των δυνατοτήτων της τεχνολογίας και της επιστήμης. Έχουμε, δηλαδή, φθάσει σε ένα σημείο όπου ο κατακερματισμός, η εσωτερική απορρύθμι-

ση, η μετατεϋλορική μορφή της εργασίας η οποία συναρτάται ακριβώς με την προσπάθεια αύξησης της παραγωγικότητας, καθιστούν αδύνατο σε ολόένα πιο πολλούς ανθρώπους να συμμετάσχουν ενεργά και πάγια στο εργατικό δυναμικό. Όλοι αυτοί οι παράγοντες έχουν, λοιπόν, οδηγήσει στην κατάλυση ή πάντως στην αποδυνάμωση αχόμα και της νοητικής κατηγορίας των «εργαζομένων». Με αποτέλεσμα, να αλλάζει η ιδεολογική θεμελίωση του αιτήματος της ανακατανομής.

Μέχρι πρόσφατα, η βασική μορφή, το βασικό ιδεολογικό πρόταγμα στο οποίο επενδύονταν η πολιτική της ανακατανομής ήταν «ανακατανομή ευκαιριών», ανακατανομή στις δυνατότητες των ανθρώπων να εισέλθουν στην αγορά εργασίας. Είχαμε ένα κοινωνικό σύστημα το οποίο, μέσω εκπαιδευτικών ή άλλων διαδικασιών, προσπαθούσε να ανακαταναείμει τη δυνατότητα ό-

Η σύζευξη της καθαρότητας και της ηθικής με τον μη «κρατισμό» είναι υποβολιμαία.

λων να μπουν στην αγορά για να επιβιώσουν. Σήμερα αυτός ο λόγος είναι αδύνατον να καλύψει το μεγαλύτερο κομμάτι των περιθωριοποιούμενων. Επομένως, από εκεί που είχαμε έναν αναδιανεμητικό κοινωνικό λόγο συμβιβασίμο με το λόγο του Κράτους Δικαίου —αφού μιλάμε για «ίσες ευκαιρίες» και όχι για επιβιωτικές παροχές σε εξασθενημένες και *a priori* μη εντάξιμες μάζες— φθάνουμε στο σημείο η οποιαδήποτε ανθρωπιστική παράμετρος που επιβάλλει την ανακατανομή, να λειτουργεί μόνον και μόνον επί τη βάσει μιας κατ' ανάγκην αντιπαραγωγικής επιεικειας.

Υπό τις συνθήκες αυτές είναι εξαιρετικά δύσκολο (δεν λέω αδύνατον γιατί θα οδηγούσε ίσως σε απόψεις περί του «τέλους της ιστορίας» και όλα τα συναφή, τα οποία δεν θεωρώ ότι διαθέτουν θεωρητική και μεθοδολογική συνοχή) να αρθρωθεί αυτή τη στιγμή ένα κοινωνικό και πολιτικό πρόταγμα το οποίο θα εκπροσωπεί τη μεγάλη πλειοψηφία των ανθρώπων που έχουν αποκλεισθεί από τις ενσωματωτικές κοινωνικές διαδικασίες.

Τρίτος Κόσμος: η επιδείνωση της αθλιότητας

ΑΝΤΙ: Σε σχέση με αυτό που αναφέρατε για την παγκόσμια παρατηρούμενη

αδυναμία αυξητικής προόδου στις διαδικασίες συσσώρευσης —άρα και για αδυναμία λειτουργίας αναδιανεμητικών πολιτικών— φαίνεται πως η ολοένα και μεγαλύτερη ένταξη μιας σειράς μεγεθών και διαδικασιών κοινωνικής αναπαραγωγής σε διεθνή πλαίσια και η συνακόλουθη απόσπασή τους από τα πλαίσια του κράτους - έθνους θέτει υπό αίρεση το μέχρι τώρα ιστορικό πρότυπο: την άρθρωση του εθνικού στοιχείου με τα δύο υπαλλακτικά, ή συγχρονικά, σχέδια κοινωνικής συγκρότησης, δηλαδή το Κράτος Δικαίου και το Κράτος Πρόνοιας. Νομίζετε ότι είναι στοιχείο της κρίσης των δύο αυτών σχεδίων, το γεγονός ότι τέθηκε υπό αίρεση η άρθρωσή τους με τον κάθε εθνικό κοινωνικό σχηματισμό ξεχωριστά;

Κ.Τ.: Συμφωνώντας στο ερωτηματικό διατυπωμένο συμπέρασμά σας, θα πρότεινα και μια διαφορετική διατύπωση. Θα έλεγα ότι σε συνάρτηση με τη γενική πτώση στις δυνατότητες ανάπτυξης όλου του κόσμου με γρήγορους ρυθμούς, τίθεται από τη μια μεριά, όπως λέτε, υπό αμφισβήτηση η δυνατότητα του κάθε κράτους χωριστά να οδηγήσει τη χώρα αυτόνομα σε λύσεις επιθυμητές ή δικαίες και, από την άλλη μεριά, υπάρχει συναποδοχή, σε παγκόσμιο πια επίπεδο, εκείνου που ονομάζουμε «κοινωνία των δύο τρίτων». Η κοινωνία των δύο τρίτων είναι ένας εύφημος τρόπος για να πούμε ότι στο μέτρο που υπάρχει μια πολιτική πλειοψηφία η οποία θα ψηφίζει συντήρηση με την ευρεία έννοια του όρου, συναποδεχόμαστε το ενδεχόμενο, ή μάλλον τη βεβαιότητα, ότι το ένα τρίτο του πληθυσμού θα παραμένει μόνιμα καθηλωμένο όχι μόνο στην ανέχεια, αλλά και στον κατακερματισμό και στην πολιτική και κοινωνική σιωπή. Αυτή τη στιγμή, παρόλο που κανείς δεν θα το πει με σαφήνεια, σε όλες τις χώρες του πολιτισμένου κόσμου τείνει να γίνει κοινής αποδοχής η άποψη, ότι τέτοιες κοινωνίες είναι περίπου νομοτελειακά αναπόφευκτες.

ΑΝΤΙ: Θα έλεγα, όμως, ότι όσα προηγουμένως περιγράψατε για τη μετατεϋλορική συνθήκη δεν συνιστούν καν κοινωνίες των 2/3. Κοινωνίες των 2/3 υπήρξαν ενδεχομένως μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '70...

Κ.Τ.: Θα συμφωνούσα, με την προσθήκη ότι τέτοιες έννοιες έχουν περισσότερο συμβολικό χαρακτήρα. Θα ήθελα όμως να προσθέσω και ένα στοιχείο το οποίο έχει μεγάλη σημασία στο σημερινό προβληματισμό: είναι η σχέση των ανεπτυγμένων χωρών με τον Τρίτο Κόσμο. Το '60 έγινε η αποσπαικιοποίηση. Από το '60 μέχρι το '80 ή και πιο πρόσφατα, υπήρχαν ζωντανές ελπίδες

στον Τρίτο Κόσμο και στη Δύση ότι θα ήταν κάποτε δυνατόν, μέσα από τις διαδικασίες του εκσυγχρονισμού και της ανάπτυξης, να προσεγγίσουν τα επίπεδα του Τρίτου Κόσμου προς τη διαδικασία, τουλάχιστον, της ανάπτυξης.

Σήμερα, τα πράγματα είναι ακόμα αθλιότερα· διότι, από τη μια μεριά μεν κατέρρευσαν τα όνειρα της αυτόνομης εθνικής σοσιαλιστικής οδού προς τη σχετική ευημερία και προς την ανάπτυξη και, από την άλλη μεριά, κατέρρευσε και το τεχνοκρατικό όνειρο ότι οι κοινωνίες αυτές, μέσα από την ελεύθερη αγορά, θα μπορέσουν να προσπελάσουν στα υπέροχα αγαθά του δυτικού κόσμου. Με την κατάρρευση αυτού του προτάγματος του Τρίτου Κόσμου, φθάνουμε σε ένα κοσμοϊστορικό, θα έλεγα, σημείο έντασης των σχέσεων ανάμεσα στο λεγόμενο Βορρά και στο λεγόμενο Νότο...

ANTI: ...Ο διάλογος των οποίων αποτελούσε οργανικό στοιχείο της ιδεολογίας του Κράτους - Πρόνοιας...

Κ.Τ.: ...Απολύτως, απολύτως. Γι' αυτό, άλλωστε, πολλές φορές τα Κράτη Πρόνοιας έδιναν ορισμένα, πενιχρά έστω, μερίδια του εθνικού τους εισοδήματος για βοήθεια στις χώρες του Τρίτου Κόσμου. Πράγμα το οποίο έχει σταματήσει. Κι έχει σταματήσει για δύο λόγους: πρώτα απ' όλα διότι αποδείχτηκε η ανεπάρκεια αυτής της συνδρομής —και τα 3% του σουηδικού εθνικού εισοδήματος, π.χ., να δοθεί στην Γκάνα δεν πρόκειται να επιτευχθεί τίποτα, διότι, ήδη το σχέδιο ανάπτυξης των υπανάπτυκτων έχει καταρρεύσει· και, δεύτερον, επειδή τώρα έχει φανεί, ότι τα παγκόσμια προβλήματα θα χρειάζονταν μια τέτοιας έκτασης ανακατανομή εισοδήματος και πόρων που θα έπρεπε να φτωχύνουν σημαντικά οι πλούσιες χώρες για να ανακουφιστούν, τουλάχιστον προσωρινά, οι φτωχές.

Πιστεύω ότι βρισκόμαστε στην αρχή μιας ιστορίας νέων συγκρούσεων που ουδείς γνωρίζει ή μπορεί να προβλέψει πού θα καταλήξει. Και όταν ορισμένοι αφελείς πιστεύουν ακόμα ότι προτάγματα της Δύσης είναι εφαρμόσιμα σήμερα στον Τρίτο Κόσμο, δεν έχουν παρά να πάνε μια βόλτα στη Λατινική Αμερική για να δουν τις εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπων που κατεβαίνουν από τις τρώγλες με τα πόδια κάθε πρωί προς το κέντρο της Λίμας του Περού, για να κλέψουν ή να βρουν καμιά δουλειά του ποδαριού προκειμένου να επιζήσουν. Ή να πάνε στη Βραζιλία για να δουν πώς οι κάτοικοι της «φαβέλας» θα δεχτούν το υπέροχο οικολογικό όνειρο της άρσης της καταστροφής του Αμαζονίου και την αναστολή της χρησιμοποίησης εντομοκτόνων ουσιών, όταν οι ίδιοι πιστεύουν ότι ένα δέντρο που θα κοπεί στον Αμαζόνιο σημαίνει επιβίωση ενός ακόμα παιδιού. Η αφέλεια που χαρακτηρίζει ο-

ρισμένους οικολογικούς κύκλους στη Δύση —που χρησιμοποιείται συνειδητά και από πολιτικούς, και δη προοδευτικούς κατά τα άλλα— ότι είναι δυνατόν, με την επίκληση του «καλού της ανθρωπότητας», να πεισθεί ο Τρίτος Κόσμος ότι πρέπει να είναι ακόμα πιο φτωχός από όσο το '60, χωρίς να υποφέρει και η πλούσια Δύσις, αποτελεί μια νέα αντίφαση που πιστεύω πως θα έχει εκρηκτικές συνέπειες στο άμεσο μέλλον. Η ιστορία που έγινε στο Ιράκ, ασχέτως φασιστικών εκφάνσεων του κ. Σαντάμ Χουσεΐν, εκφράζει μια ολοένα εκτεινόμενη άρνηση του Τρίτου Κόσμου να αποδεχθεί τα «λογικά» αναπτυξιακά οράματα, τα οποία χωρίς φειδώ προσέφερε τόσο η Δύση όσο και η Ανατολή επί 30 συνεχή χρόνια. Αυτό το «ιντερλούδιο» του 1960 - 1990 ίσως να είναι παράδεισος στις σχέσεις πλούσιων και φτωχών χωρών, μπροστά σε αυτό που πρόκειται να συμβεί στα χρόνια που έρχονται.

Κρίση υπάρχει στη μεθόδευση της συνύπαρξης Κοινωνικού Κράτους και Κράτους Δικαίου

Αριστερά και κορπορατισμός

ANTI: Ένα από τα κεφάλαια του βιβλίου σας το αφιερώνετε στο πρόβλημα της πολιτικής επινομήσις επιβιωτικών δυνατοτήτων, μέσα από μια διαδικασία στην οποία οι δυνατότητες αυτές θεσπίζονται ως ισάριθμα ή αντίστοιχα δικαιώματα. Πιστεύετε ότι τα πολιτικώς επινεμόμενα αυτά δικαιώματα και οι αντίστοιχα συγκροτούμενες κατηγορίες δικαιούχων συνιστούν όρο στρατηγικού χαρακτήρα για την πολιτική της σοσιαλδημοκρατίας και ως ποιο σημείο μπορούν να ερμηνεύσουν την άνοδό της κατά τη δεκαετία του '70; Και, γενικότερα, τι συνεπάγονται αυτού του είδους τα δικαιώματα για τη δυτική αντιπροσωπευτική δημοκρατία, η οποία θεσμίζεται σε μια λειτουργική ισοδυναμία προς τις αρχές του ανταγωνισμού, της αγοράς, και του Κράτους Δικαίου;

Κ.Τ.: Το πρόβλημα αυτό είναι τεράστιο. Μου δίνετε όμως την ευκαιρία να θίξω συνοπτικά ορισμένες πλευρές του από άλλη άποψη. Πράγματι, πιστεύω ότι από τη στιγμή που αρχίζει να λειτουργεί ένα Κράτος Πρόνοιας το οποίο ανακατανέμει πόρους, επιβιωτικές δυνατότητες, τίθεται αυτομάτως το κριτήριο ποιος θα πάρει, τι, και πόσο. Η ανακατανομή ύλη δεν κατανέμεται σε

μιαν αδιαφοροποίητη μάζα ανθρώπων· η κατανομή γίνεται βάσει κριτηρίων κατ' ανάγκην, αφηρημένων, λογιστικών, που θα πάρουν κατ' ανάγκην, σύμφωνα με τη μορφή του Κράτους που υπάρχει, μια νομική μορφή. Θα περάσουν, δηλαδή, από νομικές διαδικασίες, θα ονοματισθούν κοινωνικές κατηγορίες δικαιούχων, οι δικαιούχοι αυτοί θα συμπυχθούν σε ομάδες υποκείμενες στο δημόσιο λογιστικό και κατά συνέπειαν θα κατασκευαστούν ως κατηγορίες πολιτικών συμφεροντούχων. Το ατομικό επιβιωτικό συμφέρον τους θα συναρτάται με τη δυνατότητά τους να εμφανίζονται ως ομάδα δικαιούχων, οι οποίοι θα πρέπει να περάσουν μέσα από τις διαδικασίες του Κοινοβουλίου βάσει των οποίων θα αναγνωριστεί το δικαίωμά τους επί του άλφα ή βήτα τύπου παροχής και από εκεί και πέρα θα λειτουργήσουν πολιτικά και κοινωνικά ως κατηγορίες δι' εαυτές.

Με αυτό τον τρόπο εξηγείται σε πολύ μεγάλο βαθμό το φαινόμενο του κορπορατισμού —και η σύγχρονη πολιτική συμπεριφορά είναι πολύ περισσότερο συνδεδεμένη από ότι στο παρελθόν με συγκεκριμένες συντεχνιακές κατηγορίες· με αυτόν τον τρόπο αποδυναμώνεται και ο αφηρημένος ταξικός λόγος, ο οποίος δεν απευθυνόταν στο Κράτος, αλλά σε μια αγορά την οποία επιχειρούσε να πολεμήσει, να καταργήσει ή να αποδυναμώσει. Σήμερα, η βασική συναίνεση που επικρατεί, και η οποία παραπέμπει σε μια ειρωνεία της ιστορίας, είναι ότι οι άνθρωποι μπορούν να επιζούν έστω εν μέρει, ή πιστεύουν ότι μπορούν να επιζούν έστω έτσι, οργανωμένοι σε ομάδες που διεκδικούν από το κράτος παροχές και τις αποκτούν μέσα από νομικές διαδικασίες. Αποδυναμώνεται έτσι ραγδαία όλο το σύστημα του πολιτικού και κοινωνικού λόγου που έθετε ζήτημα ανατροπής του συγκροτήματος των παραγωγικών σχέσεων. Δηλαδή, εξ ορισμού, το Κοινωνικό Κράτος αποτελεί εμπέδωση του συστήματος.

Στην αρχή του αιώνα η διαμάχη σοσιαλδημοκρατών και κομμουνιστών βρισκόταν αλλού: στην πεποίθηση των κομμουνιστών πως, ό,τι και να γίνει μέσω της αγοράς, θα εξακολουθήσει να υπάρχει εκμετάλλευση, αθλιότητα κ.τ.λ. Την εποχή εκείνη, οι σοσιαλδημοκράτες ζητούσαν δικαιότερους όρους στη λειτουργία της αγοράς και όχι αναδιανομή πόρων μέσω του Κράτους. Η βασική πολιτική έκφραση της αριστεράς εκείνη την εποχή απευθυνόταν, επομένως, στην αγορά —ήθελε να «χτυπήσει» την αγορά, να πιέσει τους ιδιοκτήτες. Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, το ρόλο αυτό αναλαμβάνει το Κράτος και έχουμε πραγματική ανακατανομή εισοδήματος, μέσα από την οποία ο πληθυσμός συγκροτείται όχι στη βάση των τάξεων αλλά στη βάση διεκδικουσών και απο-

κτουςών ομάδων. Έτσι εξηγείται κατά τη γνώμη μου η άνοδος μιας νέας σοσιαλδημοκρατίας, διαφορετικής από αυτήν που υπήρχε στις αρχές του αιώνα· έτσι εξηγείται και το διάχυτο φαινόμενο της αποσπασματικότητας των αιτημάτων και της φετιχοποίησης των οργανωμένων συμφερόντων η οποία είναι παγκόσμια πλέον.

Το γεγονός ότι στην Ελλάδα υπάρχει ένας **άναρχος κορπορατισμός**, σε αντιδιαστολή με τον **οργανωμένο κορπορατισμό** άλλων ευρωπαϊκών κρατών, δεν σημαίνει ότι τα φαινόμενα δεν είναι τα ίδια. Διότι, και στη μία και στην άλλη περίπτωση, η διεκδίκηση απευθύνεται στο κράτος και στους όρους της αναδιανομής που είναι πάντοτε πολιτικά διαπραγματεύσιμοι. Αυτό είναι, θα έλεγα, το βασικό νέο στοιχείο σε ό,τι αφορά τους όρους δημιουργίας ταξικής συνείδησης και δυνατοτήτων αντιπαράθεσης προς το κοινωνικό καθεστώς.

Ελλάδα: πελατεία

και κορπορατισμός

ANTI: Πιστεύετε ότι τα φαινόμενα αυτά έχουν προσδιορίσει σε σημαντικό βαθμό

Η «πελατειοποίηση των συντεχνιών» διαμορφώνει στην Ελλάδα έναν άναρχο κορπορατισμό σε αντιδιαστολή προς τον οργανωμένο άλλων ευρωπαϊκών χωρών.

τη διαδικασία της πολιτικής στην Ελλάδα την τελευταία δεκαετία;

Κ.Τ.: Το πιστεύω απόλυτα...

ANTI: Και πιστεύετε ότι τα φαινόμενα αυτά συνάπτονται με ορισμένες πιο μακροπρόθεσμες τάσεις στη συγκρότηση των πολιτικών σχέσεων, που έχουν ταξινομηθεί, καταχρηστικά ίσως, υπό την έννοια της πελατειακής σχέσης, που εκτός των άλλων είναι και μια σχέση απόσπασης ωφελημάτων με την κρατική μεσολάβηση;

Κ.Τ.: Υπάρχουν σημαντικές μάλλον διαφοροποιήσεις. Μέχρι την κατάρρευση της δικτατορίας, κοινωνικό κράτος δεν υπήρχε. Υπήρχε μια επιλεκτική βοήθεια του κράτους προς μια μεγάλη μερίδα πληθυσμού, με τη μορφή της δημόσιας απασχόλησης κυρίως, μέσα από την πελατειακή σχέση, καθαρά. Όποια κυβέρνηση βρισκόταν στην εξουσία, και βασικά η Δεξιά, δημιουργούσε το σύ-

στημα των πελατών της που ήταν και το ιδεολογικό στήριγμα του καθεστώτος και που έφτιαξε μια «νέα σπονδυλική στήλη του Έθνους», όπως έλεγε τότε ο Μαρκεζίνης. Μετά το 1974, για πολλούς λόγους —εκ των οποίων πρώτος είναι ο γενικότερος εκδημοκρατισμός της κοινωνίας, δεύτερος, η εισαγωγή αιτημάτων για τη δημιουργία Κοινωνικού Κράτους και, τρίτος, τα τεράστια εκκρεμή προβλήματα που υπήρχαν σε μεγάλες ομάδες του πληθυσμού —το Κράτος οδηγήθηκε στην ανάγκη να αναπροσαρμόσει τα κριτήρια βάσει των οποίων ανακατανέμει εισοδήματα. Τόσο το ΠΑΣΟΚ όσο και η ΝΔ αναγκάστηκαν να προτείνουν αντικειμενικά κριτήρια αναδιανομής πολιτικής. Υπάρχει όμως μια σημαντική αντίφαση στην όλη αυτή διαδικασία, διότι, παράλληλα προς την αντικειμενικοποίηση των κριτηρίων αυτών, υπάρχει εμμονή των πελατειακών σχέσεων.

Αυτό οδηγεί σε μια περίεργη σύνθεση, που θα την ονόμαζα, για λόγους οικονομίας της συζήτησης, **πελατειοποίηση των συντεχνιών**· αυτή οδηγεί στον άναρχο ελληνικό κορπορατισμό, ο οποίος, σε αντιδιαστολή προς το δυτικό, διαπραγματεύεται πολιτικά συνεχώς: απειλεί, διαπραγματεύεται, απεργεί. Δηλαδή, ενώ τέθηκαν τα θεσμικά θεμέλια για τη δημιουργία Κοινωνικού Κράτους, από την άλλη δεν δημιουργήθηκαν προϋποθέσεις για να υπάρξει το συναινετικό εκείνο σχήμα λήψης αποφάσεων που υπάρχει σε άλλες χώρες, βάσει του οποίου συγκροτείται ένας συναινετικός οργανωμένος και νομικά κατοχυρωμένος κορπορατισμός. Η ιδιαιτερότητα στην Ελλάδα είναι ότι δημιουργήθηκαν, και είναι μάλιστα πανίσχυρες, οι πολιτικές κατηγορίες που φέρουν τα προτάγματα της αναδιανομής, ενώ δεν δημιουργήθηκαν προϋποθέσεις ένταξής τους σε μια αρθρωμένη και συνεκτική συνολική διαδικασία.

Έτσι, όλα τα κόμματα και όλες οι κυβερνήσεις έχουν την υποχρέωση να διαπραγματεύονται με όλες τις ομάδες χωριστά· και αυτός είναι ο λόγος, ίσως, για τον οποίο αυτή τη στιγμή δεν διαφαίνεται η δυνατότητα να εξελιχθεί το πολιτικό σύστημα, είτε προς την κατεύθυνση μιας σοσιαλδημοκρατίας, είτε προς την κατεύθυνση ενός νεοφιλελευθερισμού. Αν η σημερινή κυβέρνηση «σπάσει» τις πελατειακές σχέσεις και τα κορπορατιστικά οργανωμένα κομματικά συμφέροντα που τη στηρίζουν, θα καταρρεύσει.

ANTI: Πώς είναι δυνατόν να μιλάμε στην Ελλάδα για ύπαρξη και λειτουργία θεσμών Κράτους Πρόνοιας μετά τα μέσα της δεκαετίας του '70, τη στιγμή που δεν υφίστανται οι πολιτικές του προϋποθέσεις —τη στιγμή δηλαδή που λειτουργεί αυτό που ονομάσατε πελατειακός κορπορατισμός. Αν υπάρχει αυτή η «υστέρηση» —που προξενεί και μια

αντίφαση ανάμεσα στην ολοποιητική εκλογίκευση της μορφής του Κράτους Πρόνοιας και στον αποσπασματικό κορπορατισμό των πολιτικών πελατειών— πώς μπορούμε να μιλάμε για ένα Κράτος Πρόνοιας με αυστηρή έννοια;

Κ.Τ.: Θα έλεγα ότι εδώ ακριβώς βρίσκεται το σημαντικότερο πρόβλημα. Προτού, μάλιστα, φτιαχτεί ένας οργανωμένος συναινετικός κορπορατισμός όπως σε άλλα κράτη —δεν εξετάζω εδώ αν αυτό είναι καλό ή κακό— φτάσαμε σε ένα σημείο όπου το λεγόμενο κοινωνικό κράτος φαίνεται να είναι δύσκολα επεκτάσιμο· όμως τα κριτήρια για τη συρρίκνυσή του είναι πάλι πελατειακά —δηλαδή η επιλογή του πού θα μειωθεί αυτό το Κράτος δεν θα γίνει συναινετικά αλλά στη βάση πελατειακών πλεγμάτων που έχουν ήδη δημιουργηθεί και είναι πανίσχυρα. Και εδώ ακριβώς είναι η αντίφαση...

ANTI: Αναφέρεστε σε μια επιλεκτική διαχείριση της κρίσης που υπάρχει στον καθ' ημάς κορπορατισμό...

Κ.Τ.: ...Ως ένα βαθμό, ναι. Πολλοί θεωρούν τον κορπορατισμό ως μια νέα μορφή καθεστώτος. Δεν θα συμφωνούσα με αυτή τη διατύπωση. Αλλά είναι αναμφισβήτητο ένας οργανωμένος και θεσμικά κατοχυρωμένος τρόπος διαμεσολάβησης ανάμεσα σε οργανωμένα συμφέροντα. Και αυτό γίνεται με κανονισμούς και νόμους οι οποίοι είναι συναινετικοί. Δεν νοείται, δηλαδή, σε μια χώρα, σαν τη Σουηδία ή τη Γαλλία π.χ., ο προσδιορισμός του ποσοστού του ΦΠΑ, ας πούμε, να μην γίνει με συνολικές συναινετικές διαδικασίες.

Στην Ελλάδα, ο κάθε κλάδος χωριστά, θα μπορέσει να εκβιάσει και να πετύχει στο να αυξηθεί ή μειωθεί ο δικός του ΦΠΑ, ανάλογα με τις πελατειακές και τις πολιτικές σχέσεις που έχει τη στιγμή εκείνη με την εξουσία. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο μπορεί κανείς να μιλήσει για πελατειακό κορπορατισμό, ο οποίος είναι στην καθημερινή λειτουργία του αντίθετος τόσο με τον οργανωμένο της Δύσης όσο και με τον κλασικό συνδικαλισμό, ο οποίος, όπως είπα πριν, δεν απευθύνεται στο Κράτος αλλά στους ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής. Η δική μας ιδιοτυπία είναι ότι έχουμε μια αρχή Κοινωνικού Κράτους —η οποία πρέπει και αυτή επειδή είμαστε δημοκρατία, να πάρει τη μορφή Κράτους Δικαίου— που όμως γίνεται αντικείμενο συνεχούς διαπραγματεύσεως με τα κυβερνητικά κλιμάκια, και είναι και αυτή αποσπασματική, σαφώς επιμεριστική και εσωτερικά αντιφατική.

«Καθαρή αγορά» και πολιτικό χρήμα

ANTI: Μέσα σε αυτό το πλαίσιο θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμο να δει κανείς πώς

Να, τι στιγμή, έχουμε όλοένα και περισσότερες μη ενταξίμες στο κοινωνικό σύστημα κατηγορίες: όλοένα περισσότερους ανθρώπους περιθωριακούς, ανέργους, ανένταχτους...

λειτουργεί αυτό που το 1989, με ένα άρθρο σας στο ΒΗΜΑ, είχατε ορίσει ως «πολιτικό χρήμα». Ήταν η εποχή που όλος ο κόσμος, μιλούσε με όρους προσωποπαγείς έως «ψυχαναλυτικούς» —και σίγουρα με τον ηθικισμό που χαρακτηρίζει μια συγκεκριμένη εκδοχή κομματικής προπαγάνδας— για το «σκάνδαλο Κοσκωτά». Εσείς κάνατε μια παρέμβαση, με επίκεντρο την έννοια του πολιτικού χρήματος. Αυτές οι πρώτες υποθέσεις που διατυπώσατε σε εκείνο το άρθρο, έχουν μια ερμηνευτική αξία για κάποια άλλα ζητήματα, όπως, π.χ., το κατά πόσον υπάρχει κυρίαρχα το διάζευγμα εκσυγχρονισμός / καθυστέρηση, Κράτος / αγορά και μια σειρά συνακόλουθα αντιθετικά ζεύγη; Το ερώτημα ίσως τίθεται τώρα με περισσότερη ένταση, διότι η μεταβολή του Απριλίου 1990 συνοδεύεται, στον ιδεολογικό λόγο, στη νομιμοποίησή της, με την επίκληση της αδήριτης ανάγκης ενός εκσυγχρονισμού μέσω της αγοράς, η οποία αναγορεύεται σε καθαρτήριο αρχή δυσλειτουργικών, ή επιλήψιμων (ηθικά παραβατικών θα έλεγα) πτυχών, που υποτίθεται ότι είναι εγγενείς στο λεγόμενο «κρατισμό». Θεωρείτε ότι η

έννοια του πολιτικού χρήματος δεν είναι εφαρμόσιμη στο φιλελεύθερο σύστημα διαχείρισης εισοδημάτων και πόρων; Κ.Τ.: Νομίζω ότι το ερώτημα είναι καίριο. Η σύζευξη της καθαρότητας και της ηθικής με τον μη κρατισμό είναι πιστεύω υποβολιμαία, αν μη τι άλλο. Ένα κράτος που δεν διαχειρίζεται χρήμα δεν είναι κράτος. Οποιοδήποτε σημερινό κράτος ελέγχει ένα τεράστιο ποσοστό του εθνικού εισοδήματος (είτε το θέλουμε, είτε όχι), άσχετα από το αν είναι κοινωνικό κράτος ή όχι, έχει υπαλλήλους, έχει στρατό, έχει τανκς, αεροπλάνα, αστυνομία, χτίζει κτίρια, φτιάχνει δρόμους —δηλαδή αυτές οι στοιχειώδεις λειτουργίες του οσοδήποτε «γυμνού» νεοφιλελεύθερου κράτους σημαίνουν τεράστια ποσά, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό του εθνικού εισοδήματος. Δεν υπάρχει ίσως κράτος που να μην ελέγχει 25-30% αυτού του εισοδήματος. Οι οικονομικές δραστηριότητες του κράτους υλοποιούνται επί τη βάσει παραγγελιών, στον ιδιωτικό ή το δημόσιο τομέα. Τα δεδομένα είναι ότι, πρώτον, διακυβεύονται τεράστια ποσά, μέρος των οποίων θα ενθλακωθούν από τους παραγγελιοδόχους· δεύτερον, οι εταιρείες αυτές επίσημα δέχονται να δώσουν τεράστια προμήθεια· και, τρίτον, η πολιτική κοστίζει πάρα πολλά

χρήματα. Ο συνδυασμός των παραγόντων αυτών δεν σημαίνει βέβαια κατ' ανάγκην ότι όλοι οι πολιτικοί χρηματίζονται· όμως, σίγουρα, αυτή είναι μια κατάσταση πραγμάτων που δεν έχει καμιά σχέση με το «περισσότερο» ή το «λιγότερο» κράτος. Ο μύθος ότι το περισσότερο κράτος είναι ένα κράτος ταυτόχρονα και εξ' ορισμού διεφθαρμένο, καλλιεργήθηκε στη βάση συμφερόντων συγκεκριμένων φορέων. Άλλο είναι το ζήτημα κατά πόσο πρέπει να έχουμε λιγότερο ή περισσότερο κράτος.

ΑΝΤΙ: Όμως η νομιμοποίηση του αιτήματος για λιγότερο κράτος έγινε στη βάση της λογικής του εναντίου, δηλαδή ότι το περισσότερο κράτος είναι σπάταλο και διεφθαρμένο.

Κ.Τ.: Θα μπορούσε να νομιμοποιηθεί το αίτημα του λιγότερου κράτους σε πιο ορθολογικά πλαίσια. Π.χ., ότι το πολύ κράτος, στη λογική του παραγωγισμού, οδηγεί σε βραδύτερους ρυθμούς ανάπτυξης. Αν και αυτό το επιχείρημα είναι επίσης μαχητό —άκρως φιλελεύθερα κράτη έχουν δυναμικότερες επιχειρήσεις στο δημόσιο τομέα.

ΑΝΤΙ: Πιστεύετε ότι το πολιτικό χρήμα παράγεται κατ' ανάγκην σε ένα κράτος με εκτατική οικονομική πολιτική;

Κ.Τ.: Όχι. Το πολιτικό χρήμα υπάρχει παντού όπου υπάρχουν πολιτικές αποφάσεις από τις οποίες ωφελούνται επιχειρήσεις ή άλλα άτομα. Το εάν υπάρχει διαφθορά ή όχι είναι ένα άλλο ζήτημα, το οποίο συνδέεται, αν θέλετε, με το γενικό επίπεδο ανάπτυξης της κοινωνίας των πολιτών, με τον τρόπο εσωτερικεύσης των κανόνων συμπεριφοράς και, φυσικά, με ατομικές ιδιοτυπίες.

Η πιθανότητα διαφθοράς μεγαλώνει όταν υπάρχουν κρατικές παραγγελίες, ή κρατικές μεθοδεύσεις, στη βάση των οποίων άτομα πρόκειται να αντλήσουν προσωπικά οφέλη. Διαφθορά, περισσότερη ή λιγότερη, υπάρχει σε όλα τα μέρη του κόσμου. Κάθε μεγάλη επιχείρηση υπολογίζει μόνιμα ένα ποσοστό του τζίρου της για τις λεγόμενες «μίζες»· τώρα, είναι άλλο θέμα αν δεν χρηματισθεί ο κρατικός λειτουργός ή ο υπουργός που αποφασίζει. Το ίδιο, εξάλλου, συμβαίνει και στον ιδιωτικό τομέα, στην υποτιθέμενη «αγγελική αγορά». Απλώς, εδώ, η ανταγοραία συμπεριφορά, είτε είναι νομιμοποιημένη από τις επιχειρήσεις, είτε ελέγχεται περισσότερο. Βέβαια, από την εποχή του Ροβεσπιέρου η διαφθορά είναι το «ανάθεμα» για οποιαδήποτε καλώς οργανωμένη κοινωνία. Ας μην ξεχνάμε ότι η διαφθορά είναι και έννοια ιστορική. Ολόκληρες κοινωνίες για χιλιάδες χρόνια λειτουργούσαν στη βάση της συμμετοχής οποιουδήποτε αποφασίζοντας προσώπου στα οφέλη της λείας. Στη Γαλλία του 17ου αιώνα, μια ολόκληρη κοινωνική κατηγορία, η *noblesse de robe*, έκανε επίσημα αυτή τη δουλειά, ό-

πως και οι Φαναριώτες και οι φοροεισπράκτορες στην Ελλάδα του 19ου αιώνα κ.τ.λ. Ορισμένοι θεωρητικοί, μάλιστα, έχουν χαρακτηρίσει τη διαφθορά ως στοιχείο κοινωνικής συνοχής, το οποίο ορισμένες φορές συντελεί στην ανάπτυξη. Αυτά τα λέω για να αποφορτίσω την έννοια μιας διαφθοράς, η οποία, στις σημερινές λειτουργίες του Κράτους, καθίσταται πάντα δυνατή.

Αποκρατικοποιήσεις και κοινωνική ένταση

ANTI: Σήμερα, στην Ελλάδα, έχει αρχίσει να υλοποιείται η εξαγγελθείσα πολιτική της αποκρατικοποίησης. Πιστεύετε ότι αυτή η πολιτική συναρτάται με αυτό που στο βιβλίο σας αναλύετε ως αδυναμία περαιτέρω λειτουργίας του κοινωνικού κράτους και με την εμφάνιση περισσότερο ιδιωτικών, εξατομικευμένων και μερικών μορφών κοινωνικής συγκρότησης; Πάντα, βέβαια, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής πραγματικότητας.

Κ.Τ.: Πιστεύω ότι ο όρος αποκρατικοποίηση παραπέμπει σε δύο εντελώς διαφορετικές διαδικασίες. Η πρώτη αναφέρεται στις προβληματικές επιχειρήσεις, οποιουδήποτε μεγέθους, που έχουν υπαχθεί στον έλεγχο του Κράτους...

ANTI: ...Για να εξασφαλισθεί μια αρχή, αυτή του δικαιώματος στην εργασία...

Κ.Τ.: Βεβαίως. Και εδώ υπάρχουν δύο προβλήματα: ένα κοινωνικό, των εργαζομένων. Εάν δεν θίγει το δικαίωμα στην εργασία, η πώληση αυτών των επιχειρήσεων μπορεί να μην έχει καμιά άλλη σημασία ή προέκταση —μπορεί να είναι και επωφελής. Εάν, όμως, η αποκρατικοποίηση των προβληματικών δεν φαίνεται να είναι καθόλου «παράλογο» εγχείρημα, πίσω από αυτήν αρχίζει μια άλλη σημαντικότερη διαδικασία. Δεν αναφέρομαι σε περιπτώσεις τύπου «ΑΓΕΤ», αλλά σε σημαντικότερους τομείς, στους οποίους, κατά τη γνώμη μου, η εισόδος της αγοράς —αν υπάρχει τέτοιας έκτασης μεταρρυθμιστική βούληση— είναι αδιανόητη. Οι χώροι αυτοί είναι η εκπαίδευση, η υγεία και όλοι οι χώροι εκείνοι που είναι απαραίτητοι στην αναπαραγωγή της ανθρώπινης ζωής.

ANTI: Πιστεύετε ότι η αποκρατικοποίηση, ή ιδιωτικοποίηση, προκύπτει ως περιεκτική πολιτική επιλογή μέσα από μια σχέση πολιτικής αντιπροσώπευσης συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων; Δηλαδή, θεωρείτε ότι η πολιτική αυτή έχει οριοθετημένους κοινωνικούς δέκτες οι οποίοι είναι ταυτοχρόνως και φορείς νομιμοποίησής της, ή αντίθετα είναι μια πολιτική με κίνητρα και αφετηρίες δημοσιονομικού τύπου, μια πολιτική απάντησης στην

κρίση του αποκλεισθέντος κρατισμού, έτσι που μόνον κατά έμμεσο τρόπο να προκύπτουν οφέλη για συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες;

Κ.Τ.: Νομίζω ότι είναι το τελευταίο που έχει σημασία: η αποκρατικοποίηση έγινε αντικείμενο χρήσης εναντίον αυτού το οποίο έχει ονομασθεί «κρατισμός». Για να επιστρέψω σε αυτό που έλεγα πριν, οι προβληματικές ήταν αποκρατικοποιητέες και από την προηγούμενη κυβέρνηση, υπό τον όρο βέβαια ότι θα γινόταν σεβαστό το δικαίωμα των εργατών στην εργασία. Εκεί που το πρόβλημα της αποκρατικοποίησης είναι μείζον και δεν υπάρχει δυνατότητα κοινωνικής νομιμοποίησης, είναι για τους χώρους εκείνους για τους οποίους ο Έλληνας πολίτης μπορεί να διεκδικεί και να έχει κρατική παρέμβαση. Επαναλαμβάνω την αναφορά μου στο θέμα της παιδείας: επικαλούμαι πρόσφατες δημοσκοπήσεις, σύμφωνα με τα ευρήματα των οποίων το ελληνικό κοινό αντιτίθεται με μεγάλη πλειοψηφία στην κατάρ-

Ο πολλαπλασιασμός των αναξιοπαθούντων θέτει ένα μείζον πολιτικό στοίχημα για τον υπό εκκόλαψη σοσιαλδημοκρατικό λόγο.

γηση της δωρεάν παιδείας και της κοινωνικής ασφάλισης —πολύ περισσότερο από όσο υπάρχει αντίθεση στην κατάργηση του δικαιώματος της απεργίας, στην κατάργηση των πολιτικών κομμάτων, κ.ά.· είναι πολύ αξιοσημείωτο, δηλαδή, ότι βασικοί πολιτικοί θεσμοί της δημοκρατίας είναι περισσότερο διαπραγματεύσιμοι από τα κοινωνικά δικαιώματα όταν θεωρείται ότι έχουν κατακτηθεί. Με δεδομένη, λοιπόν, την ιδεολογική και πολιτική συγκρότηση της χώρας, η αποκρατικοποίηση ορισμένων προβληματικών προσκρούει μάλλον στη γενική αδιαφορία —πλην εκείνων οι οποίοι θα απολυθούν· αντίθετα, η αποκρατικοποίηση, ή εμπορευματοποίηση (διότι περί αυτού πρόκειται) αγαθών και υπηρεσιών τα οποία θεωρούνται ως ιδιαιτέρως μεγάλης σημασίας, θεωρούνται μη διαπραγματεύσιμα.

Ένα στοίχημα για τη σοσιαλδημοκρατία

ANTI: Μπορεί αυτή η πολιτική της απόδοσης κλάδων οικονομικής δραστηριότητας σε ιδιωτικούς φορείς να θίξει σε τέτοιο βαθμό την αρχή της επιεικειας ώστε να προκληθούν μείζονες πολιτικές ανακατατάξεις; Αναφέρομαι και στο φαινόμενο των συσσιτίων π.χ., το

οποίο είναι δηλωτικό, για πρώτη ίσως φορά, μιας φτώχειας.

Κ.Τ.: Ναι, αποτελεί αναγνώριση ότι υπάρχει ένα χάος, που δεν μπορεί να αντιμετωπισθεί αλλιώς παρά με *ad hoc* παρεμβάσεις.

ANTI: Είναι ενδεχόμενο, οι πολιτικές στρατηγικές στην Ελλάδα να τοποθετηθούν σε έναν άξονα κοινωνικής ισότητας - ανισότητας;

Κ.Τ.: Κοιτάξτε, το πρόβλημα της ανισότητας στην Ελλάδα, μολονότι έχει μελετηθεί, είναι κάτι το άγνωστο. Και αυτό διότι, λόγω της τεράστιας ανάπτυξης της παραοικονομίας, υπάρχει μια πραγματική ανισότητα είτε μικρότερη είτε μεγαλύτερη από αυτήν που εμφανίζεται στις επίσημες στατιστικές του υπουργείου Οικονομικών. Πιστεύω ότι στο βάθος η παραοικονομία είχε και αναδιανεμητικές προεκτάσεις. Σε πολύ μεγάλο βαθμό, είναι η λειτουργία της παραοικονομίας —η πολυσθενής ένταξη των οικογενειών σε ένα σύστημα παραοικονομικό— που εξηγεί γιατί στην Ελλάδα, μέχρι πρότινος τουλάχιστον, δεν είχαμε ορατούς θύλακες αθλιότητας. Και εδώ θέλω να σημειώσω ότι είναι η φοροδιαφυγή των ανεξάρτητων μικρομεσαίων στρωμάτων που επιτρέπει την αναδιανεμητική διάσταση της παραοικονομίας. Η ανεπίσημη πολυδραστηριότητα, η πολυσθενεία, οδηγούσε μέχρι πρόσφατα ευρύτατα στρώματα στη δυνατότητα να καλύπτουν τα εισοδηματικά τους κενά.

Από εδώ και πέρα τι θα γίνει; Αν η Ελλάδα μετατρεπόταν ως δια μαγείας σε Ελβετία, αν δηλαδή είχαμε μια πλήρη εκλογίκευση, θα γενικευόταν η φτώχεια και η αθλιότητα, οι θύλακες θα γίνονταν πολύ πιο ορατοί, η κοινωνική ανισότητα θα ήταν μετρήσιμη και θα γινόταν αντικείμενο ενός πολύ πιο αυστηρού πολιτικού λόγου και ίσως σύγκλιση των τεχνοκρατικών λόγων του φιλελευθερισμού και της σοσιαλδημοκρατίας δεν θα ήταν πλέον κοινωνικά δυνατή. Και αυτό ίσως οδηγούσε σε πολιτικές ρήξεις, οποίες δεν θα μεσολαβούνταν από τις παραδοσιακές κομματικές εκφράσεις. Είναι μια από τις πιθανές εξελίξεις, αν το κράτος —που δεν πιστεύω— μπορούσε να εκσυγχρονισθεί και εκλογικευθεί ταχύτατα και αποτελεσματικά. Πιστεύω ότι ο εκσυγχρονισμός, όσο αναγκαίος και αν εμφανίζεται, δημιουργεί τους όρους για μια αδυσώπητη αγοράία ανισότητα. Η ηθική και πολιτική αξιοπιστία του υπό εκκόλαψιν σοσιαλδημοκρατικού λόγου θα συναρτηθεί από το κατόπιν πόσο θα είναι δυνατόν να προτείνει, να φαντασθεί και να υλοποιήσει επιεικείς «λύσεις» για τους αναξιοπαθούντες, που θα πολλοί των πλασιασθούν μέσα από την αυστηρή εκλογίκευση των οικονομικών σχέσεων. Υπό τις σημερινές συνθήκες, φαίνεται δύσκολο. Αλλά ακριβώς εδώ επικεντρώνεται το μείζον πολιτικό στοίχημα της επόμενης δεκαετίας.

Βία και Ανισότητα

του Βασίλη Καπετανγιάννη

Οι χειρότερες φυλετικές ταραχές στον αιώνα που ξέσπασαν στο Λος Άντζελες, τη δεύτερη σε πληθυσμό πόλη των ΗΠΑ, αφήνοντας πίσω τους δεκάδες νεκρούς, χιλιάδες τραυματίες, τεράστιες υλικές ζημιές κι ένα ακόμα βαθύτερο τραύμα στην αμερικανική κοινωνία, έφεραν στην επιφάνεια με τον πιο τραγικό και βίαιο τρόπο τις βαθιές διαιρέσεις που τη μαστίζουν.

Οι αποκαλυπτικές σκηνές βίας και λεηλασίας, η αστυνομική κτηνωδία και η τυφλή μανία του όχλου, η προκλητική απόφαση των λευκών ενόρκων που αναμφίβολα αποτέλεσε την αφορμή των ταραχών, οι αναπόφευκτες συγκρίσεις με τις ταραχές του '60 αποτέλεσαν το υλικό στη συζήτηση για τη διερεύνηση των αιτιών. Αλλά είναι φανερό ότι ο τονισμός της φυλετικής διάστασης συγκαλύπτει την πραγματικότητα. Διότι, πλήθος στοιχείων συνηγορούν υπέρ της διαπίστωσης ότι εκτός από το χρώμα του δέρματος, τα προβλήματα που έχουν σχέση με την κοινωνική τάξη, το εισόδημα και την κουλτούρα συνιστούν ένα αδιάσπαστο ιστό.

Τα στοιχεία για την κατάσταση των μαύρων σήμερα, όσον αφορά την ποσοστιαία συμμετοχή τους σε σύγκριση με τους λευκούς στα θέματα της ανεργίας, της κατανομής του εισοδήματος, της φτώχειας, της παιδικής θνησιμότητας, της περιουσίας κ.λπ., είναι ανεπίδεκτα αμφισβήτησης. Οι μεγάλες ανισότητες, η αποστέρωση και το αίσθημα της απελπισίας ότι τίποτα δεν μπορεί να αλλάξει αποτελούν πάντα γενεσιουργούς παράγοντες της βίας και της εξέγερσης, όταν μάλιστα κανείς δεν έχει να χάσει παρά τις ορατές και αόρατες αλυσίδες του γκέτο του. Αλλά συνάμα πρέπει να εξηγηθεί γιατί τόση βία εναντίον των άλλων μειονοτήτων, γιατί άλλες μειονότητες παρουσιάζουν μεγαλύτερη κοινωνική κινητικότητα και ικανότητα φυγής από τα δικά τους γκέτο. Εδώ υπεισέρχονται προβλήματα που έχουν να κάνουν με βαθιά ριζωμένες κουλτούρες και υποκουλτούρες. Και πρέπει να εξηγηθούν οι στάσεις αυτές για να αντιμετωπιστούν σωστά.

Αλλά είναι ακόμα πιο σημαντικό να επισημάνουμε τις διαφορετικές αντιλήψεις και απόψεις για τη θεραπεία των προβλημάτων αυτών, γιατί πάνω στα ερείπια των ταραχών διεξάγεται μια έντονη ιδεολογική διαμάχη. Από τη μια μεριά, μετά την αρχική αμηχανία, οι επίγονοι του Ρήγκαν προέβαλαν την άποψη ότι για όλα φταίνε τα κοινωνικά προγράμματα των κυβερνήσεων του Δημοκρατικού Κόμματος που έπληξαν την «υπερφηάνεια» της μαύρης κοινότητας, το ατελέσφορο της πολιτικής ανακατανομής του εισοδήματος προς τους ασθενέστερους και άλλα δεινά και κακά μιας κοινωνικής πολιτικής. Είναι «κατανοητή» μια τέτοια στάση μέσα σε ένα κλίμα που ψήφους κερδίζει όποιος υπόσχεται περαιτέρω περικοπή φόρων, όπου μόνο το 12% των Αμερικανών ζει πλέον στα κέντρα των πόλεων, αποκομμένο από τις ευκατάστατες λευκές και μαύρες μεσαίες τάξεις των προαστίων.

Βέβαια, κάθε άλλο παρά αληθεύει ότι τα κοινωνικά προγράμματα δεν είχαν καμιά απολύτως επίδραση στην κατάσταση των φτωχών και των μαύρων. Αλλά έτσι το θέλει ο οικονομικός και πολιτικός μύθος των σημερινών συντηρητικών. Γιατί, τα προ-

Λος Άντζελες '92: Μια οικογένεια διασχίζει κεντρικό δρόμο της πόλης, υπό την προστασία άνδρα της Εθνοφυλακής.

γράμματα αυτά, χωρίς να παράγουν θεαματικά αποτελέσματα, δημιούργησαν μια ευάριθμη μεσαία τάξη μαύρων, έδωσαν αρκετές δυνατότητες σε πολλούς να ξεφύγουν από τη «μοίρα» τους, χωρίς βέβαια να λύσουν το πρόβλημα. Και από την άλλη μεριά αληθεύει ότι μεταξύ 1981 και 1992 οι επιδοτήσεις για στέγαση μειώθηκαν κατά 82%, για επαγγελματική εκπαίδευση και απασχόληση κατά 63%, για ανάπτυξη των τοπικών κοινοτήτων, κοινοτικών υπηρεσιών και κοινωνικών υπηρεσιών κατά 40%, σύμφωνα με τα στοιχεία του *Center on Budget and Policy Priorities* της Ουάσιγκτον. Έρευνα δε του 1991 σε 50 πόλεις έδειξε ότι η ομοσπονδιακή ενίσχυση προς τους δήμους μειώθηκε από το 17% των δαπανών το 1980 στο 6% το 1990.

Πέρα από τους οικονομικούς δογματισμούς και τις ιδεολογικές προκαταλήψεις, είναι φανερό ότι τα προβλήματα των μαύρων δεν μπορούν να λυθούν παρά με ένα συνδυασμό επεμβάσεων σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο, τόσο από το κράτος όσο και από τον ιδιωτικό τομέα, που θα δώσει έμφαση στη στέγαση, στην παιδεία, στην επαγγελματική κατάρτιση, στις κοινωνικές υπηρεσίες και δημιουργώντας την αναγκαία υποδομή για ιδιωτικές επενδύσεις και δημιουργία απασχολήσεων. Ίσως έτσι σκάσει ο φαύλος κύκλος της φτώχειας και υπερπηδηθούν τα πολιτιστικά εμπόδια. Αλλά ποιος θα πληρώσει; Το χρώμα του χρήματος δεν ταυτίζεται με το χρώμα του δέρματος.

Σε μια δημοκρατία όπου μόνο οι μισοί πολίτες ψηφίζουν, γιατί οι διαφορές μεταξύ δημοκρατών και ρεπουμπλικάνων είναι ευδιάκριτες μόνο με μικροσκόπιο, όπου την πολιτική επηρεάζουν οι εύπορες μεσαίες τάξεις κάθε απόχρωσης —κοινή εκλογική πελατεία και των δύο κομμάτων— αυτή η *underclass* των μαύρων ντεσπεράντος, τι ελπίδες μπορεί να τρέφει για το μέλλον; Ερώτημα καίριο κι όχι μόνο για τους μαύρους. Τι γίνεται όταν δεν «μετράς» πολιτικά, όπως αναρωτιέται στο πρόσφατο βιβλίο του (*The Culture of Contentment*) ο Τζων Κέννεθ Γκαλμπραϊν;

Η ηθική της αδιαφορίας ενισχύει την ηθική της βίας η οποία αντισταθμίζεται μόνο από την ηθική της αλληλεγγύης και δικαιοσύνης εκείνων που θέλουν να ζήσουν εν κοινωνία. □

ΟΙ ΛΕΥΚΟΙ ΗΤΑΝ ΠΑΝΤΑ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

του Νίκου Ράπτη

(1) Κολόμβος έφθασε στο Νέο Κόσμο το 1492. Είκοσι χρόνια αργότερα ξεφορτώνονταν οι πρώτοι μαύροι σκλάβοι, ως εμπόρευμα. Έμποροι: οι βασιλιάδες και οι βασίλισσες της Ισπανίας, της Ολλανδίας και της Πορτογαλίας. Το 1776 διακηρύσσεται η ανεξαρτησία της Αμερικής. Ήδη υπάρχουν σε αυτή περίπου μισό εκατομμύριο μαύροι σκλάβοι, δηλαδή ένας στους έξι κατοίκους. Ο δραστήριος έμπορος ήταν σε αυτή την περίπτωση ο βασιλιάς της Αγγλίας. Σήμερα σε όλη την Αμερική υπάρχουν γύρω στα 30 εκατ. μαύροι, περίπου το 13% του πληθυσμού. Οι μαύροι σκλάβοι άρχισαν να ανθιστανται βίαια σχεδόν από την πρώτη στιγμή.

Το 1712 και το 1714 στη Νέα Υόρκη πνίγεται στο αίμα μια προσπάθεια εξέγερσης των μαύρων. Νεκροί: μαύροι αλλά και λευκοί.

Βίαιες εξεγέρσεις γίνονται το 1800 από τον Gabriel Prosser, το 1822 από τον Denmark Vesey και το 1831 από τον Nat Turner.

Η εξέγερση του Nat Turner θεωρείται η πιο σημαντική στην ιστορία των μαύρων σκλάβων της Αμερικής. Νεκροί: 51 λευκοί. Εκτελεσθέντες: οι περισσότεροι από τους 75 μαύρους σκλάβους, που συμμετείχαν στην εξέγερση. Ο Turner διαφεύγει για έξι εβδομάδες, συλλαμβάνεται και απαγχονίζεται.

«...Το πτώμα του Nat Turner δόθηκε σε ένα γιατρό, ο οποίος το έγδαρε και μετέτρεψε τις σάρκες σε λίπος. Ο πατέρας του κυρίου R.S. Barham κατείχε ένα πορτοφόλι φτιαγμένο από το δέρμα του. Ο σκελετός του για πολλά χρόνια ήταν στην ιδιοκτησία του Dr. Massenberg, αλλά από τότε έχει χαθεί»¹.

Η πράξη του Turner καταρρίπτει τους μύθους περί απάθειας και δουλοπρέπειας των μαύρων σκλάβων.

Το 1861 ξεσπάει ο εμφύλιος. Και ενώ μένεται ο εμφύλιος, στις πόλεις των Βορείων (των φίλων των μαύρων) ξεσπούν βίαια επεισόδια κατά των μαύρων. Το χειρότερο από αυτά γίνεται στην πόλη της Νέας Υόρκης το 1863, όταν οι Ιρλανδοί εργάτες, φοβούμενοι τον ανταγωνισμό των μαύρων στα μεροκάματα, μπαίνουν στη συνοικία των μαύρων, σκοτώνουν και καίνε. Το κακό κρατάει

τρεις μέρες και σταματάει με επέμβαση του στρατού.

Το 1865 τελειώνει ο εμφύλιος, καταργείται η επίσημη δουλεία, αλλά δεν αλλάζει ουσιαστικά τίποτα.

Το 1896 το Ανώτατο Δικαστήριο (ο Άρειος Πάγος) αποφαινεται ότι οι μαύροι είναι *separate - but - equal*! (ξεχωριστοί —αλλά— ίσοι). Η βία συνεχίζεται με μια καινούρια προσθήκη: τον αποκλεισμό των μαύρων από τα εργατικά συνδικάτα.

Στον πολιτισμένο 20ό αιώνα

Η βία κατά των μαύρων συνεχίζεται. Το 1900 στη Νέα Υόρκη, το 1904 στο Οχάιο, το 1906 στην Ινδιάννα και το 1908 στη Γεωργία. Ήδη όμως έχουν αρχίσει να παρουσιάζονται μερικοί μαύροι «ηγέτες». Κυριότεροι: ο Booker T. Washington, ο οποίος απορρίπτει τη βία, αποδέχεται το *separate - but - equal* και προτείνει συμβιβασμό, συμφιλίωση και βαθμιαία ενσωμάτωση στο σύστημα, και ο W.E.B. Du Bois, ο οποίος απορρίπτει το *separate - but - equal* και υποστηρίζει την πολιτική δράση, την οργάνωση και τις διαμαρτυρίες.

Το 1909-10 ο DuBois, με τη βοήθεια λευκών φιλελευθέρων (*liberals*) και σοσιαλιστών, ιδρύει το NAACP (*National Association for the Advancement of Colored People*, Εθνικό Σύλλογος για την Προαγωγή των Εγχρώμων Ανθρώπων).

Ο NAACP αγωνίζεται να πετύχει το δικαίωμα ψήφου για τους μαύρους, καταργώντας τις εξετάσεις στις οποίες έπρεπε να υποβάλλονται για να διαπιστώνεται όχι μόνο αν ήξεραν το Σύνταγμα αλλά και εάν μπορούσαν να το ερμηνεύσουν.

Η βία κατά των μαύρων συνεχίζεται. Το 1917, στο East St. Louis, λευκοί εργάτες σκοτώνουν 39 μαύρους, σκοτώνονται όμως και 9 λευκοί. Αιτία πάλι τα μεροκάματα. Την «τάξη» αποκαθιστά πάλι ο στρατός.

Την ίδια χρονιά, το 1917, η Αμερική μπαίνει στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Το Ναυτικό δέχεται τους μαύρους μόνο για λατζέρηδες. Ο Στρατός τους δέχεται, αλλά σε ξεχωριστές μονάδες. Οι Πεζοναύτες (η ελίτ των ανθρώπινων όντων) αρνούνται πλήρως να δεχτούν μαύρους. Οι μαύροι, υπό τις διαταγές Γάλλων αξιωματικών, αποδίδουν άριστα, παρά τις προειδοποιήσεις των Αμερικανών αξιωματικών ότι οι Νέγροι είναι κατώτερα όντα.

Ο πόλεμος τελειώνει και οι μαύροι στρατιώτες γυρίζουν στα σπίτια τους στην Αμερική. Τον πρώτο χρόνο μετά την επιστροφή τους, από τους 70 μαύρους που λυντσαρίστηκαν σε όλη τη χώρα ένας μεγάλος αριθμός είναι στρατιώτες εν στολή.

Τον Ιούλιο του 1921, στο Σικάγο, ένας 17χρονος μαύρος χτυπιέται να το θέλει, ενώ κολυμπούσε, μπαίνει στο χώρο που ήταν «μνημείο» για λευκούς». Οι λευκοί τον χτυπούν με πέτρες και πνίγεται. Για μια ολόκληρη εβδομάδα καίγονται οι γειτονιές των μαύρων. Νεκροί: 38 μαύροι και λευκοί. Αυτόπτης μάρτυς ο μαύρος Harry Haywood, που μόλις είχε απολυθεί από στρατιώτη μετά την εστίαση.

Η εξέγερση των μαύρων της Αμερικής έδειξε το σαθρό εποίκοδόμημα, πάνω στο οποίο στηρίζεται η νέα τάξη πραγμάτων.

τροφή του από τη Γαλλία. Η εμπειρία τον μετατρέπει σε κομμουνιστή και στη συνέχεια σε ηγέτη του Κ.Κ. των ΗΠΑ.²

Πριν κλείσει αυτό το κομμάτι, μερικά για το «σωφρονιστικό όπλο» των λευκών της Αμερικής, που κράτησε τους μαύρους δεκαετίες για δύο περίπου αιώνες: το λυντσαρίσμα.

Το 1930 παρατηρείται αύξηση του «ετήσιου αριθμού λυντσαρισμάτων». Έτσι συστήνεται η «Επιτροπή του Νότου Μελέτης του λυντσαρισματος». Μέλη της λευκοί και μαύροι. Από τα συμπεράσματα της Επιτροπής:

Το προφίλ του Αμερικανού λυντσαριστή: «Η πλειοψηφία των ανδρών, που συμμετέχουν ενεργά στο λυντσαρίσμα, είναι 25 χρονών και κάτω... λίγοι από αυτούς έχουν βγάλει το Γυμνάσιο... εναντίον δεν έχουν ιδιοκτησία κάποιου είδους. Στην πλειοψηφία τους είναι άνεργοι... πολλοί από αυτούς χωρίς βεβαρημένο ποινικό μητρώο»³.

Ακόμη διαπιστώνεται ότι: σε πολλά από τα λυντσαρίσματα κυρίαρχο ρόλο παίζουν γυναίκες μέσης ηλικίας. Αντίθετα δεν συμμετέχουν γυναίκες από 20 μέχρι 30 χρονών. Από τις δεκάδες χιλιάδες ενεργούς λυντσαριστές και θεατές (*bystanders*), μόνο 4 καταδικάστηκαν. Τέλος, οι παπάδες φτωχών ενοριών υποστήριξαν τους λυντσαριστές.

Αυτά το 1930. Ένας άνθρωπος που γεννήθηκε τότε είναι σήμερα 62 χρονών.

Το 1937 οι (λευκοί) «ηγέτες» της Αμερικής, μέσω του φιλανθρωπικού ιδρύματος *Carnegie*, καλούν το νεαρό τότε Σουηδό κοινωνιολόγο *Gunnar Myrdal* να διευθύνει «μια εμπεριστατωμένη μελέτη του Νέγρου στις ΗΠΑ... ως κοινωνικού φαινομένου»⁴. Ο *Myrdal* «εισήχθη» στην Αμερική για να γίνει η μελέτη αμερόληπτη και αντικειμενική.

Η μελέτη του *Myrdal* εκδίδεται το 1944 με τίτλο «*An American Dilemma*», αποτελείται από δύο τόμους (περίπου 1.500 σελίδες σύνολο) και θεωρείται μνημειώδες έργο. Το 1974 ο *Myrdal* κέρδισε το βραβείο *Nobel* για την οικονομική επιστήμη.

Τα βασικά συμπεράσματα του *Myrdal* είναι ότι οι Νέγροι δεν είναι σαν άνθρωποι, κάποιες ιδιαιτερότητες. Επίσης, ότι ο κυ-

ριότερος παράγων για τα προβλήματα των Νέγρων είναι το ότι οι λευκοί κατέχουν όλη την οικονομική, κοινωνική και πολιτική δύναμη. Δηλαδή το πρόβλημα των Νέγρων είναι κυριαρχικώς πρόβλημα του λευκού ανθρώπου. Τα συμπεράσματα αυτά δεν άρεσαν σε πολλούς λευκούς Αμερικανούς. Όμως ο *Myrdal* είχε προβλέψει να προειδοποιήσει τον αναγνώστη ότι εάν τα συμπεράσματα της μελέτης του χρησιμοποιηθούν για «ευρύτερα συμπεράσματα σε σχέση με τις ΗΠΑ και τον πολιτισμό τους», τότε, «γίνεται κακή χρήση» των συμπερασμάτων.

Ως αναμένετο, η μελέτη του *Myrdal* δεν άλλαξε σε τίποτα την κατάσταση: η βία κατά των μαύρων και η δυστυχία τους παραμένουν ίδιες.

Στις δεκαετίες των '60 και '70

Ήδη από το τέλος της δεκαετίας του '50 έχει αρχίσει από τους μαύρους (με τη βοήθεια αρκετών λευκών) η διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους. Δημιουργείται έτσι το Κίνημα για τα Πολιτικά Δικαιώματα (*Civil Rights Movement*).

Γύρω στο Νοέμβριο του 1964, ένας μάλλον άγνωστος, αλλά φιλόδοξος, υφυπουργός στο υπουργείο Εργασίας της Αμερικής έκανε μια «ανακάλυψη». Ο βοηθός λέγεται *Daniel Patrick Moynihan*. Η ανακάλυψη αυτή παίρνει μορφή εκθέσεως και μένει εμπιστευτική μέσα στην κυβέρνηση του Τζόνσον.

Ο *Pat Moynihan* έχει ύψος 1.96 μέτρα και ζυγίζει γύρω στα 90 κιλά. Είναι Ιρλανδοαμερικανός και ο πατέρας του εγκατέλειψε την οικογένειά του όταν ο *Pat* ήταν 11 χρονών. Ο *Pat* κάνει το λούστρο, πουλάει εφημερίδες και ενώ είναι ακόμη στο Γυμνάσιο δουλεύει ως λιμενεργάτης. Τέλος, αφού πάει με υποτροφία στο *London School of Economics*, το '61 παίρνει *Ph.D.* στην Ιστορία από το Πανεπιστήμιο *Tufts*. Το 1960 δουλεύει στην προεκλογική εκστρατεία του *Kennedy*, ο οποίος τον ανταμοίβει κάνοντάς τον υφυπουργό σε ηλικία 34 χρονών. Όταν ο *Moynihan* έκανε την «ανακάλυψη» ήταν 37 χρονών.

Η «ανακάλυψη» του *Moynihan* ήταν ότι η δυστυχία των μαύρων στην Αμερική δεν οφείλεται σε «εξωτερικές δυνάμεις» (οικο-

νομία, ανεργία, ρατσισμός κ.λπ.) αλλά στη φθορά της νέγρικης οικογένειας. Αυτό οφείλεται στο ότι οι μαύροι έχουν «προβλήματα συμπεριφοράς» και ότι η «κοινωνία των Νέγων είναι διαφορετική»⁵.

Βέβαια η «ανακάλυψη» του *Moynihan* δεν ήταν κάτι καινούριο, ήταν η γνωστή μέθοδος του να κατηγορείς το θύμα για το κακό που του έχεις κάνει. Η μέθοδος εφαρμόζεται ακόμη και στην ιατρική: κατηγορείς τον άρρωστο γιατί αυτός κάνει ανθυγιεινή ζωή, αντί να καθαρίσεις το πλήρως δηλητηριασμένο περιβάλλον.

Η Έκθεση *Moynihan*, όπως είναι γνωστή πια η «ανακάλυψη», κρατιέται απόρρητη μέχρι το 1965. Τον Ιούνιο του '65 ο Τζόνσον βγάζει λόγο στο Πανεπιστήμιο του *Howard* και ξεφουρνίζει στο αμερικανικό έθνος ότι το κακό με τους μαύρους προέρχεται «από τη μαύρη οικογένεια και τη (διαφορετική) φύση των μαύρων». Μερικοί θεωρούν ότι ο Τζόνσον υιοθέτησε την άποψη *Moynihan* για να παρακάμψει τις υποσχέσεις του για βελτίωση της ζωής των μαύρων.

Η Έκθεση *Moynihan* δημοσιοποιείται το φθινόπωρο του 1965, διότι ήδη είχε αρχίσει να «διαρρέει» στον Τύπο (πιθανώς από τον ίδιο τον *Moynihan*).

Η έκθεση *Moynihan* προκαλεί οργή σε μαύρους και λευκούς προοδευτικούς ανθρώπους, αλλά η φιλοσοφία της πολιτικής απέναντι στους μαύρους γίνεται σιωπηλώς δεκτή από τις αμερικανικές κυβερνήσεις των τελευταίων 25 χρόνων.

Ακόμη και ο Νίξον, σε μια από τις σπάνιες εμφανίσεις του στην τηλεόραση, λέει το 1988 (!) ότι είναι ευχαριστημένος με την έκθεση *Moynihan*.

Ο *Moynihan*, αφού δούλεψε ως στενός συνεργάτης του Νίξον (εθεωρείτο ο «Κίσιγκερ» των εσωτερικών θεμάτων των ΗΠΑ, κράτησε δε για ενθύμιο την καρέκλα του γραφείου του όταν έφυγε), γίνεται πρεσβευτής στην Ινδία και τον ΟΗΕ, το 1976 εκλέγεται γερουσιαστής της Νέας Υόρκης και επανεκλέγεται το '82 και το '88.

Ο *Moynihan* στην Αμερική θεωρείται *liberal*, δηλαδή αριστερός!

Όμως την περίοδο αυτή, προς το τέλος της δεκαετίας του '60, έχει φουντώσει η αντίδραση κατά του πολέμου στο Βιετνάμ. Η έκθεση *Moynihan* κριτικάρεται βιάνα, όποτε η λευκή «ηγεσία» της Αμερικής χρησιμοποιεί πιο «αποτελεσματικά» μέτρα κατά των μαύρων. Χρησιμοποιεί το *COINTELPRO*, που είναι το *Counterintelligence Program* του *FBI*.

Το τι είναι το *COINTELPRO* το λέει το ίδιο το *FBI*.

«Σκοπός της νέας αυτής αντιπληροφοριακής προσπάθειας είναι να εκθέσουμε, να διασπάσουμε, να αποπροσανατολίσουμε, να δυσφημίσουμε ή, άλλως, να εξουδετερώσουμε τις δραστηριότητες των μαύρων εθνικιστών, οργανώσεων και ομάδων μίσους, την ηγεσία τους, τους αντιπροσώπους τους, τα μέλη τους και τους υποστηρικτές τους και να αντιπαραταχθούμε στην τάση τους για βία και πολιτική αναταραχή».

Το έγγραφο φέρει ημερομηνία 25 Αυγούστου 1967 και προέρχεται από τον αρχηγό του *FBI*, δηλαδή τον *Hoover*.

Η πιο γνωστή ενέργεια του *COINTELPRO* είναι η δολοφονία των δύο «Μαύρων Πανθήρων», στο Σικάγο, του *Fred Hampton* και του *Mark Clark*, στις 4 Δεκεμβρίου του 1969.

Δεκαοκτώ μέρες αργότερα, στις 15 Ιουλίου '67, στο *Newark* (μια μικρή πόλη κοντά στη Νέα Υόρκη, στην Πολιτεία του *New Jersey*) ξεσπούν ταραχές. Νεκροί: μαύροι 21, λευκοί 2. Οι ταραχές θεωρούνται από τις χειρότερες στην Αμερική και τερματίζονται στις 17 Ιουλίου.

Δώδεκα μέρες αργότερα, στις 27 Ιουλίου '67, ο Τζόνσον δημιουργεί την *Εθνική Συμβουλευτική Επιτροπή επί των Πολιτικών Αναταραχών*. Πρόεδρος της Επιτροπής διορίζεται ο *Otto Kerner*, κυβερνήτης της Πολιτείας του Ιλλινόις. Στόχος της Επιτροπής: «...να βρείτε την αλήθεια (σ.σ. για τη δυστυχία των μαύρων) και να την εκφράσετε στην έκθεσή σας».

Παρόλα αυτά και παρά τη θέληση του Τζόνσον, απ' όλο αυτό το «σαματά» βγαίνει ένα σημαντικό καλό: η Έκθεση *Kerner*, η οποία δημοσιοποιείται την 1 Μαρτίου '68.

Τα στοιχεία και τα συμπεράσματα της Έκθεσης *Kerner* είναι σημαντικά και συγκλονιστικά. Παραθέτουμε αυτά που επιτρέπει ο χώρος αυτού του χειμένου.

● Δίνει το προφίλ του ταραξία (*rioter**):

«Ο τυπικός ταραξίας δεν ήταν ένας αλήτης (*hoodlum*), καθ' εξιν κακοποιός ή η σάρα και η μάρα (*ri/ra*)... Αντίθετα ήταν ένας τηνέιτζερ ή νεαρός ενήλιξ... κάπως καλύτερα μορφωμένος από το Νέγρο γείτονά του και σχεδόν πάντοτε υποαπασχολούμενος ή απασχολούμενος σε χειρωνακτική εργασία. Ήταν υπερήφανος για τη ράτσα του και άκρως εχθρικός και προς τους λευκούς και προς τους Νέγρους της μεσαίας τάξεως και, αν και ήταν πληροφορημένος για τα πολιτικά, ήταν άκρως δύσπιστος προς το πολιτικό σύστημα και τους πολιτικούς ηγέτες»⁹.

Στις πρόσφατες ταραχές στο Λος Άντζελες, ο Μπους, ο (μαύρος) δήμαρχος, ο αρχιαστυνόμος (*chiefs*), οι (μαύροι και άσπροι) σχολιαστές της τηλεόρασης και των εφημερίδων κ.λπ. κ.λπ., όλοι τους συμφωνούν ότι οι ταραξίες ήταν *hoodlums*. Κανένας από όλους αυτούς τους «υπευθύνους» δεν έχει γνώση της Έκθεσης *Kerner*; Φαίνεται όμως ότι τους επόμενους μήνες ή χρόνια θα αναγκασθούν να την αποστηθίσουν.

● Δίνει το προφίλ του αντιταραξία (*counterrioter*):

«Πολλοί νέγροι αντιταραξίες περιφέροντο στους δρόμους και παρότρυναν τους ταραξίες να «ηρεμήσουν» (*«cool it»*). Ο τυπικός αντιταραξίας έμοιαζε... με την πλειοψηφία των Νέγων... που δεν συμμετείχαν... ήταν όμως πιο μορφωμένος και είχε υψηλότερο εισόδημα και από τον ταραξία και από τον μη-συμμετέχοντα»¹⁰.

Η κατανομή των συμμετεχόντων και των μη-συμμετεχόντων ήταν η εξής: ταραξίες 15%, αντιταραξίες 16%, θεατές 20 έως 25%, μη-συμμετέχοντες (έμειναν σπίτι τους) 48 έως 53%. Εντούτοις, στην πλειοψηφία τους οι Νέγροι από όλες τις παραπάνω κατηγορίες πίστευαν ότι πιο πολλά κερδήθηκαν παρά χάθηκαν από τις ταραχές.

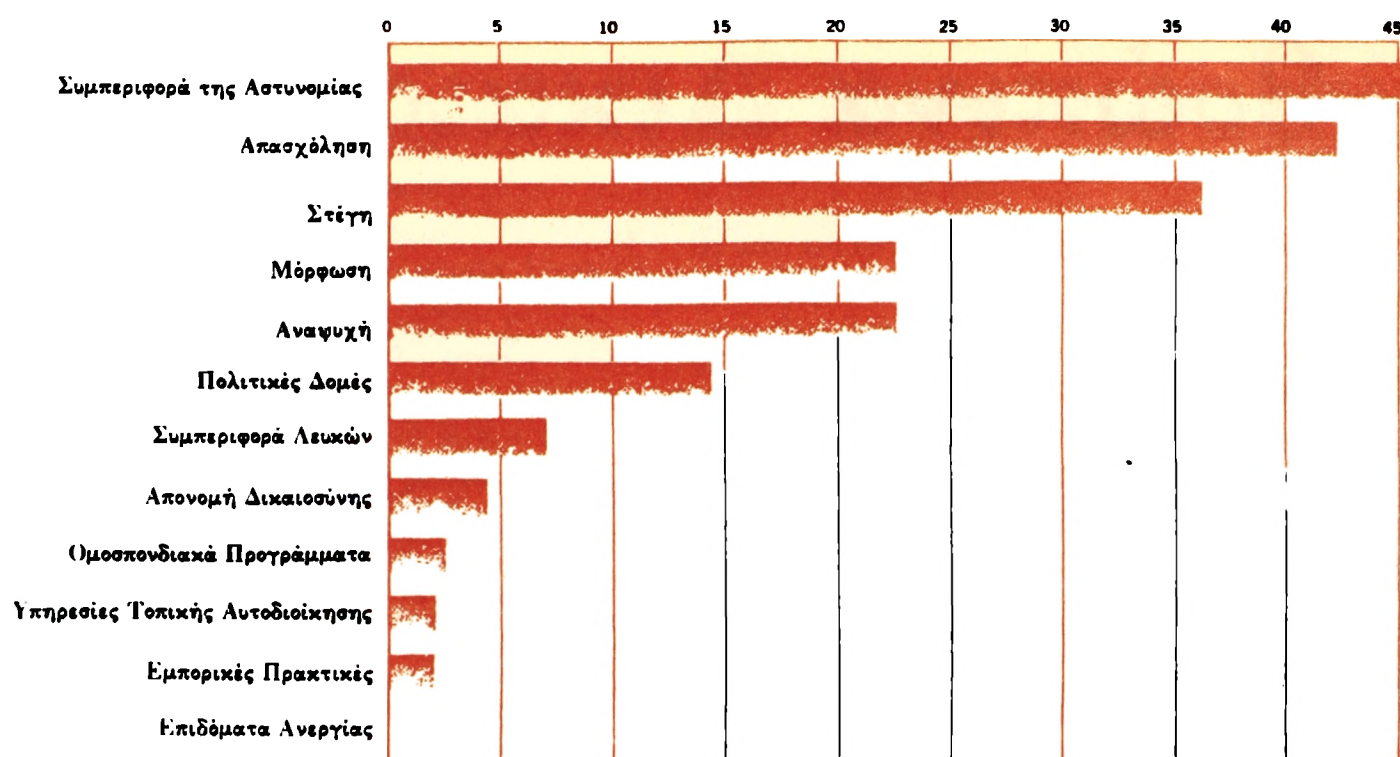
● Στιχομυθία ερευνητού της *Kerner* με 18χρονη Νέγρα, η οποία ομολογεί ότι συμμετείχε σε λεηλασία:

Ερευνητής: «Τι είναι λοιπόν ο Νέγρος εάν δεν είναι Αμερικανός;».

Αποκρινομένη: «Ο Νέγρος, θεωρείται σκλάβος στους λευκούς...»¹². (σ.σ. Η απόκριση δόθηκε το 1967).

Τα παράπονα των Νέγων για τις αδικίες εναντίον τους κατατάσσονται, ανάλογα με την έντασή τους, σε διάφορα επίπεδα. Στο πρώτο επίπεδο υπάρχουν: 1. Η συμπεριφορά της αστυνομίας, 2. Η ανεργία και η υποαπασχόληση και 3. Η ανεπαρκής στέγη.

* Η λέξη *riot* (ταραχή) υιοθετήθηκε από τον Τύπο γύρω στα μέσα της δεκαετίας του '60 για να μειώσει την αξία των εξεγέρσεων των μαύρων και να τις συνδέσει με τις ταραχές (*riots*) των εύπορων λευκών φοιτητών που γίνονται κάθε χρόνο στο *Ford Laudedale* της Φλόριδας.

(Το σύνολο αυτών των παραπόνων, βαθμολογημένο κατά ένταση, φαίνεται στη σχετική γραφική παράσταση).

● «Λέγεται πολλές φορές ότι οι συνθήκες για τους Νέγρους στις πόλεις των ταραχών έχουν βελτιωθεί με το χρόνο και δεν είναι ουσιαστικά διαφορετικές από τις συνθήκες για τους λευκούς. Οι διαπιστώσεις μας δείχνουν το αντίθετο... ευρήκαμε ότι οι Νέγροι ευρίσκονται σε έντονα μειονεκτική θέση...»¹⁴.

● Στην ερώτηση γιατί έγιναν οι ταραχές δίνεται η απάντηση ότι ανάμεσα στις αιτίες, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, από τις πιο θεμελιώδεις είναι η ρατσιστική στάση και συμπεριφορά των λευκών Αμερικανών προς τους μαύρους Αμερικανούς»¹⁵.

● Αξιολογώντας τα στοιχεία που παραθέτει η ίδια η Έκθεση Kerner αναφέρει: «Το καλοκαίρι του 1967, είδαμε στις πόλεις μας μια αλυσιδωτή αντίδραση φυλετικής βίας. Εάν είμαστε άφρονες κανένας μας δεν θα αποφύγει τις συνέπειες»¹⁶. Και συμπεραίνει: «Το Έθνος μας κινείται προς δύο κοινωνίες, μια μαύρη, μια λευκή —ξέχωρες και άνισες»¹⁷.

Και πάλι, ως ανεμένετο, η Έκθεση Kerner δεν βοήθησε να αλλάξουν τα πράγματα. Περιφρονήθηκε πλήρως τα επόμενα είκοσι χρόνια. Όμως, η φιλοσοφία του Μουνιχαν είχε «πέραση». Στις αρχές του 1970 ο Μουνιχαν στέλνει στον πρόεδρο Νίξον ένα υπόμνημα (memo) στο οποίο τον συμβουλεύει να υιοθετήσει μια πολιτική «καλοήθους παραμέλησης» («benign neglect») προς τα προβλήματα των μαύρων¹⁸. Έτσι έκλεισε η δεκαετία του '60. Από τότε μέχρι σήμερα όλοι οι πρόεδροι της Αμερικής, κυρίως δε ο Ρήγκαν και τώρα ο Μπους, εφήρμοσαν την πολιτική του benign neglect.

Δεκαετία του '80

Η «παραμέληση» συνεχίζεται και στη δεκαετία του '80. Ο Ρήγκαν και ο Μπους την θεωρούν ακόμη «καλοήθη». Όμως η Εθνική Ακαδημία Επιστημών της Αμερικής αισθάνεται την ανάγκη να κάνει κάτι. Το 1985 ξεκινάει μια μελέτη για το πώς «θα βελτιωθεί η θέση των μαύρων στην Αμερική»¹⁹. Τα αποτελέσματα της μελέτης εκδίδονται το 1989 σε ένα τόμο περίπου 600 σελίδων με τίτλο: «A Common Destiny» (Μια Κοινή Μοίρα). Το βασικό συμπέρασμα της μελέτης είναι ότι ναι μεν βελτιώθηκε η ζωή των μαύρων και λευκών τα τελευταία 50 χρόνια, όμως «οι μαύροι μένουν σημαντικά πίσω από τους λευκούς»²⁰.

Έτσι, φθάσαμε στο Λος Άντζελες και στον Rodney King. Στις 4 Μαΐου '92, ο επί του Τύπου του Μπους, ο Martin Fitzwater, πληροφορεί την ανθρωπότητα ότι τα κοινωνικά προγράμματα

(του Τζόνσον) που έδωσαν λεφτά στους μαύρους και «αγνόησαν» την ανάγκη για υπερηφάνεια στην κοινότητα (των μαύρων) είναι η αιτία που «τώρα πληρώνουμε το αντίτιμο». Η θεωρία του «φταίει το θύμα» του Μουνιχαν σε όλη της τη δόξα.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

Η ιστορία των λέξεων χαρακτηρισμού των μαύρων στην Αμερική έχει εν συντομία ως εξής:

1500 έως 1780: Slaves (σκλάβοι).

1780 έως 1960: Negroes, Niggers (η πλησιέστερη ελληνική απόδοση, του τελευταία είναι: σκυλάραπας), Boy (μικρέ).

1960 έως 1980: οι μαύροι απορρίπτουν το Negro και επιβάλλουν το Black.

1980 έως 1990: οι μαύροι απορρίπτουν το Black και επιβάλλουν το Afro-American.

1990 έως σήμερα: οι μαύροι μετατρέπουν το Afro-American σε African - American (κατά το Greek - American, Italian - American, κ.λπ.). Η σύντομη αυτή ιστορία των λέξεων αυτών μπορεί να δώσει κάποια απάντηση στα του κ. Fitzwater περί υπερηφάνειας.

ΠΗΓΕΣ

1. Styron, William, "The Confessions of Nat Turner", 1968, σελίδα επιλόγου.
2. Haywood Harry, "Black Bolshevik", Liberator Press, 1978, σελίδα 4
3. Raper, Arthur F., Ph.D., "The Tragedy of Lynching", Dover Publications, Inc., 1970, σελίδα 11.
4. Myrdal, Gunnar, "An American Dilemma", Harper & Brothers Publishers, 1944, τόμος 1, σελίδα ix.
5. Ginsburg, Carl, "Race and Media", Institute for Media Analysis, Inc., Monograph Series: No 3, σελίδες 4 και 5
6. TIME, 28 Ιουλίου 1967, σελίδα 12
7. Churchill, Ward & Vanderwall, Jim, "The COINTELPRO Papers", South End Press, 1990, σελίδα 92.
8. Blackstock, Nelson, "COINTELPRO The FBI'S Secret War on Political Freedom", Vintage Books, 1976, σελίδα 36.
9. Report of The National Advisory Commission on Civil Disorders, U.S. Government Printing Office, 1 Μαρτίου, 1968 σελίδα 64. (Από δω και πέρα θα αναφέρεται ως Kerner).
- 10-17. Kerner.
18. Ginsburg, σελίδες 30, 31
19. Jaynes, Gerald David & William, Robin M., Jr., "A Common Destiny", National Academy Press, 1989, σελίδα x
20. Jaynes, σελίδα 6
21. International Herald Tribune, 5 Μαΐου '92, σελίδα 1

Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στη Μ

ΙΣΡΑΗΛ

Η ΜΕΗ σε έκθεσή της (Μάρτιος '92) καταγγέλλει τις αρχές του Ισραήλ και ιδιαίτερα τη Γενική Υπηρεσία Ασφάλειας (GSS) για χρήση βασανιστηρίων εναντίον κρατουμένων Παλαιστινίων. Οι πρακτικές που κατονομάζονται δεν διαφέρουν από αυτές που χρησιμοποιούν όλα τα αστυνομικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα. Η στοιχειοθέτηση των καταγγελιών δεν αφήνει περιθώρια αμφιβολίας για το τι πραγματικά συμβαίνει σε όσους πέφτουν στα χέρια της GSS. Κι όλα αυτά τη στιγμή που το Ισραήλ επικύρωσε τον Αύγουστο του 1991 τη Διεθνή Σύμβαση για τα Βασανιστήρια, το άρθρο 2 παρ. 2 της οποίας ρητώς αναφέρει ότι καμιά «εξαιρετική περίπτωση» ούτε κατάσταση πολέμου ούτε εσωτερικό καθεστώς κατάστασης πολιορκίας δεν μπορεί να αποτελέσει δικαιώση των βασανιστηρίων. Το Ισραήλ δηλαδή παραβιάζει κατάφωρα το διεθνές δίκαιο. Οι καταγγελίες αυτές επιβεβαιώνονται επίσης από μια σειρά εκθέσεων άλλων διεθνών οργανώσεων πέραν των πληροφοριών που παρέχουν παλαιστινιακές οργανώσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

- Τον Ιούλιο του 1991 η Διεθνής Αμνηστία, σε μια εκτενή έκθεσή της, περιέγραφε λεπτομερώς τις μεθόδους των βασανιστηρίων στα ισραηλινά κρατητήρια, καθώς και το «σύστημα δικαιοσύνης» που επικρατεί στα Κατεχόμενα.

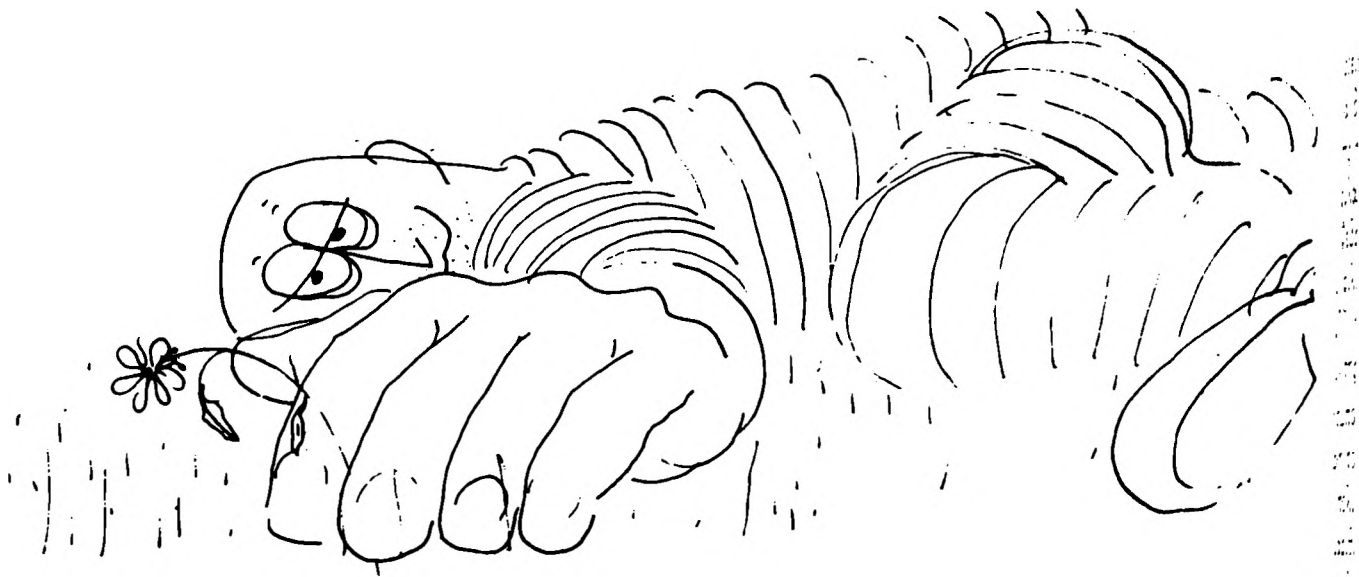
- Τον Ιούλιο του 1991 η Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού, επέστησε δημοσίως την προσοχή της ισραηλινής κυβέρνησης στην εφαρμογή των συστάσεων που είχε κάνει, πράγμα ασυνήθιστο για την πρακτική της οργάνωσης.

- Η ετήσια έκθεση του *State Department* για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα σε όλο τον κόσμο (1991) επιβεβαιώνει τις πρακτικές βασανιστηρίων.

- Πλήθος δημοσιευμάτων στο διεθνή και τοπικό Τύπο αναφέρονται σε πολλές περιπτώσεις παραβιάσεων και χρήσης βασανιστηρίων.

- Η περίπτωση του Παλαιστίνιου κρατούμενου *Mustafa Aka* που «πέθανε» στα χέρια της Ασφάλειας στις 4/2/92 προβάλεται εμφαντικά για να διαψεύσει τους ισχυρισμούς των κρατικών αρχών ότι δεν γίνεται βασανιστήρια.

Και γελοιοποιούνται έτσι οι ισχυρισμοί

Ενώ η ν έ α τ ά ξ η δεν φαίνεται να εδραιώνεται στη Μέση Ανατολή μετά τον πόλεμο στον Περσικό, τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Αίγυπτο, τη Συρία, το Ισραήλ εξακολουθούν βάνουσα να παραβιάζονται. Τα στοιχεία που αντλούμε από σχετικές εκθέσεις της οργάνωσης *Middle East Watch (MEW)* και που κατ' ανάγκην παραθέτουμε συνοπτικά, δίνουν μια πολύ χαρακτηριστική εικόνα της κατάστασης που επικρατεί στην περιοχή στον τομέα αυτό. Βέβαια, γεωπολιτικά και στρατηγικά συμφέροντα παρασιωπούν την κατάσταση που επικρατεί και ο διεθνής Τύπος ελάχιστα ασχολείται με αυτά τα θέματα, όταν δε παρεκκλίνει από τον κανόνα αυτό η κατ' επιλογήν στόχευση δύσκολα αποκρύπτει τις συγκυριακές πολιτικές σκοπιμότητες. Όμως έχουμε να κάνουμε με ένα πρόβλημα που έχει διεθνείς διαστάσεις και τα κριτήρια πρέπει να είναι ενιαία για όλες τις χώρες. Γιατί όσοι υποφέρουν από καταπίεση, διώξεις και βασανισμούς σε όλο τον κόσμο έχουν ένα κοινό και ευδιάκριτο χαρακτηριστικό: είναι άνθρωποι...

περί «μετρίας χρήσεως φυσικής βίας» που δεν είναι τίποτα άλλο παρά ένας επαίσχυντος ευφημισμός για τη χρήση βασανιστηρίων.

Η ισραηλινή κυβέρνηση παραμένει απαθής μπροστά στις καταγγελίες αυτές, παρά τις ερωτήσεις στη Βουλή (*Knesset*) και τις διαμαρτυρίες. Άλλωστε, η έκθεση της Επιτροπής *Landan* στην ουσία επιδοκιμάζει τα βασανιστήρια πράγμα που έχει φέρει το θέμα στο Ανώτατο Δικαστήριο. Το αυτί όμως της GSS, του πρωθυπουργικού γραφείου και του υπουργείου Δικαιοσύνης δεν ιδρώνει. Ούτε πρόκειται να ιδρώσει από τις συστάσεις της ΜΕΗ που επιμένει ότι δεν πρόκειται για οριακές περιπτώσεις αλλά για συστημα-

τική χρήση μεθόδων βασανισμού κάτω από σαφείς υπηρεσιακές οδηγίες.

ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Η έκθεση της ΜΕΗ για τα ανθρώπινα δικαιώματα στην Αίγυπτο που δόθηκε στη δημοσιότητα τον περασμένο Μάρτιο, είχε τη μορφή συνέντευξης Τύπου (22/2) των εκπροσώπων της για να αντιμετωπίσουν τα παραπλανητικά δημοσιεύματα του αιγυπτιακού Τύπου που ούτε λίγο ούτε πολύ ισχυρίστηκαν ότι τα συμπεράσματα της έρευνας που έκανε η οργάνωση στήρυ φυλακές της Αιγύπτου αποτελούσαν επιδόχολο χιμασία της κυβερνητικής πολιτικής! Μ

η Ανατολή

τέτοια χονδροειδή προπαγάνδα υποχρέωσε την ΜΕΥ να δώσει στη δημοσιότητα τα προσωρινά της πορίσματα από επιτόπια έρευνα σε 6 φυλακές της Αιγύπτου, τον Ιανουάριο και Φεβρουάριο του 1992. Στις φυλακές αυτές «φιλοξενούνται» 9.778 κρατούμενοι, το 27% περίπου του «πληθυσμού» των φυλακών της Αιγύπτου.

Οι εκπρόσωποι της ΜΕΥ επισκέφθηκαν και τη φυλακή του *Tora Isikbal* όπου βρίσκονται 400 πολιτικοί κρατούμενοι και δέχτηκαν πολυάριθμες μαρτυρίες κρατουμένων —όσων τόλμησαν και αφήγησαν τις συνθήκες— για τις συνθήκες σύλληψης, μεταχείρισης κατά την ανάκριση, διαβίωσης στις φυλακές. Τις μαρτυρίες αυτές η ΜΕΥ θεωρεί απόλυτα αξιόπιστες. Προκύπτουν κατά συνέπεια σοβαρά στοιχεία για τη συμπεριφορά της Κρατικής Ασφάλειας (SSI), του οι μέθοδοι της κατά την ανάκριση των «υπόπτων» δεν διαφέρουν από τα ψυχολογικά και σημαντικά βασανιστήρια παρόμοιων υπηρεσιών σε άλλα κράτη όπου η έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι άγνωστη.

Ακόμα κι όσοι «απολύονται» από τις φυλακές με βάση δικαστικές αποφάσεις παραμένουν υπό κράτηση μέχρις ότου οι αρχές να κδώσουν νέα εντάλματα σύλληψης! Σωτηρία δηλαδή δεν υπάρχει. Έτσι, άγνωστος αριθμός τέτοιων κρατουμένων ούτε καν εμφανίζεται στα επίσημα στατιστικά στοιχεία. Όσο για τις συνθήκες διαβίωσης και τη μεταχείριση στις φυλακές, ο κατάλογος της αβυσσότητας είναι μακρύς.

Τέλος, σύμφωνα με τα στοιχεία που έδωσε το υπουργείο Εσωτερικών της Αιγύπτου στην ΜΕΥ, υπήρχαν στις φυλακές 584 πολιτικοί κρατούμενοι χωρίς να έχει απαγγελθεί καμιά συγκεκριμένη κατηγορία εναντίον τους.

ΣΥΡΙΑ

Ραγική είναι η κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Συρία σε τέτοιο βαθμό μάλιστα που η έκθεση της ΜΕΥ (9/3/92) να θεωρεί πρόοδο την προσαγωγή σε δίκη των κρατουμένων, γιατί απλούστατα η κράτηση χωρίς δίκη κρατάει σε αυτή τη χώρα δεκαετίες ολόκληρες. Όλα αυτά, βέβαια, είναι απολύτως φυσιολογικά» εφόσον στη χώρα ισχύει ακόμα η «κατάσταση πολιορκίας» που έχει ηρυχθεί το Μάρτιο του 1963, όταν το κόμ-

μα Μπάαθ κατέλαβε την εξουσία.

Προς τα τέλη του 1991 η κυβέρνηση της Συρίας αμνήστευσε κάπου 3.500 πολιτικούς κρατούμενους. Αλλά το φωτεινό αυτό διάλειμμα δεν διήρκεσε πολύ. Οι συλλήψεις πολιτικών αντιπάλων του καθεστώτος ξανάρχισαν με ζήλο.

Ο πρόεδρος Άσαντ είχε ήδη εξασφαλίσει την επανεκλογή του στο αξίωμα για μια νέα 7ετή θητεία στις 17/11/91 «ομόφωνα» από τη Βουλή. Άλλωστε ήταν και ο μόνος υποψήφιος. Και η «εκλογή» αυτή επικυρώθηκε πανηγυρικά με λαϊκό δημοψήφισμα στις 2/12/91 κατά το οποίο επέτυχε το ωραίο ποσοστό επιδοκιμασίας του 99,98%, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία.

Στη χώρα αυτή συντρίβεται η παραμικρή απόπειρα απλού ενδιαφέροντος για τα ανθρώπινα δικαιώματα που θεωρείται «πολιτική δραστηριότητα». Οργανώσεις τέτοιου είδους δεν γίνονται, βέβαια, ανεκτές από το καθεστώς. Η ανοχή που επέδειχνε ο Άσαντ έναντι του Δικηγορικού Συλλόγου, που ύφωνε φωνές διαμαρτυρίας για την ωμή καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τερματίστηκε με σκληρά μέτρα το 1980 και 1981, όταν το καθεστώς έβαλε υπό τον έλεγχό του όλες τις επαγγελματικές οργανώσεις.

Ιδιαίτερο στόχο του καθεστώτος αποτελεί η πολιτικά ανεξάρτητη Επιτροπή για την Υπεράσπιση των Δημοκρατικών Ελευθεριών και των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (CDF), που ιδρύθηκε το 1989 και λειτουργεί παράνομα στη Συρία. Η Επιτροπή είναι δραστήρια στο εξωτερικό (Γαλλία και Γερμανία) και εκδίδει στα αραβικά δελτίο με τίτλο «φωνή της Δημοκρατίας» όπου καταγγέλλονται όλες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορούν να στοιχειοθετηθούν.

Τους τελευταίους μήνες διενεργήθηκαν νέες συλλήψεις μελών και οπαδών της Επιτροπής από τα οποία 20 ακόμα κρατούνται. Ο Στρατιωτικός Κλάδος Ερευνών της Συρίας, μια από τις 12, όπως εκτιμάται, οργανώσεις ασφάλειας του καθεστώτος, δείχνει ιδιαίτερη δραστηριότητα στην καταδίωξη των «υπόπτων», στη σύλληψη και μετέπειτα μεταχείρισή τους στα διάφορα κέντρα ανακρίσεως.

Η έκθεση της ΜΕΥ αναφέρει ότι στη Συρία υπάρχουν χιλιάδες πολιτικών κρατουμένων χωρίς δίκη και απαγγελία κατηγορίας. Μερικοί μένουν στις φυλακές πάνω από 20 χρόνια χωρίς δίκη.

Περιττό να προστεθεί ότι και η Συρία, όπως κι άλλες χώρες της περιοχής, έχει υπογράψει διεθνές συνθήκες για τα ανθρώπινα και πολιτικά δικαιώματα τα οποία βέβαια άνετα καταρρακώνει, καθώς επίσης κι όλες διατάξεις στο δικαίωμα της σύστημα αναφέρονται σε στοιχειώδη δικαιώματα του πολίτη. □

Οι εκδόσεις **ΤΡΟΧΑΛΙΑ**
παρουσιάζουν
το βιβλίο της χρονιάς
ΠΟΥ ΒΑΔΙΖΕΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ;
Επιμέλεια: **Μιχάλης Μοδινός**

Γράφουν:

Πάτρικ Ρήβερς, Έντουαρντ Γκόλντσμυθ,
Ζακ Τεϋ, Ρενέ Ντυμόν, Λέστερ Μπράουν,
Ζόντι Γιάκομπσον, Ίγκνασι Σαχς,
Μιχάλης Μοδινός, Μαρτίνος Γκαϊλίτς,
Γιώργος Πολίτης, Γιώργος Τσεκούρας,
Δημ. Παπαϊωάννου, Ηλίας Ευθυμιόπουλος,
Πάνος Πλαγιαννάκος, Δήμος Τσαντίλης
Γιάννης Σακιώτης

Ο πλανήτης Γη και η παγκοσμιοποίηση της οικολογικής κρίσης

Στην προσπάθεια κατανόησης του κόσμου μας και των παγκοσμίων τάσεων, το επιτελείο της ΝΕΑΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ, σε συνεργασία με τους επιφανέστερους — παγκοσμίως — διανοητές περί τα οικολογικά πράγματα, είχε επεξεργασθεί ένα ειδικό τεύχος, που είδε το φως της δημοσιότητας τον Ιανουάριο του 1990. Τώρα οι εκδόσεις ΤΡΟΧΑΛΙΑ, ανέλαβαν την επεξεργασία και σύνθεση σε ανάτομο του τεύχους εκείνου, αφενός διότι έτεινε να εξαντληθεί, αφετέρου διότι η αγορά έδειχνε να πιστεύει ότι το υλικό αυτό όφειλε να λάβει τη «διαρκέστερη» μορφή του βιβλίου. Όμως αποφασίσθηκε ο εμπλουτισμός του τόμου αυτού με ορισμένα κεφάλαια που έλειπαν από το τεύχος εκείνο της ΝΕΑΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ, η αφαίρεση ορισμένων άλλων και η αναδιάταξη της ύλης υπό το φως των αλλαγών αυτών. Ελπίζουμε ότι το σύνολο θα φανεί στον αναγνώστη, πιο ολοκληρωμένο, μια και τώρα μπορεί να θεωρηθεί ότι καλύπτονται σε γενικές γραμμές τα προσφιλή στην οικολογική προβληματική θέματα.

Σε συνεργασία με το επιτελείο
της **Νέας Οικολογίας**

Κεντρική διάθεση:
ΕΚΔΟΣΕΙΣ Τροχαλία, Βιβλιοπωλείο
Γριβαίων 5 (πάροδος Σκουφά 64)
10680 Αθήνα, Τηλ. 3646426, Fax: 3621932

Οι διαταραχές που θεραπεύονται

Αυτή την στιγμή υπάρχουν στην χώρα μας γύρω στο ένα εκατομμύριο άνθρωποι που ζουν σε μια κόλαση. Η κόλαση αυτή κρατιέται κρυμμένη μέσα στο στενό οικογενειακό περιβάλλον από τους ίδιους αυτούς τους ανθρώπους.

Το πρόβλημα δημιουργείται από ένα μέλος της οικογένειας, το οποίο έχει μια διαταραχή. Τα παρακάτω παραδείγματα πραγματικών περιπτώσεων, δίνουν την εικόνα αυτής της κόλασης.

- Η Α... είναι δασκάλα. Κάθε μέρα της ζωής της καταναλίσκει γύρω στις πέντε ώρες για να πλένει τα χέρια της και το σώμα της, γιατί φοβάται τα μικρόβια.

- Ο Β..., για τον ίδιο λόγο, κάνει το ίδιο πράγμα επί δώδεκα ώρες την ημέρα. Αυτό έχει διαρκέσει επί δεκαετίες, κάτω από τα μάτια των υπολοίπων μελών της οικογένειας.

- Ο Γ... είναι δικηγόρος· όταν ήταν φοιτητής καθάριζε και ξανακαθάριζε το διαμέρισμά του (πλέοντας ακόμη και τους τοίχους) για πάνω από δέκα ώρες την ημέρα. Για να σταματήσει το μαρτύριο και να μπορέσει να βγάλει το πανεπιστήμιο, ο Γ... κλείδωσε το διαμέρισμα και κοιμόταν στα παγκάκια του πάρκου για δύο ολόκληρα χρόνια!

- Ο Δ... είναι δώδεκα χρονών, όλη την μέρα μαζεύει χνουδία, τα οποία τοποθετεί με τάξη κάτω από το κρεβάτι του. Εάν ένα άλλο μέλος της οικογένειας, απλώς ακουμπήσει τα χνουδία, ο μικρός Δ... παθαίνει υστερία.

- Η Ε... είναι δημοσιογράφος. Το διαμέρισμά της είναι γεμάτο μέχρι το ταβάνι με σκουπίδια και αυτή κινείται μέσα σε αυτό από «μονοπάτια», που έχει φτιάξει ανάμεσα στα σκουπίδια.

- Η Ζ... είναι δασκάλα, παντρεμένη με παιδιά. Το σπίτι της είναι γεμάτο σκουπίδια, με τον ίδιο τρόπο όπως της Ε... Ο σύζυγος της Ζ... παίρνει τα παιδιά, φεύγει από το σπίτι και ξεκινάει την διαδικασία για διαζύγιο, γιατί βλέπει ότι τα παιδιά κινδυνεύουν να καούν ζωντανά μέσα στο σπίτι.

- Ο Η... κάθε φορά που πηγαίνει στην τουαλέτα πρέπει να τραβήξει το καζανάκι δεκατρείς φορές ακριβώς. Γιατί νομίζει, ότι αν δεν το κάνει αυτό, τότε θα πάθει κακό είτε αυτός, είτε κάποιο μέλος της οικογένειάς του. Αυτό γίνεται επί δεκαετίες.

- Ο Θ... χρειάζεται πάνω από τρεις ώρες για να φάει το φαγητό του. Κάθε πρωί στο μπάνιο χρειάζεται πάνω από τρεις ώρες για να περιποιηθεί τον εαυτό του, ενώ τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας χτυπάνε την πόρτα του μπάνιου για να μπουν μέσα.

- Ο Κ..., που ήδη έχει περάσει την μέση ηλικία, νομίζει ότι εβίωσε τον μικρό γιο της γειτονικής του οικογένειας. Ούτε η γυναίκα του, ούτε οι γονείς του μικρού, αλλά ούτε και ο ίδιος ο μικρός κατόρθωσαν να τον πείσουν ότι ποτέ δεν είχε γίνει κάτι τέτοιο. Αυτό κράτησε πέντε χρόνια.

- Η Λ... πηγαίνει στη δημοτική. Όταν γράφει ή διαβάζει μια λέξη, για να γράφει ή να διαβάσει την επόμενη λέξη πρέπει να μετρήσει (από μέσα της) μέχρι το πενήντα ακριβώς. Όπως ήταν επόμενο, οι δάσκαλοι της την θεωρούν διανοητικώς καθυστερημένη και την στέλνουν σε ένα ειδικό σχολείο για καθυστερημένα παιδιά. Η Λ... δεν ήταν καθυστερημένη, αλλά δεν έλεγε σε κανέναν ότι μέτραγε μέχρι το πενήντα ανάμεσα σε κάθε λέξη και στην επόμενη λέξη.

- Ο Μ..., νέος άνθρωπος, καθώς οδηγεί περνάει πάνω από ένα εξόγκωμα που υπάρχει στο ασφαλτικό οδόστρωμα. Αμέσως του μπαίνει στο μυαλό ότι ο χαρακτηριστικός θόρυβος, που άκουσε, προήλθε από κάποιο ανθρώπινο σώμα πάνω από το οποίο πέρασαν οι τροχοί του αυτοκινήτου του. Κάνει στροφή, περνάει και ξαναπερνάει από το ίδιο σημείο του δρόμου, για να βεβαιωθεί ότι δεν υπάρχει πτώμα. Το ότι δεν υπάρχει πτώμα δεν τον πείθει ότι δεν σκότωσε ποιον με το αυτοκίνητο.

● Η Ν... σιχαίνεται να πιάνει χρήματα πόμολα, διακόπτες ηλεκτρισμού και νερά τα παπούτσια της και τα σκεύη της κοίτας. Έχει πείσει τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς της να χειρίζονται όλα τα πράγματα πάνω για χατίρι της.

● Ο Ξ... παίρνει ταξί από το σπίτι του, πάει στο αεροδρόμιο. Στο μέσο της διαδρομής αρχίζει να αμφιβάλει εάν έκλεισε ο διακόπτης του ματιού της ηλεκτρικής καρέκλας στο σπίτι του. Γυρίζει στο σπίτι, τσεκάρει και ξανατσεκάρει το διακόπτη για συνεχείς ώρες. Όταν πια βγει για να πάει στο ταξί, που περιμενε όλη αυτή την ώρα, πάλι δεν είναι βέβαιος ότι έκλεισε καλά ο διακόπτης.

● Ο Ξ... παίρνει ταξί από το σπίτι του, πάει στο αεροδρόμιο. Στο μέσο της διαδρομής αρχίζει να αμφιβάλει εάν έκλεισε ο διακόπτης του ματιού της ηλεκτρικής καρέκλας στο σπίτι του. Γυρίζει στο σπίτι, τσεκάρει και ξανατσεκάρει το διακόπτη για συνεχείς ώρες. Όταν πια βγει για να πάει στο ταξί, που περιμενε όλη αυτή την ώρα, πάλι δεν είναι βέβαιος ότι έκλεισε καλά ο διακόπτης.

Ο κατάλογος των παραδειγμάτων συνεχίζεται για εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες. Η βιβλιογραφία αναφέρει ότι το 2 έως 3% ενός πληθυσμού παρουσιάζουν τέτοια προβλήματα. Δηλαδή 200 έως 300 χιλιάδες Έλληνες. Εάν δε δεχθούμε ότι το μέσο οικογενειακό έχει 4 μέλη, τότε κατά μέσον όρο υπάρχουν εκατομμύρια Έλληνες που αντιμετωπίζουν κάποιο πρόβλημα. Είναι το νούμερο που αναφέρεται στην αρχή αυτού του χειμένου.

Τους προηγούμενους αιώνες οι άνθρωποι που είχαν τέτοια προβλήματα, εθεωρείτο

τι «είχαν τον διάλογο μέσα τους» και πολλοί από αυτούς με την βοήθεια της θρησκείας, καίγονταν ζωντανοί. Ακόμη και σήμερα πολλοί από αυτούς σέρνονται από τις οικογένειές τους σε εξορκίστρες για να τους εξορκίσουν.

Αργότερα η επιστήμη τους χαρακτήριζε σχιζοφρενείς και τους έκλεινε στα τρελλοκομεία. Μόλις τα τελευταία 20 χρόνια άρχισαν να καταλαβαίνουν οι επιστήμονες ότι το πρόβλημα όλων αυτών των ανθρώπων δεν είναι ψυχολογικό αλλά σωματικό (βιολογικό). Δηλαδή ότι όλοι αυτοί οι άνθρωποι δεν είναι τρελλοί.

Οι άνθρωποι αυτοί πάσχουν από OCD (Obsession Compulsion Disorder).

Obsessions: είναι σκέψεις που εισβάλλουν στο μυαλό ενός ανθρώπου και επαναλαμβάνονται συνεχώς. Είναι δε σκέψεις δυσάρεστες έως αποκρουστικές.

Compulsions: είναι πράξεις που κάνει ένας άνθρωπος και που αισθάνεται εξαναγκασμένος να τις κάνει, για να αποφύγει τις δυσάρεστες σκέψεις (των obsessions). Χονδρικά: Οι O είναι σκέψεις, οι C είναι πράξεις. Η λέξη Disorder, στα αγγλικά, σημαίνει διαταραχή.

Το OCD θεωρείται ότι είναι σωματικό πρόβλημα, διότι έχει γίνει σχεδόν παραδεκτό ότι δημιουργείται όταν διαταραχθεί η ισορροπία στην ποσότητα μιας ουσίας, που ονομάζεται serotonin, η οποία υπάρχει στον εγκέφαλο του ανθρώπου και η οποία έχει την έργο να μεταφέρει μηνύματα ανάμεσα στα νευρικά κύτταρα του εγκεφάλου. Το εάν η ισορροπία διαταράσσεται, διότι υπάρχει περισσότερη ή λιγότερη serotonin, δεν έχει καθαριστεί ακόμη.

Το OCD επίσης θεωρείται, σχεδόν με βεβαιότητα, ότι είναι κληρονομικό. Επίσης γίνεται ότι οι συγγενείς ατόμων, που έχουν OCD, έχουν μεγάλη πιθανότητα να παρουσιάζουν τικ (διαταραχή του Tourette, όπως ονομάζεται). Τέλος, ως συγγενείς διαταραχές προς το OCD θεωρούνται η τριχοτιλλομανία (ξερίζωμα των τριχών του κεφαλιού, των φρυδιών, κ.λπ. από τον ίδιο ασθενή) και η κατάθλιψη.

Μέχρι πριν από λίγα χρόνια εθεωρείτο ότι δεν υπάρχει θεραπεία για το OCD. Μόλις τα τελευταία δέκα χρόνια άρχισαν να θεραπεύονται άνθρωποι με OCD.

Χρησιμοποιούνται δύο μέθοδοι θεραπείας. Η πρώτη γίνεται με τον έλεγχο της

συμπεριφοράς (behavior), ενώ η δεύτερη γίνεται με φάρμακα.

Η θεραπεία με έλεγχο της συμπεριφοράς (behavior therapy) γίνεται υπό την επίβλεψη γιατρών, που έχουν ειδικευτεί σε αυτή την μέθοδο τα τελευταία λίγα χρόνια και λέγονται behavior therapists. Ο ρόλος του γιατρού στην περίπτωση του OCD είναι μάλλον διδακτικός και όχι θεραπευτικός, όπως είναι θεραπευτικός στα ψυχιατρικά προβλήματα. Δηλαδή ο behavior therapist κατατοπίζει τον ασθενή και την οικογένειά του πάνω στο πρόβλημα και ακολούθως, ο ίδιος ο ασθενής με την βοήθεια ενός μέλους της οικογένειας (ή ενός φίλου) αντιμετωπίζει το πρόβλημα. Η αντιμετώπιση αυτή βασίζεται σε δύο σκέλη:

Το πρώτο είναι η έκθεση (exposure) στο πρόβλημα. Μέχρι τώρα οι άνθρωποι με OCD παροτρύνονταν να αποφεύγουν τις καταστάσεις που τους δημιουργούσαν άγχος,

π.χ. να αποφεύγουν να ακουμπούν βρώμικα αντικείμενα, αν αυτό ήταν το πρόβλημά τους.

Το δεύτερο σκέλος είναι η παρεμπόδιση της αντίδρασης (response prevention), που προκαλεί το πρώτο σκέλος. Δηλαδή, στο παράδειγμά μας, ο ίδιος ο ασθενής θα παρεμποδίσει την αντίδραση (response) στο άγγιγμα του βρώμικου, δηλαδή δεν θα πλύνει τα χέρια του.

Η θεραπεία με φάρμακα γίνεται κυρίως με δύο φάρμακα: το clomipramine (όνομα στο εμπόριο: Anafranil) και το fluoxetine (όνομα στο εμπόριο: Prozac). Βελτίωση του ασθενούς παρουσιάζεται, συνήθως, μετά από 4 έως 8 εβδομάδες συνεχούς λήψης του φαρμάκου. Τα φάρμακα αυτά, όπως όλα τα φάρμακα, έχουν παρενέργειες. Τα φάρμακα χορηγούνται υπό την επίβλεψη ψυχοφαρμακολόγου.

Η behavior therapy θεωρείται πιο απο-

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ Για άτομα που έχουν OCD

(Σημειώστε έτσι ☐ τα παρακάτω)

Ημερομηνία

Πόλη

1. Φύλο: Άνδρας ☐ Γυναίκα ☐

2. Ηλικία:

3. Εργάζομαι: Ναι ☐ Όχι ☐

4. Κατηγορία συμπτωμάτων OCD

- Σκέψεις βίας ☐
- Φόβος μόλυνσης ☐
- Θρησκευτικές σκέψεις ☐
- Ακατάσχετο πλύσιμο ☐
- Συνεχές τσεκάρισμα (κλειδαριές, διακόπτες) ☐
- Συνεχής επανάληψη (αριθμών, πράξεων, κ.λπ.) ... ☐
- Εξεζητημένη τάξη στα πράγματα ☐
- Μάξιμα άχρηστων αντικειμένων, σκουπιδιών, κ.λπ. ☐
- Ξερίζωμα τριχών κεφαλιού κ.λπ. (τριχοτιλλομανία) ☐
- Διάφορα άλλα συμπτώματα ☐

5. Πόσο χρόνο υπάρχει το OCD;

6. Το ερωτηματολόγιο αυτό συμπληρώθηκε:

Από τον ίδιο που έχει OCD ☐

Από συγγενικό πρόσωπο ☐

7. Υπάρχουν συγγενικά πρόσωπα που έχουν OCD;

Ναι ☐ Όχι ☐

8. Εάν υπάρχουν συγγενικά πρόσωπα με OCD σημειώστε την συγγένεια:

Γονείς ☐, Παππούς ☐, Θείος ☐, Εξάδελφος ☐, Παιδιά ☐,

Γιαγιά ☐, Θεία ☐, Εξαδέλφη ☐

Το ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ αυτό να σταλεί ανωνύμως στην διεύθυνση:

Περιοδικό ANTI Έρευνα για OCD

Δημοχάρους 60. 115 21 ΑΘΗΝΑ

δοτική (θεραπεία μέχρι και 80% των συμπτωμάτων). Η θεραπεία με φάρμακα είναι λιγότερο αποδοτική (θεραπεία μέχρι 60% των συμπτωμάτων), επιπροσθέτως οι παρενέργειες πολλές φορές είναι έντονες.

Σήμερα *behavior therapists* με πείρα στο OCD υπάρχουν μάλλον λίγοι και στην Αμερική και στην Ευρώπη, αφού η μέθοδος έχει ιστορία μόνο λίγων ετών. Ερευνώντας τους καταλόγους (μέχρι το 1989) των μελών της *Association for Advancement of Behavior Therapy*, βρήκαμε μόνο έναν Έλληνα γιατρό. Επίσης η βιβλιογραφία, που έχει ήδη αρχίσει να αναπτύσσεται, είναι κυρίως στην αγγλική γλώσσα. Κι αυτός είναι ένας πρόσθετος λόγος, πέρα από αυτόν που αναφέρθηκε προηγουμένως στην παραπομπή, που παρατίθενται οι αγγλικοί όροι μέσα σε παρένθεση ή που χρησιμοποιούνται ατόφιοι στο παρόν κείμενο. Μέρος της λύσης του προβλήματος του OCD είναι η αφομοίωση όλης της υπάρχουσας πληροφόρησης γύρω από το OCD, όχι μόνον από τον ασθενή, αλλά και από την οικογένειά του.

Νομίζουμε ότι όλα τα παραπάνω είναι άγνωστα στους Έλληνες που έχουν OCD και στις οικογένειές τους. Προτείνουμε στο ANTI να δημοσιεύσει την παρούσα επιστολή

και το επισυναπτόμενο ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.

Στους Έλληνες που έχουν OCD και στις οικογένειές τους κάνουμε έκκληση να συμπληρώσουν, ανωνύμως, το ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ και να το στείλουν στο ANTI.

Αν η ανταπόκριση είναι σημαντική προτείνουμε στους Έλληνες γιατρούς, που έχουν εξειδίκευση και πείρα ως *behavior therapists*, να έλθουν σε επαφή με το ANTI, να πάρουν το υλικό των ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ και να ξεκινήσουν μια έρευνα του OCD στην Ελλάδα και μια εκστρατεία κατατοπισμού αυτών που έχουν OCD και των οικογενειών τους πάνω στο θέμα αυτό. Στην προσπάθεια αυτή πρέπει να συμμετέχουν και τα πανεπιστήμια ή οποιαδήποτε άλλα ερευνητικά ιδρύματα.

Πριν μερικές εβδομάδες ένα ιδιωτικό τηλεοπτικό κανάλι παρουσίασε έναν συμπολίτη μας, που ζει σε κάποιο ίδρυμα για άτομα με ειδικές ανάγκες (έχει ελαφρά αναπηρία στο ένα πόδι), ο οποίος έχει γεμίσει την αυλή του ιδρύματος με παλιούς θερμοσίφωνες και άλλα άχρηστα πράγματα. Το ίδιο συμβαίνει και με το δωμάτιό του. Ο άνθρωπος πρέπει να έχει OCD. Οι δημοσιογράφοι του καναλιού με την βοήθεια και των άλλων

τροφίμων του ιδρύματος, εν την αγνοία τους, παρουσίασαν τον άνθρωπο περίτοι- σαν τρελλό και προέβαλαν την φιγούρα του (έστω φωτογραφημένη από πίσω) σε όλη την Ελλάδα. Εάν δεχθούμε πάλι τα νούμερα της βιβλιογραφίας, τότε το 18% των ανθρώπων με OCD αποθησαυρίζουν άχρηστα πράγματα έως σκουπίδια (ο αγγλικός όρος είναι: *hoarding*). Δηλαδή γύρω στα 54.000 σπίτια στην Ελλάδα είναι γεμάτα με σκουπίδια, πολλές φορές μέχρι το ταβάνι. Από αυτά γύρω στις 20.000 πρέπει να βρίσκονται στην Αθήνα.

Οι άνθρωποι σαν τον συμπολίτη μας του ιδρύματος και όλοι οι άλλοι που έχουν OCD όχι μόνο δεν είναι τρελλοί, αλλά αντιθέτως έχει αποδειχθεί ότι όσο βίαιες σκέψεις και να έχουν ποτέ δεν κάνουν τις σκέψεις τους πράξεις. Είναι άνθρωποι πράσι. Δεν συμβαίνει το ίδιο όμως, με όσους δεν έχουν OCD, αλλά πολλές φορές την βία της σκέψης την κάνουν πράξη.

Ίσως ήλθε η ώρα να αποκατασταθούν και να βοηθηθούν όλοι αυτοί οι άνθρωποι.

22/2/1999

Νίκος Ράπτης

ΟΤΙΟΝΟΣ

ΑΙΝΑΧΠ ΓΟΡΤΗΠ

ΣΟΜΣΙΕΑΜ Ο
ΣΗΚΙΡΟΤΣΙ ΣΗΤ
ΣΑΙΤΑΡΚΟΜΗΔΛΑΙΣΟΣ

σάμσάκ σκίτιόσπ στ ισάκ σίρσάθ πκίνωσνσάκ νρτ σά σκίτιχά
(σάμσάθσάκ σάπ σάμσάθσάκ σάπ)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΟΠΥΤΥΛΟΠ ΣΙΕΣΟΔΚΕ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΑΙΣΑΡΠΟΝΙΟΙΟΚ • ΑΙΣΑΤΕΡΕΥΣ
ΕΠΕ ΒΙΒΛΙΩΝ ΣΗΣΗΝΙΚΑΙΑ
• ΑΙΣΗΘΑ 87 800 • 8 ΤΟΠΤΟΛΑΣ
8787008 • 8787008 • 8787008

ΠΟΛΥΤΥΠΟ

Γιώργου Δημ. Κοντογιώργη

Πολιτικό σύστημα
και πολιτική

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ • ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ
ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΕΠΕ
ΣΑΛΟΓΓΟΥ 6 • 106 78 ΑΘΗΝΑ •
ΤΗΛ: 3645133 • FAX: 3607878

ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Η ΑΔΙΑΧΩΡΗΤΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΕΝΑΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ
ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ ΜΕ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ • ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ
ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΕΠΕ
ΣΑΛΟΓΓΟΥ 6 • 106 78 ΑΘΗΝΑ •
ΤΗΛ: 3645133 • FAX: 3607878

Θεαματική η αύξηση παραγωγικότητας της ΔΕΗ

Θεαματική αύξηση της παραγωγικότητας, των επενδύσεων σε νέα έργα, αλλά και ταχύτατη προώθηση της αναδιοργάνωσης και του εκσυγχρονισμού της, παρουσιάζει σήμερα η ΔΕΗ. Όπως προκύπτει από τον απολογισμό του έργου της Επιχείρησης κατά το 1991, η ΔΕΗ εμφανίζει:

1. Επενδύσεις σε νέα έργα ύψους 110 δισ. δραχμών κατά το 1991, με ιδιαίτερη έμφαση στις νέες μεγάλες θερμοηλεκτρικές μονάδες, στα υδροηλεκτρικά έργα και στις ήπιες και ανανεώσιμες μορφές ενέργειας. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι προχωρούν με γρήγορους ρυθμούς:

— Τα νέα μεγάλα υδροηλεκτρικά έργα στο Θησαυρό, την Πλατανόβρυση και το Τέμενος του Νέστου, στον Ιλαρίωνα του Αλιάκμονα και στη Μεσοχώρα του Αχελώου.

— Η νέα θερμοηλεκτρική μονάδα της Κρήτης, στα Χανιά.

— Τα επτά (7) μεγάλα αιολικά πάρκα σε Λέσβο, Άνδρο, Σάμο, Χίο, Ψάρα, Κρήτη και Εύβοια.

— Νέα μεγάλης κλίμακας έργα στα Ορυχεία, την Παραγωγή - Μεταφορά και τη Διανομή.

— Μεγάλα έργα προστασίας του περιβάλλοντος, όπως ηλεκτροστατικά φίλτρα νέας τεχνολογίας για τις λιγνιτικές μονάδες, αποκατάσταση εδαφών στα ορυχεία κ.λπ. για την ενίσχυση της κοινωνικής συνεισφοράς που επιβάλλεται να έχει η ΔΕΗ.

— Η υποδομή σε μελέτες και έρευνες ώστε να αρχίσουν μέσα στο 1992 και οι κατασκευές των μεγαλύτερων μέχρι σήμερα έργων παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στη Μακεδονία μας, το Λαύριο, το Αλιβέρι, την Ήπειρο.

2. Βελτίωση του δείκτη παραγωγικότητας της Επιχείρησης κατά 9,2 ποσοστιαίες μονάδες, λόγω συμπίεσης των δαπανών εκμετάλλευσης και αύξησης της απόδοσης του ανθρώπινου δυναμικού και της υλικότεχνικής υποδομής της Επιχείρησης.

3. Αν και μπήκαν μπροστά νέες μονάδες παραγωγής, όχι μόνο δεν αυξήθηκε, αλλά αντίθετα μειώθηκε ο αριθμός των εργαζομένων στη ΔΕΗ. Η δύναμη του τακτικού προσωπικού στα έτη 1990-1991 μειώθηκε κατά 1.500 άτομα και το 1992 προβλέπεται να μειωθεί και άλλο.

4. Προώθηση του σχεδίου αναδιοργάνωσης και εκσυγχρονισμού της Επιχείρησης με τη στενή συνεργασία διοίκησης και εργαζομένων.

Προϋπολογισμός 1992

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο προϋπολογισμός της ΔΕΗ για το 1992, όπως προκύπτει από την εισηγητική του έκθεση προς τον υπουργό Εθνικής Οικονομίας της 16/3/92.

Τα κύρια σημεία του προϋπολογισμού μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

Με υπόθεση τελικής μείωσης του πληθωρισμού στο 12% (Δεκέμβριος '92) και μέσης τιμής πληθωρισμού κατά το 1992, της τάξεως του 15% (18 + 12:2%), η αύξηση των προ αποσβέσεων δαπανών εκμετάλλευσης περιορίζεται σε 9,7%.

Αν ληφθεί υπόψη ότι στο ποσοστό αυτό αύξησης περιλαμβάνεται και:

α. Η αύξηση των δαπανών που πηγάζει από την αύξηση του όγκου της παραγωγής Η/Ε κατά το 1992 (αύξηση της παραγωγής κατά 1.111 GWH, δηλαδή κατά 3,4% έναντι του 1991).

β. Η αύξηση των δαπανών που πηγάζει από τη δυσμενή υδραυλικότητα (κάλυψη από άλλες πηγές 1.256 GWH, οι οποίες αποτελούν το 3,8% της ετήσιας παραγωγής Η/Ε και προέρχονται από τη διαφορά μεταξύ της αρχικά αναμενόμενης για το 1992 μέσης υδραυλικότητας και της διαμορφωμένης σήμερα κατάστασης, η οποία χαρακτηρίζεται από τη χειρότερη ξηρασία της τελευταίας 30ετίας).

Είναι προφανές ότι η συμπίεση των δαπανών εκμετάλλευσης που επιτυγχάνεται είναι της τάξης του 12,5% = (15 + 3,4 + 3,8 - 9,7) δηλαδή ιδιαίτερα σημαντική.

Δαπάνες επενδύσεων

Όπως ενδιαφέρεται και στην εισηγητική έκθεση, η Επιχείρηση, στην προσπάθειά της να συμπίσει τις πάσης φύσεως δαπάνες, όχι μόνο στον τομέα της εκμετάλλευσης, αλλά και στον επενδυτικό τομέα, προχώρησε σε μια επανεξέταση των επενδυτικών σχεδίων, έργο προς έργο και φάση προς φάση, έτσι ώστε να προσδιορίσει ένα *minimum* επενδυτικών δαπανών, που θα εξασφάλιζε οριακά την ομαλή συνέχιση των έργων που βρίσκονται ήδη στο στάδιο της κατασκευής και την έναρξη της κατασκευής των απολύτως αναγκαίων από τα νέα έργα.

Η επανεξέταση αυτή κατέληξε σε έναν προϋπολογισμό επενδύσεων συνολικού ύψους 164,3 δισ. δραχμών, ο οποίος παρουσιάζεται αναλυτικά, κατ' είδος εγκαταστάσεων, στους οικείους πίνακες του προϋπολογισμού.

Στο ποσό αυτό περιλαμβάνεται και το ποσό των 5 δισ. δραχμών, που αντιπροσωπεύει τις καταβαλλόμενες κατά τους πρώτους μήνες του 1992 αναθεωρήσεις τιμών

για εργασίες επενδύσεων της προηγούμενης χρήσης.

Θα πρέπει, επίσης, να επισημανθεί ότι οι επί σειρά ετών δραστικές περικοπές των επενδύσεων της ΔΕΗ από την Πολιτεία, έχουν οδηγήσει σε συσσωρεύσεις και πολύ εύθραυστες καταστάσεις, έτσι ώστε, οποιαδήποτε περαιτέρω μείωση του υποβαλλόμενου προϋπολογισμού επενδύσεων θα οδηγούσε σε αναστολή ορισμένα απολύτως απαραίτητα για την κάλυψη των αναγκών μας σε Η/Ε νέα μεγάλα έργα του 10ετούς αναπτυξιακού προγράμματος, με προφανή συνέπεια την ουσιαστική ανατροπή του προγράμματος και την επέκταση και επιδείνωση των ελλειμμάτων Η/Ε και μετά το 1994.

Περιορισμός δανεισμού

Ο συνολικός αναγκαίος δανεισμός της ΔΕΗ κατά το 1992 διαμορφώνεται στο ποσό των 120,6 δισ. δραχμών και είναι ελαφρώς χαμηλότερος από το δανεισμό του 1991 (121,3 δισ. δραχμές), παρά το γεγονός ότι:

Μετά τα 120,6 δισ. δραχμές το 1992, η επιχείρηση θα χρηματοδοτήσει επενδύσεις ύψους 164,3 δισ. δραχμές, θα χρηματοδοτήσει δηλαδή επενδύσεις υψηλότερες κατά 54,6 δισ. δραχμές από τις επενδύσεις του 1991 (109,7 δισ. δραχμές).

Μειώσεις των τιμών

Η εξυπηρέτηση του χρέους (χρεολύσια και τόκοι) θα απορροφήσει το 1992 το 36,5% των εσόδων εκμετάλλευσης, έναντι 43,8% το 1991. Υπάρχει δηλαδή ουσιαστική βελτίωση και στον τομέα αυτό, της τάξης των 7,3% ποσοστιαίων μονάδων.

Όπως έχει ήδη ανακοινωθεί, η μέση αύξηση των τιμών της Η/Ε το 1992 περιορίζεται σε 7%, δηλαδή 8 ποσοστιαίες μονάδες κάτω από τον αναμενόμενο μέσο πληθωρισμό του 1992.

Η κατά το 1991 αύξηση ήταν 15% από 1/4/1991, που σε ετήσια βάση ισοδυναμεί με 11,25% (μέσος πληθωρισμός 1991,20%).

Αυτό σημαίνει ότι οι αυξήσεις των τιμών της Η/Ε το 1991 και 1992, είναι κατ' έτος 8 περίπου ποσοστιαίες μονάδες κάτω από το μέσο πληθωρισμό.

Σημειώνεται, ότι στις βασικές υποθέσεις του εγκεκριμένου αναπτυξιακού προγράμματος της επιχείρησης, γίνεται αναφορά σε δύο ποσοστιαίες μονάδες κάτω από τον πληθωρισμό.

Το αποτέλεσμα της εκμετάλλευσης αναμένεται να διαμορφωθεί στο ύψος των 7,1 δισ. δραχμών (κέρδος). □

ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΟΥ BINTAL NAKÉ

• Η επιστολή που ακολουθεί, γεμάτη με αντιρρήσεις για όσα υποστήριζε ο Βιντάλ - Νακέ στο προηγούμενο τεύχος:

Κυρίες και κύριοι του ANTI, Πού και πόσο φάξατε για να ανακαλύψετε τον τέτοιο που, όπως μας λέτε, ονομάζεται Πιέρ Βιντάλ - Νακέ; Και τι πράγμα είναι αυτή η *Ecole des Hautes Etudes* στην οποία λέτε ότι κατηγτητεύει; Πού τον βρίκατε τον «ιστορικό» της ελληνικής αρχαιότητας για να σας διδάξει ότι οι Μακεδόνες δεν ήσαν Έλληνες, επειδή, λέει, έκαναν πόλεμο με τους Αθηναίους; Μα κατά τη λογική του (ή μήπως και τη λογική σας;) και οι Αθηναίοι δεν ήσαν Έλληνες αφού έκαναν πόλεμο με τους Σπαρτιάτες. Ούτε οι Σπαρτιάτες ήσαν Έλληνες αφού έκαναν πόλεμο με τους Μεσσήνιους κ.ο.κ.

Τα όσα κραυγαλέως ψευδή, αηδιαστικώς εμπαθή, γελοία και αυθαίρετα ιστοριολογούνται από τον συνεντευξιαζόμενό σας δεν αξίζουν την παραμικρή προσπάθεια αντίκρουσής τους. Αντικρούονται άλλωστε από το ποταπό και αυθάδες ύφος, με το οποίο υποδηλώνεται ασφαλώς και το ανάλογο ήθος, του «ιστορικού» σας. Πέρα όμως απ' όλα αυτά προκύπτει το ερώτημα: τον βρήκατε ή σας βρήκε;

Ευχαριστώ για τη φιλοξενία

Σταμάτης Σχουρίδης

Καλαμωτή Χίου

• Και δεύτερο γράμμα έφτασε για τη συνέντευξη του Βιντάλ - Νακέ:

Κύριε Διευθυντά, Με κατάπληξη διάβασα στο περιοδικό σας τις απόψεις του κ. Πιέρ Βιντάλ - Νακέ περί Μακεδονίας. Ο κύριος αυτός, όπως αναφέρετε, είναι ιστορικός της ελληνικής αρχαιότητας και ενδιαφέρεται επίσης και για την σύγχρονη ιστορία.

Σαν ιστορικός της ελληνικής αρχαιότητας ο κ. Βιντάλ - Νακέ όμως είναι δυνατόν να μην ξέρει ότι οι αρχαίοι Μακεδόνες ήταν Έλληνες; Ότι ο Αλέξανδρος σαν αρχιστράτηγος όλων των Ελλήνων διέδωσε τον ελληνικό πολιτισμό και την ελληνική γλώσσα σε όλον περίπου τον τότε γνωστό κόσμο; «Αλέξανδρος Φιλίππου και οι Έλληνες πλην Λακεδαιμονίων εκ των βαρβάρων των την Ασίαν κατοούντων». Και μόνον αυτή η αφιέρωση του Αλέξανδρου όταν έστειλε τις περσικές ασπίδες στον ναό της θεάς Αθηνάς στην Ακρόπολη, εκτός από τα άλλα αρχαία κείμενα, είναι αρκετή για να δείξει ότι και ο ίδιος ήταν Έλληνας και γνώριζε ότι όλος ο στρατός του αποτελείτο από Έλληνες.

Επίσης σαν ιστορικός της σύγχρονης ιστορίας ο κ. Βιντάλ - Νακέ είναι δυνατόν να μην καταλαβαίνει τι μελλοντική απειλή θα μπορούσε να αποτελέσει για την Ελλάδα η αναγνώριση των Σκοπίων με το όνομα Μακεδονία και να ισχυρίζεται ότι αυτό έχει την ίδια σημασία με την... «μακεδονική φρουτοσαλάτα»; Είναι δυνατόν να αγνοεί τους λόγους, για τους οποίους ο Τίτο ονόμασε Μακε-

δονία το τμήμα αυτό της Γιουγκοσλαβίας, την φοβερή και πολύ μεθοδική προπαγάνδα των Σκοπίων επί τόσα χρόνια, την παραχάραξη της ιστορίας, τα τεράστια χρηματικά ποσά (εντελώς δυσανάλογα προς τις οικονομικές τους δυνατότητες) που δαπανούσαν για τον σκοπό αυτό;

Ο κ. Βιντάλ - Νακέ μας λέει ότι έχουμε έμμενες ιδέες, ότι η στάση της Ελλάδας φανερώνει μια μορφή παθολογίας, κ.λπ. Λυπάμαι, αλλά αν ο κύριος αυτός έχει τέτοια άγνοια για την ιστορία, ενώ είναι ιστορικός, και δείχνει τέτοια ανεκδιήγητη αφέλεια σε θέματα που και ένας ανόητος θα καταλάβαινε, τότε νομίζω ότι είναι η δική του στάση που αποτελεί μια μορφή παθολογίας και μάλιστα σε πολύ προχωρημένο στάδιο.

Πιστεύω όμως ότι ο κ. Βιντάλ - Νακέ ούτε τόσο αφελής είναι ούτε τόσο αμαθής. Άλλοι θα πρέπει να είναι οι λόγοι που τον κάνουν να λέει τα όσα λέει.

Όσο για την κ. Τ. Παπαδοπούλου που πήρε την συνέντευξη από τον κ. Βιντάλ - Νακέ, αν δεν με απατά η μνήμη μου, είχε εκφράσει σε προηγούμενο τεύχος του ANTI την γνώμη ότι τα Σκόπια πρέπει να ονομασθούν Μακεδονία και τα ανέφερε μάλιστα με το όνομα αυτό και η ίδια. Φαίνεται λοιπόν ότι βρήκε τον κατάλληλο άνθρωπο για να υποστηρίξει την θέση της.

Είναι όμως πολύ λυπηρό που ένα περιοδικό σαν το ANTI δημοσιεύει «απόψεις» αυτού του είδους και μάλιστα σε εποχή που η χώρα μας αντιμετωπίζει

τόσο μεγάλα και επικίνδυνα προβλήματα.

Φιλικά
Ν. Γεωργίου

«ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ»

• Κι άλλα ερωτήματα για το «Μακεδονικό» και για τα Σκόπια.

Αγαπητό ANTI, Είναι άραγε το επιτελείο σου τόσο σίγουρο ότι η μελλοντική ειρήνη στα Βαλκάνια εξασφαλίζεται καλύτερα με την χωρίς όρους αυτοδιαμόρφωση του νέου κράτους των Σκοπίων;

Είναι η άποψη αυτή βγαλμένη από μελέτη της από τα 1870 Ιστορίας του «μακεδονικού» ζητήματος και από μελέτη της Ιστορίας του σκοπιανού ομόσπονδου κράτους;

Είναι, ακόμα, σίγουρο ότι η καπιταλιστική και εθνικιστική νέα ζωή αυτού του κράτους θα εξαρτάται από τη λαϊκή βούληση κι όχι από τα συμφέροντα ενός εγχώριου κατεστημένου και διαφόρων ξένων δυνάμεων; Είναι άραγε γνωστό σε σας ότι στους οικοδόμους του κατά τα 1944 ιδρυθέντος σκοπιανού κράτους, θεωρείται ότι περιλαμβάνονται και εκείνοι που έκαναν τα δύο κινήματα κατά του ΕΛΑΣ στα 1944; Όταν δηλαδή αυτός ήταν ο μόνος τότε υπεύθυνος για την φρούρηση των ελληνικών συνόρων και που φυσικά τους ετσάκισε όταν κατάλαβε που το πήγαιναν...

Ο με πολλές απορίες αναγνώστης σου

Γιάννης Ζωγράφος

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΑΡΤΟΜΑΤΣΙΔΗΣ

Το παλιό κτίριο

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

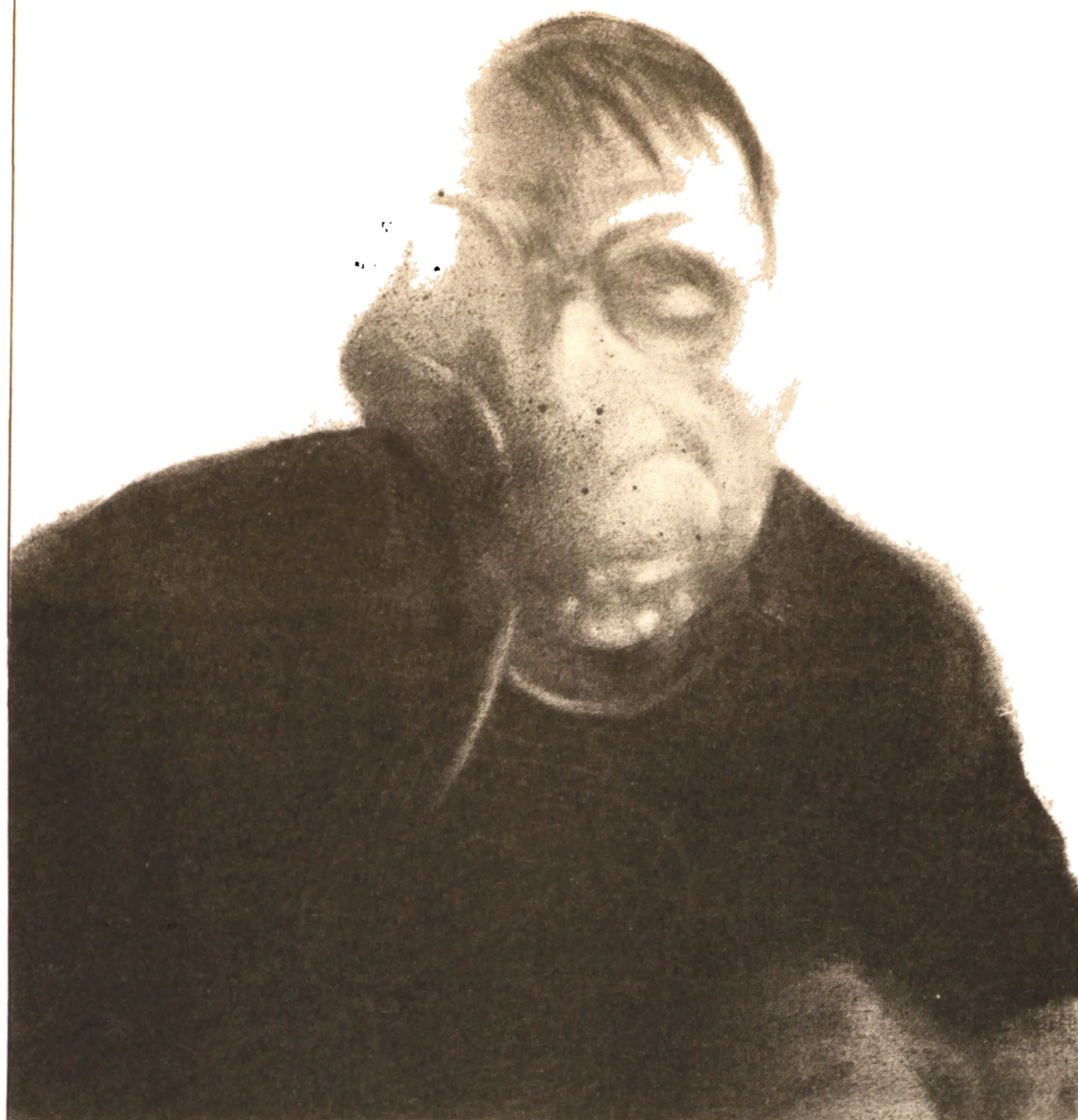
ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

Άλέξανδρος Κοτζιάς

ΤΑ ΑΘΗΝΑΪΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

καί δύο δοκίμια για τό χρόνο

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΣΠΟΥΔΗ ΓΙΑ ΑΥΤΟΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ - ΤΡΙΠΤΥΧΟ (ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ), 1985-86

ΦΡΑΝΣΙΣ ΜΠΑΙΗΚΟΝ

Η ΩΜΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Μοναχικός και μοναδικός, ο Φράνσις Μπαϊηκον που πέθανε στην Ισπανία, υπήρξε ηγετική μορφή της νεοπαραστατικής ζωγραφικής, που έζησε στον αστερισμό του πάθους και ζωγράφισε βίαια την ωμότητα των πραγμάτων. Για τον Μπαϊηκον γράφουν η ιστορικός της Τέχνης Μάρθα Χριστοφόγλου και η ζωγράφος Έρση Χατζηαργυρού

(σελ. 50-52)

ΓΡΑΦΟΥΝ:

Α. ΖΑΡΜΠΑΛΑΣ
Μ. ΘΕΟΔΟΣΟΠΟΥΛΟΥ
Β. ΚΑΛΑΜΑΡΑΣ
ΗΛ. ΚΑΝΕΛΛΗΣ
Π. ΚΟΥΝΕΝΑΚΗ
ΕΛ. ΜΑΡΑ
ΑΘ. ΣΧΙΝΑ
Δ. ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ
ΑΝΤ. ΦΡΑΝΤΖΗ
Ε. ΧΑΤΖΗΑΡΓΥΡΟΥ
Β. ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
Μ. ΧΡΙΣΤΟΦΟΓΛΟΥ

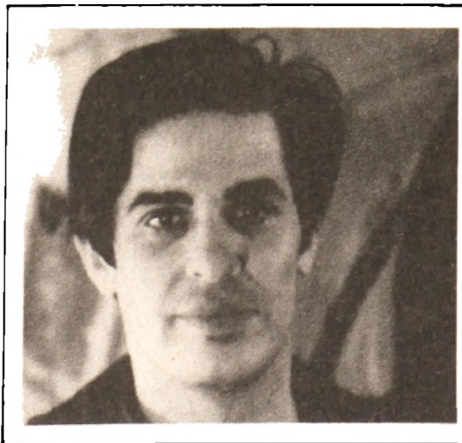
Α. ΖΑΡΜΠΑΛΑΣ

Έλληνας της Αλβανίας, ο Ανδρέας Ζαρμπαλάς εμφανίζεται για πρώτη φορά στα γράμματα με μια σημαντική ποιητική συλλογή. Κι έχει ενδιαφέροντα πράγματα να πει.

ΣΕΛ. 52

Λ. ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ

Με μαθητές - ηθοποιούς του εργαστηρίου αρχαίου δράματος, ο Λ. Βογιατζής ανεβάζει «Αντιγόνη» —και μιλάει στην Π. Κουνενάκη: «Οι νέοι έχουν απεριόριστες δυνατότητες».

ΣΕΛ. 53

Μ. ΝΤΗΤΡΙΧ

Η Λόλα - Λόλα δεν υπάρχει πια. Υπήρξε γυναίκα - παγίδα ή γυναίκα - φετίχ; Γράφουν η Ελ. Μάρα και ο Ηλ. Κανέλλης.

ΣΕΛ. 56

Κι αν θα
διψάσεις για
νερό / θα
στίψουμε ένα
σύννεφο / κι αν
θα πεινάσεις για
ψωμί / θα
σφάξουμε ένα
αηδόνι.

ΝΙΚΟΣ
ΓΚΑΤΣΟΣ

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ BACON

της Μάρθας Χριστοφόγλου

Ο θάνατος του Francis Bacon συγκίνησε κάπως λιγότερο από το θάνατο του Picasso, του Dali, ακόμα και του Warhol. Δεν πειράζει. Ο φυσικός θάνατος, σήμερα, ενός διάσημου καλλιτέχνη μεγάλης ηλικίας, δεν ενδιαφέρει, παρά μόνον ως αφορμή για βιαστικά αφιερώματα, αναδρομές και αποτιμήσεις, οι οποίες, με τη σειρά τους, ενδιαφέρουν μόνο λίγους φιλότεχνους. Και ο Bacon ήταν απλώς ένας διάσημος καλλιτέχνης μεγάλης ηλικίας. Προσφιλέστατος στους Έλληνες ζωγράφους, αλλά όχι λαϊκός θρύλος ούτε κοσμική βεντέτα.

Με αφορμή το θάνατό του γράφτηκε και αυτό το κείμενο, ως είθισται. Ελάχιστος φόρος τιμής στο ζωγράφο, μέγιστος στην επικαιρότητα.

Γεννήθηκε στο Δουβλίνο το 1908, από Άγγλους γονείς. Δεν σπούδασε τίποτα. Άλλαζε συχνά τόπο διαμονής, με μονιμότερη έδρα το Λονδίνο. Από το 1930 περίπου, ασχολείται αποκλειστικά με τη ζωγραφική. Στο ξεκίνημά του ανιχνεύονται μερικές θετικές επιδράσεις, πικασσικές και σουρρεαλιστικές. Παρόλο που το έργο του (τότε) δεν ακολουθούσε τις αισθητικές επιταγές της εποχής, είχε αμέσως επιτυχία. Κατά τη δεκαετία του 1950, θεωρείτο ήδη «σημαντικός εκπρόσωπος της μεταπολεμικής ευρωπαϊκής ζωγραφικής». Την επόμενη δεκαετία, ο Γάλλος κριτικός Jean-Jacques Leveque διαπίστωνε ότι «η ανησυχητική σκιά του Bacon κυριαρχεί παντού». Μετά το θάνατο του Picasso, κατείχε μόνιμα την πρώτη θέση μεταξύ των ζώντων Ευρωπαίων καλλιτεχνών. Τα έργα του προκαλούσαν πάντα έντονες συζητήσεις, αλλά η αξία του δεν αμφισβητήθηκε παντού. Ιδού, εν ολίγοις, μια σχεδόν ειδυλλιακή περίπτωση καλλιτεχνικής καριέρας.

Στην ιστορία της ευρωπαϊκής ζωγραφικής, το έργο του Bacon έχει αξιοζήλευτη θέση, διότι η εμφάνισή του συνέπεσε με την πρωιμότερη φάση μιας σοβαρής αλλαγής του αισθητικού καθεστώτος της ευρωπαϊκής τέχνης: η αμφισβήτηση των αφηρημένων μορφών και η τελική επικράτηση των ρεαλιστικών τάσεων, που ολοκληρώθηκε κατά τη δεκαετία του 1960, ήταν ένα γεγονός καθοριστικό για την ιστορία της σύγχρονης τέχνης. Ο Bacon βρέθηκε, χωρίς να το επιδιώξει, πρωτοπόρος σε αυτή τη διαδικασία. (Ως «πρωτοπόρο» μπορούν να το επικαλούνται άνετα και πολλές μεταγενέστερες τάσεις, γιατί η δυναμική της ζωγραφικής του, από τη φύση της, υπερβαίνει την ευαισθησία μιας και μόνης γενιάς). Δεν ταυτίστηκε, βέβαια, με καμιά από τις ποικιλώνυμες σχολές εκείνης ή κάποιας επόμενης εποχής. Παρέμεινε μοναχικός και μοναδικός, όπως επιθυμούσε, αλλά αναγνωρίστηκε ως ηγετική μορφή της νεοπαραστατικής ζωγραφικής. Είχε, και εδώ, πολύ καλή τύχη.

Για να συμπληρωθεί η ευτυχής πλευρά της παρουσίας του Bacon στην ιστορία της τέχνης, επισημαίνουμε και τη σπάνια τύχη του στον τομέα της προβολής του έργου του. Πολύ λίγοι εικαστικοί καλλιτέχνες κατόρθωσαν να ακουστούν με τόσο ιδανικό τρόπο. Πέρα από την τρέχουσα κριτική, πέρα από τα μεγάλα ονόματα του καλλιτεχνικού χώρου που ασχολήθηκαν με την εργασία

του, υπάρχει γι' αυτόν (και για εμάς) η εξαιρετική συμβολή των δοκιμίων του Michel Leiris και των δημοσιευμένων συνομιλιών του ζωγράφου με τον David Sylvester. Προσωπικοί του φίλοι και οι δύο, πιστοί θαυμαστές αλλά και γνώστες των κανόνων του «περί τέχνης λόγου», ανέλαβαν να φωτίσουν έξυπνα με λέξεις το έργο του ζωγράφου.

Στην αποτελεσματική λειτουργία της δημόσιας εικόνας του Bacon, συνέβαλε επίσης ο τρόπος που ζούσε. Με ό,τι γινόταν γνωστό σχετικά με τη ζωή και την προσωπικότητά του, δημιουργείτο η εντύπωση ότι αυτός ο ζωγράφος ανήκει στην κατηγορία των ανθρώπων που βιώνουν έντονες εμπειρίες, ζώντας στον αστερισμό του πάθους. Υποτίθεται ότι αυτή είναι η κατηγορία των ακραίων καλλιτεχνών, των επαναστατών και ελαφρώς καταραμένων. Ανεξάρτητα από την αμφισβητήσιμη νομιμότητα τέτοιων απόψεων, η εμφανώς μη συμβατική ιδιοσυγκρασία του ζωγράφου ασκούσε μια δικαιολογημένη γοητεία, προσθέτοντας αίγλη και στο έργο του (και οδηγώντας κάποτε σε παρερμηνείες).

Αυτά, ως προς την περίπτωση Bacon, από εγχυκλοπαιδική άποψη. Μέσα σε αυτό το ευνοϊκό πλαίσιο αναπτύσσονται οι ουσιαστικές ποιότητες της ζωγραφικής του.

ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΛΟΓΙΑ

Ζωγραφίζει μεγάλους πίνακες, κατά κανόνα με λάδι, στην ανάποδη —την τραχιά— πλευρά του προετοιμασμένου μουσμά, και δεν χρησιμοποιεί βερνίκι. Τις περισσότερες φορές εικονίζονται ανθρώπινα σώματα ή πρόσωπα, πάντοτε φίλων, αλλά χωρίς μοντέλο και χωρίς προσχέδια. Συνήθως απομονώνει τα σώματα στο κέντρο της σύνθεσης, υψωμένα, σαν σε βάθρο, πάνω σε κάποιο έπιπλο, και περικλειόμενα από ένα είδος γεωμετρικού κυγκλιδώματος. Η υπόλοιπη έκταση του πίνακα μένει άδεια, ομοιόμορφη σαν φόντο, συχνά βαμμένη με ακρυλικό χρώμα.

Δηλωμένη πρόθεση του Bacon είναι «να αποφύγει την εικονογράφηση», δηλαδή την περιγραφική αναπαράσταση των φυσικών μορφών. Οι δηλώσεις του ζωγράφου, προσεκτικά σημειωμένες από τον David Sylvester, δεν αφήνουν αμφιβολία για τους στόχους του. Θέλει, λέει, να συλλάβει την εικόνα της πραγματικότητας και να αποδώσει την ουσία της, με τη μεγαλύτερη δυνατή ένταση, όχι αφηγηματικά, αλλά με την καίρια παρουσία της μορφής. Ανα-

Η Μάρθα Χριστοφόγλου είναι ιστορικός της τέχνης.

ζητάει κάτι νέο, εξαιρετικό, μια τεχνοτροπία απολύτως επινοημένη από τον ίδιο, αυθόρμητα, ώστε να αγγίξει την αλήθεια της ζωής. Μιλάει πολύ για τεχνική, για την κίνηση, για τις τυχαίες επεμβάσεις που καθορίζουν την πορεία του έργου, για χρώματα και υλικά... Οι περισσότεροι σύγχρονοι ζωγράφοι θα υπέγραφαν ευχαρίστως τα λόγια του (ίσως και τα έργα του, ορισμένοι).

Για έναν πληροφορημένο σημερινό φιλότεχνο, όσα εκτέθηκαν έως τώρα παραπέμπουν σε γνωστά, πάγια αιτήματα της μοντέρνας τέχνης, δεν παρουσιάζουν καμιά συγκλονιστική πρωτοτυπία. Αντίθετα, καθησυχάζουν. Σα να μην έχουν σχέση με την «ανησυχητική σκιά του *Bacon*». Και όμως, η περίπτωση *Bacon* θα ήταν ανεξήγητη (και μάλλον ανύπαρκτη) χωρίς αυτά τα οικεία, καθησυχαστικά και σχεδόν καθωσπρέπει στοιχεία. Χάρη σε αυτά ο *Bacon* έγινε ένας κλασικός της μοντέρνας τέχνης.

Οστούσο υπάρχουν και τα άλλα, τα δικά του, τα αποκλειστικά δικά του, παρά την τεράστια επίδραση που άσκησαν σε άλλους. Αυτά είναι «ανησυχητικά» σαν τη σκιά του, διότι προέρχονται από το νευρικό του σύστημα. Ο ίδιος αναφέρεται συχνά στο «νευρικό σύστημα», από και προς το οποίο κατευθύνονται οι εικόνες. Άλλη μια ψυχρή, προσεκτική διατύπωση, αλλά άκρως αποκαλυπτική, διότι περιέχει την πιο συγκινητική αντίφαση που χαρακτηρίζει τον *Bacon* και το έργο του: ένα είδος ζωικού ανθρωπισμού, αν μπορεί να το πει κανείς έτσι.

Τα σχόλια των τεχνοκριτών για τη ζωγραφική του *Bacon* (τα οποία ο ίδιος απέρριπτε), μιλούσαν για εξπρεσιονιστικές παραμορφώσεις, για φρίκη, μοναξιά και αλλοτρίωση, πόνο και απαισιοδοξία... Σκοτεινό και δακρύβρεχτο ρομάντσο, προϊόν μιας παρεξηγημένης εικονογραφικής ανάγνωσης, που όμως πουλάει. Αν μάλιστα ο καλλιτέχνης είχε πεθάνει νέος, αυτή η ανάγνωση οπωσδήποτε θα επικρατούσε. Κακά τα ψέματα όμως, μια άρρωστη ψυχή (ή, όπως θα το έλεγε ο *Bacon*, ένα μη υγιές νευρικό σύστημα) δεν μπορεί να παράγει μεγάλο έργο. Οι φιγούρες του *Bacon* δεν είναι πιο «φρικτές» από ένα δύσκολο μουσικό κομμάτι, είναι μόνο πιο ελεύθερες και φυσικές. Ο ίδιος ο ζωγράφος δεν είναι πιο «απαισιόδοξος» από ένα μεθυσμένο πολεμιστή, είναι απλώς πιο δημιουργικός. Και, βέβαια, πιο νηφάλιος, το σημαντικότερο.

Η νηφαλιότητα του *Bacon* επιτρέπει στο πάθος να λειτουργεί αποτελεσματικά. Η πειθαρχημένη σκέψη επιβλέπει τις παρορμητικές εκρήξεις, γιατί η γνησιότητα μιας έκρηξης δεν σημαίνει τίποτα, αν δεν αποδοθεί πειστικά. Ας λέει ο ζωγράφος ότι τα έργα του φτιάχνονται από μόνα τους, τυχαία. Πολλοί το λένε αυτό, για να τονίσουν την πηγαία γνησιότητα, το ανεξήγητο μοιραίο της καλλιτεχνικής πράξης. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, στον *Bacon*, διαφαίνεται και μια περίεργη σεμνότητα, όπου ο αυτοργός αναλαμβάνει μεν την ευθύνη του έργου, αλλά αποδίδει την επιτυχία του στην τύχη, όπως ο χριστιανός στο Θεό. Με τον ίδιο τρόπο, η άρνηση της φιλολογίας, των συμβολισμών και της περιγραφικότητας, παρόλο που διακηρύσσεται στο όνομα της καθαρής ζωγραφικής, είναι κατά βάθος μια ηθική στάση, είναι η αιδώς του *Bacon*. Αυτή του απαγορεύει κάθε συναισθηματισμό, κάθε κακόγουστη εξομολόγηση ή κενόλογη αναφορά σε ύποπτες περιοχές όπως, για παράδειγμα, η μεταφυσική, η ψυχανάλυση, οι μεγάλες ιδέες... Αυτή είναι η ελευθερία του και η φυλακή του. (Το ήξερε και το είπε, ότι η μόνη πραγματική ελευθερία είναι της φυλακής. Όχι η ελπίδα, ούτε η επιθυμία, αλλά η απεγνωσμένη νοητική

Φράνσις Μπαϊκον: Αυτοπορταίτο (1970)

πειθαρχία, η συνειδητή στράτευση στον απόλυτο έρωτα για τη ζωή, το αντίθετο του *lavaboui*, της αργόσχολης παθητικότητας, λέει, που δεν είναι ελευθερία, δεν είναι καν ζωή, αλλά πλήξη).

ΟΙ ΕΥΜΕΝΙΔΕΣ

Οι αναλυτές και εξηγητές του *Bacon* προτιμούν, όπως είναι φυσικό, να ασχολούνται με τα έργα που προσφέρουν ένα θεματικό περιεχόμενο ή έστω έναν τίτλο κατάλληλο για λεκτικό σχολιασμό. (Προσφορότερες αναδείχθηκαν οι παραλλαγές γνωστών θεμάτων του παρελθόντος, όπως ο πάπας του *Velasquez*, τα πορταίτα του *Van Gogh*, οι φωτογραφίες του *Muybridge*, η Σταύρωση, η Ορέστεια του Αισχύλου...).

Ο ζωγράφος, από την πλευρά του, έχει περίπου ηθική υποχρέωση να υποβαθμίζει τα φιλολογικά στοιχεία, ισχυριζόμενος ότι τα θέματα και οι τίτλοι δεν έχουν μεγάλη σημασία. Παράλληλα επιμένει ότι είναι αδύνατον να μιλήσει κανείς για αυτήν καθαυτή τη ζωγραφική. Μόνον τα γύρω από τη ζωγραφική μπορούν να λέγονται. Σωστά. Το ορθάνοιχτο στόμα που έβαλε ο *Bacon* στον πάπα Ιννοκέντιο Ι' (του *Velasquez*), δεν είναι ζωγραφική. Όταν ο ζωγράφος λέει ότι θέλησε να φτιάξει το στόμα του πάπα «σαν ένα ηλιοβασιλέμα του *Monet*», ζωγραφική θα ήταν μόνο αυτό το «σαν».

Παραμένουμε, λοιπόν, εμείς, με τα ρήματα και τα ουσιαστικά μας, γύρω και πάντως έξω από τη ζωγραφική. Ίσως απέναντι. Τυφλοί σαν δικαστές που κρίνουν την πράξη σύμφωνα με τους κώδικες της δικής τους τέχνης. Δέσμιοι της δικής μας αλαζονείας, της δικής μας ανασφάλειας, εξορκίζουμε το ξένο πράγμα με ευφημισμούς και άλλα σχήματα λόγου. Του γράφουμε ένα ρόλο. Σε τελευταία ανάλυση, τι άλλο θα μπορούσε να περιμένει από εμάς ο καλλιτέχνης, τι περισσότερο από εκείνο που θα περίμενε ο Ορέστης από τον Αισχύλο, από τους θεούς και από τις Ερινύες; Σίγουρα όχι ταύτιση, ούτε καν κατανόηση. Κάθαρση μόνο, αγάπη και μια αξιοπρεπή θέση στο νευρικό σύστημα του πολιτισμού μας, με φόντο το χορό των Ευμενίδων. □

«Πήγα στην έκθεση του Bacon»

της Έρσης Χατζηαργυρού

● Τις εντυπώσεις της από τα έργα του Bacon, που είδε σε δύο εκθέσεις του στο Παρίσι, όπως τις είχε καταγράψει στις ημερολογιακές της σημειώσεις, μεταφέρει στις γραμμές που ακολουθούν η ζωγράφος Έρση Χατζηαργυρού:

CLAUDE BERNAR, 6/2/77

ΠΗΓΑ στην έκθεση του Bacon. Είναι η πρώτη φορά που βλέπω συνολική δουλειά του δια ζώσης.

Μπαίνοντας στην γκαλερί «Claude Bernard», οι αντιστάσεις μου συσπειρώθηκαν σε ό,τι προσπαθούσε να τις καταβροχθίσει. Με αγκάλιασε ασφυκτικά ένα μεγάλο κυκλικό δωμάτιο με κυρτούς τοίχους, καμπύλες και λοξές γραμμές, κυκλικές φόρμες που συρρικνώνονταν συνεχώς πιέζοντας το κέντρο του κύκλου. Μα κέντρο σταθερό δεν υπήρχε. Άλλοτε ήταν το παραμορφωμένο πρόσωπο, άλλοτε το εκχυμωμένο μάτι, άλλοτε το εξαρθρωμένο γόνατο ή ο νιπτήρας ή ο γυμνός γλόμπος ή οι κυρτοί τοίχοι κι άλλοτε κάποια βέλη ή κύκλοι που τόνιζαν κάποιο γυμνό σημείο του πίνακα ή το μεγέθυναν σαν φακοί.

Φαντάσου σπειροειδείς κυκλικές κινήσεις που απολήγουν στα άπειρα διαφορετικά σημεία της περιφέρειας. Και μόνο πάνω μου —αν λογαριάσω τον εαυτό μου σημείο της ίδιας περιφέρειας— εύρισκαν συνεχώς το ίδιο κέντρο: το στομάχι μου.

Ήμουν το μόνο σταθερό αν και ευμετάβλητο κέντρο. Περιστοιχήθηκα από ανθρώπινες πετσοκομμένες μορφές εγκλωβισμένες στη συνεχή κίνηση του αυτοσφαδαμού. Φόρμες αφορμισμένες, «κακοήθεις» δημιουργούν τις ανθρώπινες παρουσίες του Bacon. Χρώματα μπλαβιά τόνιζουν τα παραμορφωμένα ζωτικά σημεία έτσι που πολλές φορές η ροδαλή σάρκα μοιάζει ατόπημα.

Ένας εξωτερικευμένος εσωτερικός ανεμοστρόβιλος αναδεύει κρεάτινους όγκους σε μια λυσσαλέα μάχη μετατόπισης ή διάλυσης ή φυγής (;) και τελικά κρανγαλέα σφριγηλής έμμονης παρουσίας.

Κι αν υπάρχει και το ηρωικό σε όλο αυτό το μένος —κι όχι το νευρωτικό— είναι που αυτές οι ανθρωπόμορφες ζωώδεις υπάρξεις τελικά δεσπόζουν ολοκληρωτικά του όποιου εσωτερικού χώρου βρεθούν εγκλωβισμένες και λειτουργούν σε πλήρη αντίστιξη με αυτόν.

Η αδυναμία να επηρεάσει το «εξωτερικό», το «εσωτερικό» και τανάπαλιν. Δύο παράλληλες πορείες μέσα στη φοβερή διάστασή τους και την αναγκαία συνύπαρξή τους, υφαινουν μια επιφανειακή αισθητική αρμονία συνδημιουργώντας έτσι μια απροσδόκητα «διστραμμένη» ερωτική καθήλωση. Τα κυρτά δωμάτια μέσα στα οποία περιφέρουν το δράμα τους οι μοναξιασμένες φιγούρες του Bacon είναι καθημερινά, απρόσωπα και απέριττα με μεγάλες χρωματικές επιφάνειες. Χρώματα ψυχρά αδυσώπητα. Θέλησα να παίξω με μια τελευταία κυκλική ματιά όντας στο κέντρο μιας ρουφήχτρας. Τρία τελάρα με σταμάτησαν κλείνοντάς με σε ένα ασφαλές τρίγωνο, σύμφωνα με την τυχαία —ίσως— τοποθέτησή τους.

α) Καθισμένη στο στρόβιλο της περιστρεφόμενης καρέκλας

γραφείου μια εκχυμωμένη ανδρική φιγούρα γράφει και την ακόμα πιο παραμορφωμένη εκδοχή της στο διπλανό καθρέφτη.

β) Η σκοτεινή παρουσία ενός άνδρα με το σακάκι αντίστροφα φορεμένο —το μπροστινό στην πλάτη— με ένα πόδι στην αρχή μιας κατακόκκινης σκάλας να ανάβει το φως με ένα τρίτο χέρι, γυμνό, σαρκοβόρο, караγκιοζένιο που φύτερωνε στον αριστερό του ντυμένο ώμο.

γ) Και τέλος η δίνη ενός εμετού σε ένα νιπτήρα που παρέσυρε και τη δική μου ναυτία.

Βγήκα στον καθαρό αέρα.

.....
Αν συμφωνεί κανείς με το ότι «όταν από το απρόσωπο του περιβάλλοντός του, από την ίδια την εποχή, παρόλη την ταραχή της, λείπουν οι σκοποί και οι ελπίδες, όταν αποκαλύπτεται μυστικά απελπισμένη, απροσανατόλιστη και χωρίς διέξοδο, όταν το ερώτημα που έχει τεθεί συνειδητά ή ασυνειδητά, σχετικά με την άμεση σημασία κάθε προσπάθειας και κάθε δράσης, αντιθέτει τη σιωπή του κενού, αυτή η κατάσταση πραγμάτων θα παραλύσει τις προσπάθειες ενός ίσιου χαρακτήρα και αυτή η επίδραση, πέρα από την ψυχή και την ηθική, θα απλωθεί ως το φυσικό και οργανικό τμήμα του ατόμου. Για να είναι διατεθειμένος να καταβάλλει μια αξιόλογη προσπάθεια που να ξεπερνά το μέτρο της κοινής πρακτικής, χωρίς η εποχή να μπορεί να δώσει μια ικανοποιητική απάντηση «για ποιο λόγο;», χρειάζεται μια ηθική μοναξιά και αμεσότητα που είναι σπάνια και ηρωικής φύσεως ή μια ιδιαίτερα ρωμαλέα ζωτικότητα*, βρίσκεται κοντά στον πυρήνα της δουλειάς του Bacon γιατί ει μη τι άλλο οι ανθρώπινες μωλωπισμένες φιγούρες του έχουν μια ζωώδη ρωμαλεότητα.

MAEGHT, 22/3/84

Η ΕΚΘΕΣΗ του Bacon στη «Maeght». Ξαφνιάζομαι. Κυριαρχεί το κόκκινο (vermillon), το γαλάζιο, το ανοιχτό πράσινο, τα άσπρα, οι ώχρες. Μεγάλα πολύ μεγέθη. Άλλη αίσθηση από εκείνη της Claude - Bernard. Εδώ το χρώμα «ομόρφηνε» το σπαραγμό. Είναι ηδονική η συμφιλίωση με το αδιέξοδο... Το θέμα του περιχαρακωμένο από ένα ανάλαφρα σχεδιαστικά κύβο και να ξεχειλίζει. Κάποια τοπία. Το τεράστιο τοπίο της άμμου —που είναι και το πρώτο που βλέπεις μπαίνοντας στην γκαλερί— μοιάζει με πλαδαρό ανθρώπινο αφορμισμένο κορμό. Αναρωτήθηκα κατά πόσο ένα χρώμα μπορεί να σε καταπιεί και να σε ξεράσει ανανεωμένο, με όρεξη για δουλειά. Μπορεί. Και σκέφτηκα ξαναβλέποντας Bacon ότι οι όποιες επιρροές του σε άλλους ζωγράφους —σκέφτομαι και κάποιους Έλληνες— στάθηκαν στα εξωτερικά του γνωρίσματα μετατρέποντας τα όποια ιδιαίτερα στοιχεία του, σε «δικές τους» διακοσμητικές νότες. Εδώ τα πάντα ακόμη και οι «ξεκάρφωτοι» γραφισμοί του ακολουθούν τον εσώτατο σφαδαγμό του τελάρου.

* «Μαγικό Βουνό», Thomas Man, μτφ.: Άρης Δικταίος.

«Οι νέοι

έχουν απεριόριστες δυνατότητες...»

• Ο σκηνοθέτης Λευτέρης Βογιατζής μιλάει στο ANTI

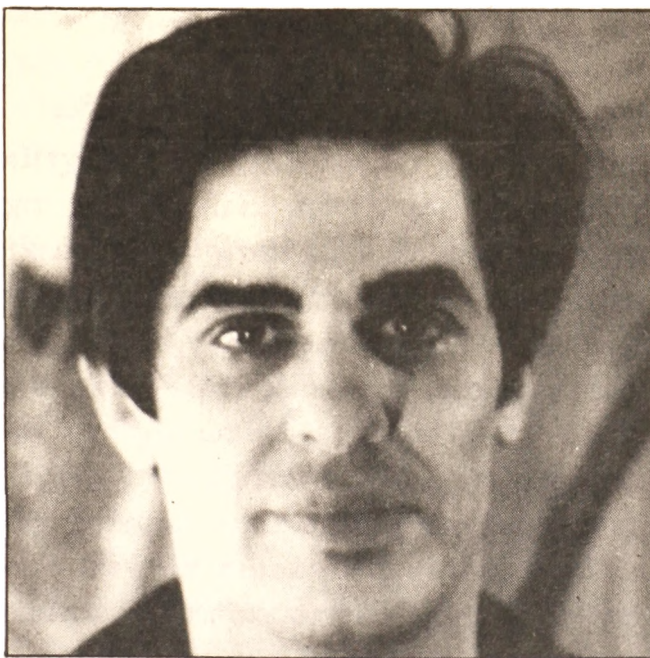
Μια ιδιότυπη πρεμιέρα αυτές τις ημέρες στο θέατρο της οδού Κυκλάδων: ο Λευτέρης Βογιατζής ανεβάζει την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή, με μαθητές - ηθοποιούς του εργαστηρίου αρχιού δράματος —που λειτούργησε τα τελευταία διόμισι χρόνια με χρηματοδότηση της ΕΟΚ. Ο σκηνοθέτης θέλοντας να δώσει τα απτά αποτελέσματα της δουλειάς που έγινε σε αυτό το εργαστήριο, παρουσιάζει την «Αντιγόνη» ως μια κατ' αρχήν απόπειρα πάνω στο αρχαίο δράμα. Τη μετάφραση έκανε ο ποιητής Νίκος Παναγιωτόπουλος, τα σκηνικά - κοστούμια ο αρχιτέκτων και ζωγράφος Αλέκος Λεβίδης, τα ηχητικά σχήματα που «ντύνουν» την παράσταση ο Σπύρος Σακκάς και παίζουν οι νέοι ηθοποιοί: Ευαγγελία Ανδρεαδάκη, Ράνια Σχίζα, Κερασία Σαμαρά, Γεράσιμος Μιχελής, Ταξιάρχης Χάνος, Νίκος Ζορμπάς, Θανάσης Ευθυμιάδης, Χαρά Δημοπούλου και Μάρα Μπαρόλα.

Με την ευκαιρία της παράστασης αυτής ο Λ. Βογιατζής μιλάει στο «ANTI», αναφερόμενος σε θέματα ερμηνείας, στη σχέση του με τους νέους ηθοποιούς, στο αρχαίο δράμα.

της Πέγκυ Κουνενάκη

• Σε τι ωφέλησε τη δουλειά σας το εργαστήριο που οργανώσατε τα τελευταία δύομισι χρόνια;

— Δεν θα μπορούσα να ασχοληθώ με την αρχαία τραγωδία, αν δεν είχα πίσω μου τη δουλειά που έγινε στο εργαστήριο. Δουλειά πολυεπίπεδη, που δεν είχε να κάνει μόνο με αυτό καθαυτό το θέμα της «Αντιγόνης», αλλά και με τους πολύ νέους ηθοποιούς που συμμετείχαν. Είχα μεγάλη ανάγκη να δουλέψω με νέους ηθοποιούς. Όσο ήμουν μικρότερος, είχα την τάση να θέλω να δουλεύω με συνομήλικους ή μεγαλύτερους ηθοποιούς. Μεγαλώνοντας όμως επιλέγω νεότερους. Πιστεύω πια, πως θα έπρεπε να δοθεί στους νέους ηθοποιούς η ευκαιρία να ασχοληθούν με το αντικείμενο της δουλειάς τους, ώστε, να τους αφορά πραγματικά. Να τους ωθήσει κάποιος, αυτό που νομίζουν ότι πιστεύουν, να το πιστέψουν αληθινά. Κάτι που είναι από τα πιο δύσκολα πράγματα στον κόσμο. Κι εγώ, πολύ αργά κατάλαβα ότι ήταν δύσκολο να πιστέψω αυτό που νόμιζα ότι πιστεύω. Με άλλα λόγια, πρώτα πιστεύεις και μετά πράττεις. Αυτού του είδους η πίστη δεν έχει θρησκευτική χροιά, αλλά έχει να κάνει με κάποια αδιόρατα πράγματα. Μπορείς να πιστέψεις σε κάτι και να μην το κάνεις ποτέ.

Ο Λευτέρης Βογιατζής

Εάν δεν φοβόμουν μήπως θεωρηθώ άκομπος —όπως μερικοί που λένε ότι το θέατρο δεν μετράει γι' αυτούς και ότι μπορούν να ζήσουν χωρίς αυτό— θα έλεγα πως, εφόσον πιστεύω στο θέατρο, μπορώ να ζήσω και χωρίς αυτό. Διστάζω όμως να το πω γιατί έτσι όπως έχει πολυχρησιμοποιηθεί η φράση, έχει χάσει πια την αξία της.

• Δουλεύοντας με νέους ανθρώπους, ποιο νομίζετε ότι είναι το επίπεδό τους;

— Ευθεία ερώτηση, στην οποία πρέπει να απαντήσω με την ακρίβεια που επιβάλλεται. Οι δυνατότητές τους είναι απεριόρι-

στες. Η δυνατότητα και το ταλέντο, όμως, είναι κάτι που υπάρχει σε πολλούς ανθρώπους. Το θέμα είναι τι θα κάνεις με αυτά. Πώς θα τα διαθέσεις; Σου χρειάζονται; Πώς θα τα εξελίξεις ώστε να αποκτήσουν αξία; Ξέρω ανθρώπους που είχαν όλα αυτά και δεν έκαναν τίποτα. Κι αναρωτιέμαι γιατί; Από την άλλη μεριά, οι δυνατότητες έχουν να κάνουν και με το τι ζητιέται. Με το τι αποκαλύπτεται από μια συνεργασία. Υπάρχουν συνεργάτες που χαϊδεύουν ο ένας τον άλλο, άλλοι που απαιτούν ο ένας από τον άλλο, αλλά όχι στο βαθμό που η απαίτηση να είναι ουσιαστική. Κι ακόμα, υπάρχουν συνεργασίες που μπορούν να κάνουν τον άλλο να ανθίσει, αν του λένε την αλήθεια, όμως, δυστυχώς συνηθίζουμε να «ανθίζουμε» μόνο όταν μας λένε φέματα! Υπάρχουν συνεργασίες που διατηρούν το μύθο ότι ο ηθοποιός δεν πρέπει να καταλαβαίνει και πολλά πράγματα· πράγματα που έχουν θριαμβεύσει. Θα ρωτήσει κανείς: αφού έχουν θριαμβεύσει δεν θα έπρεπε να τα ενστερνιζόμαστε; Καταντάει δε πολύ βαρετό να πιστεύεις για κάποιον ότι έχει περισσότερες ικανότητες απ' ό,τι ο ίδιος πιστεύει. Και να απαιτεί από σένα να πιστέψεις ότι έχει λιγότερες, γιατί αυτό τον βολεύει... Αυτό σημαίνει παράνοια στην τέχνη.

● Με τα συγκεκριμένα παιδιά όμως που συνεργαστήκατε, πώς ήταν τα πράγματα; — Αυτά τα παιδιά είναι ηθοποιοί που τους πήρα —τους περισσότερους— από το δεύτερο έτος της Σχολής. Προσπάθησα, σε σχετικά σύντομο διάστημα, να κάνω αυτό που όλοι οι σοβαροί άνθρωποι επιδιώκουν, όταν αρχίζουν να αντιλαμβάνονται κάτι από την ουσία του κόσμου που τους περιτριγυρίζει: δηλαδή, πως όσα μάθανε δεν χρησιμεύουν παρά αν τα ξεχνούν συνέχεια... Αυτό είναι μια τεράστια τεχνική, που στις μέρες μας έχει γίνει μοτίβο θεωρητικό. Γι' αυτό κι όταν ακούγεται χάνει το νόημά του. Κάντε πως δεν το ακούσατε...

Έχει όμως μια πρακτική αναγκαιότητα που δεν διδάσκεται θεωρητικά. Έπρεπε αυτά τα παιδιά —αν και σε μένα, που συνέβη πολλά χρόνια μετά από τις σπουδές μου, να ανακαλύψω δηλαδή για τον εαυτό μου κάποια πράγματα ξεχνώντας μερικά από όσα υποτίθεται ότι είχα μάθει— να τα ωθήσω, σε πολύ νεότερη ηλικία, να αποφασίσουν, να αναλάβουν την ευθύνη, να μάθουν πράγματι αν θέλουν να κάνουν αυτό που κάνουν. Πέρασαμε όλοι αρκετά δύσκολες στιγμές μέσα από έναν τόσο σοβαρό προβληματισμό. Αυτό που με ευχαριστεί τώρα πέρα από κάθε αποτέλεσμα —και είναι η πρώτη φορά που το νιώθω βαθιά, ίσως γιατί τελικά είμαι τόσο ανικανοποίητος με το αντικείμενο της δουλειάς μου— είναι πως, ό,τι και αν συμβεί, τα παιδιά αυτά επικοινωνήσαν μαζί μου κι εγώ μαζί τους κι αυτό δεν μπορεί παρά να φανεί στο μέλλον.

Είναι η πρώτη φορά που εκφράζομαι έτσι, χωρίς αμφιβολία —η αμφιβολία είναι η βαθύτερη ουσία του εαυτού μου— γιατί νομίζω πως με αυτά τα παιδιά έγινε δυνατόν να θιχτούν προβλήματα την κατάλληλη στιγμή· να σφραγιστούν με αυτά που θεωρώ ότι είναι ο μόνος τρόπος να έρχεσαι σε επαφή με την ουσία της δουλειάς σου: δηλαδή, με τη μεγαλύτερη φυσικότητα και εμπιστοσύνη στη δύναμη του καλού, να δημιουργείς συνεχώς προβλήματα στην ύπαρξη και την τέχνη σου...

Το εργαστήριο - στάδιο της παράστασης

● Πώς δούλεψε αλήθεια το εργαστήριο αρχαίου δράματος;

— Το εργαστήριο υπήρξε στάδιο της παράστασης. Στο διάστημα των διόμισι χρόνων που λειτούργησε το εργαστήριο, η «Αντιγόνη» δουλεύτηκε μόνο στα αρχαία ελληνικά. Τα παιδιά ξεκίνησαν να μελετούν το αρχαίο

κείμενο όπως θα έκαναν στο σχολείο. Με συντακτικό και γραμματική. Σε αυτό βοηθήθηκαν από τους φιλόλογους Μιχάλη Κοπιδάκη, Μαρία Δεληγιάννη και Βασίλη Λεντάκη. Θέλησα να ασχοληθώ με την αρχαία τραγωδία, αλλά πώς να ασχοληθείς με αυτό το θέμα, όταν όλοι νομίζουμε ότι γνωρίζουμε κάτι πάνω σε αυτό, ενώ στην πράξη δεν ξέρουμε τίποτα; Βέβαια, θα μπορούσε να πει κανείς πως θεωρητικά γνωρίζουμε τα πάντα... Είναι όμως έτσι;

Ξεκίνησα το εργαστήριο με την επιθυμία να περικυκλώσω το θέμα της αρχαίας τραγωδίας σε συνεργασία —σε πολλούς τομείς— με ειδικούς και με επίκεντρο την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή. Για πολλούς λόγους προσωπικούς, μερικοί από τους οποίους είναι και γενικοί: πολλοί από εμάς διδαχτήκαμε την «Αντιγόνη» στο Γυμνάσιο. Τι είδαμε όμως μέσα από αυτήν; Τι ήταν δυνατόν να δούμε κάτω από τις συνθήκες που διδάσκονταν τα αρχαία ελληνικά στο σχολείο; Νιώθω, για πρώτη φορά, ότι πρέπει να κερδίσω το να αισθάνομαι σαν Έλληνας, ότι μου ανήκει η περιοχή της αρχαίας τραγωδίας και να μην το θεωρώ αυτονόητο... Αυτή είναι μια αιτία πολύ σημαντική. Το περίεργο πάντως είναι ότι οι μαθητές του εργαστηρίου, οι περισσότεροι, δεν είχαν διδαχτεί αρχαία ελληνικά...

● Τελικά, πώς αποφασίσατε να ασχοληθείτε με την αρχαία τραγωδία; — Για μένα η τραγωδία είναι το πρόσχημα για μια πιο ουσιαστική αντιμετώπιση της σχέσης μου με το θέμα θέατρο, στη γενική μορφή του, ως υποκριτική και ως οτιδήποτε άλλο. Δεν περίμενα ποτέ ότι η αγάπη μου για τις αρχαίες τραγωδίες θα με έφτανε στο σημείο να δω αυτό που βλέπω τώρα με την εμπειρία μου με το εργαστήριο: ότι είναι απόλυτα σύγχρονα κείμενα που ευτυχώς, χάρις στο ότι δεν έχουμε καμιά συνέχεια στον τρόπο που παριστάνοντο, αφήνουν ένα πεδίο πολύ ελεύθερο μπροστά σου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι μπορείς να υπερβείς ορισμένα όρια. Εκεί βρίσκεται και το μυστικό μέτρο.

Λόγος και υποκριτική

● Αν και οι μαθητές - ηθοποιοί μελέτησαν το κείμενο στα αρχαία ελληνικά, η παράσταση γίνεται στα νεοελληνικά...

— Το θέμα είναι ότι η αρχαία τραγωδία διαθέτει μια γλώσσα και μια σύνταξη τόσο πυκνή, που κι ο Θεός ο ίδιος να κατέβαινε, πώς θα την απέδιδε. Αισθάνομαι ευτυχής που συνεργάστηκα με τον ποιητή Νίκο Παναγιωτόπουλο, γιατί έκανε συστηματική ε-

παλήθευση όλων των στοιχείων του κειμένου, κάτι που με ερέθισε να δουλέψω πάνω σε αυτό. Έπρεπε να γίνει αυτό το πέρασμα από την πυκνότητα της μιας γλώσσα στην αναλυτικότητα της άλλης, με τρόπο που να την κατανοεί ο ηθοποιός, μιας και η νέα ελληνική γλώσσα διαφέρει. Το στοιχείο ήταν: πως θα κινηθούμε, όχι πλέον στα στενά πλαίσια ενός εργαστηρίου και μιας παράστασης, αλλά στα ευρύτερα πλαίσια μιας προβληματικής που γεννήθηκε χάρις σε αυτό το εργαστήριο και οδηγήθηκε από τα ίδια τα πράγματα στη συγκεκριμένη αντιμετώπιση του λόγου και της υποκριτικής. Γιατί η προβληματική του λόγου και του τρόπου που χρησιμοποιείται στην αρχαία τραγωδία δεν μπορεί να διαφέρει από το λόγο και τον τρόπο που χρησιμοποιείται στην υποκριτική γενικά. Παράδειγμά μας, οι μεγάλοι ηθοποιοί του παρελθόντος με προεξέχουσα τη Κατίνα Παξινού, στην οποία ο λόγος και το σώμα ήταν ένα και το αυτό.

● Γιατί δεν ανεβάσατε την «Αντιγόνη» στα αρχαία ελληνικά, εφόσον οι μαθητές έκαναν σε αυτή τη γλώσσα τη διδασκόμενη;

— Γιατί πιστεύω ότι δεν μπορεί κανείς να κάνει μια παράσταση σε ξένη γλώσσα. Οποιοσδήποτε μιλάει μπορεί να είναι ίδιος με τις σκέψεις μερινές, ωστόσο, ελάχιστα καταλαβαίνει όταν τις ακούς. Άσχετα από ό,τι πιστεύω πάντως, η παράσταση της «Αντιγόνης» του Σπύρου Βραχωρίτη με είχε συνεπάρει. Θέληλα να παρατηρήσω, όμως, ότι ο πολιτισμός της εποχής εκείνης και ειδικότερα οι τραγωδίες βασιζόνταν στην ακοή. Σήμερα τα έργα είναι βασισμένα στο θέαμα. Τότε ακουγαν και δημιουργούσαν εικόνες, ενώ τώρα εθιζόμαστε σε εικόνες έτοιμες.

● Και πώς αποφασίσατε να ανεβάσετε ειδικά την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή;

— Ο πρώτος λόγος είναι ότι τη διδασκόμαστε στο γυμνάσιο. Αυτό το κείμενο αποτελεί ένα μυστήριο για μένα, αν και είναι συνδεδεμένο με τα πιο βαρετά πράγματα του σχολείου —συμβαίνει σε όλους τους συνομήλικους— όπως και με τα πιο μεγάλα μυστικά. Τα μυστικά αυτά εξακολουθούν να παραμένουν, άσχετα αν από μια στιγμή παρόρμηση, κάτι νομίζω ότι έχω βρει μια σκηνή! Ένας άλλος λόγος είναι η απίστευτη τελειότητα του κειμένου.

● Θα είναι μια πειραματική παράσταση; — Και ναι και όχι. Εξαρτάται τι εννοείς πείραμα.

● Είσεis πώς το εννοείτε;

— Ως κάτι που χρειάζεται επαλήθευση. Τα πειράματα πρέπει να επαληθεύονται, κι αυτό είναι ένα παντοτινό πρόβλημα.

Ένας Άδωνις που συνάντησε το Χριστό

του Βασίλη Κ. Καλαμαρά

Ο Θάνος Μούρραη - Βελλούδιος, που πέθανε πλήρης ημερών μια μέρα του φετινού Μαΐου, κατά προσφιλή του έκφραση «ελληneuρέτης», δεν ανέπτυξε κανενός τύπου εθνικισμό: Αντίθετα, συνέλαβε την Ελλάδα ως τόπο ιδεατό μέσα στον οποίο χωρούσαν όλα τα γήινα της ανθρώπινης εποπτείας. Υπήρξε με τον τρόπο του ένας πολίτης του κόσμου - παγανιστής και ιδιόρρυθμος έτσι ώστε να μην περάσει απαρατήρητος.

Ο Θάνος Μούρραη - Βελλούδιος, ο οποίος πριν λίγες μέρες εγκατέλειψε τα γήινα, ίσως να βρήκε ανάπαυση στον παράδεισο, τον οποίο επινόησε επί γης. Αν λένε, ότι οι άγγελοι δεν έχουν φύλο, θα λέγαμε ότι για τον Θάνο Βελλούδιο η Ελλάδα δεν είχε σύνορα.

Για τον ελληneuρέτη, όπως ήθελε να υπογράφει τα σημειώματά του, η Ελλάδα εννοήθηκε ως κάτι το φανταστικό, ως ανάμνηση μιας ιδέας, όπως την είχε συλλάβει ο Πλάτων. Να το πούμε αλλιώς. Ο Βελλούδιος συνέλαβε την Ελλάδα ως έναν τόπο ιδεατό, μέσα στον οποίο χωρούσαν όλα τα γήινα της ανθρώπινης εποπτείας.

Αν λέγαμε, ότι κουβάλαγε την Ελλάδα μέσα του δεν θα ήταν υπερβολή. Βίωσε τον τόπο ως σώμα, τον ένιωσε ως σώμα, είδε αυτό το χώρο σαν ένα ζωντανό οργανισμό: Άδωνις συναντούσε το Χριστό. Μέσα στις ρέβες τους κυλούσε το ίδιο αίμα. Αν έπρεπε να αναγνωρίσουμε κάποιο πρόγονο του Βελλούδιου, θα τον βρίσκαμε στο πρόσωπο του Άγγελου Σικελιανού. Διότι δεν βίωσε τον ελλαδικό χώρο ως ιδεολογικό άλλοθι: Ια είχε γίνει φανατικός εθνικιστής. Ακόμη όταν περάσαμε το αεροπλάνο του στις γραμμές των τούρκικων στρατευμάτων, το όλμησε για να φανεί αντάξιος της ανδρείας, την οποία υπερασπίστηκε ως αρχαίος Έλληνας ή ως φουστανελάς της Επανάστασης.

Βρίσκει τις ρίζες και τις παραδόσεις του αυτού, στον οποίο ανήκει —αν και αστικής καταγωγής— και συνειδητοποιεί, όπως έγραφε, ότι «γίνεται υπερεθνικιστής». Μέσα από το βαπτιστήριο ψυχής, όπως θεωρούσε ό,τι αμιγώς λαϊκό, προσδοκούσε να περάσει στη «μεγάλη, αιωνία, λαμπερή, μαγνήνη, "άπλα - Ελλάς", για να συναντήσει εις Αυτήν όσους έχουν διαβιώσει και

χαιρονται την ίδια Πνευματικοψυχική Ελευθέρωση και Ανάταση».

Τα πιο απλά πράγματα, οι ρίζες, τα κοχύλια, τα ξύλα, το γυαλί, τα υφάσματα περιείχαν εντός του πυρήνα τους το ουσιώδες και το πνευματικό. Τα πράγματα ήταν οι φορείς, ένας τρόπος ήταν οι φορείς, ένας τρόπος γνωριμίας του Βελλούδιου με τον Κόσμο, με κάππα κεφάλαιο. Ετούτα τα «μικρά» έδιναν νόημα στην ευέξαπτη και άναρχη φαντασία του. Αν ο Λόγος του Θεού είναι άναρχος και απερινόητος, το πνεύμα αυτό κατοικεί όπου το αγγίζει ανθρώπινο χέρι όπου το πατεί ανθρώπινο πόδι. Να το πούμε διαφορετικά: θεωρούσε όλα τα γήινα και φθαρτά απεικονίσεις της ουσίας του θεϊκού λόγου. Λόγος όμως που κρατά από τα αρχαία μαντεία και τα Ασκληπιεία της αρχαιότητας, τις λατρευτικές πηγές που έρρεαν περίξ των ναών και που τα συναντάμε αργότερα στους ίδιους τόπους: στα ταπεινά εκκλησάκια της Αττικής, στις Βασιλικές, στον Άγιο Ελευθέριο της πλατείας Μητροπόλεως.

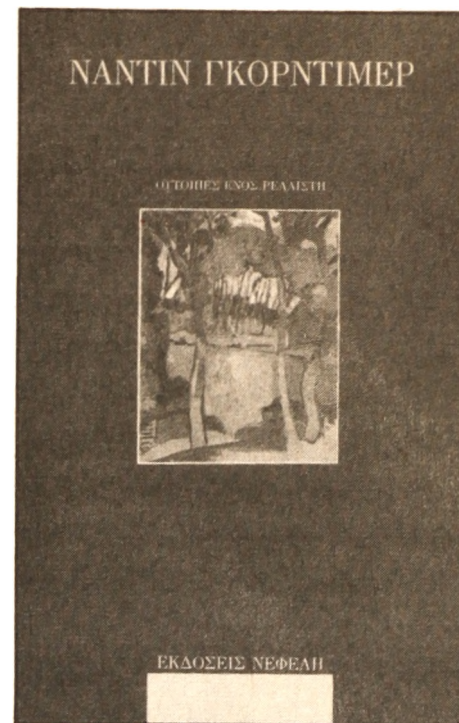
Η θρησκεία δεν είχε για αυτόν ένα χαρακτηριστήρα ταπεινώσεως και ηθικών επιταγών: θα κινδύνευε να γίνει φανατικός της πίστης. Γλεντούσε τη ζωή και μεθοκοπούσε ρουφώντας από το μεδούλι της, ό,τι το εκλεκτόν.

Όταν γύρευε τη μουσική της αρμονίας της σιωπής, ένας πανταχού παρών μικρός θεός γυρνούσε μέσα του την ύπατη Αφαίρεση, με άλφα κεφάλαιο: με την αίσθηση του γλύπτη, ο οποίος αφαιρεί από το γήινο, για να του αποδοθεί εις το πολλαπλάσιον η χαρά της δημιουργίας. Ο Θάνος Βελλούδιος προσέγγιζε τον κόσμο με χαρά. Δεν ήταν διανοούμενος. Γι' αυτό παρέμενε ως το τέλος παιδί. Όπως εννοούσαν οι αρχαίοι Έλληνες τους ποιητές: ως αιώνια παιδιά. □

NANTIN ΓΚΟΡΝΤΙΜΕΡ

Ο Συντηρητής

ΟΥΤΟΠΙΕΣ ΕΝΟΣ ΡΕΑΛΙΣΤΗ

Με την καταπληκτική δεξιοτεχνία που την καθιέρωσε ως μία από τις σημαντικότερες σύγχρονες λογοτέχνιδες, η Ναντίν Γκόρντιμερ δίνει τη συναρπαστική προσωπογραφία ενός ανθρώπου ριψοκίνδυνου αλλά και υπολογιστή, συντηρητικού αλλά και αυτοκαταστροφικού. Και συγχρόνως, με ματιά διεισδυτική και ευαίσθητη, περιγράφει τις κοινωνικές και ανθρώπινες σχέσεις, τη ρευστότητα των καταστάσεων και τις αλλαγές που συντελούνται σήμερα στη Νότια Αφρική.

Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ

Μαυρομιχάλη 9, 106 79 Αθήνα
Τηλ. 3639962 - 3607744

Γραφτείτε
συνδρομητές
στο **αντί**

Η γυναίκα

Μάρλεν Ντήτριχ:
Γυναίκα - παγίδα
που μπόρεσε να
προκαλέσει την
καταπιεσμένη
σεξουαλικότητα
των πουριτανών
του καιρού της
που, έκτοτε,
ορκίζονταν στα
μυθοποιημένα
θέλγητρά της.

Τι ήταν, λοιπόν, η Μάρλεν Ντήτριχ; Γυναίκα - φετίχ, διαμέσου του οποίου οι άνδρες που καθηλώθηκαν μπρος στην εικόνα του, στις κινηματογραφικές αίθουσες, λάτρεψαν και απελευθέρωσαν τα πλέον μύχια ερωτικά τους απωθημένα, αρτιώθηκαν ως ερωτικά υποκείμενα; Αγία πόρνη ταυτοχρόνως, πολύ πριν ο Ζαν Ζενέ με σπαραγμό πραγματικό, αποδώσει τη διττή αυτή έκφανση της αναζήτησης του απόλυτου στον έρωτα; Ή μήπως σύμβολο της γυναικειάς χειραφέτησης που κατόρθωσε με μια της κίνηση (πετώντας από το κεφαλόσκαλο το κυλοτάκι της στο πρόσωπο του Εμίλ Γιάννινγκς) να προκαλέσει την καταπιεσμένη σεξουαλικότητα των πουριτανών του καιρού της, που, έκτοτε, ορκίζονταν στα μυθοποιημένα θέλγητρά της; Ήταν κι άλλα πράγματα, βεβαίως. Και, πάνω απ' όλα, ήταν το σκαλοπάτι πάνω στο οποίο πάτησε ο Γιόζεφ φον Στέρνμπεργκ για να βγει από το «Κάμερσπιλ» (μια από τις δύο μεγάλες σχολές του γερμανικού κινηματογράφου, που έδινε έμφαση στη ρεαλιστική περιγραφή, με πομπώδη πάντως τρόπο, της ζωής των απλών ανθρώπων της καθημερινότητας) και την ωμότητά του που οδηγούσε τους ναζιστές να το κατατάσσουν, μαζί με τον εξπρεσιονισμό, σε μορφές της «εκφυλισμένης τέχνης», να αναζητήσει διεξόδους σε κινηματογραφικούς τρόπους πιο «διασκεδαστικούς», σε τοπία μυθολογικά. Η Μάρλεν Ντήτριχ ήταν το μυθολογικό άλλοθι του Γιόζεφ φον Στέρνμπεργκ. Σούπερ - γυναίκα, απρόσιτο αντικείμενο του πόθου, με σεξουαλικότητα στην οποία βαρύνει το ένστικτο, με σαγηνευτική φωνή, με τωρνευτούς μηρούς, πνιγμένη στις νταντέλες και στις καλτσοδέτες —ένας μικρός παράδεισος της αδιοχέτευτης επιθυμίας.

Το 1930, που γυρίστηκε ο «Γαλάζιος Άγγελος», η άνοδος του εθνικοσοσιαλισμού και η ρωμαλέα κυριαρχία της αρίας φυλής που επαγγέλλονταν, είχαν πείσει το κοινό ότι το βλέμμα του έπρεπε να αποτραβηχτεί από την αθλιότητα της πραγματικότητας που έδειχνε η γερμανική τέχνη του μεσοπολέμου. Το πεδίο για την επιβολή μιας μυθοποιημένης γυναίκας - βαμπ, ελκυστικής και υπαινικτικής, ήταν ανοιχτό.

Ωστόσο, μολονότι την εικόνα της του ειδώλου την απέκτησε στη Γερμανία, περισσότερο ραφιναρισμένη την εδραίωσε στην Αμερική. Η Ντήτριχ, ηγερία και μοιραία γυναίκα για τον Στέρνμπεργκ τον ίδιο κατ' αρχήν, ήταν φυσικό ότι θα διέπρεπε στο Χόλλυγουντ ως ερωτικός μύθος. Από το «Morocco» ως την «Κόκκινη τσαρίνα», μες στα μετάξια και στις δαντέλες, λίκνισε το κορμί της και χαμογέλασε τονίζοντας τα σκαμμένα της μάγουλα αμέτρητες φορές μπρος σε ένα ευεπήφορο στις απρόσιτες θεές κοινό. Ο προσκολλημένος σε αυτήν Στέρνμπεργκ μπορεί να

καταστράφηκε όταν αποφάσισε να μην του εμπιστευτεί πια την εικόνα της, εκείνη όμως απότομη συνέχισε την πορεία της στη βιομηχανία παραγωγής και συντήρησης ειδώλων του Χόλλυγουντ. Ο δρόμος ήταν πλέον ανοιχτός. Ο κινηματογράφος, παγκοσμίως, είχε ανάγκη τα είδωλα. Όπως και το κοινό του.

Γυναίκα - φετίχ το λοιπόν (άλλη μια). Και γυναίκα - παγίδα (ως μύθος ζωτικός, αναγκάιος για την αποστροφή του βλέμματος από τις όψεις μιας στερημένης πραγματικότητας). Θεά —σ' ένα

ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΗ ΜΑΡΛΕΝΕ, Ο «ΜΥΘΟΣ» ΤΗΣ ΒΑΜΠ

Αυτή η μονομέρεια έχει, αναπόφευκτα, διαστρεβλωτικό αντίκτυπο και πάνω στην εικόνα για τον άντρα, αφού τον υποτιμά σε πόνι που σέρνεται από το σεξ-μαρτύριο. Η ομορφιά του έρωτα αποσιωπάται, το ερωτικό ένστικτο διασύρεται περιφέροντας τα κουρέλια του στα σκοτεινά κακόφημα σοκάκια όπου βρίσκονται καταχωνιασμένα τα καμπαρέ με τη σαρκαστική ονομασία «Γαλάζιος Άγγελος». Ο διχασμός της γυναίκας σε άγγελο / σατανά, αγία / πόρνη, αυτή η με

κειά υπόσταση, αιωρείται στην αντρική συνείδηση —υπογραμμίζουμε τη λέξη αυτή ως αντιπαράθεση στο «υποσυνείδητο», που, ως ένα σημείο, αποποιείται τις πολιτικοϊδεολογικές και άλλες ευθύνες του με τρόπο διφορούμενο, από τον οποίο προκύπτει η αντρική ψευδαίσθηση πως ανάμεσα στην παρθενική ψυχρότητα και τα ψεύτικα αγχομαχητά των οίκων ανοχής, ίσως, παρ' ελπίδα, υπάρχει «κάτι άλλο», κάτι που ακούει στο όνομα Λόλα -Λόλα, Γκίλντα ή Πανδώρα.

Ο μύθος σε εισαγωγικά. Έτσι θα

τον πραγματευτούμε. Όχι σαν αστραφτερή χίμαιρα λουσμένη στα εξωτικά αρώματα του μαυρόασπρου και των φωτοσκιάσεων, αλλά σαν ψέμα, επινόηση αντρική, νοερή κατασκευή μιας εικόνας για τη γυναίκα, απομακρυσμένη κατά πολύ από αυτό που υποτίθεται ότι αναπαριστά: το γυναικείο ψυχισμό και τη γυναικεία σεξουαλικότητα.

Σε μια εποχή σαν τη δική μας όπου οι πάσης φύσεως ψυχαναλυτικές φλυαρίες στην κινηματογραφική ανάλυση και κριτική, οι οποίες

το δεδομένο το γυναικείο σώμα σε αντικείμενο του αντρικού βλέμματος - φορέα της ερωτικής επιθυμίας, φαντάζουν πλέον παλιομοδίτικες και ξεπερασμένες, τα πράγματα είναι μάλλον ευνοϊκά για να κατανοήσουμε τις κοινωνικοπολιτικές αντιπαλότητες που οδηγούν στη διαμόρφωση των κινηματογραφικών παραστάσεων και ευρύτερων πολιτισμικών στερεοτύπων. Εδώ θα περιοριστούμε στην επισήμανση των κυριότερων, κατά τη γνώμη μας, χαρακτηριστικών ενός ειδώλου παραμορφωμένου μέσα

παγίδα

του Ηλία Κανέλλη

κόσμο όπου οι άνθρωποι αναζητούν εναγωνίως δυνάμεις που να τους υπερβαίνουν.

Μα, πάνω απ' όλα, ένα σύμβολο για τη βιομηχανία του θεάματος. Όσο το θέαμα είναι αποδεκτό με τις ιδεολογικές του, τις πολιτιστικές του, τις οικονομικές του παραμέτρους σε δεύτερη μοίρα, τόσο τα σύμβολά του θα συνεχίζουν να συνεγείρουν. Γιατί το φαντασιακό στοιχείο είναι παράμετρος που καθορίζει την κοινωνική ευρυθμία. Αυτό το φαντασιακό που αναζητεί μείζονες μύθους για να καλυφθεί δεν μπορεί κανείς να το αγνοήσει.

της Ελένης Μάρα

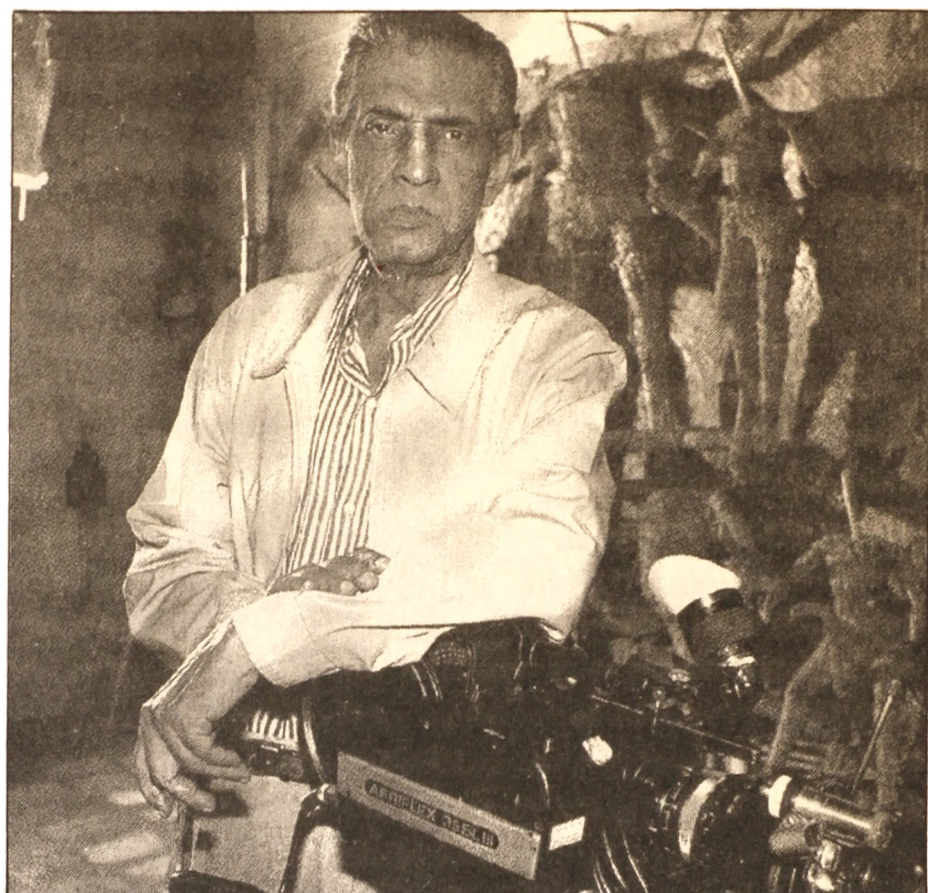
στον καθρέφτη του μισογυνισμού. Η Μάρλεν Νττήτριχ υπήρξε ίσως η χαρακτηριστικότερη περίπτωση στην ιστορία του κινηματογράφου όπου το γυναικείο πρόσωπο μετατρέπεται σε προσωπίδα, με τα άσκαρ μάγουλα να αποπνέουν ψύχος και να διώχνουν τη θερμότητα, τους χυμούς, τη ζωτικότητα από το κορμί και την ψυχή. Ο όρος «σεξουαλικότητα», που αναμασήθηκε ακατάπαυστα, και όχι μόνο στην περίπτωση της συγκεκριμένης ηθοποιού, αντί να δηλώνει την (αυξημένη) ικανότητα συμμετοχής

στη χαρά του έρωτα, σήμαινε το ακριβώς αντίθετο: την απάθεια, που δίνει στη γυναίκα τη δυνατότητα ενός παγερού ελέγχου πάνω στο αρσενικό, έτσι όπως το τελευταίο ορίζεται ως το μόνο «σεξουαλικά ενεργό» υποκείμενο.

Όσο για ψευδοδιλήμματα του τύπου αν θα προτιμούσαμε να είμαστε η Νττήτριχ ή ο Στέρνμπεργκ, θα μπορούσαμε να απαντήσουμε: ούτε ο ένας ούτε ο άλλος. Θέλουμε να είμαστε ο εαυτός μας. Έτσι απλά.

ΣΑΤΙΑΖΙΤ ΡΑΙΥ

Ο ΙΝΔΟΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ

Ο ινδικός κινηματογράφος, χωρίς υπερβολή, μέχρι πριν από λίγα χρόνια ήταν η πιο παραγωγική κινηματογραφία του κόσμου· στην Ινδία γίνονταν περισσότερες ταινίες απ' ό,τι στην Αμερική! Ταινίες που στην πλειοψηφία τους ήταν βουτηγμένες στο μελόδραμα, γλυκερές και συντηρητικές, για ένα κοινό που απαιτούσε την εύκολη συγκίνηση.

Σ' αυτό το πλαίσιο εμφανίζεται το 1955 ο Σατιαζίτ Ραίυ. Μαθητής του ποιητή Ραμπιτρανάθ Ταγκόρ, γυρίζει το «*Rather Ranchali*» («Το μοιρολόι του μονοπατιού») και, απρόσμενα, εντελώς, κερδίζει το μεγάλο βραβείο του φεστιβάλ των Καννών για την επόμενη χρονιά. Ακολουθούν δύο ακόμα ταινίες («*Aparajito*» - «Ο ανίκητος» - και «*Apu Sansar*» - «Ο κόσμος του Άπου») ολοκληρώνοντας την τριλογία του Άπου, που διηγείται τη ζωή ενός νεαρού γιου χωρικών της Βεγγάλης ο οποίος αγωνίζεται να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες της ζωής. Η τριλογία, στον αντίποδα των προσανατολισμών του ινδικού κινηματογράφου, κινηματογραφεί την πραγματικότητα στους φυσικούς της χώρους αποτελώντας μαρτυρία της κοινωνικής μιζέριας αλλά και εμπεριέχοντας ένα μήνυμα κοινωνικής δικαιοσύνης, κατά τα πρότυπα του ιταλικού νεορεαλισμού —ωστόσο διαπνέεται και από αγάπη σχεδόν θρησκευτική για τη ζωή, παρακολουθώντας τον ήρωα να αναζητεί τρόπο συμφιλίωσης με τις μεγαλύτερες αντιξοότητες.

Την τριλογία ακολούθησαν 30 περίπου ακόμη ταινίες· στο επίκεντρο παραμένει η κοινωνική πραγματικότητα, ενώ τα θέματά του, μολονότι συνιστούν κοινούς τόπους, σφραγίζονται από την ιδιαιτερότητα της ξεχωριστής ματιάς του δημιουργού.

Πέθανε σε ηλικία 70 ετών, ένα μήνα περίπου μετά τη βράβευσή του από την αμερικανική κινηματογραφική ακαδημία.

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΚΛΕΙΣΤΩΝ ΣΠΙΤΙΩΝ

«Το σπίτι που γεννήθηκα, (...) στοιχιά είν' και με προσκαλεί,...»
(Κ. Παλαμάς)

ΠΡΩΤΟ ΣΠΙΤΙ

Μικροαστικό αδιάφορο μορφολογικά, χωρίς ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Χτίστηκε σε φάσεις, όπως δείχνει το ακανόνιστο περίγραμμά του. Σε αρχική μορφή ήταν ένα ημιμπόγειο. Ηλικία: περίπου 40 χρονών.

Το σπίτι αυτό υπήρχε γύρω από έναν ανάπηρο, που η θέση του ήταν πάντα η ίδια, να βλέπει το δρόμο πίσω από το παράθυρο, καθισμένος στην ειδική πολυθρόνα με τα ροδάκια. Το βράδυ, η μόνη αλλαγή ήταν ότι έστριβε λίγο, για να κοιτάζει τη συσκευή της τηλεόρασης. Για χάρη του είχαν γίνει διάφορες προσαρμογές, που δεν έπιανε εύκολα το μάτι. Είχαν κόψει λοξά το ρείθρο του πεζοδρομίου, είχαν σχηματίσει μια μικρή ράμπα για να φθάνει ως τη βεράντα και μέσα στο σπίτι, τα έπιπλα ήταν έτσι τοποθετημένα αφήνοντας φαρδείς διαδρόμους μεταξύ τους, ώστε να κινείται μόνος του από δωμάτιο σε δωμάτιο.

Ο ανάπηρος πέθανε πριν ένα χρόνο. Ευθύς μετά, το σπίτι κλειδώθηκε και έμεινε έτσι ανέγγιχτο. Η χήρα το επισκέφθηκε μόνο δύο φορές, σύντομες στη διάρκειά τους. Σιγύριζε το ρημαγμένο κήπο, πετούσε τα σκουπίδια που είχαν στο μεταξύ μαζευτεί και μετά πάλι χανόταν. Έτσι συνήθισαν οι γύρω να το βλέπουν κλειστό. Την τελευταία φορά όμως που ήρθε τη συνόδευαν οι τεχνίτες που θα έβαφαν το σπίτι, γιατί τώρα είχε αποφασίσει να το νοικιάσει. Η ίδια θα έμενε αλλού. Οι μογατζήδες έκαναν τη δουλειά τους, τα μάζεψαν και έφυγαν. Το σπίτι ξανακλειδώθηκε, περιμένοντας τους νοικάρηδες. Τα σημάδια όμως του ανάπηρου

Πολύγωνο

δεν σκέφτηκε κανείς να τα εξαφανίσει. Έμειναν εκεί.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΠΙΤΙ

Ισόγειο διαμέρισμα σε γωνιακή πολυκατοικία, με περιμετρική βεράντα που καλύπτει και τις δύο πλευρές του. Η βάση της βεράντας κρύβεται πίσω από θάμνους και κομμάτια της πρόσωσης σκιάζονται με τα κλαδιά μιας σειράς από μικρές ελιές. Κήπος και σπίτι είναι χωρίς ιδιαίτερη συντήρηση, με ξεχασμένα διάφορα άχρηστα αντικείμενα και σπασμένα έπιπλα. Ηλικία: 30 χρονών.

Είναι αδύνατο να δεις μέσα σε αυτό το διαμέρισμα, παρόλο που βρίσκεται στο ύψος του ματιού. Κάτι σε απωθεί, ίσως ο αδρός σοβάς, τώρα πια λερωμένος, που καλύπτει αρρωστημένα όλους τους τοίχους. Αλλά και το βράδυ, όταν ανάβουν τα φώτα του δήμου τριγύρω, εκεί είναι πάντα σκοτεινά. Όποτε και αν περάσεις, υπάρχει εκεί, στην άκρη της βορινής βεράντας, μια καρέκλα με χρωμιω-

μένα πόδια. Είναι η καρέκλα όπου κάθεται η τρελλή. Μένει εκεί ακίνητη ατέλειωτες ώρες, μιλώντας με τον εαυτό της. Άλλες φορές βρίσκεται στο δρόμο, πάλι ακίνητη, ντυμένη παράξενα και να λέει διάφορα. Αλλά και όταν κάπου λείπει, και μόνο που βλέπεις την καρέκλα αρκεί για να στη φέρει στη μνήμη, σα να ήταν μπροστά σου. Στην ησυχία της νύχτας, τότε, τα φυλλώματα της ελιάς μιλάνε ακατάληπτα όπως εκείνη. Αγριεύεσαι χειρότερα έτσι. Στο κάτω κάτω εκείνη είναι ακόμα ένας άνθρωπος, που διακαιούται να έχει λόγο.

ΤΡΙΤΟ ΣΠΙΤΙ

Το εκλεκτιστικό στολίδι της περιοχής, διώροφο, με μεγάλη κλίση στη στέγη, στενόμακρο παράθυρο και διακοσμητικά κάγκελα στον κήπο. Πρισματικός «πύργος» εξέχει λίγο πιο πάνω από τον υπόλοιπο όγκο, με μικροσκοπικό μπαλκόνι προς τη θέα. Ηλικία: 65 χρονών, από τα πρώτα που χτίστηκαν στην τότε ερημιά.

Λένε πως το σπίτι ανήκε σε σημαντικό πρόσωπο, που το χάρισε στην κόρη του όταν εκείνη παντρεύτηκε. Το σπίτι κατοικήθηκε λίγα χρόνια, ώσπου το νέο ζευγάρι έφυγε στο εξωτερικό, μαζί με το κοριτσάκι τους. Τα χαρακτηριστικά αυτού του παιδιού δεν ξεχάστηκαν στη γειτονιά, είχε μεγάλα μάτια και όμορφα μαλλιά. Έτσι δεν ήταν περιεργό όταν την αναγνώρισαν στο δρόμο, τότε που γύρισε για πρώτη φορά, μεγάλη κοπέλα πια. Ήρθε μαζί με τη μητέρα της, που ήταν χωρισμένη, και έμειναν στο σπίτι λίγες μέρες, ίσα για να περάσουν τις γιορτές.

Μετά το σπίτι ξαναέμεινε κλειστό. Κατά διαστήματα κάποιος συγγενής έρχεται και το ανοίγει να αεριστεί. Με την ευκαιρία φέρνει και μια παραδουλεύτρα, που καθαρίζει τα τζάμια. Πριν δύο χρόνια, μάλιστα, το έβαψαν μέσα - έξω και όλοι πίστεψαν πως θα ερχόταν κάποιος να το κατοικήσει. Αλλά δεν έγινε τίποτα. Το προσέχουν όμως. Ο κηπουρός φροντίζει τον κήπο και δεν επιτρέπουν

στους γείτονες να αφήνουν απ' έξω σακούλες με σκουπίδια, όπως συμβαίνει με τα ερείπια. Λένε πως διατηρεί όλα τα έπιπλα του ανέπαφα και το τραπέζι, μάλιστα, είναι συνέχεια στρωμένο για φαγητό. Αλλά αυτό είναι μάλλον της φαντασίας.

ΤΕΤΑΡΤΟ ΣΠΙΤΙ

Σπίτι διώροφο, με ευθύγραμμη εξωτερική σκάλα, χωρίς πλατύσκαλο, που οδηγεί στον όροφο. Από την πίσω πλευρά, έχει στεγασμένη βεράντα, με προγγυλή κολόνα στη γωνία. Όλη η οικοδομή είναι επιχρισμένη με πεταχτή τσιμεντοκονία. Ηλικία: 40 χρονών.

Προς το δρόμο δείχνει μια σειρά από τέσσερις νερατζιές ολίδιες μεταξύ τους. Στο βάθος του οικοπέδου έχει μια μεγάλη λεμονιά, που της κλέβουμε τα λεμόνια γιατί δεν τα μαζεύει κανένας. Το ισόγειο είναι σίγουρα κλειστό. Αν κάποιος έμενε εκεί, θα είχε προ πολλού επαναστατήσει με τον αφόρητο σκύλο, που έχουν δεμένο χειμώνα - καλοκαίρι στην ανοιχτή βεράντα της κουζίνας, στο πλάι. Αυτός γαυγίζει με τις ώρες και όταν κάνει κρύο κλαίει χωρίς αποτέλεσμα. Από πάνω μένουν δύο στα σίγουρα, μητέρα και γιός. Εκείνη κατάκοιτη και εκείνος στα εξήντα του. Ποτέ δεν βγαίνουν στη βεράντα ή στον κήπο. Μια φορά μόνο τον είδαμε, σχυμμένο να φάχνει ανάμεσα στα διάφορα φύρδην - μίγδην αντικείμενα που σωριάζονται στη βεράντα. Είναι όμως εκεί μέσα, το διαβεβαιώνουν οι γυναίκες που παρακολουθούν τι συμβαίνει από τις κουζίνες τους. Τυχαία κάποιος κοίταξε μια φορά προς τα πάνω και είδε ένα παπαγαλάκι στο κλουβί του, ακουμπισμένο στο στηθαίο της βεράντας. Όστε ήταν, λοιπόν, ζωόφιλοι.

ΠΕΜΠΤΟ ΣΠΙΤΙ

Διώροφο με κάποιες απαιτήσεις προβολής. Ορθομαρμάρωση στην είσοδο του ισόγειου, προσεγμένα μωσαϊκά στις βεράντες με

μικρή ψηφίδα, συρόμενα αλουμίνια. Άριστα συντηρημένο. Ηλικία: 25 χρονών.

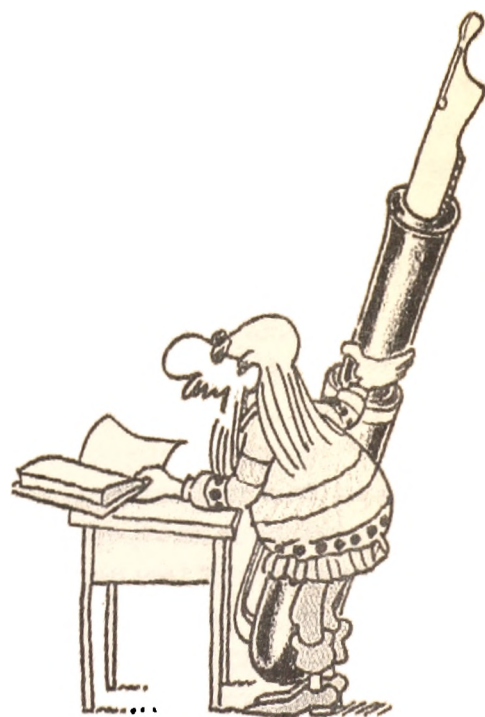
Γι' αυτό το σπίτι υπάρχουν συγκρουόμενες απόψεις. Η πιο πιθανή ήταν ότι το έχτισε ένας καπετάνιος, για τη γυναίκα του και τη νύφη του, που θα έμενε στο ισόγειο. Αλλά δεν πρόλαβε να το χαρεί. Πάνω στο χρόνο πέθανε και οι δύο αδελφές έμειναν στον άσσο. Τους ήταν αφόρητο να μείνουν άλλο εκεί, τριγυρισμένες με τόσες αναμνήσεις, και μετακόμισαν αλλού. Το σπίτι έμεινε κλειστό για αρκετά χρόνια.

Όσπου εμφανίστηκε ένα ζευγάρι που εγκαταστάθηκε στον όροφο. Αυτούς δεν τους ήξερε στα σίγουρα κανείς. Υπήρχαν όμως υποψίες πως ήταν ο γιος του καπετάνιου, που το κληρονόμησε. Δεν ήταν γνωστό το επάγγελμά του, αλλά συχνά το σπίτι έμενε θεόκλειστο, με κατεβασμένα τα ξύλινα ρολά, για μεγάλα διαστήματα. Όταν άνοιγε, συνέβαιναν πάλι περίεργα πράγματα: έβαζαν συνέχεια μπουγάδες, τεράστιες μπουγάδες, και μόνο για σεντόνια και πετσέτες —τίποτε άλλο. Πρέπει να ήταν μανιακοί με την καθαριότητα, αλλά δεν τους είδε ποτέ κανείς να καθαρίζουν τις μεγάλες βεράντες ή, έστω, να απλώνουν τα ρούχα. Θα πρέπει να το έκαναν τη νύχτα. Όταν μαζευαν τα ρούχα, αυτό ήταν το σύνθημα για να κλείσει πάλι το σπίτι. Πότε έφευγαν, πότε έρχονταν, δεν τους έπαιρναν είδηση. Η ιστορία επαναλήφθηκε αμέτρητες φορές, χωρίς να αλλάζει σε τίποτα η ρουτίνα. Οπότε, ξαφνικά, μια μέρα είδαν οι γείτονες με μεγάλη έκπληξη πως είχαν εγκαταστήσει την πιο περίεργη κεραία τηλεόρασης στην ταρατσα —αν ήταν της τηλεόρασης. Την έβαλαν και μετά πάλι χάθηκαν. Τι την ήθελαν αφού δεν είναι συνέχεια εκεί; Τότε ακούστηκε η άποψη πως κάποιος ζούσε μόνιμα μέσα στο σπίτι, ακόμα και τότε που έμενε κλειστό, και ότι για χάρη του είχαν τοποθετήσει μια τόσο ακριβή κεραία.

Δημήτρης Φιλιππίδης

ΔΙΑΛΕΞΤΕ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΣΑΣ

μετά μουσικής
μετά καφέ και
(το σπουδαιότερο)
μετά τιμών...

ΣΤΟΥ ΓΚΟΒΟΣΤΗ
Ζ. ΠΗΓΗΣ 21, ΑΘΗΝΑ
ΤΗΛ.: 3615433, 3622251

Η μπαλάντα των μειονοτήτων

Ο Ανδρέας Ζαρμπαλάς ζει στους Αγίους Σαράντα και είναι διευθυντής της ελληνόφωνης εφημερίδας «Λαϊκό Βήμα» του Αργυροκάστρου. Υπήρξε ο πρώτος πρόεδρος της οργάνωσης των Ελλήνων μειονοτικών «Ομόνοια» και βουλευτής στην πρώτη ελεύθερα εκλεγμένη αλβανική Βουλή. Όμως, εκτός από αυτά, ο Ανδρέας Ζαρμπαλάς γράφει και ποίηση. Σήμερα, μάλιστα, κυκλοφορεί η ποιητική του συλλογή («101 ποιήματα για μια χούφτα τόπο»), από τις εκδόσεις «Πολύτυπο» —και θα παρουσιασθεί σε συνέντευξη Τύπου στις 12 το μεσημέρι, στο Σπίτι της Κύπρου.

Για τον ποιητή Ανδρέα Ζαρμπαλά, ο Χριστόφορος Μηλιώνης σημειώνει: «Έχω την εντύπωση ότι η ιδιοτυπία της ποίησης του Ζαρμπαλά βρίσκεται στον ιδιαίτερο τρόπο λειτουργίας της: υποχρεώνει τον αναγνώστη να κινηθεί κατ' ευθείαν προς τον κόσμο από τον οποίο πηγάζει, χωρίς ποιητικούς ενδιάμεσους... Ποιος θα μπορούσε να φανταστεί ότι μέσα σε εκείνη την πνιγνή απόγνωση, την καταπίεση και την αθλιότητα, η ελληνική γλώσσα είχε κατορθώσει όχι μονάχα να επιζήσει αλλά και να επιτελεί την πιο ακραία και την πιο φίνα λειτουργία της, που είναι η ποιητική λειτουργία; Και μάλιστα για να εκφράσει όχι μονάχα τον πόνο και τη δυστυχία αλλά και τις πιο λεπτές ευαισθησίες, τα κινήματα της ψυχής, όπως το όνειρο, το παράπονο, η αξιοπρέπεια ενός λαού που ξένοι και δικοί τον είχαν λησμονήσει».

Για την ποιητική αυτή συλλογή ζητήσαμε από τον Ανδρέα Ζαρμπαλά και μας έδωσε το παρακάτω σημείωμα.

Η μοίρα των μειονοτικών, σίγουρα είναι πιο βαριά και από εκείνη των μαύρων. Γιατί, αν οι μαύροι ίσως να καταριούνται κάποτε και την φύση, οι μειονοτικοί τα έχουν με την κοινωνία και μόνο με αυτή, που έτσι ψύχραιμα με μολύβι και χαρτί, τους μετατρέπει από μια στιγμή στην άλλη σε πολίτες που φέρνουν μια για πάντα τη σφραγίδα του κυνηγημένου. Και το παράξενο είναι που σε κυνηγούν για το τραγούδι σου, για το χορό σου, για τα ήθη και έθιμά σου, για τη γλώσσα σου, για την αντίληψη πάνω στον κόσμο. Γιατί, όλα αυτά λέει, ερεθίζουν, βλάπτουν.

Στη χειρότερη περίπτωση είναι να σου τα πάρουν όλα και να ξεμερώσεις άλλος άνθρωπος, ενώ στην καλύτερη περίπτωση είναι να σου τα δώσουν όλα αυτά με το σταγονόμετρο.

Από τη στιγμή που ανακαλύ-

πτεις ότι ανήκεις κι εσύ στους σηματομένους από τη μοίρα, αρχίζει η μεγάλη διαμαρτυρία και η μεγάλη αντίσταση.

Καρπός αυτής της στιγμής είναι και το βιβλίο μου. Από νέος δεσμεύτηκα σε αυτό τον αγώνα που είχε σα στόχο να ολοκληρώσει ποιητικά το πορτραίτο του τόπου μου. Του τόπου μου λέω και όχι της πατρίδας μου. Γιατί εμείς εκεί πάνω δεν μπορούσαμε να πούμε ούτε το όνομα της πατρίδας μας ενώ είναι δύσκολο, φυσικά, να δεχτείς άλλη πατρίδα. Γι' αυτό και ανακαλύψαμε και βολευτήκαμε στην ωραία αυτή λέξη, που ευτυχώς σε εκφράζει από το μικρό κύκλο του χωριού και μέχρι τον ευρύτερο, που λέγεται πατρίδα και ταυτόχρονα σε καλύπτει και σε σώζει από τις παγίδες, που σου στήνει το καθεστώς.

Ολοκληρώνεις, λοιπόν, το πορτραίτο και ο τίτλος είναι εύκολος. Γιατί έρχεται κι αυτός, όπως και τα ποιήματα, μέσα από τα βιώματα. Τούτος, πέρα από απλός αριθμός, αποτελεί και ποινή. Καταδικάστηκε 101 χρόνια σου λέει. Ένα παιδί, όμως, ενώ ακούει συχνά τους μεγάλους, να αναφέρουν τέτοιες ποινές, βασανίζεται. Γιατί 101, αφού ο άνθρωπος δεν ζει ποτέ τόσο; Ισόβια λ.χ., ναι, τρώγεται. Πεθαίνεις στη φυλακή, πά-

ει τελειώσει. Μα, 101; Τι σύνη νομοθέτης ήταν αυτός που καθόρισε μια ποινή που διαρκεί πολύ πάνω από τη ζωή του ανθρώπου;

Τέτοια ήταν και η ποινή του τόπου μας. Γι' αυτό και έγινα όχι με 100 αλλά με 101 ποιήματα η συλλογή μου.

Καλά, εντάξει, ολοκληρώνεις το πορτραίτο, βάζεις και τον τίτλο, αλλά μετά τι γίνεται; Να το πας στο τυπογραφείο είναι σα να πας ίσια, μόνος σου, στο στόμα του λύκου. Αλλά και να το κρατήσεις είναι σαν να έχεις στα χέρια σου μια βόμβα που, ξέρεις, θα εκραγεί σίγουρα. Και εσύ δεν κάνεις ούτε το πρώτο, ούτε το δεύτερο. Παίρνεις τα ποιήματα και τ' εμπιστεύεσαι στον ίδιο τον τόπο σου. Στον μόνο, που δεν πρόκειται να σε προδώσει. Κι αυτά τα κρατάει στον κόρφο του δηλ. στο χώμα, 15 χρόνια στη σειρά. Τα φυλάει, όσο μπορεί από την υγρασία, από τις βροχές. Και μια μέρα, ενώ οι ουρανοί ανοίγουν, σαν να τα παραδίδει ξανά. Κιτρινισμένα, με κάπου - κάπου με φθορά, αλλά ακέραια.

Σήμερα, τα ποιήματα για μια χούφτα τόπο ήρθαν στη πατρίδα. Κι έχουν μια αγωνία. Θα μπορέσουν να προσανατολιστούν, να βρουν το δρόμο, να ενταχθούν; Θα τα δεχτεί η πατρίδα;

Γιατί, όπως και να είναι το πράγμα, αυτά ξεκίνησαν σαν μπαλάντα για μια χούφτα ανθρώπους, που φέρνουν τη βαριά μοίρα σαν έλληνες μειονοτικοί. Από αυτή την άποψη, είναι αφιερωμένα στους μειονοτικούς όλου του κόσμου.

Ανδρέας Ζαρμπαλάς

Ο Σπύρος Τσακνιάς, γράφει: «Η ποίηση του Ανδρέα Ζαρμπαλά είναι μια ποίηση οργής, πίκρας, απόγνωσης, διαμαρτυρίας. Είναι αυτό που λέμε ποίηση μαρτυρίας —ή μαρτυριών. Δεν μοιάζει πολύ με την ποίηση που παράγεται σήμερα στην Ελλάδα. Γι' αυτό ίσως είναι ευπρόσδεκτη».

ΔΥΣΚΟΛΟ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑ

Τη ζωοποιό πνοή που θα πραγματοποιήσει το θαύμα, μεταμορφώνοντας την αφήγηση σε θεατρικό λόγο, προσπαθούν να δώσουν ο σκηνοθέτης Α. Αντύπας και η ηθοποιός Α. Παίζη στη σχοινοτενή «Διήγηση της υπηρέτριας Τσερλίνε» του Αυστριακού Χέρμαν Μπροχ, ενός σχεδόν παρά τη θέλησή του συγγραφέα.

Ο Χ. Μπροχ, πριν καταφύγει στη λογοτεχνία, υπήρξε ένας ιδιοφυής μαθηματικός που πιθανόν, αν ζούσε σε μια άλλη εποχή, να ευδοκίμοι σε τις ατραπούς της φιλοσοφίας. Όμως ο Κύκλος της Βιέννης, στις αρχές του Μεσοπολέμου, εμφανίζεται αποπνικτικά στενός με το λογικό θετικισμό που απορρίπτει τις φαινομενικά άλογες εκφάνσεις της ανθρώπινης συμπεριφοράς, αφού δεν επιδέχονται μαθηματική απόδειξη.

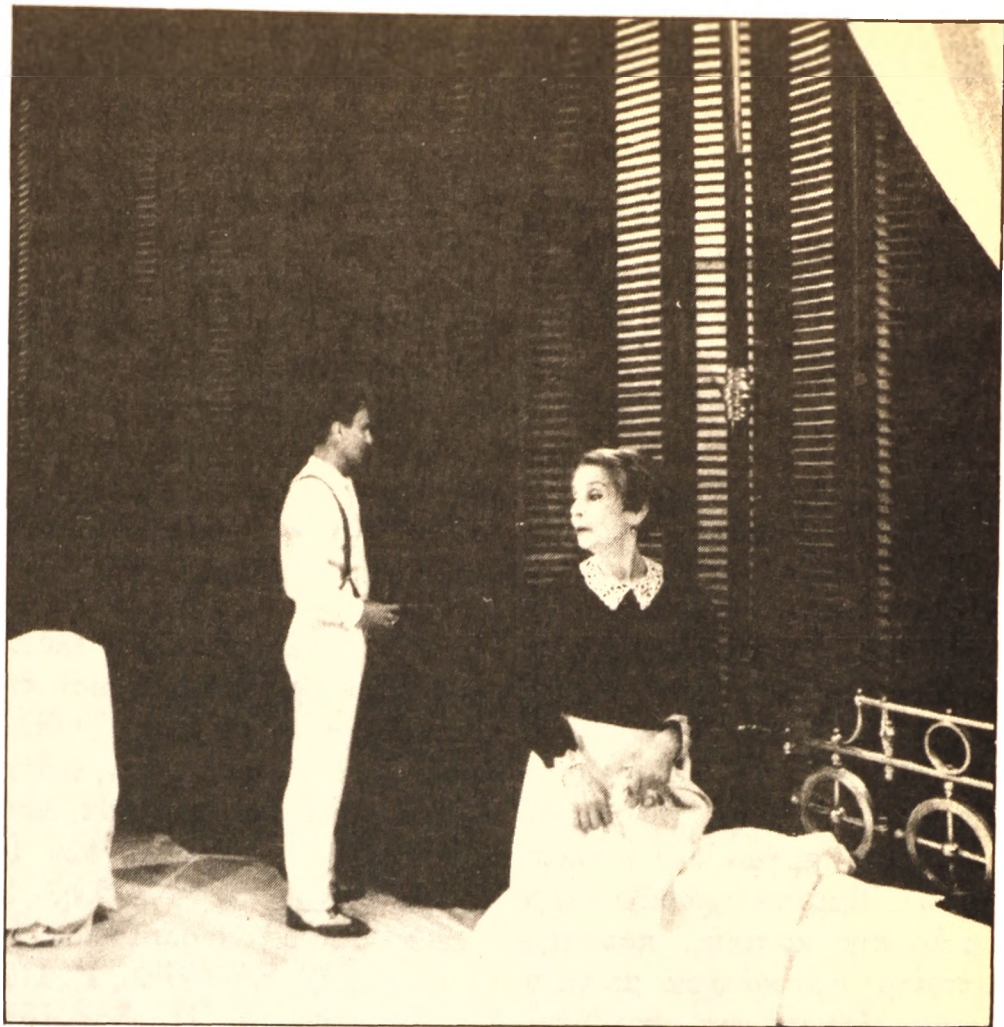
Όπως πολλοί στοχαστές στη δεκαετία του '20, ο Χ. Μπροχ συγκινείται από τις μεταμορφώσεις της φυσικής. Γοητευμένος από «την αρχή της απροσδιοριστίας» του Β. Χάιζενμπεργκ, αγωνιά να την εφαρμόσει στη μυθιστορηματική δομή και γλώσσα. Θεωρεί αντίστοιχο του ιδανικού παρατηρητή, που παθιάζει τους φυσικούς, έναν προνομιούχο αφηγητή, μέτοχο στη δράση, που αποτελεί μέρος του πεδίου παρατήρησης ή, στη λογοτεχνική του μεταφορά, της διήγησης. Έτσι, στα μυθιστορήματά του δίνει μια

συνεκδοχική θέαση με αλληλοεπιδρώντες αφηγητές, που αδιάκοπα μετατοπίζονται από τη θέση του υποκειμένου σε αυτήν του αντικειμένου, στοχεύοντας σε μια πληρέστερη προσέγγιση της πραγματικότητας.

Αυτή η εμμονή του συγγραφέα πραγματώνεται και στη «Διήγηση της υπηρέτριας Τσερλίνε», όμως τα ίχνη της χάνονται στο θεατρικό μονόλογο. Το κείμενο, όπως έχει αφαιρεθεί από τη μήτρα του, είναι μία «κλασική» αφήγηση, όπου παρεμβάλλονται ψήγματα λόγου που χρωματίζουν τις αντιδράσεις του ακροατή, όσες καταδέχεται να εκφράσει, διασπώντας το δικό του εσωτερικό μονόλογο, ο οποίος φυσικά απουσιάζει από τη θεατρική απόδοση. Αντίθετα, η ιστορία του Χ. Μπροχ, «μοντέρνα» στη δομή όσο και στη σύλληψη, εμπλέκει τους δύο «αθώους» αφηγητές που με αυτόν τον τρόπο υπονομεύονται και αποκαλύπτουν την ένοχη αδιαφορία τους.

Μάλλον εκπλήσσεται ο θεατής, όταν η Τσερλίνε, μια απαίδευτη χωριατοπούλα που γέρασε πλένοντας πιάτα, ενθέτει στον πηγαίο, συχνά θυμόσοφο, λόγο της στοχασμούς για την αίσθηση που δέχεται ο άνθρωπος από τα μύχια της ύπαρξής του ή για το θάνατο ως μετάβαση σε έναν υπερβατικό χώρο, άχρονο και πολυδιάστατο. Όμως, σε αυτά ακριβώς τα σημεία, ο συγγραφέας, με πραγματική δεινότητα, διαχέει το πρόσωπο του αφηγητή. Ο φαινομενικά παθητικός ακροατής —προνομιούχος αφηγητής στις ιστορίες του βιβλίου— προβάλλει τις δικές του ανησυχίες στο «ψαλμωδικό μουρμουρητό» της Τσερλίνε κι έτσι γίνεται ο ίδιος αντικείμενο μιας άλλης διήγησης.

Ωστόσο το θεατρικό κείμενο, αν και υφολογικά απλοποιημένο, αναδεικνύει τον ενδιαφέροντα —κοινωνικό, πολιτικό και

Ο Τ. Ασημακόπουλος και η Α. Παίζη, «αθώοι αφηγητές».

οντολογικό— στοχασμό του Χ. Μπροχ. Άλλωστε η μεταγλώττιση της Ε. Βαροπούλου, σε αντίθεση με την παλαιότερη μετάφραση του Γ. Κόκκινου, αποδίδει έναν εύπλαστο λόγο με εσωτερικό ρυθμό, βοηθητικό στην εκφορά του. Ταυτόχρονα, επιστρατεύει μια πλουσιότερη, λόγια γλώσσα, εννοιολογικά πλησιέστερη στο συγγραφέα που έδινε ιδιαίτερη σημασία στις νοηματικές αποχρώσεις.

Αγνοούμε την προσπάθεια των Γάλλων που φαίνεται πως είχαν πρώτοι την ιδέα να δραματοποιήσουν την ως σπείρα συστρεφόμενη γραφή του Χ. Μπροχ. Πάντως, ο Α. Αντύπας στηρίχτηκε με επιτυχία στη δική του ευαισθησία και ευρηματικότητα. Η Τσερλίνε στην παράσταση του «Απλού Θεάτρου» διαθέτει κίνηση πέραν του λόγου· η φόρτιση των παρελθοντικών συμβάντων μεταφέρεται στα ισχνά δρώμενα προσδίδοντάς τους αλληγορική διάσταση. Για παράδειγμα, ο θωπευτικός τρόπος θηλυκώματος της μαξιλαροθήκης αναφέρεται έκδηλα στα γυναικεία καμάματα του ερωτικού παιγνιδίσματος. Στα επίμαχα σημεία, όπου το πρόσωπο του αφηγητή γίνεται απροσδιόριστο, επεμβαίνουν οι μουσικοί τόνοι της Ε. Καραϊνδρου και οι φωτιστικές διακυμάνσεις του Α. Σινά-

νου, ενώ η φωνή της Τσερλίνε σχεδόν χάνεται σαν σε βαθύτερη αντήχηση.

Μέσα στο σκηνικό χώρο του Γ. Πάτσα με την ατμόσφαιρα μιας παρωχημένης εποχής, η Α. Παίζη δίνει σάρκα στις συγγραφικές και σκηνοθετικές φαντασιώσεις, με μια Τσερλίνε που παίζει με τη λεπτομέρεια στην κίνηση όσο και στους τόνους της φωνής. Παρακολουθεί το συγγραφέα σε μια σχεδόν μυστικοπαθή, ψυχαναλυτική λατάβαση: σθεναρή, όταν προβάλλει το θηλυκό Εγώ της, ταρασσεται μόλις εισχωρεί στο ηδονικό Εκείνο της ψυχής όπου λιμνάζουν τα πάθη, ενώ γίνεται απόμακρη συγκαλύπτοντας ένα δάνειο Υπερεγώ.

Ο Τ. Ασημακόπουλος έχει τη μαλθακή κίνηση του Α. της νουβέλας, όπως και την αποφθεγματική ειρωνεία του. Όμως η θεατρική διασκευή, πιθανόν και η σκηνοθεσία, δεν του άφησαν μεγαλύτερα περιθώρια για να χρωματίσει τον ανώριμο μυθιστορηματικό ήρωα, ενεργό *alter ego* του συγγραφέα.

Η θεατρική απόδοση της διήγησης παραμένει ένα ενδιαφέρον, έστω και παρα-θεατρικό εγχείρημα· ίσως, ικανό να ερεθίσει κάποιους για να αποτολμήσουν το πραγματικό ταξίδι της ανάγνωσης.

Μ. Θεοδοσοπούλου

ΕΚΤΟΣ ΤΙΤΛΟΥ ΚΑΙ ΚΡΙΤΗΡΙΩΝ

Είχα, σε προηγούμενο σημείωμά μου (ΑΝΤΙ, τ. 493, σελ. 58), αναφερθεί συνοπτικά στην εικαστική πολυφωνία που διαπιστώνεται, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στις αίθουσες τέχνης του εξωτερικού, σχετικά με την παρουσία των έργων των καλλιτεχνών. Έμμεσα είχα θίξει και το ρόλο της κριτικής, παραπέμποντας στα κριτήρια με τα οποία, εξελισσόμενη υποτίθεται, ασκείται.

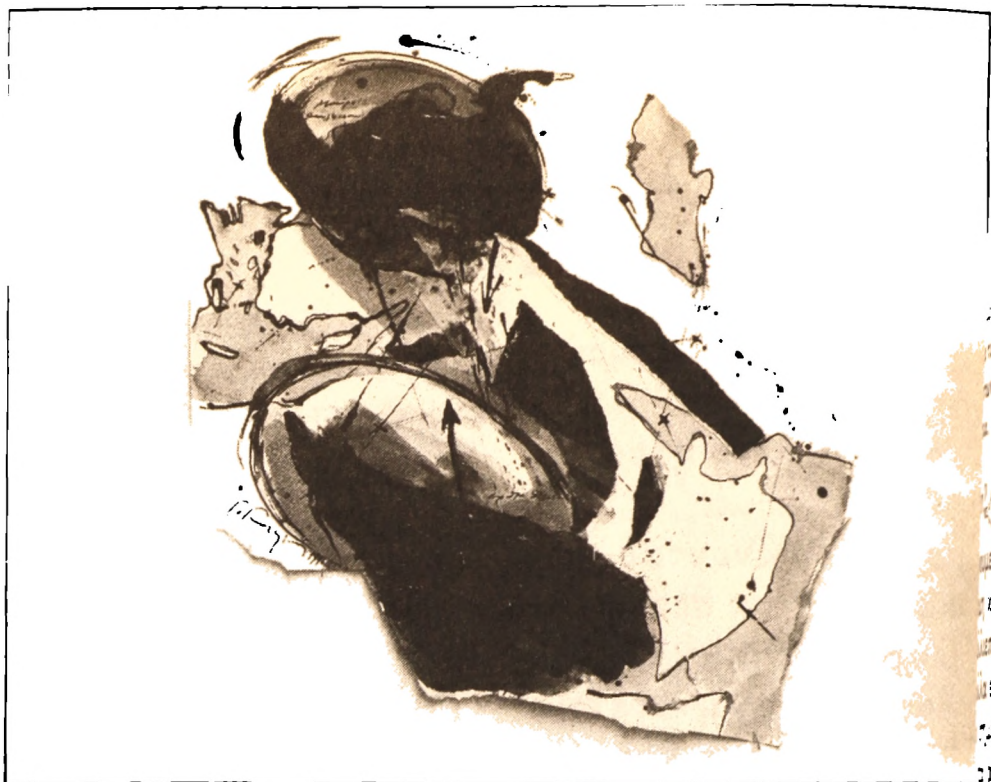
Είναι κοινώς αποδεκτό πλέον, ιδιαίτερα κατά την τελευταία 20ετία, ότι δεν μπορεί κανείς να στηριχτεί σε τάσεις μεμονωμένες ή κινήματα, καθ' ότι η γλώσσα της τέχνης έχει ήδη αποκτήσει μια συνθετότητα μέσα από ποικίλες διαφοροποιήσεις, διασπώντας τα στεγανά τα οποία μέχρι πρότινος ισχυαν, αν και παραλαμβάνοντας τις βασικές συνισταμένες τους, παρακάμπτονταν πολλές φορές τα επιμέρους χαρακτηριστικά και ουσιώδη τους γνωρίσματα, που προσδιόριζαν ωστόσο τις νέες κατευθυντήριες. Στον τόπο μας, που είναι ένα από τα περιφερειακά κέντρα παραγωγής της τέχνης, εξαρτώμενης ή ημιανεξάρτητης, με καθυστέρηση μάλιστα που κυμαίνεται χρονικά (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τη δημιουργική έκφραση μπορεί να την καναλιζάρει κανείς σε φόρμουλες αυτοδευτικές), πριν αποφανθούμε για τις διαπιστώσεις, οφείλουμε να εξετάζουμε το πρίσμα των συσχετισμών βάσει του οποίου εξάγουμε συμπεράσματα.

Τη σημερινή αφορμή την δίνει μια έκθεση, αρχικά 14 δημιουργών που έγινε στη Θεσσαλονίκη, στο Μύλο, η οποία μεταφέρθηκε, με 10 από τους συμμετέχοντες καλλιτέχνες, στο Σπίτι της Κύπρου στην Αθήνα. Η επωνυμία της ομαδικής αυτής έκθεσης ήταν «Εκτός

Τίτλου», με επιμελητή το θεωρητικό τέχνης κ. Χάρη Σαββόπουλο.

Ήταν μια περιέργη έκθεση με υποστήριξη τη δήλωση της απουσίας υποστήριξης. Τι θέλω να πω με αυτό; Στην έκθεση που κληθήκαμε να δούμε, αποτελούμενη από έργα των Γ. Γκολφίνου, Α. Κέλλη, Δ. Κοντού, Στ. Κουπέγκου, Γ. Ξένου, Δ. Ξονογλου, Ρ. Παπασπύρου, Α. Προδρομίδη, Α. Σιάμου, Α. Σκούρτη, Ν. Τζιώτη, Γ. Φωκά και Γ. Χατζημιχάλη, (παρόλο ότι απουσίαζαν τα έργα ορισμένων), μας ελέγχθη, στη συνέντευξη Τύπου, ότι επρόκειτο για μια συναρμογή «χαρούμενων» (sic) έργων. Επομένως και χωρίς, σημειωτέον, καμιά προαίρεση, ερωτούμε, ποιος είναι τότε ο ρόλος του θεωρητικού; Στο να δούμε «άρτιες κατασκευές και τεχνικές έκφρασης» που παραλληλίζονται με την «ευδαιμονία» του αθλητή και «με την απόλαυση της σύγκρισης με τον εαυτό του, τις δυνάμεις και την προσωπική του σχέση με τον αθλητισμό»; Οι διατυπώσεις στα εισαγωγικά, προέρχονται από τον κατάλογο της έκθεσης, που υπογράφει ο θεωρητικός της.

Οι διάφορες θεωρίες που κατά καιρούς έχουν προβληθεί δεν ελέγχονται συλλήβδην και καθολικά τόσο (ακόμη και εκείνες του μεταμοντερνισμού) όσο ελέγχεται ο τρόπος που τις αντιλαμβάνομαστε, ποια στοιχεία παραλαμβάνουμε, ποια χρήση κάνουμε και ποιο περιεχόμενο δίνουμε σε αυτά, αφ' ης στιγμής υποτίθεται προηγείται μια κριτική ανάλυση κι επανασύνταξή τους, σε σχέση με κάποια εμπράγματα δεδομένα που μπορούν ακόμα και να τα εξουδετερώσουν. Πιθανόν, περιμένει κανείς ένα ανάλογο θεωρητικό εμποικοδόμημα, αλλιώς πράγμα-

Ζωγραφική του Γιώργου Γκολφίνου που συμμετείχε στην «Εκτός Τίτλου» έκθεση.

τι ο ρόλος του κριτικού είναι εξοφλημένος.

Ασφαλώς, δεν αμφισβητείται το γεγονός της καλής παρουσίας έργων με ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Αλλά κάποια κριτήρια οφείλουν να υπάρχουν σχετικά, έστω με την επιλογή. Ότι έχουν διαμορφωθεί καινούριες αντιλήψεις που καταργούν την «έννοια του συλλογικού» αναφορικά με τις τάσεις και τα στυλ, είναι δυνατόν άραγε να δημιουργήσουν διαβατήρια, για να εκτίθεται, ως πρόταση εννοείται, κάθε τι που είναι άρτια κατασκευασμένο, παραπέμποντας σε ένα προσωπικό όραμα; Μια ομαδική έκθεση υποστηριζόμενη από θεωρητικό, απαιτεί ως ελάχιστον όρο την όποια συνάφεια, όσο μερική κι αν αυτή προβάλλεται, εδραζόμενη πάνω στις διακριβώσεις εκλεκτικών συγγενειών και φυσικά όχι σε προκρούστεια στυλιστικά σχήματα ή θεωρητικοποιημένες απόψεις.

Η απουσία θέσης, προβληματισμού ή έστω αναζήτησης και πριν απ' όλα συνειδητοποίησης αυτής της αναζήτησης (μέσα από ευέλικτα συντεταγμένες προσδιορίζουσες αρχές που να πιστοποιούν αναγκαιότητες), σημαίνει την παρουσία αντί άλλων ενός αποπλιστικού άλλοθι, που πρώτα απ' όλα υπονομεύει την ίδια τη θέση του κριτικού. Βρισκόμαστε δηλαδή στην έκθεση, αναλαμβάνοντας την ευθύνη της για να δηλώσου-

με μήπως ότι δεν έχουμε καμιά ευθύνη; Επειδή δεν υπάρχουν οι γνωστές τάσεις, βάσει των οποίων μπορούμε να φελλίσουμε το δικό μας λόγο, επειδή υπάρχει μια γενικότερη ανακατάταξη αξιών, μπορούν πάντα να εμβαπτίζονται στα σωτήρια κολυμβήθρα του Σαββόπουλου, μόνο με βάση την πρόθεση του δημιουργού και την άρτια τεχνική κατασκευή των έργων; Φέρνουμε επί θύραις τότε χειροτεχνία και τα δικαιώματά κάθε «ευαίσθητης» καλλιτέχνη «οραματικής» φύσης να υπάρξουν αξιώσεις, προκειμένου να αποδοθεί από τον κριτικό, που αποποιείται πλέον την ιδιότητα του, ο τίτλος της μεγαλοφρονίας; Μόνοι μας αυτοπαγιδεύομαστε στον καταναλωτισμό των εντυπώσεων, που κατά τα άλλα φαινομενικά τον καταγγέλλουμε, ενώ με τη στάση μας αντισυστασιαστικά τον επικροτούμε, δεν τον υποδαυλίζουμε, επιδίδοντας το γενικότερο αποπροσανατολισμό. Ο κ. Χάρης Σαββόπουλος είναι πιστεύω και αξιοπής και ικανός θεωρητικός. Μπορούσε με λίγη προσοχή παρουσιάσει μια ωραία έκθεση. Τουλάχιστον είχε διαθέσιμο το δυναμικό της, στα έργα. Την λευθερία της έκφρασης τους δίνει τους την παραχωρεί ο ίδιος. Ο ίδιος θα μπορούσε, αν ήθελε να διαβάσει με περισσότερες απαιτήσεις τον ορίζοντα των συνισταμένων τους.

Αθηνά Σχινά

Περὶ φιλοσοφικῶν μεταφράσεων στην Ελλάδα

• Το κείμενο που ακολουθεί θίγει ένα σοβαρό πρόβλημα που αφορά τις σχέσεις (κάποιων) εκδοτῶν και μεταφραστῶν και το αντίκτυπο που έχουν στο εκδοτικό αποτέλεσμα.

"Denken? Abstrakt? Sauve qui pent!"

Τείνουμε συχνά να κρίνουμε ένα συγγραφέα, ακόμη κι αν εκφράζεται φιλοσοφικά, βάσει της καλλιτέλειάς του —λέμε: «το βιβλίο δεν λέει πολλά, αλλά είναι καλογραμμένο»· αν ήταν να δημοσιεύονταν σήμερα τα σωζόμενα του Σταγειρίτη, σίγουρα θα τα αποδοκιμάζαμε λέγοντας: «ενδιαφέρον, δε λέω, αλλά δεν ξέρει ελληνικά». Παρατηρείται έτσι μια σύγχυση μεταξύ φιλολογικῶν και φιλοσοφικῶν κριτηρίων στην προσέγγιση ενός φιλοσοφικού κειμένου.

Η αιτία εντοπίζεται, φρονώ, στο γεγονός ότι τα έργα που διαβάζουμε στο πρωτότυπο είναι σχεδόν αποκλειστικά εγχειρίδια εισαγωγικού χαρακτήρα, παρουσιάζουν μιας περιόδου ή της ιστορίας ενός προβλήματος και όχι έργα γραμμένα στη νεοελληνική που να αποτελούν ικανά παραδείγματα του σκοτεινού χαρακτήρα, που έχουνε κατ' ανάγκη πολλά κι ίσως όλα τα μεγάλα έργα πρωτογενούς φιλοσοφικού στοχασμού (ο Παρμενίδης, τα Μετά τα Φυσικά, οι Εννεάδες, η Κριτική του Καθαρού Λόγου, η Επιστήμη της Λογικής).

Και λέω «κατ' ανάγκη», διότι αναμφιβόλως υπάρχει ποιοτική διαφορά, και δη κατ' αρχήν ασυμβατότητα, ανάμεσα στα προαπαιτούμενα της γλαφυρότητας και τις απαιτήσεις της ακριβείας. Ο Πλάτων —ο λογοτεχνικότερος τάχα των φιλοσόφων— δεν διστάζει να επαναλάβει πάμπολλες φορές την ίδια λέξη, εφόσον μόνον αυτή είναι η κατάλληλη. Όταν οι σύγχρονοι του «Σκοτεινού» τον κατηγορούσαν ότι έκαμνε το δυσκατάληπτο του λόγου ύψος, δεν λογαριάζανε, θαρρώ, πως είναι μάλλον αδύνατον να βρεθεί μια απλούστερη αλλά εξίσου ακριβής διατύπωση για μια σκέψη όπως: «διαφερόμενον ἐαυτῷ ξυμφέρεται».

Προλογίζοντας την —προσφάτως δημοσιευμένη, πλην προ τετραετίας γραμμένη— μετάφρασή μου του Χέγκελ του μεγάλου μας στοχαστή Κώστα Παπαϊωάννου (Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 1992), μνημόνευσα τα παρόμοια παράπονα των συγχρόνων του σχετικά με τις «φιλοσοφικές αλλοιώσεις» που επέβαλε ο Γερμανός φιλόσοφος στη γλώσσα του (βλ. σ. 33, σημ. 7): Για τον Χέγκελ, και για τη φιλοσοφία γενικότερα, εκείνο που πρωτεύει, και μπρος στο οποίο όλα τα υπόλοιπα ενδιαφέροντα υποχωρούν, είναι η ακρίβεια των ὁρων, η επακριβής διάκρισή τους.

Όμως, ο φιλοσοφικός λόγος του Χέγκελ και του Παπαϊωάννου υπέστη «φιλολογικές αλλοιώσεις» κατὰ την επιμέλεια του κειμένου. Δεν ήλθαν στα χέρια μου τα «τυπογραφικά» —το γεγονός ότι η μετάφραση παρουσίαζε ανεπάρκειες, ως επί το πλείστον γλωσσικές¹, ίσως να εξηγεί, ως ένα σημείο, τούτη την

αμέλεια— με αποτέλεσμα να έχουμε εδώ ένα παράδειγμα παραβίασης των ορίων της δικαιοδοσίας της φιλολογικής ἐγνοίας². Έτσι, ένα κείμενο, για το οποίο η χειρότερη κρίση θα ὀφείλε να είναι πως «είναι ενδιαφέρον αλλά δεν είναι ελληνικά», ἤτοι ένα κείμενο φιλοσοφικό, γίνεται, κατόπιν φιλολογικής «εξομάλυνσης», ένα κείμενο το οποίο, αν και «καλογραμμένο», στερείται ενοσιολογικής ακριβείας.

Υπόδειγμα πνευματικής εντιμότητας, ο εκδότης, ενώπιον του ειρηνένου αποτελέσματος, αποφάσισε —μολονότι ο εκδοτικός οίκος δεν χαιρεί οικονομικής άνεσης— να αποσύρει το εν λόγω βιβλίο και να το επανεκδόσει φιλοσοφικά αποκατεστημένο (ὅσοι έχουν ήδη αποκτήσει το βιβλίο παρακαλούνται να ζητήσουν τα Παροράματα από τον εκδότη, Θεμιστοκλέους 37, Αθήνα, ή από μένα: G. Faraklas, 20 rue Laplace, 75005 Paris, Γαλλία). Το γεγονός με ενθαρρύνει να κάμω ἐκκληση, ώστε να αλλάξει το κακό ριζικό του μεταφραστή φιλοσοφικῶν κειμένων σε αυτόν τον τόπο· να αποκτήσουμε δηλαδή επίγνωση της ανάγκης να συγκροτηθεί μια γλώσσα φιλοσοφική, πέραν των αισθητικῶν ανησυχιῶν μας, και να πάψουμε να στερούμε το μεταφραστή από κάθε κύρος³, ώστε να αποφευχθούν στο μέλλον παρόμοια ατυχήματα.

Γιῶργος Φαράκλας

1. Μολονότι δεν θα ενδιαφέρει διακαώς τον αναγνώστη, ὀφείλω να διευκρινίσω πως, μη έχοντας ποτέ φοιτήσει σε οιοδήποτε επιπέδου ελληνικό εκπαιδευτικό ίδρυμα, τα τότε ελληνικά μου πόρρω απείχαν τού να είναι πλήρως ικανοποιητικά, και πως επεδίωξα εις μάτην να διορθώσω ο ίδιος το παλιό μου κείμενο.

2. Η υποσημείωση 40, σελ. 67, έχει κανονικά ως εξής «Entendement = Verstand (= νους ή διάνοια). Ακολουθούμε εδώ τον Α. Γιανναρά και τον Γ. Τζαβάρα (...), σ.τ.μ.»· δυστυχώς τροποποιήθηκε ακολουθώντας: «Entendement = Verstand. Ο Α. Γιανναράς και ο Γ. Τζαβάρας (...) χρησιμοποιούν νους αντί για νόηση, σ.τ.μ.»! Στην υποσημ. 55, σελ. 82 εξηγώ ακριβώς γιατί πρέπει να μεταφραστεί με τον ὄρο «νόηση» ο ὅρος «Denken». Έτσι συγχέονται ὅροι ολοσδιόλου διακριτοί, ἄλλοτε πάλι, ὅροι που ηχούν ἄσχημα αλλά είναι ακριβείς αποδίδονται με ομορφότερες ίσως, πλην ανακριβείς λέξεις: η «συμβεβηκότητα» θα γίνει «αβεβαιότητα», το «νόημα» «αίσθηση», η «παραστάση» «αναπαράσταση», το «κατάλληλο» (adéquat) «ολοκληρωμένο» ή «ικανοποιητικό», το «ἴσο» «αντάξιο», το «ολοκληρωτικό» «ολοκληρωτισμός», το «παρὸν - είναι» (που αποδίδει το Dasein) γίνεται «υπόσταση» (που αποδίδει την Substanz / Substance), το «αδύναμο» (kraftlos) γίνεται «ανίσχυρο» (ohnmächtig) και αντιστρόφως, ο «τρόπος ὑπαρξης» (modifikation της υπόστασης) «μετασχηματισμός», το «συμβεβηκός» «συμβάν», κ.ο.κ.

3. Καλό θα ήταν, λ.χ., ὅπως συμβαίνει ἄλλου, να αναγνωρίζονται εμπεριστατωμένα σχολιασμένες μεταφράσεις μειζόνων πρωτογενῶν φιλοσοφικῶν κειμένων (δεν σκέπτομαι βέβαια τον Παπαϊωάννου!) ως ισάξιες διδακτορικού.

Ζαχ Ντελὸρ, Η ευρωπαϊκή πρόκληση (εκδ. Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, Αθήνα 1992). Πρόεδρος της μόνιμης Επιτροπής ΕΟΚ ο Ζαχ Ντελὸρ αναλύει τους στόχους της Κοινότητας. Παράλληλα, στην εισαγωγή του Βάσου Π. Μαθιόπουλου παρέχονται στοιχεία που ενδιαφέρουν τον Έλληνα αναγνώστη. «Η μεγάλη εσωτερική αγορά χωρίς σύνορα» δεν αργεί —che sera, sera... που λέει και το τραγούδι!

Η πεταλούδα (Μετάφρ. Ιωάννα Καρατζαφέρη - εκδ. Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1991): «Δεν ανήκω σε καμιά σχολή, σκληρή ή ἄλλη, και πιστεύω ότι οι αποκαλούμενες σχολές υπάρχουν κυρίως στη φαντασία των κριτικῶν, κι έχουν ελάχιστη ανταπόκριση με την πραγματικότητα» γράφει ο Τζέιμς Μ. Κέιν, ο εκπληκτικός Αμερικάνος μυθιστοριογράφος στον πρόλογο του βιβλίου του. Έτσι, ὅσοι σκεφτούν τον Ντάσιελ Χάμετ, πρόβλημά τους...

Θρύλος του πρίγκιπα Σίμπιν (εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1991): Ο Μεσαίωνας, η αίρεση των Βογομίλων, η Βουλγαρία κατά τον 10ο αιώνα μ.Χ. Ένα μυθιστόρημα του Εμίλιαν Στάνεφ που αναπλάθει αριστοτεχνικά μια εποχή: την ιστορία και τους θρύλους της.

Ιστορία και Νέες κατευθύνσεις στην ευρωπαϊκή ιστοριογραφία του Γκέοργκ Ίγκερς (μετάφρ. Βασίλης Οικονομίδης, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1991): «Τα σύνορα ανάμεσα στην ιστορία και το μύθο, την ιστορία και την ποίηση, την ιστορία και την ιδεολογία είναι συχνά ρευστά· έχει προ πολλού παρέλθει ο καιρός που οι ιστορικοί μπορούσαν να γράφουν με βεβαιότητα ότι «η ιστορία είναι επιστήμη· τίποτε παραπάνω και τίποτε λιγότερο»». Ένα εξαιρετικό βιβλίο που ανανεώνει το ενδιαφέρον για τις αφηγηματικές μορφές της ιστορίας. Ο χαρτοκόπτης εξομολογείται: «με τέτοια βιβλία ακονίζεται η κόψη μου»!

Καθημερινή ζωή στο Βερολίνο την εποχή του Χίτλερ (Μετάφρ. Ελπινίκη Βανδώρου - Δημ. Βανδώρος, εκδ. Παπαδήμα). Ο ιστορικός, *Jean Marabini* αφηγείται την ιστορία της καθημερινής ζωής κατά την κρίσιμη δωδεκαετία 1933-1945 με ακρίβεια ερευνητή και έμπνευση λογοτέχνη. Βλέπουμε, λοιπόν, ένα ενδιαφέρον παράδειγμα της νέας ιστοριογραφικής κατεύθυνσης που απολήγει στη μυθ-ιστορία.

Λόγου χάριν, δηλαδή, καθώς «οι ιαχές και τα κολοσιαία» καμώματα της ναζιστικής περιόδου αρχίζουν να εκπέμπονται και πάλι από την κοιτίδα τους. Και μην μου πείτε πως κινδυνολογώ...

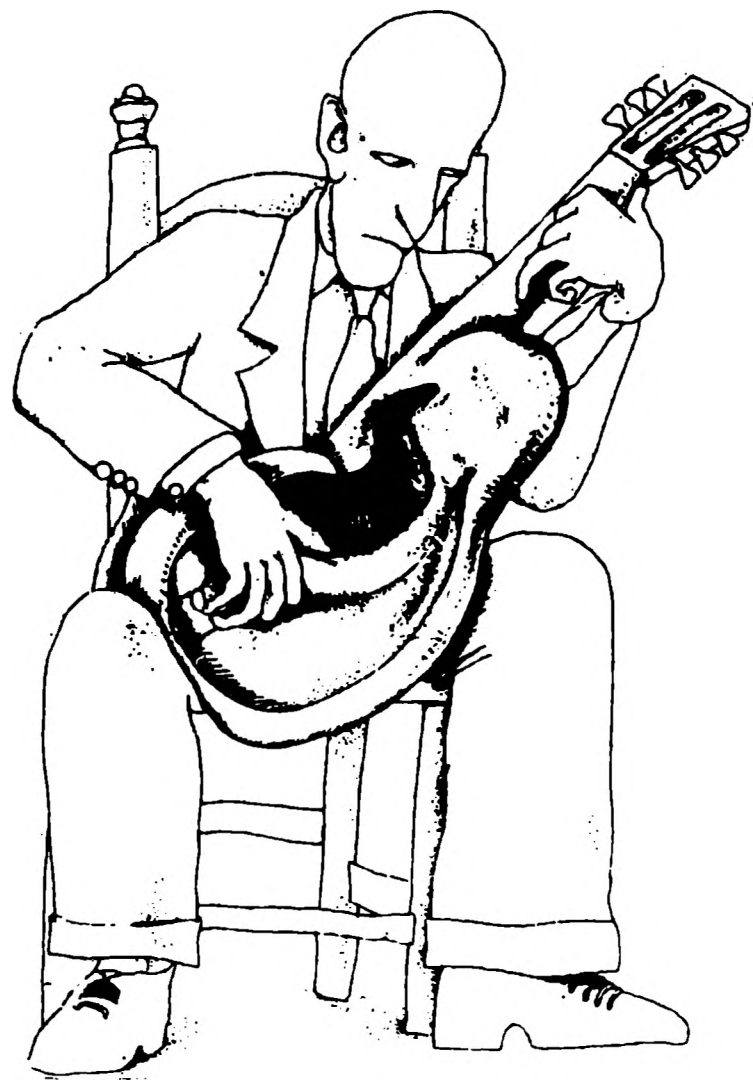
ο χαρτοκόπτης

Ποιητικά τεχνάσματα

Χάρης Βλαβιανός:
Η νοσταλγία των ουρανών.
Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1991.

Ο ποιητής που δεν φροντίζει να κρύψει την παιδεία ή τις φιλολογικές του πηγές, καταλαμβάνει πάντοτε εξέχουσα θέση στον κατάλογο των υπόπτων για βιασμό της εικόνας και της συγκίνησης. Και όχι αδικώς: οι στοχασμοί, τα αποφθέγματα, οι αφορισμοί απαιτούν πολύ ειδικό περιβάλλον για να λειτουργήσουν μουσικά, επιτυγχάνοντας την ιδιαίτερη εκείνη θερμοκρασία με την οποία ο δέκτης εγκλιματίζεται στα τεκταινόμενα και τα προεκτείνει κατά βούλησιν δια της συμμετοχής του. Προσοχή, όμως: άλλο η δυσκολία του εγχειρήματος — με την πιθανή ολοκλήρωση ή αποτυχία που προϋποθέτει η οποιαδήποτε αναμέτρηση — και άλλο η προσπάθεια που καταλήγει στους στοχαστικούς τόνους από φυσική αδυναμία. Θέλω να πω ότι όποτε ο στίχος σκέφτεται φωναχτά — διότι κατά τα άλλα δεν υπάρχει στίχος που να μην σκέφτεται —, το πρώτο που οφείλουμε να διευκρινίσουμε είναι το είδος της φωνής που ακούμε: τι ακριβώς συμβαίνει με το λόγο τον οποίο εκφέρει; Φοράει τα στολίδια του πνεύματος για να φαντάζει στα μάτια των ευκολόπιστων ή μετατρέπει τις αναφορές του σε ποιητική μέθοδο και γραφή; Την περίπτωση της ψιμυθιωμένης έκφρασης δεν χρειάζεται, νομίζω, να την συζητήσουμε. Την εκ προθέσεως, ωστόσο, λόγια επιβάρυνση θα πρέπει να την εξετάσουμε στο πλαίσιο του εσωτερικού της προγράμματος: να βρούμε, δηλαδή, σε ποιο βαθμό ο δημιουργός ανταποκρίνεται στους στόχους που έχει θέσει εις εαυτόν και τότε να αποφασίσουμε για την αξία της δουλειάς του.

Μακρυγόρησα στα εισαγωγικά, αλλά ελπίζω όχι εκτός κειμένου. «Η νοσταλγία των ουρανών» θέτει αμέσως στον αναγνώστη το πρόβλημα για το οποίο μιλούσαμε προηγουμένως. Και το θέτει στη σοβαρή εκδοχή του. Διαβάζοντας τα ποιήματα της συλλογής καταλαβαίνουμε αμέσως την κατεύθυνση που ακολουθεί ο Χάρης Βλαβιανός: επηρεασμένος όχι μόνον από τον Πάουντ — τα τελευταία «Κάντος» του οποίου μετέφρασε πρόσφατα —, αλλά και από τους νεότερους εκπροσώπους της αγγλοσαξωνικής ποίησης, ανοίγεται στον κόσμο της αυτοαναφορικότητας. Σε μια πρώτη προσέγγιση, ενδεχομένως να πιστέψει κανείς το ακριβώς αντίθετο: ότι τα κομμάτια της «Νοσταλγίας των ουρανών» αδυνατούν να ξεφύγουν από την ασφυκτική πίεση της άμεσης πραγματικότητας (πολιτικής και κοινωνικής), αφού ενσωματώνουν σε υψηλό ποσοστό τα υλικά της σήματα και τα πνευματικά της είδωλα. Προσεκτικότερη, όμως, ανάγνωση αποδεικνύει ότι η οργίλη εν γένει στάση που τηρεί ο Βλαβιανός είναι ένα τέχνασμα των λέξεων, μια εξαλλαγή της ιστορίας σε «ποιητική» και της ατομικής ψυχολογίας σε μεταφορικό σχήμα. Γεγονότα και πρόσωπα δεν υφίστανται καθ' εαυτά, ούτε διαθέτουν πραγματική — μετρήσιμη — αξία.

Τα πάντα εντάσσονται σε ένα αποσπασματικό συνεχές, το οποίο άλλοτε γεμίζει με εικόνες και άλλοτε διολισθαίνει σε συμπλέγματα εννοιών, που παρεμβάλλονται αιφνίδια στη ροή του χωρίς, εντούτοις, να την διακόπτουν ή να την εκτρέπουν. Από αυτή την άποψη το βιβλίο του Βλαβιανού κερδίζει το στοιχηματικό ηθική συνείδηση του ποιητή δεν διοχετεύεται σε παραφουσκωμένα λόγια και σε μάταιες επιδείξεις, αλλά σε ένα πολυμερές *corpus* αναφορών, οι οποίες παίρνουν άμα και στοχάζονται: «Του χαμόκλαδου το χρέος / του φασκόμηλου το κλέος / στα πορφυρένια χείλη / το έχει πλούσιο η Φύλλη / κι ασύγκριτα γλυκύ / έαρος χαριεντισμοί ή στίχων ακκισμοί; / Ίτυ Ίτυ Ίτυ / Τηρέα τύλωμα ή Τειρεσία τίτισμα / Gloria in excelsis του τετελεσμένου μέλλοντος / gloria in excelsis του σφαγμένου πετεινού».

Η προσωπική μου αντίρρηση για τη «Νοσταλγία των ουρανών» είναι στην κατάχρηση κάποιων μοτίβων και στο καθ' υπέρβαση δοκιμακό ύφος, που ταιριάζει ορισμένες φορές τα ποιήματα, με αποτέλεσμα μια πέραν των ανεκτών ορίων ξηρότητα και ένα γενικότερο στόμωμα, το οποίο χαλαρώνει επικίνδυνα την προσήλωση του αναγνώστη: και τούτο όχι γιατί ο δημιουργός απαιτεί δραστικότερη συμμετοχή, αλλά επειδή, με την αθροιστική παράταξη των νοημάτων, την αποκλείει ή εν πάση περιπτώσει την αποθαρρύνει. Και έτσι, όμως, η συλλογή του Βλαβιανού δεν χάνει τη σημασία της, αφού εκπληρώνει κατά το μεγαλύτερο μέρος της, και με έγχυρο τρόπο τους σκοπούς της.

Βαγγέλης Χατζηβασιλείου

Επιτέλους η “ΟΥΤΟΠΙΑ” έγινε πραγματικότητα

Στο πρώτο τεύχος γράφουν:

C. PREVE: Μαρξιστική σκέψη κι η κατάρρευση του κομμουνισμού

Γ. ΜΑΝΙΑΤΗΣ: Η πολιτική ως δυνατότητα

Ε. ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ: Ανθρώπινη φύση: αντιφάσεις και δυνατότητες

Μ. ΡΑΠΤΗΣ: Ο τρίτος κόσμος

Α. Α. ΧΡΥΣΗΣ: Διανόηση και πολιτική πρωτοπορία

Θ. ΓΕΡΑΝΙΟΣ: Πυρηνική ενέργεια και κοινωνία

Τ. ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΟΥ: Συζήτηση με το Θ. Αγγελόπουλο

Π. ΝΟΥΤΣΟΣ: Κ. Καβάφης

Σ. ΙΛΙΝΣΚΑΓΙΑ: Το όραμα στο Γ. Ρίτσο

Κ. ΠΑΡΘΕΝΗΣ: Η ζωγραφική

Ε. Δ. ΜΑΤΘΙΟΠΟΥΛΟΣ: Ο λόγος και η σιωπή του Κ. Παρθένη

**Ένα διμηνιαίο περιοδικό
σε ΕΚΔΟΣΗ ΓΚΟΒΟΣΤΗ**

Η ΑΦΟΡΗΤΗ ΚΟΙΝΟΤΟΠΙΑ ΤΩΝ ΕΠΙΚΗΔΕΙΩΝ

Κάθε φορά «που ο θάνατος κάνοντας τη δουλειά του» (καθώς θα 'λεγε και ο Ρεμπώ) «καλέσει» κάποιον επιφανή εργάτη του πνεύματος, είθισται η πολιτική ηγεσία να εξαίρει την προσφορά του τεθνεώτος στο κοινωνικό σύνολο. Τα λόγια που συνήθως εξέρχονται από το έρκος των οδόντων των πολιτικών μας είναι ένα κράμα γενικολογιών και κοινοτοπιών, στις οποίες δεσπόζει η λέξη «μεγάλος» και εύηχα συνώνυμά της και συγγενή.

Έτσι και τώρα, με το θάνατο του Νίκου Γκάτσου. Ο οποίος, κατά τον κ. Μητσοτάκη υπήρξε «εμπνευσμένος δημιουργός», κατά τον κ. Παπανδρέου «μεγάλος πνευματικός άνθρωπος», κατά το Συνασπισμό «από τους πιο αξιόλογους δημιουργούς», κατά την Κ.Ε. του ΚΚΕ «σημαντική προσωπικότητα με μεγάλη συμβολή στην πολιτιστική ζωή της χώρας», κατά την υπουργό Πολιτισμού «μια από τις κορυφαίες μορφές του ελληνικού ποιητικού Παρνασσού και του πνευματικού μας βίου» (λυρική η κυρία υπουργός) και κατά τον κ. Φωτέα, γ.γ. του ΥΠΠΟ, «άνθρωπος απεράντου ποιητικού ήθους» —ο

τελευταίος, τουλάχιστον, ομολογεί ότι δεν θα προσθέσει στα όσα ειπώθηκαν από άλλους τις δικές του κοινοτοπίες. Τόσες λέξεις μεγάλες, τόση αμετροέπεια —κι όμως, ούτε μια λέξη ουσιαστική που να αποδεικνύει ότι οι πολιτικοί μας ταγοί, έστω τώρα στο τέλος, έκαναν κάποια προσπάθεια να καταλάβουν (και να αποδώσουν) το ιδιαίτερο στίγμα του ποιητικού έργου του εκλιπόντος.

Προς τι οι πομφολυγώδεις επικηδείοι; Τους υποκινεί πραγματική οδύνη; Ή μήπως είναι αποτέλεσμα τυπικής σύμβασης που θέλει τους πολιτικούς να φαίνονται ότι έχουν λόγο ακόμη και για θέματα που είναι μακριά νυχτωμένοι;

Αλλά αν είναι μακριά νυχτωμένοι για θέματα και ανθρώπους που με τη στάση και το έργο τους εμπλουτίζουν το άγονο πολιτιστικό μας τοπίο συμβάλλοντας στην αυτογνωσία του λαού μας, τότε με ποια εχέγγυα ζητούν να εκφράζουν ένα λαό —που, αν μη τι άλλο, ξέρει να αποτιεί το φόρο τιμής που αξίζει στους πνευματικούς του εκπροσώπους;

Τι κρίμα που ο κύριος Κούβελας δεν είναι πρωθυπουργός —ή, τουλάχιστον, που δεν συνεχίζει να είναι υπουργός Πολιτισμού (υπήρξε, αν θυμάστε, για ένα διάστημα επικεφαλής αυτού του υπουργείου). Κρίμα, γιατί θα είχε ενδιαφέρον ο τρόπος που θα «εξέφραζε την οδύνη του» για το θάνατο του ποιητή Νίκου Γκάτσου ο στιβαρός αυτός κύριος, που, μόλις πρόσφατα, χαρακτήριζε τους ποιητές «λαπάδες». Δεινόν προς κέντρα λακτίζειν...

ΝΙΚΟΣ ΓΚΑΤΣΟΣ «Ψηλός, λιγνός, μελαχρινός» —έτσι τον θυμόταν στην πρώτη τους συνάντηση ο Οδυσσεύς Ελύτης. Και δεν υπάρχει πια. Πέθανε και κηδεύτηκε την περασμένη Τρίτη στη γενέτειρά του, την Ασέα Αρκαδίας.

Ποιητής της μιας συλλογής, ο Νίκος Γκάτσος εξέδωσε την «Αμοργό» για πρώτη φορά το 1943. Η ποιητική αυτή σύνθεση συνδύασε την παράδοση των δημοτικών τραγουδιών με την προωθημένη υπερρεαλιστική γραφή και κατάφερε να αποδώσει το πνεύμα της εποχής της αν-

τλώντας συμβολισμούς από το ελληνικό τοπίο. Έγραφε ο Οδυσσεύς Ελύτης για την «Αμοργό». «Προσωπικά εγώ το χαίρομαι, όχι μόνο γιατί βλέπω μέσα του ρίζες ουσιαστικά ελληνικές αλλά και, ειδικότερα, μωραϊτικές, πράγμα που πρώτη φορά —εάν εξαιρέσω τον Σπύλιο Πασσαγιάννη (σ.σ.: συγγραφέα του έργου "Του γλυτωμού το χάρι")— συμβαίνει στον τόπο μας».

Στα γράμματα ο Νίκος Γκάτσος είχε εμφανιστεί από το 1931, δημοσιεύοντας ποιήματα στη «Νέα Εστία». Το 1937, βαθιά

επηρεασμένος από το γαλλικό υπερρεαλισμό, κρατούσε ουσιαστικά μαζί με τον Ανδρέα Καραντώνη το περιοδικό «Νέα Γράμματα». Ακολούθησαν λιγοστά επικαιρικά θεατρικά κείμενα, μεταφράσεις του Λόρκα, του Στρίντμπεργκ, του Ο' Νηλ, τραγούδια που μελοποιήθηκαν από το Χατζιδάκι, το Θεοδωράκη, τον Ξαρχάκο, το Μούτση.

Το ANTI θα αναφερθεί εκτενώς στο έργο και στην προσφορά του Νίκου Γκάτσου στο επόμενο τεύχος.

ΑΜΟΡΓΟΣ. «Έγραφε ένα μόνο έργο. Σ' ένα μεγάλο ποιητή, ξέρετε, υπάρχουν δύο στοιχεία που πρέπει να είναι απόλυτα ισοβαρή για να μπορέσει να υπάρξει: το στοιχείο της τόλμης, του οράματος, και το στοιχείο της κριτικής, της κρίσης... Αν το στοιχείο του οράματος υπερβαίνει το στοιχείο της κριτικής, δεν είναι μεγάλος ο ποιητής, μπορεί να έχει ενδιαφέρουσες στιγμές, αλλά ποτέ δεν είναι

μεγάλος. Αν πάλι η κριτική υπερβαίνει τη διάθεση του οράματος, τότε αναστέλλει το γράφημο. Στο Γκάτσο, από ένα σημείο και μετά, συνέβη αυτό: η κριτική υπερέβη το οράμα. Η βαθύτατη αυτή κριτική σκέψη. Και τον έκαναν πολύτιμο δάσκαλο για όσους ξέραν να δεχτούν τα μαθήματά του: στάθηκε ανασταλτική για τον ίδιο στη συνέχιση του γραφήματος».

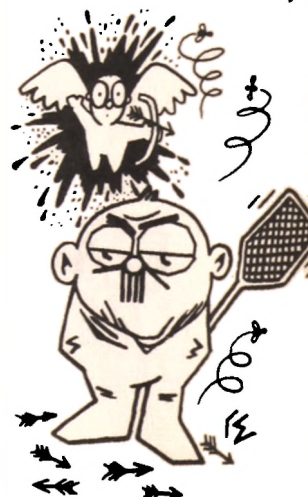
Λόγια του Μάνου Χατζιδάκι για το Νίκο Γκάτσο...

ΚΑΒΑΦΗΣ, ΤΣΙΡΚΑΣ, ΝΤΑΡΕΛ

Η Επιτροπή Καβάφη, σύμφωνα με τις αποφάσεις του Πρώτου Διεθνούς Συμποσίου Καβάφη —του Οκτωβρίου 1991— οργανώνει το Β' Συμπόσιο Καβάφη για τον Οκτώβριο του 1992 με ειδικό θέμα «Ο Καβάφης και η Αλεξάνδρεια σαν σταυροδρόμι των πολιτισμών της Μεσογείου —Καβάφης, Τσίρκας, Ντάρελ».

Λεπτομερέστατες πληροφορίες θα ανακοινωθούν αργότερα και το χρονικό όριο για την δήλωση συμμετοχής θα είναι η 30 Ιουνίου 1992.

Ο ΜΟΝΟΓΗΓΟΣ

Εκδόσεις Κέδρος

Γ. Γενναδίου 3 – Τηλ. 36.02.007

ΠΟΙΗΣΗ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ:

Αργά, πολύ αργά μέσα στη νύχτα

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΡΝΑΛΗΣ:

Σκλάβοι πολιορκημένοι

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΠΕΤΡΟΣ ΑΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ:

Μια συνηθισμένη μέρα

ΣΤΕΛΛΑ ΒΟΓΙΑΤΖΟΓΛΟΥ:

«Και ο Φαίδων... ήμουν εγώ!»

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΚΑΛΙΟΤΣΟΣ:

Διωγμός απ' την κόλαση

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΤΖΙΑΣ:

Ο πυγμάχος

ΤΗΛΕΜΑΧΟΣ ΚΩΤΣΙΑΣ:

Περιστατικό τα μεσάνυχτα

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΝΙΩΤΗΣ:

Ορίστε τα ρόδα, μαμά!

ΛΙΑ ΜΕΓΑΛΟΥ-ΣΕΦΕΡΙΑΔΗ:

Ο δρόμος είναι η χαρά

ΚΩΣΤΟΥΛΑ ΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ:

Η φωτογραφία του σταθμού είσαι εσύ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΝΕΝΕΔΑΚΗΣ:

Οι Βονκέφαλοι 1922

ΝΙΚΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ:

Ο Σκέλεθρας και άλλα διηγήματα

ΑΛΕΞΗΣ ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ:

Βραδυές μπαλέτου

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΤΕΣΣΗ:

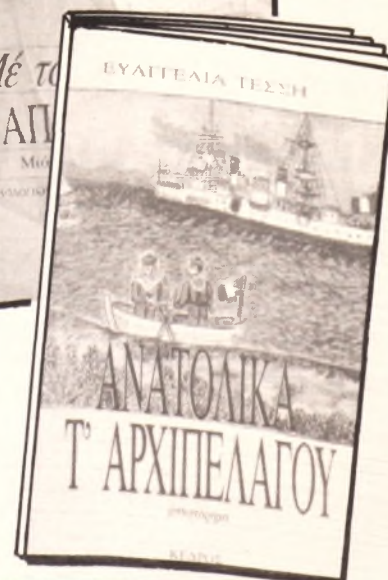
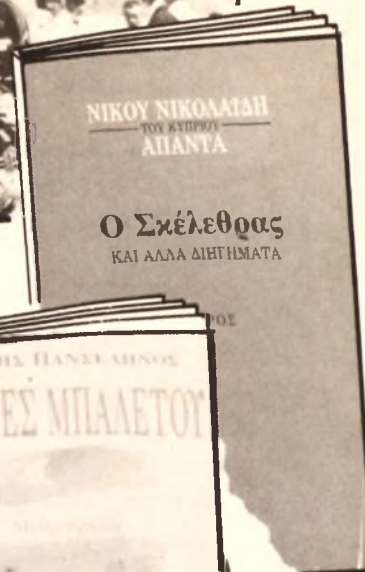
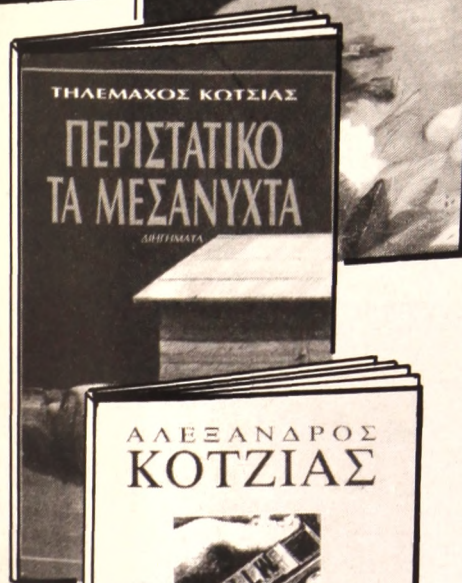
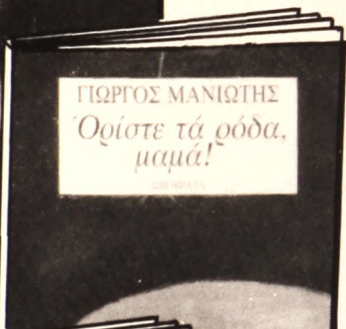
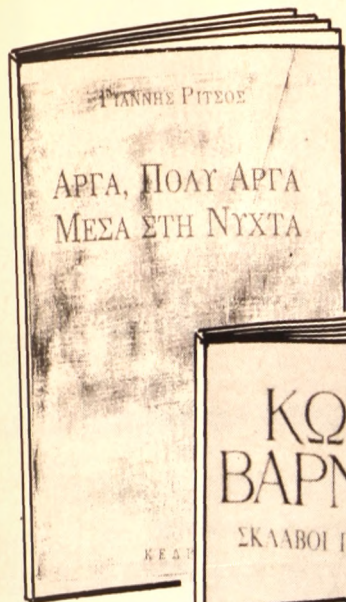
Ανατολικά τ' Αρχιπελάγου

Ν.Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ:

Με τον τρόπο του Παπαδιαμάντη

ΜΙΧΑΛΗΣ ΦΑΚΙΝΟΣ:

Ως φαίνεται, η γιαγιά κοιμάται ακόμη

ΣΕΙΡΑ: ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΨΗΦΙΔΕΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ -
ΓΙΩΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ - ΣΤΡΑΤΗΣ
ΤΣΙΡΚΑΣ - ΝΤΙΝΟΣ
ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ
Επτά κείμενα για τον Νίκο Καββαδία
ΔΑΝΙΗΛ Ι. ΙΑΚΩΒ
Η αρχαιογνωσία του Οδυσσέα Ελύτη
Μ.Ζ. ΚΟΠΙΔΑΚΗΣ
«ΑΡΙΑΔΝΗ». Μια σπουδή στον ερωτικό
Σεφέρη
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ
«Εις την οδόν των Φιλελλήνων» του
Α. Εμπειρίκου
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΙΟΡΗΣ
Ο γλωσσικός αφελληνισμός.
Πέραν του μισοξενισμού και της
υποτελείας
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ
«Ο έρωτας στα χιόνια» του Αλ.
Παπαδιαμάντη
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ
Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και
πνευματική ζωή
ΑΝΤΕΙΑ ΦΡΑΝΤΖΗ
Ερωτικές μεταμορφώσεις· αντίδωρο
στην Μάτση Χατζηλαζάρου
ΑΝΤΕΙΑ ΦΡΑΝΤΖΗ
Ούτως ή άλλως
ΣΟΝΙΑ ΙΛΙΝΣΚΑΓΙΑ
ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ
Από την πορεία της ελληνικής ποίησης
του 20ού αιώνα

ΣΕΙΡΑ: ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ΛΟΓΟΣ

CHARLES KAHN

Ο Αναξίμανδρος και οι απαρχές της
ελληνικής κοσμολογίας
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ
Περί μυστικής θεολογίας
Εισαγωγή: VLADIMIR LOSKY
ΠΡΟΚΛΟΥ ΔΙΑΔΟΧΟΥ
Στοιχειώσεις Θεολογική
Εισαγωγή - Σχόλια: E.R. DODDS
Γ.Σ. ΚΙΡΚ
Ηράκλειτος: τα κοσμολογικά
αποσπάσματα
ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
Ομιλίες στην Εξαήμερο

ΣΕΙΡΑ: ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ

ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ
Για τον Γκράμσι. Μεταξύ Σαρτρ και
Αλτουσέρ
Παρεμβάσεις
ΠΙΕΤΡΟ ΙΝΓΚΡΑΟ
Η κρίση και ο τρίτος δρόμος
ΛΟΥΓΙ ΑΛΤΟΥΣΕΡ
Στοιχεία αυτοκριτικής
ΡΑΛΦ ΜΙΛΛΙΜΠΑΝΤ
Το Κράτος στην καπιταλιστική
κοινωνία.
Ανάλυση του δυτικού συστήματος
εξουσίας
ΤΣ. ΛΟΥΠΟΡΙΝΙ - Ε. ΜΠΑΛΙΜΠΑΡ -
Α. ΤΟΖΕΛ
Η κριτικής της πολιτικής του Μαξ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ
Φύλλα - φτερά
ΜΑΡΙΑ ΤΟΥΝΤΑ
Η δική του Φλωμπέρ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ
Μεροληπτική κατάθεση
ΑΛΚΗΣ ΡΑΦΤΗΣ
Η εργασία στην ποίηση
ΑΝΟΥΣΩ ΚΟΥΣΑΘΑΝΑ - ΡΟΕ
Η Άλλη μου πατρίδα
ΓΙΩΡΓΟΣ Σ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΣ
Απολογισμός και απολογία «από του
φοβερού βήματος»

ΛΕΥΚΩΜΑΤΑ

ΚΑΤΙ ΤΟ «ΩΡΑΙΟΝ»
Μια περιήγηση στην νεοελληνική
κακογουστιά
ΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ
Τα παλιά αθηναϊκά σπίτια
ΓΙΑΝΝΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ
Ο Τρίτος Δρόμος
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΑΪΤΤΖΗΣ
Ταιγγάνικη ορχήστρα
ΜΙΛΤΟΣ ΣΚΟΥΡΑΣ
Ιστορία μιας γραμμής
ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΕΤΡΟΥΛΑΚΗΣ
Το ημερολόγιο του Ανδρέα

ΔΟΚΙΜΙΑ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΡΑΠΟΣΤΟΛΗΣ
Η Αδιαχώρητη Κοινωνία
ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΗΜ. ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗΣ
Πολιτικό σύστημα και πολιτική
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
Θεσμοί, Ιδεολογία και Πολιτική στον
Μεσοπόλεμο
ΠΕΤΡΟΣ ΠΙΖΑΝΙΑΣ
Ο μαρξισμός της Ιστορικής
Σοσιαλδημοκρατίας
ΑΛΚΗΣ ΡΑΦΤΗΣ
Δημοκρατική διοίκηση επιχειρήσεων
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΣΑΙΝ ΜΑΡΤΕΝ
Λαμπράκηδες. Ιστορία μιας γενιάς
ΠΛΟΥΤΗΣ ΣΕΡΒΑΣ
Το κυπριακό. «Στρατηγική» και
στρατηγική
ΕΛΛΗ ΣΚΟΠΕΤΕΑ
Το «Πρότυπο Βασίλειο» και η Μεγάλη
Ιδέα
ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ
Μια συνάντηση: Σεφέρης -
Μακρυγιάννης
ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΛΙΑΠΗΣ
Ο χορός στους Κουντουριώτες
ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΤΙΝΙΔΗΣ
Συνηγορία της παραλογοτεχνίας
ΑΛΚΗΣ ΡΑΦΤΗΣ
Ο κόσμος του ελληνικού χορού
ΑΝΤΩΝΗΣ ΖΩΗΣ
Η αρχαιολογία στην Ελλάδα
ΜΗΤΣΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ
Ο Βασιλιάς που πέθανε
ΥΓΕΙΑ • ΚΟΙΝΩΝΙΑ • ΠΟΛΙΤΙΚΗ
Μελέτες για το Σύστημα Υγείας

Βιβλία που καλύπτουν
τα ενδιαφέροντα
και τους προβληματισμούς
του σύγχρονου πολίτη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΛΥΤΥΠΟ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ • ΚΟΙΝΟΠΡΑΞΙΑ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ ΒΙΒΛΙΩΝ ΕΠΕ
ΖΑΛΟΓΓΟΥ 6 • 106 78 ΑΘΗΝΑ • ΤΗΛ: 3645133 FAX: 3607878